

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Review for History and Ethnography

3

ČASOPIS
ZA ZGODOVINO
IN NARODOPISJE

LETNIK 89
NOVA VRSTA 54

STR.
1-212

2018

Na naslovnici je gradivo iz Zbirke drobnih tiskov Enote za domoznanstvo in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor (izbor Gabrijela Kolbič):

ZAVOD šolskih sester v Mariboru. [Slikovno gradivo]. – Marburg a D : J Massak Kammerphotograph, [190-]. – 1 razglednica : č-b ; 9 × 14 cm ZDT RZ in=242117300 COBISS.SI-ID 59542273

[FOTOGRAFIJA RAZREDA]. [Slikovno gradivo], č-b fotog., stari fond ZDT

Revija je v polnem besedilu dostopna – *Full text sources availability*:
Sistory (<http://www.sistory.si>), EBSCOhost Historical Abstracts with Full Text, ProQuest

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPIJSJE

Letnik 89 – Nova vrsta 54
3. zvezek 2018

Review for History and Ethnography

Year 89 – New Series 54
Volume 3, 2018

Maribor
2018

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
Review for History and Ethnography

Izdajata – *Published by*

Univerza v Mariboru in Zgodovinsko društvo v Mariboru – *University of Maribor
and Historical Society of Maribor*

ISSN 0590-5966

Uredniški odbor – *Editorial Board*

Izr. prof. dr. Marjeta Ciglenečki

Red. prof. dr. Darko Darovec

Dr. Jerneja Ferlež

Miroslava Grašič, prof.

Red. prof. dr. Marko Jesenšek

Doc. dr. Tone Ravnikar

Red. prof. dr. Franc Rozman

Dr. Vlasta Stavbar

Izr. prof. dr. Igor Žiberna

Dr. Marjan Žnidarič

Mag. dr. Theodor Domej, Avstrija

Prof. dr. Dragutin Feletar, Hrvaška

Dr. Peter Wiesflecker, Avstrija

Glavna in odgovorna urednica – *Chief and Responsible Editor*

Dr. Vlasta Stavbar

Univerza v Mariboru

Univerzitetna knjižnica Maribor

Gospeljna 10

SI – 2000 Maribor

vlasta.stavbar@um.si

Pomočnica urednice – *Editor's Assistant*

Urška Zupan

zupanur@gmail.com

Za znanstveno vsebino odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Prispevki so recenzirani. – *Authors are responsible for the scientific contents of their articles. Reprint of articles and pictures is possible only with editor's permission and source quotation. The articles have been reviewed.*

Izdano z denarno pomočjo Mestne občine Maribor in Agencije za raziskovalno dejavnost RS.
Published with financial help of the Maribor Municipality and the Slovenian Research Agency.

Kazalo – Contents

RAZPRAVE – STUDIES

- Stane Granda, *Ženski samostani na Slovenskem*
(Women Monasteries in Slovenia) 5
- Aleš Maver, *Časi Margarete Puhar: cerkveno in kulturno ozračje na Štajerskem v 19. stoletju* (Times of Margareta Puhar: Ecclesiastical and Cultural Atmosphere in Styria in the 19th Century) 18
- Sonja Bezjak, *V kakšnih družbenih okoliščinah je živela in delovala Margareta Puhar* (Social Circumstances of Margareta Puhar's Life and Work) 29
- Vinko Škafar, *Mariborske šolske sestre in sv. Frančišek Asiški*
(School Sisters of Maribor and St. Francis of Assisi) 47
- Avguštin Lah, *Teološka in duhovna obnebja konstitucij šolskih sester*
(Theological and Spiritual Skies of the School Sisters Constitutions) . . 68
- Karel Gržan, *Po Jezusovem zgledu naklonjene/sklonjene k ljudem v stiskah življenja* (Following Jesus' Example and Inclining to/Bowing Down to People in Need) 83
- Marko Jesenšek, *Margareta Puhar in slovenski (učni) jezik*
(Margareta Puhar and Slovene (as a Teaching) Language) 91
- Fanika Krajnc-Vrečko, *Margareta Puhar in šolstvo v Mariboru med obema vojnama* (Margareta Puhar and Education in Maribor between the Two Wars) 115

Matjaž Klemenčič, <i>Etnično šolstvo med Slovenci v ZDA s posebnim ozirom na delovanje slovenskih šolskih sester</i> (Ethnic Education among Slovenes in the United States, with Special Emphasis on the Work of Slovene School Sisters of St. Francis of Christ the King)	125
Bogdan Kolar, <i>Šolske sestre med slovenskimi izseljenci v Egiptu</i> (The School Sisters among the Slovene Emigrants in Egypt)	145
Nina Ditmajer, <i>Frančiškanska knjižnica in knjižnica šolskih sester v Mariboru</i> (The Franciscan Library and the Library of the School Sisters in Maribor)	169
Polonca Majcenovič, <i>Spomini šolskih sester</i> (Memoirs of the School Sisters)	193

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS

Marko Jesenšek, <i>Mati Margareta in šolske sestre; 200-letnica rojstva matere Margarete Puhar</i> . Znanstveni simpozij. Maribor, 14. 3. 2018.	202
--	-----

Ženski samostani na Slovenskem

Stane Granda*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2(497.4)

Stane Granda: Ženski samostani na Slovenskem. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 5–17

Članek predstavlja zgodovino redovništva na Slovenskem s poudarkom na ženskih samostanih, položaju žensk v katoliški cerkvi na Slovenskem in ženskem redovništvu v stari Jugoslaviji. Avtor ugotavlja, da je zgodovina ženskega redovništva del t. i. ženskega vprašanja, ki je danes v Sloveniji zelo popularno, zgodovinsko gledano pa je bilo tudi izrazito ideološko.

Ključne besede: katoliška cerkev, zgodovina, samostani, ženske redovne skupnosti, šolske sestre

1.02 Review Article
UDC 27-788-055.2(497.4)

Stane Granda: Women Monasteries in Slovenia. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 5–17

The article presents the history of monasticism in Slovenia with the emphasis on women monasteries, the position of women in the Catholic Church, and on the women monasticism in old Yugoslavia. The author determines that the history of women monasticism is a part of the so-called woman question, which is nowadays very popular in Slovenia and which was historically speaking distinctly ideological.

Key words: Catholic Church, history, monasteries, female religious communities, School Sisters

* red. prof. dr. Stane Granda, Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za kulturno zgodovino, Vipavska 13, SI 5000 Nova Gorica, granda.stanko@gmail.com

UVOD

Med prvimi cerkvenimi vici v Rimu je pogosto slišati tudi, da niti sv. Oče ne ve, koliko je ženskih redov. Šala gor ali dol, dejstvo je, da Kolar (2005: 287) v statističnem izkazu, ki ga je priredil po *Annuario Statisticum Ecclesiae 2002*, navaja natančno število moških redovnih skupnosti in v njih živečih ali z njimi povezanim številom redovnikov in drugih oseb; za ženske ustanove posvečenega življenja navaja število samostanov ali skupnosti, ne pa redovnih skupnosti. O samostanih na Slovenskem, tudi ženskih, so, med drugimi, pisali Kogoj, (2004), Hančič (2005) in Mlinarič (2005). Samostani seveda niso samo predmet študij zgodovinarjev, ampak tudi teologov, umetnostnih zgodovinarjev, muzikologov, filozofov, sociologov religije ... Kljub obsežnim raziskavam v preteklosti smo še vedno priča novim odkritjem. Med njih nedvomno sodi Štihova (2005) raziskava samostana dominikank v Kopru iz začetka 10. stoletja. V zadnjem času je narejenih tudi veliko raziskav o ukinjanju in omejevanju dela redovnih skupnosti po II. svetovni vojni. Prvenstvo, kljub številnim člankom v preteklosti, pripada Tamari Griesser Pečar (2005: 599–618), ki je izčrpno pisala o preganjanju ženskih. Ravnanje oblasti je bilo zločinsko. Uporabljali so skrajno žaljive metode in sredstva. Posebno so se izživljali nad nunami v taboriščih, posebno v kočevskem Ferdrengu. To področje sistematično raziskuje Karla Pacek, ki še piše zgodovino Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni oz. sester usmiljenk – od druge polovice 19. stoletja do leta 1948 so imele pomembno vlogo na področju zdravstva, sociale in karitativnosti. Knjiga naj bi izšla aprila 2019, ob stoletnici ustanovitve Družbe. Na normalizacijo pogledov na redovnice kažejo tudi razne podrobnosti, npr. tudi izid monografije o sestri Hermini (Justini) Pacek (Pacek 2016). Fotografije med letoma 1957 in 1987 prikazujejo življenje sosester, sorodnikov in njeno delovanje v Sloveniji, v Srbiji in na Kosovu. Po osamosvojitvi je slovensko javnost razburila tudi usoda Studenic, ki kaže na odnos »demokratične« Slovenije do Cerkve na Slovenskem – žal je k temu veliko pripomogla tudi Cerkev. V zadnjem času je skoraj neopazno »izginil« uršulinski samostan v Gorici, materni samostan ljubljanskih uršulink. K sreči je rešen vsaj arhiv.

V splošnih pregledih slovenske in siceršnje zgodovine nimamo ocene, kako so moški in ženski samostani prispevali k slovenski vernosti, kulturi, izobraževanju in socialni ter zdravstveni oskrbi.

ŽENSKA V KATOLIŠKI CERKVI

Vprašanje ženskih samostanov odpira številna vprašanja. Od širših, mednarodnih in večnih, to je na primer vloga žensk v katoliški cerkvi (Furlan-Štante 2013: 241–249) do vloge samostanov in ženskih posebej v slovenskem prostoru.

O vlogi ženske v Cerkvi je zelo veliko napisanega. Najlepša je gotovo misel apostola Pavla: »Ni ne moškega ne ženske, ne sužnja ne svobodnjaka, kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu.« (Gal. 3,28) Apostol Pavel pa v istem pismu zapiše, naj se dajo ženske poučiti tiho in z vso vdanostjo. To seveda ni isto, in tako je tudi danes. Tako imamo čudovito izjavo sedanjega sv. Očeta: »Vloga ženske v Cerkvi ne vključuje le materinstva, vloge družinske matere, ampak je močnejša.« Cerkev brez žensk je po papeževih besedah kot apostolski zbor brez Marije: »Vloga ženske v cerkvi ne vključuje le materinstva, vloge družinske matere, ampak je močnejša: je ikona Device, ikona Marije, je tista, ki Cerkvi pomaga, da raste!« Sveti oče je poudaril, da se vloge ženske v Cerkvi ne sme omejiti le na to, da je mati in delavka: »Pomislite, da je Marija pomembnejša od apostolov! Je pomembnejša! Tudi Cerkev je ženskega spola: je Cerkev, žena, mati.« Izpostavil je pomen ženske karizme, ki lahko obogati Cerkev: »Ne moremo razumeti Cerkve brez žensk, in sicer gre za ženske, ki so aktivne v Cerkvi.« Po njegovih besedah bo treba globoko preučiti teologijo ženske: »Vloge ženske v Cerkvi ne moremo omejiti le na to, da bodo delovale kot ministrantke, predsednice Karitas, katehistinje.« Gre namreč za veliko več, tudi gledano mistično v luči teologije ženske. Glede duhovniškega posvečevanja ženske je po papeževih besedah Cerkev že spregovorila in je rekla *Ne!* To je izrekel Janez Pavel II., in sicer v dokončni obliki; vendar pa je po drugi strani vloga ženske po papeževih besedah še pomembnejša: »Marija je bila najpomembnejša med apostoli, bila je pomembnejša od škofov, diakonov in duhovnikov. Ženska v Cerkvi je pomembnejša od škofov in duhovnikov«, je dejal papež in dodal, da moramo vlogo ženske šele odkriti (Debevec 2013).

V Katoliški cerkvi številne redovnice po navedbah vatikanske revije *Donne, Chiesa, Mondo* (Ženske, Cerkev, svet – priloga časnika *L'Osservatore Romano*) delajo za premalo ali nič denarja. Poleg tega njihovo delo pogosto ni dovolj cenjeno, povzema najnovejša številka omenjene revije. Mnogi duhovniki redovnice obravnavajo kot služkinje, se pritožujejo sestre, ki so v prispevku prišle do besede (Družina 2017). Za tem pogosto stoji predstava, »da je duhovnik vse, redovnica pa nič. Klerikalizem ubija Cerkev.« Mnenjsko nasprotje v Družini nas lahko zapelje v neskončno razmišljanje, ki pa je nepotrebno. Cerkev smo ljudje in v našem življenju se kaže naša/človeška narava. Zelo lepo je govoriti lepe in globoke misli, neskončno radi jim prisluhnemo, slovenski katoličani smo v tem verjetno vodilni na svetu, toda dejstvo je, da moramo

človeka soditi po tem, kaj in kako dela in ne, kaj govori. Janez Trdina, ki je imel dolg in umazan jezik in je takim govoricam rad prisluhnil, je zapisal trditev nekega Dolenjca v gostilni, da so svetnice iz vseh poklicev, samo iz »farovških« kuharic ni nobene. Naš resničen odnos do žensk (in ženskih oseb posvečenega življenja še posebej) je odraz naših življenjskih izkušenj, vzgoje in kulture. Ni popolnega človeka, toda to ne pomeni, da smemo spregledati, da je človek višek božjega stvarjenja. Tehntnih in manj tehntih razprav o tem vprašanju je veliko, zdi pa se, da o njih največ pove mesto Marije in žensk v križevem potu. Kar pet postaj jih omenja. Ženske so tudi kronska fizična priča o vstajenju.

ŽENSKI SAMOSTANI

Glede zgodovinskega pomena vloge ženskih samostanov v naši zgodovini ne moremo mimo temeljnega dejstva, da so letnice njihovega nastanka mejniki v naši zgodovini. Znano je dejstvo, da mnogi nasprotujejo tistim redovnim skupnostim, ki nimajo socialnih in prosvetnih nalog, ki so kontemplativni. Če so taki pogledi nekaj veljali za sodobne, prosvetljene, ima današnji čas skoraj več občudovanja do kontemplativnih, kjer prevladujejo molk in spokornost, zbranost duha in klavzura. Tudi samostansko življenje je podvrženo samostanski modi, tj. času in prostoru. Časi prinašajo nove potrebe in temu se je vedno v zgodovini moralo prilagajati tudi redovništvo. V mnogih primerih je nadomeščalo nezadostno razvite državne strukture. Danes bi morali veliko bolj razmišljati o naraščanju povprečnega staranja prebivalstva in oskrbi starejših, saj za delo z njimi potrebujemo predvsem nesebične človekoljubne ljudi.

Marija Pivec Stele (1940: 151–157) je sestavila obsežen seznam dotedanje strokovne literature o ženskih samostanih po sklopih: (1) stari samostani, ki ne obstajajo več, (2) stari samostani, ki še obstajajo in (3) samostani starih redov, ki so pri nas šele nedavno nastali. Gre za (a) benediktinsko obdobje z različnimi vejami, (b) dobo redov sv. Frančiška Asiškega in sv. Dominika ter (c) dobo redov, nastalih po protestantizmu. Med ženskimi benediktinskimi samostani omenja leta 1041 ustanovljen samostan v Ogleju, leta 1043 ustanovljeno Krko, 1278 v Trstu, leta 1332 v Gornjem Gradu (kar pa je vprašljivo). Benediktinke, podobno kot njihov moški del, pri nas ni prišel do »polnega razmaha«. Moški benediktinci znotraj današnjega slovenskega ozemlja res niso bili pretirano uspešni, to pa ne drži za samostane na naši zahodni in severni etnični meji. Dominikanke so prišle na slovensko ozemlje, ne pa tudi cistercijanke in kartuzijanke. Dominikancev je bilo pri nas malo (Ptuj), zato pa toliko več ženskih redov. Dominikanke (korske sestre) so nastale leta 1206.

Že v prvi polovici tega stoletja so nastali velesovski, studeniški in marenberški samostan. Velesovo je bilo ustanovljeno leta 1238. Poleg Stične je bil najbogatejši samostan na Kranjskem. Leta 1504 je dovolil patriarh na prošnjo kranjskega plemstva ustanoviti zavod za vzgojo plemiških hčera, ki je bil ukinjen leta 1782. Pred letom 1245 so bile ustanovljene Studenice pri Poljčanah, ki so bile v 14. in 15. stoletju najbogatejši samostan na Štajerskem. V njem je bilo tudi veliko deklet iz hrvaških plemiških družin, ker je v samostanu prevladoval slovenski jezik. Leta 1782 je bil samostan razpuščen. Samostan Marenberg (Radlje ob Dravi) je bil ustanovljen leta 1257 za plemiška dekleta iz Štajerske in Koroške, razpuščen je bil leta 1782.

Klarise, drugi red sv. Frančiška Asiškega, ki ga je ustanovil sv. Frančišek skupaj s sv. Klaro leta 1212, so imele na našem ozemlju šest samostanov: Mekinje, Št. Vid ob Glini, Celje, Škofjo Loko, Ljubljano in Gorico (prvi štirje so iz 14. stoletja, zadnja dva iz 17. stoletja). Mekinje so nastale leta 1300 – redovnice so pripadale plemiškim rodbinam, opatica je bila leta 1579 dvignjena v prelatski stan; samostan so razpustili leta 1782.

Št. Vid ob Glini na Koroškem je bil ustanovljen med letoma 1320 in 1330; leta 1543 poročila o njem usahnejo – verjetno je takrat prenehal in bil spremenjen v bolnišnico, ki se je vzdrževala z njegovim premoženjem. Bolnišnica je v 17. stoletju postala last jezuitskega kolegija v Celovcu.

Celje omenja osamljena listina iz 1329, obstaja pa tudi ustno izročilo, da »je bil v eni stranskih ulic nunski samostan«.

Škofjeloški samostan klaris je bil ustanovljen 1358. Leta 1782 so jožefinske odredbe zatrlje tudi Škofjo Loko, del klaris pa je prestopil k uršulinkam.

V Ljubljani so položili temeljni kamen za samostan klaris leta 1648. Ustanovitelj je bil Mihael Friderik Hiller, doktor prava, ki je zapustil 60.000 fl. v ta namen. Ko so ljubljanski samostan klaris leta 1782 ukinili, je v zapisniku poudarjena njegova obsežna ekonomija. Poslopje je postalo vojaška bolnica in nato provijantno skladišče do zidanja bloka Ljubljanske kreditne banke, palače Viktorije, Praštadione in Poštne hranilnice.

Deželni stanovi v Gorici so že leta 1623 želeli ustanoviti samostan klaris, a šele čez 30 let, leta 1653, je bilo poslopje gotovo in gospodarska podlaga ugotovljena; samostan je bil ukinjen leta 1782.

V samostanih je cvetela umetnostna obrt – škofjeloški samostan klaris je znam po vezenju paramentov in izdelovanju voščenih kipcev –, vsi pa so imeli obsežne arhive ter velike knjižnice, ker so nune mnogo prepisovale. O tem ne vemo veliko, ohranjeni so le rokopisi iz Marenberga, knjige iz Studenic so v graški univerzitetni biblioteki, med tem ko ljubljanska univerzitetna biblioteka nima nobene knjige iz Velesovega ali Mekinje, čeprav se knjižnice omenjajo v zapisnikih oz. inventarjih ob razpustu; verjetno so bile prodane branjevcem po 1 funt 8° za 1 kr., kot poroča eden izmed komisarjev.

Elizabetinke, sestre za strežbo bolnikom (noša: rjav habit, črn pajčolan), ki pripadajo 3. redu sv. Frančiška Asiškega, so dobile leta 1770 svoj samostan v Celovcu. Zavod je rešila nadvojvodinja Marijana, hčerka cesarice Marije Terezije, ki je od 1781 do svoje smrti 1789 živela pri samostanu in mu tako izdatno pomagala, tako da velja za drugo ustanoviteljico. Število postelj je takrat narastlo na 24 in ker je bil zavod koristen, je preživel tudi jožefinske reforme ter se še povečal.

V Beljaku je leta 1751 pet žen sklenilo pogodbo za doživljenjsko skupno življenje in cerkvena oblast je pogodbo potrdila. Kupile so hišo, otvorile šolo za deklince, ki je postala 1776 normalna šola, 1788 pa se je preselila v razpuščeni minoritski samostan. Število članic je naraščalo, vendar pa je bilo združenje, ko še ni bilo samostana, med francosko zasedbo leta 1810 ukinjeno.

Celestinke (prvotno ime anuncijate), so se naselile v Mariboru leta 1760. Ustanoviteljica mariborskega samostana je bila Marija Karolina r. Manzador. 1759 je dobila dovoljenje cesarice Marije Terezije za samostan in za dekliško šolo na stroške samostana. Kupile so hišo na Koroški cesti, jo preuredile v samostan in šolo in prizidale na severni strani ob Gospejni ulici (stara Frauengasse) cerkev Marijinega Oznanjenja. Leta 1782 je bil njihov samostan v okviru jožefinskih reform ukinjen. Poslopje so najprej določili za vojašnico, leta 1814 pa prodali kresiji; tudi Cerkev je bila prodana in leta 1865 je postala protestantska molilnica; danes je v privatnih rokah, in sicer je poslopje znano po imenu palača Godl-Lonoy.

Doba katoliške reforme si je prizadevala za vzgojo mladine: za vzgoje moške mladine je skrbel novo ustanovljeni jezuitski red, za vzgojo ženske mladine pa novo ustanovljeni uršulinski red. Uršulinke, ustanovljene leta 1535 od sv. Angele Merici v Bresciji, da bi učile in vzgajale otroke, imajo na našem ozemlju pet hiš v časovnem redu: Celovec, Gorica, Ljubljana, Škofja Loka, Mekinje. Celovec je sprejel prve uršulinke 1670; tam so odprle dekliško šolo, leta 1678 so se preselile v nov samostan poleg stanovske cerkve sv. Duha v Uršulinski ulici. Imeli so otroški vrtec, ljudsko in meščansko šolo, učiteljišče (od 1902) in osemrazredno gimnazijo (od 1928). Vse te šole so leta 1938 postale državne, enako tudi od leta 1939 sirotišnica (ustanovljena 1862).

V Gorici je bil uršulinski samostan ustanovljen leta 1672. Z Dunaja je prišlo pet redovnic, med njimi prednica Katarina Lambertina, ki je že uredila nove samostane v Pragi, v Gradcu in na Dunaju. Začetne težave so bile tako velike, da so redovnice hotele zapustiti Gorico, vendar pa so po srečnem naključju dobile prostor za zidavo samostana in cerkve, ki je bila posvečena sv. Uršuli in blagoslovljena 1683. Prvotna šola se je leta 1778 razvila v normalno šolo, leta 1862 se ji je pridružilo učiteljišče. V prvi svetovni vojni sta bila uničena cerkev in samostan v Uršulinski ulici. Nova stavba je bila zgrajena na Via Palladio – Monte Santo in uršulinke so se vanjo vselile leta 1927. Imele so

vrtec, ljudsko šolo, strokovno šolo, specialno šolo za vrtnarice, penzionat in razne tečaje. Sedaj jih zaradi pomanjkanja poklicev ni več.

Ustanoviteljica samostana v Ljubljani sta ena največjih novoveških dobrotnikov Cerkve na Slovenskem Jakob pl. Schellenburg in njegova žena Ana Katarina r. Hofstetter Schellenburg. Dala na sta denar za nakup zemljišča in zidavo samostana in cerkve, ki je posvečena sv. Trojici. Leta 1702 je prišlo pet redovnic s prednico Margareto Eleonoro iz Gorice. Znano je, da so se z Vrhnike v Ljubljano pripeljale z čolni. Stanovale so v hiši ustanoviteljev, 1703 so se začasno preselile v Ederjevo hišo (poleg samostana klaris) in osnovale prvo javno dekliško šolo v Ljubljani. Schellenburg je med tem kupil tri vrtove in staro hišo na Kongresnem trgu, kamor so se 1707 preselile. Leta 1713 je bil položen temeljni kamen za samostan, leta 1718 pa za cerkev, ki je bila dograjena leta 1728. Šola se je razvila zelo ugodno, celo čas francoske Ilirije ji je prinesel pohvalo. Leta 1855 je bila štirirazrednica, od 1871 do 1883 petrazrednica, leta 1894 se je razdelila na osnovno in meščansko šolo, 1884 dobijo otroški vrtec, 1894 učiteljišče, nazadnje še gimnazijo. Šlo je za eno največjih tovrstnih ženskih ustanov v monarhiji. Uršulinke so duhovno podobo Ljubljane izjemno zaznamovale. Žal večina mladih, če sploh, pozna njeno usodo le iz ozadja Prešernove pesmi *Nuna in kanarček*.

V Škofji Loki so uršulinke leta 1782 prevzele ukinjeni samostan klaris, leta 1783 so odprle zunanjo šolo in ustanovile posebne tečaje za deklice iz okolice, leta 1909 pa še učiteljišče. Leta 1890 so kupile grad in ga preuredile. Imele so vrtec, osnovno in meščansko šolo, kmetijsko-gospodinjsko šolo in penzionat. Nekatere redovnice so odšle v misijone. Znano je, da je škof Jeglič posebno skrbel za raven in kvaliteto njihovih hišnih duhovnikov.

Mekinje je kupil ljubljanski samostan leta 1902 od lastnika barona Apfaltrerna. 1903 so uršulinke ustanovile osemrazredno osnovno šolo, ki se je leta 1919 razdelila na osnovno in meščansko šolo. Tam je bil skupni noviciat jugoslovanske uršulinske province, h kateri spadata še samostana v Varaždinu (ustanovljen leta 1703) in v Zagrebu (ustanovljen leta 1933).

Uršulinke so ob skrbi za šolstvo opravljale tudi pomembno kulturno vlogo v svojih okoljih. Druga prednica ljubljanskih uršulink, Rozalija Lanthieri, je poklonila ustanoviteljici Schellenburg majhen nemški molitvenik, deloma preveden iz francoščine in natisnjen leta 1726 v Ljubljani. V škofjeloških šolskih poročilih so omenjane pesmice in igre v prozi ter sestavki redovnic v nemščini, že leta 1850 pa Bleiweisove *Novice* pohvalijo »pravo ljubezen do domačega jezika gospej učiteljic v ljubljanskih nunskih šolah«. Josipina Strus in Alojzija Petrič sta bili slikarki, učenki slikarja Langusa, Eleonora Hudovernik je bila skladateljica, Luitgarda Rihar je leta izdala *Vrlo gospodinjo*, Stanislava Skvarča, pesnica, isto leto Spomenico ob 200-letnici uršulinskega samostana v Ljubljani, Elizabeta Kremžar, ki predstavlja posebno smer v naši poeziji,

pa je izdala več zbirk pesmi. Številne so uglasbene. Klementina Kastelic je namenila Sv. Angeli Merici in njenemu delu ob 400-letnici uršulinskega reda posebno monografijo.

Zakon z dne 22. decembra 1826 je v Avstriji ponovno dovolil čisto kontemplativne redove in tako sta nastali pri nas dve naselbini: karmeličanke na Selu in magdalenke na Studenicah.

Karmeličanke (noša: habit rjav, pajčolan črn, plašč bel) je leta 1452 ustanovil karmeličanski general J. Soreth, reformirala pa jih je sv. Terezija Španska. Na Selu pri Ljubljani so imele karmel, ki ga je leta 1889 ustanovila Ljubljanka Kristina Bernard – prve redovnice so prišle iz karmela v Baumgartnu pri Dunaju. Leta 1890 in 1891 so zidali cerkev, ki je posvečena sv. Jožefu, po potresu leta 1895 je bilo potrebno ponovno zgraditi prvo nadstropje samostana. Naloga reda je molitev in žrtev za cerkev, zlasti za škofijo, v kateri se nahaja samostan. Karmeličanke na Selu so izdale vrsto prevodov in originalnih del duhovne vsebine, leta 1939, ob svoji 50-letnici, pa Karmelske spomine. Danes so na Sori in pri Mirni Peči.

Magdalenke (noša pri nas: habit bel, pajčolan črn) so nastale v 13. stoletju – ustanovitelj ni znan –, ko naj bi se začela močneje širiti prostitucija. Poleg samoposvetitve svojih članic imajo dodaten namen »zadostiti«
krivdo padlega ženstva. Niso bile številne, saj sta pred II. vojno obstajala samo dva samostana tega reda: eden v Laubanu v Gornji Šleziji, ki je materna hiša Studenic. Poljske magdalenke so kupile leta 1885 opuščeni samostan dominikank. Vodile so lastno ekonomijo, korarice so se ukvarjale tudi z ročnim delom, zlasti z izdelovanjem mašnih paramentov. Nekaj časa so imele tudi grad Rako:

Velike naselbine dominikank in najstarejše naselbine klaris so ustanovljene daleč od mest in njihova gospodarska podlaga je naturalna. Mlajše naselbine klaris in vse ustanove mlajših redov pa imajo že mestni značaj in podlaga njihove ustanovitve je denarna, že dominikanke in klarise se pečajo s poukom deklic, čeprav je ta pouk omejen na pripadnice plemiških krogov, z nastopom uršulink se pa razširja krog učenk najprej na meščanska, potem na kmečka dekleta in sicer – v začetku – v času, ko so bile državne dekliske šole še prav redke. Končno lahko ugotovimo, da je število samostanov, ki so popolnoma zginili, razmeroma majhno, del se je pa ohranil, v nekoliko spremenjeni obliki, v sorodnih rokah. (Juhant, Valenčič 1994: 288)

19. stoletje je v naši zgodovini izjemno prelomno. Šlo je za nacionalno in socialno problematiko, ki jo določata odprava fevdalizma in začetek delavskega gibanja, na slovensko ozemlje pa je prišlo več ženskih redov in kongregacij, ki so doživeli velik razcvet. Ženski redovi na Slovenskem so posledica globalnih sprememb v evropski družbi, manj pa Cerkve, ki je počasi (pogosto pa tudi ne) dojemala globalne spremembe časa in prostora. Med redkimi izjemami je bil škof Anton Martin Slomšek, ki je izjemno cenil vlogo žensk in mater v slovenskih družinah. Bil je tudi med prvimi, ki je daljnovidno slutil, da bo

meščanska družba vlogo žensk povečala. Zaradi socialnih in pastoralnih potreb si je zelo prizadeval za prihod ženskih redovnih skupnosti med Slovence. Papež Janez XXIII. je leta 1963 z okrožnico *Mir na zemlji presenetil* z mislijo, da je nastop žene v javnosti eno od znamenj časa.

REDOVNIŠTVO V STARI JUGOSLAVIJI

Stara Jugoslavija predstavlja v razvoju ženskega redovništva posebno zgodovinsko obdobje. Dovolj zgovorna je opomba:

Postojanke šolskih sester, usmiljenk, Marijinih sester, sester križniškega reda, frančiškank misijonark, šolskih sester de Notre Dame itd. so tako številne, da obsega njih naštevanje v novem občnem šematizmu katoliške cerkve v Jugoslaviji 25 strani, in da zahtevajo posebno obravnavo. Zelo negativno je delovalo razkosanje slovenskega ozemlja med Italijo, Avstrijo in Jugoslavijo. Mnoge nune so odšle v Beograd in druge kraje v Jugoslavije. Slovenske sestre so predstavljale nekakšno katoliško »predstražo«, ki pa ni prinesla rezultatov, ki so jih nekateri tiho želeli. Kljub temu pa so v marsikaterem okolju pomagale ustvariti dober glas o Slovencih. Številne so odšle tudi v tujino, zlasti misijone. (Šematizem 1939)

II. svetovna vojna je ženske samostane zelo prizadela. Nacisti so jih zelo preganjali, njihovo delo pa so po II. svetovni vojni poglobljeno nadaljevali komunisti, zato so se nekatere sestre umaknile v tujino. Mnoge so pokazale izjemno junaštvo. Rdeči oblastniki so jih onemogočali v poslanstvu, prepovedovali, prostorsko utesnjevali ali pa selili na področja, kjer ni bilo možno preživeti. Trpljenje nun v komunizmu vse do danes ni dovolj natančno popisano.

Po šematizmu za leto 2017 (Letopis 2017: 900), ki prikazuje stanje na dan 1. 1. 2017, so v naši državi naslednje ženske redovne skupnosti: dominikanke, frančiškanke, usmiljenke, salizejanke, karmeličanke, klarise, bolniške sestre, misijonarke ljubezni, šolske sestre de Notre Dame, križniške sestre, sestre svetega križa, skupnost Loyola, šolske sestre in uršulinke.

(1) Dominikanke sv. Katarine Sienske (OP) so bile ustanovljene 1852 v Franciji. V Sloveniji živijo njene pripadnice v Piranu in Petrovčah. (2) Frančiškanke brezmadežnega spočetja (FSB) ali slovenjebistriške šolske sestre so bile ustanovljene leta 1843 v Gradcu. Prvotno so se imenovale šolske sestre III. reda. Pri nas so od 1869, ko so se naselile pri sv. Petru v Mariboru; od 1923 so samostojna provinca, od 2014 samostojni vikariat. Navzoče so na Brezjah, v Ljubljani, Slovenski Bistrici, Veržēju, Beltincih. Njihova Črnogorska provinca ima svojo hišo v Krškem. (4) Frančiškanke Marijine misionarke (FMM) so bile ustanovljene leta 1877 v Franciji. Pripadajo III. redu sv. Frančiška. Pri nas imajo postojanke v Ljubljani in Celju. Leta 1947 so se morale izseliti. Odšle so v Francijo, vrnile pa so se 1992. (5) Hčere krščanske ljubezni (HKL) ali Usmiljene sestre sv. Vincencija Pavelskega so bile ustanovljene leta 1633 v Franciji,

1843 so prišle v Maribor, 1852 v Ljubljano; 1919 je nastala samostojna jugoslovanska provinca, med letoma 1948 in 1991 so imele svoj center v Beogradu, ker so bile v Sloveniji onemogočene. Sedaj imajo svoje sedeže v Sv. Jakobu ob Savi, Breznici, Ljubljani, Mengšu, Cerkljah, Kočevju, Celju, na Mirnu. (6) Hčere Marije Pomočnice ali Don Boskove Salezijanke (FMA). Leta 1872 so začele delovati v severni Italiji, od leta 1936 so v Sloveniji. Od leta 1987 imajo skupaj z Hrvaško svojo provinco; samostane imajo na Bledu, dva v Ljubljani, Radljah ob Dravi, Murski Soboti in Novem mestu. (7) Karmeličanke, ustanovljene v 16. stoletju v Španiji, so prišle na slovenska tla leta 1889. Naselile so se v Selo na Mostah. 1948 je bil samostan razpuščen, 1967 so se vrnile v Mengeš, 1986 je bil dograjen nov samostan v Sori, 1997 pa je nastal še nov karmel v Mirni Peči. (8) Klarise (OSC) so se po razpustu konec 18. stoletja, leta 1978 vrnile v Zagreb in od tam so tri prišle v Nazarje. Njihovi skupnosti sta sedaj še v Ljubljani in v Turnišču. (9) Družba Marijinih sester čudodelne svetinje ali Marijine bolniške (MS) sestre so bile ustanovljene 1878 v Ljubljani. Izšle so iz avstro-ogrške province usmiljenih sester. Do leta 1926 so delovale pod okriljem hčera krščanske ljubezni, od takrat so samostojen red. Danes so v Ljubljani (Štepanjsko naselje in Dobrova) in Mariboru. (10) Misijonarke ljubezni (ML) so nastale 1948 v Indiji. 1987 so prišle v Ljubljano. (11) Notredamske sestre (ND) ali šolske sestre de Notre Dame so nastale v 16. stoletju kot korne sestre v Franciji oziroma 1833 na Bavarskem kot kongregacija. V Ljubljani sta dve skupnosti v Kosezah in dve v Novem mestu, ena v Šentjerneju in Ilirski Bistrici. (12) Sestre Križniškega reda (SKR) ali Križniške sestre imajo od 1918 v Ormožu samostojno provinco; tam so imele bolnico, v skupnicah pa so v Ljutomeru, Celju in Metliki. (13) Sestre sv. Križa (SSK) so bile ustanovljene 1852 v Švici, v Sloveniji so v Mali Loki pri Domžalah. (14) V Sloveniji je tudi skupnost Loyola (SL), in sicer v Ljubljani, Mariboru in Šentjerneju. (15) Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa kralja (ŠSFKK) ali Mariborske šolske sestre so v Maribor prišle 1864 in se pod vodstvom s. Margarete Puhar osamosvojile od graških; leta 1941 so morale preseliti materno hišo v Rim, danes pa so sestre v Šturjah, na Brezjah, v Kranju, Vodichah in Trebnjem, dve skupnosti pa v Mariboru in Ljubljani. (16) Uršulinke imajo dve skupnosti v Ljubljani, sv. Duh pri Škofji Loki, Mariboru in v Izoli.

ZAKLJUČEK

Zgodovina ženskega redovništva je tudi del ženskega vprašanja, ki je danes v Sloveniji zelo popularno. Žal je izrazito ideološko, pod vplivom teorije spolov, sicer pa mu ne moremo očitati nerelevantnosti. Kot kaže primer Karle Pacek, še uglašeno, a se zdi, da je njihova prihodnost bolj svetla.

Pogled na žensko v slovenski zgodovini je še zelo neizdelan in pod vplivom tujih teorij. Slovenska ženska je imela v preteklosti zaradi socialne strukture popolnoma drugačno vlogo, kot je splošno prepričanje. Kmetije niso omogočale preživetja, moški so morali iskati dodatne vire preživetja izven kmetijstva, zato je bilo v mnogih, če ne celo večini primerov vodenje kmetij na ženskih plečih.

Tudi ženski samostani, zlasti tisti, v katerih niso prevladovala plemiška dekleta, so odigrali izjemno vlogo. Vstop v samostan je bil za dekleta družbeni in intelektualni vzpon, ki tega na kmetih ali v mestu ne bi nikoli doživeli. Tudi dekleta, ki so le služila v samostanih in so si kasneje omislile lastne družine, so imele prednostni družbeni položaj in ugled. Pomembno je tudi šolanje ženske mladine in še posebno skrb za zavržene otroke, še zlasti za fizično prizadete, na primer gluhoneme. Vsekakor bo potrebnih še veliko raziskav, da bomo dobili podobo zgodovine, ki bo ustrezno upoštevala vlogo samostanskih skupnosti in posameznih članic ženskih redov.

LITERATURA

ANNUARIUM STATISTICUM ECCLESIAE, 2002: *Secreteria Status – Rationarium Generale Ecclesiae. Annuario Statisticum Ecclesiae*. Libreria Editrice Vaticana.

Marjana DEBEVEC, 2013: Papež: Vloga ženske v Cerkvi ne vključuje le materinstva, vloga družinske matere, ampak je močnejša. *Radio Ognjišče*. Objavljeno 15. 08. 2013, ob 09:18. <http://radio.ognjisce.si/sl/145/svet/11418/>

DRUŽINA 2017: Več posluha za Ženske po svetu. *Družina* 12/66, 19. 3. 2017.

Nadja FURLAN-ŠTANTE, 2013: »Opolnomočenje« žensk v katoliški Cerkvi po drugem vatikanskem koncilu. *Bogoslovni vestnik* 73/2, 241–249.

Damjan HANČIČ, 2005: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

Janez JUHANT, Rafko VALENČIČ, 1994: *Družbeni nauk Cerkve*. Ur. Janez Juhant in Rafko Valenčič. Celje: Mohorjeva družba.

Marija Jasna KOGOJ, 2004: *Uršulinski samostan v Ljubljani na prehodu iz avtonomije v Rimsko unijo s posebnim poudarkom na šolstvu med leti 1868 in 1918*. Doktorska disertacija. Ljubljana: M. Kogoj; Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Bogdan KOLAR, 2005: *Iskalci Boga*. Celje: Mohorjeva družba.

LETOPIS, 2017: Letopis Katoliške cerkve v Sloveniji 2017; stanje 1. januar 2017, zadnje spremembe maj 2017; za interno uporabo (Nad)škofij Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, redovnih skupnosti in drugih navedenih ustanov. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

Jože MLINARIČ, 2005: *Studeniški dominikanski samostan ok. 1245–1782*. Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba.

Hermína PACEK, 2016: *Sestra Hermína (Justína) Pacek, 1931–2016. Prva fotografinja med sestrami usmiljenkami*, Ur. Dejan Vončina. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.

Tamara Griesser PEČAR, 2005: *Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.

Melita PIVEC-STELE, 1940: Starejši ženski samostani v Sloveniji. *Kronika slovenskih mest* 7, 151–157.

ŠEMATIZEM, 1939 = Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji. Sarajevo: Akademija »Regina Apostolorum«.

Peter ŠTIH, 2005: Ženski samostan v Kopru leta 908. Prezrta najstarejša monastična ustanova na ozemlju Republike Slovenije. *Ad fontes. Otoprečev zbornik*. Ur. Darja Mihelič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 43–60.

WOMEN MONASTERIES IN SLOVENIA

Summary

The history of monasteries is one of the pillars of each nation's cultural history. The development of monasteries is the simplest chronology of integration of our region in the Slovene, and after the Schism of 1054 also in the West European culture. With the establishment of the Dominican order, four women communities were formed in Slovenia and their main activity was the education of female youth.

The development of women studies in Slovenia in the last decades should have a positive influence also on the female religious communities, but due to highly ideological and feminist background, this was not the case. Sticking to *Ora et labora* – and be quiet, woman! proves to be anti-Christian and speaks in favour of understanding history on the basis of a person's speaking (not working). The Ljubljana Ursuline monastery, once one of the greatest central European educational establishments for women, is today being totally ignored.

The Slovene history is closely connected to female religious communities. In 1043, St. Hemma of Gurk founded the Benedictine monastery, which was the foundation of the Diocese of Gurk-Klagenfurt, established in 1072. The archive of the Velesovo Dominicans is very important for our mediaeval past. Prešern's views on Ljubljana Ursuline order was poetised in one of the first "Song of the Songs" in the female literary creativity.

The history of monastery communities for women in Slovenia goes back to the antique Emona, continues in Koper and reaches a typical European population structure with communities of female Benedictines, Clares and female Dominicans. Their settlement in the mediaeval towns creates bourgeoisie culture and shapes better conditions for an easier social position for women in our region. With employing monastery staff in bigger female religious communities that were active in the medical, educational and social field, new possibilities for employment and professional education of girls from the countryside (assistant nurses, cleaners, cooks, gardeners, stable girls, cellar women, jobs in prisons for women) were possible. Female religious communities became a part of the Slovene civilisation and culture, but also victims of the communist revolution. They are searching for a new identity in the democratic society of the Republic of Slovenia, for their position in every democratic society is permanently guaranteed. It's considered to be a calling and adapting to new circumstances, and their work still, as in the old times, exceeds available physical and spiritual powers of female religious communities.

FRAUENKLÖSTER IN SLOWENIEN

Zusammenfassung

Die Geschichte der Klöster ist eine der Säulen der Kulturgeschichte jeder Nation. Ihre Entstehung ist die einfachste Chronologie der Verflechtung unseres Gebietes mit der slowenischen und nach dem Schisma im Jahr 1054 auch mit der westeuropäischen Kultur. Nach der Entstehung des dominikanischen Ordens bildeten sich bei uns vier Frauenorden, die junge Frauen unterrichteten.

Die Entwicklung der Frauenforschung in Slowenien in den letzten Jahrzehnten müsste auch eine positive Auswirkung auf die Frauenorden haben, doch das war wegen der äußerst ideologischen und feministischen Grundlage nicht der Fall. Das Insistieren bei *Ora et labora* – und *schwiege, Frau!* beweist die Antichristlichkeit und das Empfinden der Geschichte aufgrund des Redens (und nicht des Arbeitens) eines Menschen. Die Ljubljanaer/Laibacher Ursulinenkloster, einmal eine der größten mitteleuropäischen Frauenschulinstitutionen, ist heute fast zur Gänze übersehen.

Die slowenische Geschichte ist mit Frauenorden eng verbunden. Die hl. Hemma von Gurk gründete im Jahr 1043 das Benediktinerfrauenkloster, aus dem sich dann 1072 die Diözese Gurk-Klagenfurt entwickelte. Das Archiv der Dominikanerinnen aus Velesovo/Michelstetten ist sehr wichtig für unsere mittelalterliche Vergangenheit. Prešerns Sicht auf die Ljubljanaer/Laibacher Ursulinen wurde in einem der ersten „Hoheslieder“ der Frauenliteratur festgehalten.

Die Geschichte der Frauenklöster in Slowenien geht in die antike Emona zurück, wird in Koper fortgesetzt und erreicht mit den Orden der Benediktinerinnen, Klarissen und Dominikanerinnen die typische europäische Siedlungsstruktur. Ihre Präsenz in den mittelalterlichen Städten bildet die bürgerliche Kultur und entwickelt die Gegebenheiten für einen einfacheren Aufstieg der Frauen auf unserem Gebiet. Mit der Beschäftigung von Klosterpersonal in größeren Frauenorden wurde auch die Beschäftigung und praktische Berufsausbildung für Mädchen vom Land möglich (Hilfssanitäterinnen, Putzfrauen, Köchinnen, Gärtnerinnen, Stallmädchen, Kellermeisterinnen, Angestellte in Frauengefängnis). Die Frauenorden wurden so Teil der slowenischen Zivilisation und Kultur, fielen aber auch zum Opfer der kommunistischen Revolution. In der demokratischen Gesellschaft der Republik Slowenien suchen sie eine neue Identität, denn sich haben in jeder demokratischen Gesellschaft ihren Platz fix gesichert. Es handelt sich dabei um eine Berufung und Anpassung an neue Verhältnisse, ihre Arbeit überschreitet jedoch immer noch die verfügbaren finanziellen und geistlichen Kräfte der Frauenorden.

Časi Margarete Puhar: cerkveno in kulturno ozračje na Štajerskem v 19. stoletju

Aleš Maver*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.4-18)"18":929PUHAR M.

Aleš Maver: Časi Margarete Puhar: cerkveno in kulturno ozračje na Štajerskem v 19. stoletju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 18–28

Margareta Puhar se je rodila v času, ko je v Avstriji izzveneval jožefinizem. Reakcija na predmarčni sistem so bile v letu 1848 in takoj po njem »liberalne« težnje po spremembah tudi v cerkvenih vrstah. Nov obrat je prineslo obdobje neoabsolutizma, ki je doseglo vrh s sklenitvijo konkordata leta 1855. Tretji bistveni zasuk na cerkveno-politični sceni v času življenja Margarete Puhar je bila prevlada liberalnih naziranj v drugi polovici šestdesetih in v sedemdesetih letih 19. stoletja. Tri desetletja političnega slogaštva v slovenskem političnem življenju na Štajerskem pa so bila v veliki meri že v znamenju katoliške prevlade.

Ključne besede: Margareta Puhar, Katoliška cerkev v Avstriji, konkordat, kulturni boj, slogaštvo, liberalizem, redovne skupnosti, Jakob Maksimilijan Stepišnik

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.4-18)"18":929PUHAR M.

Aleš Maver: Times of Margareta Puhar: Ecclesiastical and Cultural Atmosphere in Styria in the 19th Century. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 18–28

Margareta Puhar was born in a time when the Austrian Josephinism reached its final stage. Tendencies towards "liberal" changes during the year 1848 and during its immediate aftermath can be seen as a reaction to the *Vormärz* system. A new turn was brought about by the period of Neo-Absolutism, reaching its peak with the Concordat

* doc. dr. Aleš Maver, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, ales.maver@um.si

of 1855. The third stage during the lifetime of Margareta Puhar was marked by the predominance of liberal views during the second half of the 1860s and in the 1870s. On the other hand, almost three decades of the “politics of Concord” in the political life of Styrian Slovenes already had remarkable signs of Catholics achieving the upper hand.

Key words: Margareta Puhar, Catholic Church in Austria, Concordat of 1855, Kulturkampf, politics of Concord, liberalism, religious orders, Jakob Maksimilijan Stepišnik

UVOD

Celotno življenje in delovanje Margarete Puhar sodi v čas, ko je slovenski del Štajerske skupaj z ostalimi slovenskimi zgodovinskimi deželami v cerkveno-kulturnem smislu sodil v širši avstrijski okvir in s tem delil njegovo usodo. To omenjam zaradi tega, ker se je po zamenjavi državnega okvirja leta 1918 tudi slovensko katolištvo v glavnem predstavilo iz dotedanjega avstrijsko-nemškega in s tem na neki način severnoevropskega katoliškega obnebjja v jugovzhodno obnebjje, kar seveda odmeva do danes in kar je povzročilo, da se o nekaterih temah, ki so bile na dnevnem redu v času življenja sestre Margarete, v slovenski katoliški javnosti ni razpravljalo vsaj do drugega vatikanskega cerkvenega zbora ali še čez (prim. o tem Maver 2016: 237–239).

DESETLETJA PREOBRATOV

Če je torej slovenska Štajerska doživljala v cerkvenem smislu podobne prelome in razvoj kot habsburška Avstrija v celoti, potem sodi 19. stoletje Margarete Puhar gotovo med najbolj razgibana in po svoje odločilna. Zanj so bili namreč značilni številni, tudi presenetljivi preobrati. Le leto dni po Margaretnem rojstvu, leta 1819, se je najprej zgodilo nekakšno simbolno slovo od dotlej prevladujočega jožefinizma. Cesar Franc I. je s svojo sivo eminenco knezom Metternichom in številnim spremestvom slovesno poromal v Rim k papežu Piju VII. (Leeb in drugi 2003: 363) in s tem obrnil smer, ki jo je skoraj štirideset let prej ubiral Pij VI., ko je skušal s potjo na Dunaj k pameti spraviti materine pete sveže osvobojenega vladarja Jožefa II. in se je na svoji neuspešni misiji ustavil tudi v Mariboru. Zaleglo seveda ni, kajti pravi Jožefov cunami je šele prihajal. Takrat je bil čisto v duhu časa in jožefinizem se je gotovo porodil iz nelagodja zaradi ekscesov pozunanjene baročne vernosti (Dolinar 2004: 7–20). Štiri desetletja pozneje se je tisto, kar se je nekoč zdelo sveže in razumno, sprevrnilo v trdosrčno razumarsko zaničevanje veselja v verskem življenju in v pretesen državni objem okoli cerkvenega vratu. Tudi prestana groza Napoleonovega pretresa je pri marsikom prebudila nostalgijo po zlatih baročnih časih, ki bi se

morda lahko obudili z vnovično naslonitvijo na Rim, ki ga je »mežnar na cesarskem prestolu« dajal tako v nič. Prehod je bil kajpak počasen. Še v letu rojstva Puharjeve, 1818, so po več kot petih stoletjih in pol Maribor zaradi pomanjkanja redovnikov dokončno zapustili minoriti, ki jim je Jožef prizanesel in so morali zgolj zamenjati lokacijo (Vostner 1964: 13), in po Štajerskem so tu in tam še v dvajsetih letih ukinjali redovne postojanke (Leeb in drugi 2003: 362). Tudi sumljiva bogoslovska učbenika za cerkveno pravo in zgodovino, ki ju je Francev novi prijatelj Pij VII. že 1820 uvrstil na indeks prepovedanih knjig, so iz rabe vzeli šele leta 1833 (Benedik 2010: 73). »Apostol Dunaja« Klemen Marija Hofbauer ali Dvoržak s svojimi redemptoristi na drugi strani demonstrativno gojil vračanje k razkošnemu baročnemu bogoslužju in pridobival veliko privržencev (Rumpler 1997: 91–93). Sekovski škof, nekdanji benediktinec iz nekdanje Prednje Avstrije, poznejšega nemškega Württemberga, Roman Sebastian Zängerle, ki je bil skladno z jožefinsko ureditvijo škofijskih meja tudi nadpastir večjega dela štajerskih Slovencev, je bil med tistimi, ki so (vedno) najbolje razumeli znamenja časa. Sicer pa je tudi njega Jožefovemu podobno ukinjanje samostanov pognalo iz domače postojanke. Zato si je prizadeval za ustanavljanje novih samostanov in drugih redovnih hiš in po redemptoristih v Gradec leta 1832 pripeljal celo jezuite, strah in trepet vseh napredno mislečih Evropejcev že tja od sredine 18. stoletja (Leeb in drugi 2003: 363).

Leta 1843 je bil boter pri ustanavljanju matrne hiše šolskih sester tretjega reda svetega Frančiška v Algersdorfu, od koder so te dobri dve desetletji pozneje našle pot v obdravsko mesto (Kogoj 2010: 111–114).

Zängerle pa se je sočasno boleče zavedal, da sicer Franceva in Metternichova Avstrija morda res stoji na zvezi trona in oltarja, da pa ima glavno besedo čisto po jožefinsko tron in da je s svobodo Cerkve v Avstriji bolj slabo. Metternich je bil v bistvu razsvetljenec, ki sta ga francoska revolucija in Napoleon samo nekoliko streznila. Sekovski škof je bil bistveno drugačen kot njegov jožefinsko misleči dunajski kolega, zato je po marčni revoluciji še mesec dni pred smrtjo vodil slovesni *Te Deum* v graški stolnici v zahvalo zanjo (Leeb in drugi 2003: 364). Položaj je skrbel tudi njegovega kolega med salzburškimi sufragani, lavantinskega škofa Antona Martina Slomška, ki je že aprila 1848 od salzburškega metropolita, kneza Schwarzenberga, pričakoval navodila in posvet, kako se odzvati na nove razmere (Granda 2010: 318–319).

Revolucionarno vrenje je poskrbelo za drugi bistveni prelom v cerkveno-kulturni zgodovini avstrijskih dežel v 19. stoletju. Odločilno je načelo dotedanjega modela državnega cerkvenstva, vendar sta se ob vprašanju, kaj naj bi ga nadomestilo, pojavila dva med seboj različna odgovora. Eden je čisto revolucionarno šel v smeri cerkvene demokracije s pomembno vlogo nižje duhovščine in laikov, drugi je zagovarjal nadaljevanje zveze med tronom in oltarjem, a z obrnjenima vlogama (Leeb in drugi 2003: 368). Slovenci so bili povsem

»na liniji« s sočasnim dogajanjem, ki je po levi prehitevalo med drugim na Češkem (Schulze Wessel 2007). Andrej Einspieler je v svojem listu *Slovenija* zapisal marsikaj ostrega, npr. tudi jasno zahtevo: »Kar naprej cirkvo zadene, se razumi samo do sebe, da se v župah (farah) ene jedine narodnosti Božja služba in keršanski nauk v ljudskim jeziku opravljati mora.« (Juhant 1997: 204.) Nekoliko bolj prikrito pa se je spogledoval tudi z mislijo, da bi bilo potrebno »zrušiti brezženstvo duhovnikov«.

OD KONKORDATA DO KULTURNEGA BOJA

Na koncu je prevladala seveda druga smer, saj si je oslABLJENA monarhija Habsburžanov z mladim Francem Jožefom na čelu zaželela močnega partnerja in je bila pripravljena celo na zamenjavo mest med tronom in oltarjem (Cvirn 2010: 341–356). To se je pokazalo že, ko je cesar v vsem sledil željam škofov o ureditvi zakonskega prava, s čimer je v bistvu povozil še vedno veljavni državljanski zakonik (Leeb in drugi 2003: 375–377). Leta 1855 je bil na njegov rojstni dan podpisan konkordat, ki je kot domnevni živi anahronizem, kakor ga pojmuje večina sodobnih zgodovinarjev, zbudil veliko pozornosti tudi v tujini, predvsem zaradi širokogrudnega prepuščanja šolskega polja Cerkvi (Rumpler 1997: 342–344). Avstrijske oblasti so si zaradi konkordata nakopale v naslednjih dvajsetih letih veliko notranjepolitičnih težav, izostal pa je vtis, ki naj bi ga naredil na južnonemške katoličane. Habsburžani so si namreč tedaj močno prizadevali, da bi prišlo do združitve Nemčije okoli Avstrije. Stari jožefinec Franz Grillparzer je jedko pripomnil, da s konkordatom morda dosežeš prvo mesto v nebesih, v Nemčiji pa nikakor (Vocelka in Vocelka 2015: 112). Med tem ko so se zavzeti katoličani v Avstriji najbolj navduševali nad konkordatom, je prišlo leta 1859 do prenosa sedeža lavantinske škofije v Maribor. Na novo so bile določene meje in štajerski Slovenci so se v veliki večini združili pod Slomškovo škofovsko palico. V ta čas sodi tudi ustanovitev Družbe katoliških gospa (Hozjan 2010: 375–378; Kogoj 2010: 111).

V šestdesetih letih 19. stoletja se je z demokratizacijo političnega življenja konkordat že zamajal. Avstrijo je, spet skladno z evropskimi usmeritvami, zajel val posebne, avstrijske oblike liberalizma. Čeprav znajo zlasti anglosaški zgodovinarji še vedno klecati pred čari tedanjih parol o svobodi in napredku, je treba kritično opozoriti predvsem na oligarhično naravo tega liberalizma. Res je, da je zagovarjal še danes impresivni katalog temeljnih pravic, a že pri volilni pravici je postoril vse, da bi bila omejena predvsem na njegove nosilce in podpornike, saj naj nazadnjaška večina prebivalstva zanj še ne bila zrela (Judson 2016: 269–333; Taylor 1956: 158). Katoliška cerkev in duhovščina sta bili za avstrijske liberalce poglavitno strašilo, čeprav so sami v veliki večini

ostajali katoličani. Določila decembrske ustave iz leta 1867 so v bistvu že razveljavila konkordat, majski zakoni leta 1868 so postorili ostalo (Cvirn 2005: 31–34; 2015: 116 in 193). Katoličane so navdajali z grozo predvsem zaradi uvedbe »zasilne civilne poroke« kot možnosti. Odpor proti konkordatu je homogeniziral mestne in trške elite na slovenskem Štajerskem, ki so se vse bolj nagibale k nemštvu. Mariborčani so majske zakone proslavili z baklado, pa tudi tako, da so razbili šipe na škofiji in bogoslovju (Baš 1967: 202). Leta 1869 je monopol Cerkve v šolstvu sklenil novi zakon o ljudski šoli. Ironija je bila, da je imela Katoliška cerkev po majskih zakonih manj svobode pri urejanju svojih notranjih zadev od ostalih verskih skupnosti ravno zato, ker je bila v monarhiji še naprej privilegirana in državna cerkev (Leeb in drugi 2003: 386). Liberalna ofenziva proti konkordatu je prvič mobilizirala katoliške množice in spravila v neroden položaj jaro slovensko politično elito, ki ni bila enodušno za konkordat, morala pa se je ozirati na mnenje večine svoje »baze« (Baš 1931: 33–36).

Liberalni duh časa je na svoj način podpiral tudi lavantinski škof Jakob Maksimilijan Stepišnik, ki je veljal za vladnega človeka in je to bržkone tudi bil (Šimac 2010: 120–121). Slovenci so mu zamerili, ker drugače kot Slomšek ni korakal na čelu slovenskega narodnega gibanja, marveč je pazil na ohranjanje nevtralnosti (Baš 1931: 37). Njegov verjetno najhujši kritik med lavantinsko duhovščino, poslanec Božidar Raič (rodil se je kot Matija Reich), je lavantinski škofiji pod Stepišnikovim vodstvom v svojem znanem nediplomatskem slogu očital:

Res, tenka vedrina je objemala obzorje, zarja kot prehodnica krepilnega in oživljajočega solnca zorila in žarila, a Slovenci se klanjali novemu vzhodu jasni se počenšemu; Slomšek nam so dovolili dopisavati v naščini, nalogo izdelavati v narodnem jeziku, govorili so tudi o pohodih slovenski; toda po malem svitu zagrebati je hitel mračni oblak novo krasoto zrcalečo se v glatni rosi. [...] Za nastopnika je počela v kratkem za naščino grenka peti, vso v tujini: dopisi v materiniščini napisani kn vl. stolništvu labodskemu. vračali so se nerešeni; naloge in vloge je primorano pisati v neslovenščini, narodnjaki pritiskani in ponižani, pisarnica kn. vl. je toliko prenapeto nemškutarska, ka se niti pisava slovenskih imen ne poštuje. (Raič 1870: 1)

V resnici je bil Stepišnik precej kompleksnejša figura (Ambrožič 2010: 401–403). Najbrž mu je bila kot Celjanu res bližja nemščina kot slovenščina, vendar je ob ustanavljanju katoliškega političnega društva v Mariboru leta 1870 omenil tudi stvar, ki je »zares vsej Avstriji vogelni kamen; in to je pravica, ki mora vsem narodom jednaka biti« (Iz Maribora: 115).

V bistvu bi moral takrat, ko je nagovarjal zbrane na zborovanju, biti v Rimu in glasovati o dogmatični konstituciji *Pastor aeternus*, ki je razglasila papeževo nezmotnost, kadar govori o veri in morali *ex cathedra*. Vendar se je Stepišnik skupaj z drugimi avstrijskimi škofi že prej izgovoril na neznosno

vročino v mestu ob Tiberi, zaradi česar so odpotovali nazaj na sever. Pred tem so priznali, da bi 18. julija, če bi še bili v večnem mestu, glasovali proti (Benedik 2010: 80). Značilno za severno smer avstrijskega in s tem hkrati slovenskega katolištva tistega časa je, da med glavnimi nasprotniki dogme o nezmotnosti niso bili samo voditelji Cerkve v Avstriji, dunajski kardinal Rauscher in njegova praški ter ostrogonjski kolega Schwarzenberg in Simor, pač pa tudi praktično vsi slovenski škofje, ilirski metropolit iz Gorice Andrej Gollmayr, ljubljanski in tržaško-koprski škof Jernej Vidmar in Jernej Legat ter Stepišnik, pa tudi poreško-puljski škof Josip Juraj Dobrila (Benedik 2010: 80). Vsaj navidezno zeva neko nasprotje med Rauscherjevim in Schwarzenbergovim navijanjem za izrazito propapeški konkordat in njunim nasprotovanjem nezmotnosti Pija IX. in njegovih naslednikov. Pri Stepišniku je zadeva še bolj zapletena. Če se v vprašanju nezmotnosti, pa tudi v začetnem odnosu do avstrijskega liberalizma kaže kot izrazit dedič jožefinizma, je enako opazna njegova naklonjenost moškim in ženskim katoliškim redovom, ki so za liberalne katoličane po navadi predstavljali velik strah, zlasti še v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju. Tudi avstrijski liberalci so poskušali pristriči peruti redovnim ustanovam, vendar do tega potem ni nikoli prišlo, ker je liberalizem prišel na slab glas in ker je osebno vernega cesarja minilo potrpljenje z liberalnim eksperimentiranjem na verskem področju (Cvirn 2005: 41–42; 2015: 131–132). Stepišnik je postopal povsem drugače in med njegovim škofovanjem se je število redovnic v škofiji poštirinajsterilo, res pa je izhajalo iz skromne številke sedem. Trajni Stepišnikov prispevek k duhovni krajini Maribora sta naselitvi frančiškanov in algersdorfskih šolskih sester ter z njimi povezan vznik prve redovne skupnosti, ki je nastala na današnjih slovenskih tleh (Kogoj 2010: 107–109).

Drugače kot Stepišnik je na koncilu ravnal pomemben sooblikovalec mariborske kongregacije Margarete Puhar sekovski škof Johann Baptist Zwerger, ki je izhajal iz tradicionalno konservativnih tirolskih krajev in je bil navdušen zagovornik papeške nezmotnosti. Po spletu okoliščin pa niti on ni mogel glasovati za *Pastor aeternus*, saj je pred tem zbolel (Lauchert 1900: 530).

Sprejetje dogmatične konstitucije je avstrijska vlada izkoristila za formalni preklic konkordata, kar je s cerkvene strani šele čez pet desetletij priznal papež Benedikt XV. (Leeb in drugi 2003: 387). Med letoma 1870 in 1874 se je tako nadaljeval kulturni boj, ki je predvsem med 1872 in 1874 dosegel slovensko Štajersko in druge slovenske dežele (Cvirn 2015: 191–193).¹ Slovenski narod, ki se je 1872 preselil v Ljubljano, je ostro napadal duhovščino in njeno vlogo v narodnem gibanju. Značilen dokument časa je obsežen podlistek *Posledice*

¹ O začetku sedemdesetih let v Avstriji prim. Rumpler (1997: 450–455); kratko tudi Friš in Matjašič Friš (2007: 471).

prisilnega celibata, ki ga je pod psevdonimom Cismontanus pisal primorski duhovnik Lovro Rakovec (Cvirn 2005: 42) in kjer v sklepu beremo:

Tedaj sama dobičkarija, naga koristoljubnost, gola sebičnost, brezobzirna samopridnost, slepi pohlep lakomnega, požrešnega! Mari je papežu in Rimu za posebno krepost, večjo popolnost in svetost deviškega, angeljskega celibata! Ako bi mu bilo za te kimère v resnici kaj mari, ne bi med papeži, kardinali et consortes tolikanj nesramnih, eklatantnih anti-celibaterjev imeli. »Quod licet Jovi, non licet bovi«, to je njih politika. — Ako bi ženitev usmiljenja vrednih papeških volov — vojakov sem hotel reči — papežu in Vatikanu toliko koristi, toliko dobička dajala, kakor jih daje celibat: uže davno bi bil nezmožljivec celibat anatematiziral, tisočkrat proklet ter pod kaznijo časnega in večnega prokletstva dahovnikom jarem svetega zakona nositi ukazal – vsaj sveti zakon je, celibat pa nij zakrament. (Cismontanus 1874: 1–2)

Slovenski protoliberalci so si sočasno prizadevali, da bi se menda neskončno tuja latinščina v bogoslužju zamenjala s slovenščino. Pod egido junakov Cirila in Metoda se je za stvar zavzel kar Josip Jurčič osebno:

Dajte, pomagajte v naši agitaciji, da se latinski, ljudstvu nerazumljivi jezik izrine iz cerkve in na mestu njega postavi naš slovenski. Saj pravite, da je Rim ljubitelj in spošтовatelj slovenski. Saj veste, da sta Ciril in Metod svetnika, in vendar sta slovenski jezik uvela povsod. Dajte, uvedite ga še vi: pokažite, da jezik svoje slovenske matere tako visoko čislate, da ga hočete narodu v najsvetejših dejanjih in na najsvetejših krajih govoriti in peti. Narod bo potem ponosnejši na svoj jezik, vedoč, da ima pred Bogom veljavo, torej bo energičneje terjal njegovo veljavo tudi v uradu in šoli. Poglejte, kako so [...] vsi, ki imajo svoj jezik tudi v cerkvah, narodno trdnejši, nego naš slovenski narod, ki mora v cerkvi poslušati tuj, nerazumljiv jezik. (Cirilmetodar 1925: 2)

Hude levite je v teh razburkanih letih svojim, predvsem višjim duhovniškim kolegom in njihovi vlogi v narodni politiki bral spet Raič in pri tem zarožljjal celo z udarnim pojmom narodne cerkve:

Oni so tako do gotovega prepričani, da je uzrok razkolništva narodne stranke verski princip, kakor gotovo vedo, da je v petkih prepovedano rudeče klobase uživati, a jih skrivaj uživajo. A tako se obnašajo, kadar govore ter se pravdajo s kakovim narodno-liberalcem, ako so pa sami med soboj, si pa često odkrito povedo, da so si z besedo »vero« iznajdli samo prav lepo larfo, pod kojo se prikrivajo često druge tendence, gospodstvo enega njihovega stanu nad vsemi drugimi in ker gotovo prodere načelo narodnosti, po kojem se bodo (kedaj, se še ne more gotovo povedati) slični prebivalci dežel istega cesarstva družili v narodne skupine, gospodstvo papizma nad težnjami sedanjega veka, koje jim delajo ogromne preglavice. (...) In kar je glavna stvar, boje se narodnostnih načel in njihovih konsekvencij tudi radi tega, ker prav premeteno, kakoršni so sploh v varovanji svojih predprav, sklepajo, da bi narodom, ustanovivšim se po natvornih pravih, zamoglo na um priti, terjati tudi narodne cerkve, kakor so jih pod Cirilom in Metodom v veliko jezo Nemcev in Romanov, že imeli. (Raič 1873: 2)

NA POTI K NOVEMU PREOBRATU

Novi majski zakoni iz leta 1874, med katerimi se je prvega prijelo kar ljubkovalno ime *Katholikengesetz*, so bili bistvu labodji spev avstrijskega liberalizma v verski politiki. Zadnjega cesar ni nikoli sankcioniral, pa tudi rezultat ostalih je v bistvu bil, da je Katoliška cerkev ostala *de facto* državna. Leto pred tem je pač strmoglavila dunajska borza in z njo prepričanje o neizmerni moči napredka in liberalnega kapitalizma (Rumpler 1997: 463–466). Hkrati so škof Stepišnik na eni in liberalni slovenski voditelji na drugi strani dokončno spoznali, da si od avstrijskih nemških liberalcev nimajo česa obetati. Pri škofu niso upoštevali njegove nevtralnosti in nemškega uradovanja, saj je bil zanje še vedno samo navaden »fajmošter« in s tem nasprotnik, pri slovenskih somišljenikih pa so bili sicer veseli podpore majskim zakonom, a jim v zameno niti naključno niso nameravali dati koncesij na narodnostnem področju (Cvirn 2015: 192–193). Slovenski konservativci in liberalci na Štajerskem so se znašli v slogaškem objemu, ki pa je imel zaradi razmer v bazi vedno bolj konservativen katoliški obraz, enako kot je množično katoliško gibanje tudi drugod po Avstriji s širjenjem volilne pravice vse bolj ožalo življenjski prostor liberalizmu elit (Melik 1988: 87). Ta se je trajno zajedel v nemško govorečo vodilno plast večjih središč na slovenskem Štajerskem in prešel v nemški nacionalizem. Kljub temu so se pripadniki te elite še vsaj do množičnega pročodrimskega gibanja ob koncu stoletja prištevali med katoličane in obiskovali cerkev vsaj takrat, ko je zvonilo njim (Cvirn 1997: 237–241; Ambrožič 2010: 403–404).

Vrhunec in počasno pešanje liberalne politike sta uvedla naslednji veliki prelom v cerkveno-kulturni podobi Avstrije v 19. stoletju. Na Štajerskem in drugod v slovenskih deželah je za živahno dogajanje poskrbel zlasti dokument papeža Leona XIII. *Grande munus* (Smolik 1990: 267). Margareta Puhar je tedaj že odlagala svoje predstojništvo. Ukvarjanje z bogoslužnim jezikom je potem razgibalo naslednji dve desetletji, čeprav zaradi narave splošnih razmer na Kranjskem bolj kot na Štajerskem (Melik 1988: 89–91; Filipič 2010: 90–91). Obenem je bil to čas, ko sta se v avstrijskem cerkvenem prostoru, katerega del so bili štajerski Slovenci, krepila tako versko življenje kot katoliško politično gibanje. V marsičem je omenjeni proces potekal ob bolečih spominih na državno cerkvenstvo jožefinskega kova, ki je zaznamovalo zgodnja leta Margarete Puhar, in ob poskusih preganjanja njegovih senc.

LITERATURA

Matjaž AMBROŽIČ, 2010: Lavantinska škofija za časa Slomškovih naslednikov (1862–1922). *Studia Historica Slovenica* 10/2–3, 399–428.

Franjo BAŠ, 1931: K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem (Slomšekov spomenik). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 26, 23–88.

Franjo BAŠ, 1967: Maribor v avstrijski ustavni dobi. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 38 (n. v. 3), 184–243.

Metod BENEDIK, 2010: Škof Stepišnik, prvi vatikanski koncil, papeška nezmotnost. *Bogoslovni vestnik* 70/1, 71–81.

CIRILMETODAR (= Ivan Vrhovnik), 1925: O obnovitvi staroslovenskega bogoslužja VII. *Slovenski narod* (22. 11. 1925), 2.

CISMONTANUS (= Lovro Rakovec), 1874: Nasledki prisilnega celibata. *Slovenski narod* (29. 4. 1874), 1–2.

Janez CVIRN, 1997: *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Založba Obzorja.

– –, 2005: *Boj za sveti zakon. Prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

– –, 2010: »Tako kot je, ne more ostati, in ko bo prišel čas, bomo tudi mi zgrabili.«: Gospodarske in politične razmere na Slovenskem v času neoabsolutizma. *Studia Historica Slovenica* 10/2–3, 341–356.

– –, 2015: *Dunajski državni zbor in Slovenci: (1848–1918)*. Celje: Zgodovinsko društvo; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

France Martin DOLINAR, 2004: Teološko ozadje Herbersteinovega časa. *Herbersteinov simpozij v Rimu*. Ur. E. Škulj. Celje: Mohorjeva družba. 7–20.

Igor FILIPIČ, 2010: Stepišnik in sveta brata Ciril in Metod. *Bogoslovni vestnik* 70/1, 83–94.

Darko FRIŠ, Mateja MATJAŠIČ FRIŠ, 2007: Avguštin Stegenšek (1875–1920) in njegov čas. *Studia Historica Slovenica* 7/2–3, 471–488.

Stane GRANDA, 2010: Anton Martin Slomšek med zvestobo narodu in Cerkvi. *Studia Historica Slovenica* 10/2–3, 315–340.

Andrej HOZJAN, 2010: Maribor v prvih dveh desetletjih po pridobitvi škofije: Podoba mestnega razvoja in prebivalstva, pomen prenosa škofijskega sedeža in primerjave mesta z drugimi spodnještajerskimi mesti. *Studia Historica Slovenica* 10/2–3, 357–397.

Iz Maribora. *Slovenski gospodar* (21. 7. 1870), 115.

Pieter M. JUDSON, 2016: *The Habsburg Empire. A New History*. Cambridge (MA): Belknap Press.

Janez JUHANT, 1997: Andrej Einspieler – liberalec?. *Einspielerjev simpozij v Rimu*. Ur. E. Škulj. Celje: Mohorjeva družba. 201–210.

Marija Jasna KOGOJ, 2010: Redovne skupnosti v lavantinski škofiji v času delovanja škofa Stepišnika. *Bogoslovni vestnik* 70/1, 107–117.

Friedrich LAUCHERT, 1900: Johann Baptist Zwerger. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 45. Leipzig: Duncker & Humblot. 529–531.

Rudolf LEEB, Maximilian LIEBMANN, Georg SCHEIBELREITER, Peter G. TROPPER, 2003: *Geschichte des Christentums in Österreich. Von der Spätantike bis zur Gegenwart*. Wien (Dunaj): Verlag Carl Ueberreuter.

Aleš MAVER, 2016: Med evnuhi in junaki. *Mojster dobro zasukanih stavkov. Življenje in delo Izidorja Cankarja*. Ur. A. Puhar. Ljubljana: Mladinska knjiga. 237–247.

Vasilij MELIK, 1988: Družbene razmere v ljubljanski škofiji v drugi polovici 19. stoletja. *Missiev zbornik v Rimu*. Ur. E. Škulj. Celje: Mohorjeva družba. 84–94.

Božidar RAIČ, 1870: Zakešnjen predlog. *Slovenski narod* (24. 11. 1870), 1–2.

– –, 1873: Iz slovenskega Štajerja. *Slovenski narod* (15. 8. 1873), 2.

Helmut RUMPLER, 1997: *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*. Wien (Dunaj): Verlag Carl Ueberreuter.

Martin SCHULZE WESSEL, 2007: Zwischen kirchlichem Aggiornamento und außerkirchlicher Nationalisierung der Religion: 1848 als Schlüsseljahr in Tschechien. *Religion und Nation. Katholizismen im Europa des 19. und 20. Jahrhunderts*. Ur. U. Altermatt, F. Metzger. Stuttgart: W. Kohlhammer. 203–213.

Marijan SMOLIK, 1990: Glagoljaštvo v luči cerkvenih dokumentov. *Mahničev simpozij v Rimu*. Ur. E. Škulj. Celje: Mohorjeva družba. 263–274.

Miha ŠIMAC, 2010: Knezoškof Stepišnik v očeh sodobnikov. *Bogoslovni vestnik* 70/1, 119–129.

Alan J. P. TAYLOR, 1956: *Habsburška monarhija: 1815–1918*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Michaela VOCELKA, Karl VOCELKA, 2015: *Franz Joseph I. Kaiser von Österreich und König von Ungarn*. München: C. H. Beck.

Otmar VOSTNER, 1964: *Ob stoletnici frančiškanov v Mariboru*. Maribor: Frančiškanski samostan v Mariboru.

TIMES OF MARGARETA PUHAR: ECCLESIASTICAL AND CULTURAL ATMOSPHERE IN STYRIA IN THE 19TH CENTURY

Summary

Margareta Puhar was raised and lived her adult life in a time when Slovenian historical lands and the Slovene part of Styria formed a part of a broader Austrian ecclesiastical and cultural framework. In this context, the 19th century can be seen as one of the more vivid periods regarding the development of ecclesiastical life, since this development was marked by many different stages. Margareta Puhar was born when the Austrian Josephinism already reached its final stage. At the same remarkable attempts for the revival of religious life were made, mainly inspired by pre-Josephine forms of Baroque devotion. Roman Sebastian Zängerle, bishop of Seckau and in this capacity also pastor of the great part of Styrian Slovenes, was the leading Church personality in Styria during the *Vormärz* period. Tendencies towards “liberal” changes during the year 1848 and in its immediate aftermath can then be seen as a reaction to the *Vormärz* system.

A new turn was brought about by the Neo-Absolutism since the early 1850s when the Metternich pattern was somehow changed since weakened monarchy tried to secure the powerful Church’s backing. The main expression of such development was the Austrian concordat of 1855. At the same time, Anton Martin Slomšek, bishop of Lavant, realized

much of his initiatives, with the translation of the bishopric seat to Maribor being the most important of them.

The third crucial turn on the ecclesiastical political scene during the lifetime of Margareta Puhar followed already in the second half of the 1860s, reaching its peak in the Concordat crisis and in Church legislation. The ensuing *Kulturkampf* was, for a brief period, felt also among the Styrian Slovenes. A rather typical representative of the new *Zeitgeist* was also Slomšek's successor, Jakob Maksimilijan Stepišnik, whose attitude during the First Vatican council echoed the dominant Austrian line at the time.

The crisis of liberalism after the Vienna stock market crash in 1873 introduced a decrease of liberal domination in public life and brought about a swift end to the first *Kulturkampf* among Slovenes. Hence, almost three decades of "politics of Concord" in Slovenian political life in Styria already showed remarkable signs of Catholic prevalence.

DIE ZEITEN VON MARGARETA PUHAR: DIE RELIGIÖSE UND KULTURELLE LAGE IN DER STEIERMARK DES 19. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Margareta Puhar lebte und war aktiv in der Zeit, in der die slowenischen historischen Länder und somit auch der slowenische Teil der Steiermark kirchlich und kulturell eng mit dem breiteren österreichischen Rahmen verbunden waren. Innerhalb des Rahmens gilt das 19. Jahrhundert auf der kirchlichen Ebene ohne weiteres für eine der ereignisreichsten Perioden. Die Entwicklung geschah in mehreren unterschiedlichen Phasen mit zahlreichen Vorzeichen. Margareta Puhar wurde in der Zeit des ausklingenden Josephinismus geboren. Zu dieser Zeit kam es im religiösen Leben zu Erneuerungswünschen, die ihren Ursprung im Vorjosephinismus und seiner barocker Frömmigkeit suchte. Der Vormärz wurde in der Steiermark von dem Seckauer Bischof Roman Sebastian Zängerle, der auch Bischof von einem großen Teil von Steirer Slowenen war, charakterisiert. Die Reaktion auf das Vormärzsystem waren die Ereignisse im Jahr 1848 und kurz danach, als auch in den kirchlichen Kreisen „liberale“ Tendenzen für grundlegende Veränderungen vorkamen.

Eine neue Wende stellte der Absolutismus dar, als der Muster aus Metternichs Zeiten sich wandte und die erschöpfte Monarchie Deckung in einer starken Kirche suchte, was vor allem mit dem Konkordat aus 1855 sichtbar wurde. Zu dieser Zeit wurden jedoch auch die meisten Initiativen des Bischof von Lavant, Anton Martin Slomšek, zusammen mit der Verlegung des Bischofssitzes nach Maribor/Marburg und den neu bestimmten Grenzen der Diözese für die Steirer Slowenen realisiert.

Der dritte wichtige Wendepunkt auf der kirchlich-politischen Szene zur Lebzeiten von Margareta Puhar waren die überwiegenden liberalen Anschauungen in der zweiten Hälfte der sechziger und in den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts, die ihren Höhepunkt mit der Konkordat-Krise und mit den religiösen Gesetzen erreichte. Die *Kulturkampf* Klänge waren auch unter den Steirer Slowenen zu hören. Ein typischer Vertreter der neuen Zeiten war auch durch sein Handeln beim Ersten Vatikanischen Konzil der Bischof von Lavant, Stepišnik.

Die Liberalismus-Krise nach dem Börsensturz im Jahr 1873 brachte das Nachlassen der liberalen Dominanz mit und drei Jahrzehnte der politischen Eintracht im slowenischen politischen Leben waren mehr oder weniger schon im Zeichen der katholischen Herrschaft.

V kakšnih družbenih okoliščinah je živila in delovala Margareta Puhar

Sonja Bezjak*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 316.35:27-9; 929PUHAR M.

Sonja Bezjak: V kakšnih družbenih okoliščinah je živila in delovala Margareta Puhar. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 29–46

Razprava na primeru Margarete Puhar, ustanoviteljice kongregacije mariborskih šolskih sester, prikazuje delovanje ženske iz nižje družbene plasti v razburkanem družbenem okolju 19. stoletja. S kategorijami razreda, naroda in spola je analizirana večkratna nadvladanost posameznikov, prikazane pa so tudi organizirane možnosti delovanja znotraj posvetnih in/ali cerkvenih združenj.

Ključne besede: Margareta Puhar, šolske sestre, Maribor, delavstvo, ženska gibanja, samostani

1.01 Original Scientific Article
UDC 316.35:27-9; 929PUHAR M.

Sonja Bezjak: Social Circumstances of Margareta Puhar's Life and Work. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 29–46

The case study of Margareta Puhar, the founder of the Congregation of School Sisters of Christ the King, aims to present the possibilities for women in the dynamic 19th century. We focus on how an individual is determined by categories of class, nation and gender, and what were his or her opportunities in taking part in organized secular and/or church organizations.

Key words: Margareta Puhar, School Sisters, Maribor, worker class, women movement, monasteries

* dr. Sonja Bezjak, raziskovalka, Arhiv družboslovnih podatkov, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 5, SI 1000 Ljubljana, sonja.bezjak@gmail.com

UVOD

V knjigi *Pozabljena polovica, portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (Šelih idr. 2007) so med 129 ženskami različnih poklicev na kratko predstavljene tudi štiri redovnice. Avtorice so v obsežno monografijo vključile Terezijo Kalinšek, sestro Felicito (1865–937), avtorico *Slovenske kuharice*, Ivanko Kramžar, mater Elizabeto (1878–1954), vzgojiteljico, učiteljico in religiozno pesnico, Ano Pirc, sestro Ksaverijo (1894–1987), soustanoviteljico uršulinske šole na Tajskem, učiteljico, vzgojiteljico in umetnico ter Jožefo Mervar, sestro Deodato (1903–1992), zdravilko in negovalko.

Sestre Margarete ni med izbranim portreti, zato predstavljam njeno delovanje s sociološkim pogledom in tako prispevam k sicer prevladujočim cerkvenim pogledom na njeno življenje in delo. V središče postavljam posameznico, ki prihaja iz slovenskih nižjih družbenih plasti, v času ko je slovenski narod na Štajerskem živel pod avstrijsko vladavino. V družbenih okoliščinah, v katerih so bile omejene možnosti delovanja zaradi spolne, razredne in narodne podrejenosti, je vključitev v redovno skupnost (lahko) pomenila izboljšanje socialnih in kulturnih pogojev za življenje in delo (npr. dostop do izobrazbe, zaposlitve) in preživetje nasploh (varnost, preskrbljenost, dostojanstvo). Delo v redovni družbi, ki se je ukvarjala s socialnimi vprašanji, je pomenilo organizirano skrbeti za depriviligirane – pri tem pa zavračam tezo, da so take skupnosti omogočale emancipacijo žensk. Sociološka analiza je lahko v nasprotju s teološkimi in redovniškimi dodaten izziv, saj ne upošteva verskih in čustvenih pomenov pojmov (npr. Kristusova nevesta, Nebeški ženin, sestra, mati ...), ampak se osredinja na pomenske vidike, ki kažejo na položaj večkratno nadvladanih (dominiranih) in njihovo delovanje v družbi. Gre za tuzemske razsežnosti delovanja posameznikov in organizacij, ki jih je mogoče opazovati in meriti s pomočjo socioloških orodij, ne raziskuje/upošteva pa nadnaravnih predpostavk.¹

Margareta Puhar je zanimiva kot posameznica, ki je delovala v redovništvu, tj. v družbenem pojavu, ki se skozi stoletja spreminja in ohranja pod vplivom družbenih, ekonomskih, socialnih, kulturnih, demografskih, političnih, verskih in političnih okoliščin. Število redovnih poklicev se je skozi stoletja spreminjalo, prav tako pa so se spreminjale demografske značilnosti redovnic in redovnikov (pripadnost sloju, narodu, regiji, starost ob vstopu ...).

¹ O religijskih nagradah in kompenzatorjih, pojma sta v teoriji religije razvila Stark in Bainbridge (2007), v redovništvu prim. Bezjak (2011).

PRVI ŽENSKI SAMOSTANI NA SLOVENSKEM IN NJIHOVA VLOGA DO KONCA 18. STOLETJA

Najstarejši dokument, ki izpričuje obstoj ženskega samostana v slovenskem etničnem prostoru, je z dne 24. april 908 in se nanaša na benediktinski samostan v Kopru. »Žal je o tem samostanu ohranjena le ta listina in tako ne vemo, kdaj je nastal, kdo je njegov ustanovitelj, kakšna sta njegova usoda in konec.« (Ravnikar 2017: 236) Začetke ženskega redovništva v slovenskem etničnem prostoru zato še povezujemo z benediktinskima samostanoma v Šentvidu in Krki na Koroškem (danes Avstrija), ki sta bila ustanovljena v 11. stoletju. V 13. stoletju so na Kranjskem in Štajerskem ustanovili več dominikanskih ženskih samostanov. Od 14. stoletja naprej so začeli delovati samostani klaris v Velesovem, Mekinjah, Škofji Loki in Kopru ter avguštink v Kopru (Hančič 2005, Bonin 2017), kasneje pa tudi nekaterih drugih redov, npr. samostan celestink so v Mariboru ustanovili v začetku 17. stoletja, v 17. stoletju sta nastali uršulinski skupnosti v Celovcu in Gorici, v začetku 18. stoletja tudi v Ljubljani (Kogoj 2002).

Samostane so ustanovili in finančno podpirali pripadniki višjih družbenih slojev (plemiči, gospodje, posestniki). Po konstitucijah in cerkvenem pravu so morale samostanske kandidatke ob vstopu plačati določeno vsoto denarja, ki so jo imenovali samostanska dota: »V nunskih samostanih mora postulantinja prinesiti s seboj primerno doto, določeno ali po konstitucijah ali po zakonitem običaju /.../. V ženskih kongregacijah se je glede dote ravnati po konstitucijah.« (Kušej 1927: 293–294)² Iz tega razloga so srednje- in novoveški samostani prostori žensk iz višjih družbenih plasti. Vanje so vstopale ženske iz starih plemiških rodbin, v nekatere pa tudi iz novih (obogateli trgovci in obrtniki) ter meščanskih družin.³ Samostani so bili del fevdalne ureditve, za višje sloje pa ena od možnosti za izboljšanje ali okrepitev družinskega položaja v družbeni ureditvi (Laven 2003: 25). Bonin (2003) je za območje Kopra ugotovila, da so bile samostanske dote cenejše kot poročne in da so družine prihranile pomemben del družinske dediščine, če so hčere poslale v samostane.⁴ Zasebna lastnina nune je po njeni smrti prešla v roke samostana, razen če je v isti samostan vstopila članica družine. V tem primeru je premoženje

² Kandidatke za vstop v samostana klaris v Mekinjah in Škofji Loki so se lahko zaobljubile šele, ko je bila samostanu plačana celotna vsota dogovorjene dote (Hančič 2005: 239). Samostanske dote so obsegale hiše, skladišča, kmetije, vinograde, oljčne nasade, travnike, njive, vrtove itd. (Bonin 2003: 139, Mlinarič 2005: 39).

³ Npr. škofjeloški samostan klaris, ustanovljen leta 1358, je bil v prvi namenjen predvsem meščankam, zato v njem ni bilo prav veliko plemkinj (Hančič 2017: 267).

⁴ Okoli leta 1685 je Santo Grisoni za vse tri hčere, ki so odšle v samostan, porabil kar 300 dukatov manj denarja kot za hčerko, ki se je poročila (Bonin 2003: 141).

še naprej ostalo v lasti družine. To je bil dodaten ekonomski argument za družine, ko so se odločale, ali naj hčere pošljejo v samostan in tako preprečijo izgubo že vplačanih sredstev (Kos 1996: 39). Obstajali pa so tudi drugi razlogi, zakaj so bili nekateri samostani pogostejša izbira kot drugi. Privlačnost samostana je bila povezana z njegovim geografskim položajem, zahtevami in socialno strukturo, ekonomskim statusom in ugledom, ki ga je imel v družbi. Število članic skupnosti je bilo odvisno tudi od širših družbenih okoliščin. Za klariški samostan v Mekinjah iz leta 1593 se ugotovi:

Tako občutna prevlada redovnic z goriško–furlanskega območja je bila posledica velikega razmaha protestantizma med kranjskim plemstvom; zato v skladu s protestantskim odklanjanjem redovništva ni čudno, da se je konec 16. stoletja tako malo mladih kranjskih plemkinj odločilo za vstop v samostan. (Hančič 2017: 265)

Globoko v srednjem veku so samostani poleg škofij predstavljali središča kulturnega življenja in gospodarskega razvoja (Ravnikar 2017: 234). Ženski samostani, ustanovljeni v poznem srednjem veku, so bili v splošnem manjši in revnejši kot moški. Donacije, ki so jih prejemale ženski samostani, so bile običajno namenjene vzdrževanju posameznih žensk in ne skupnosti kot celoti. Veljalo je prepričanje, da ženske v samostanih potrebujejo manj sredstev in da naj se večja sredstva raje namenja cerkvi, ki opravlja pomembnejše odgovornosti (McNamara 1996: 263). V samostanu sv. Klare v Kopru so redovnice živele od oddajanja nepremičnin, delno pa tudi od svojega dela in miloščine (Bonin 2017: 368). Sicer pa so bili ženski samostani na Slovenskem znani predvsem po vzgoji in izobraževanju mladih žensk. Za dominikanske in klariške samostane so vzgojne in izobraževalne dejavnosti predstavljale dodaten vir dohodkov, kot npr. za samostan klaris v Kopru okoli leta 1673:

Starši so samostanu za vzdrževanje gojenk letno plačevali po 40 ducatov. Bile so ločene od kornih sester in novink (za gojenke je bil v samostanu poseben prostor), starši pa so morali šolnino plačevati vnaprej za naslednji semester /.../. Tako kot redovnice so morale upoštevati pravila klavzure govorilnice, oblečene pa so bile v volnene črne, temne ali bele barve. (Bonin 2003: 137)

O tem, da bi ženski samostani imeli obsežne knjižnice ali da bi redovnice prepisovale besedila, ni veliko dokazov. Seznam knjig iz klariškega samostana v Ljubljani iz leta 1782 je verjetno edini seznam knjig ženskih samostanov na Slovenskem. Sestavlja ga 630 del v 798 zvezkih. Večinoma gre za nabožne knjige, le nekaj pa je posvetnih besedil, npr. o zeliščih, zdravljenju in botaniki. V primerjavi s samostanskimi knjižnicami moških redov v Sloveniji je bila to manjša knjižnica. Knjižnica kartuzije Žiče je leta 1783 vsebovala 2.366 del v 3.774 zvezkih. Cistercijani v Kostanjevici so imeli 1.305 knjig, kartuzijani v Bistri pa 595 del v 979 zvezkih (Hančič 2005: 401–405). Poročilo o razpustitvi

studeniškega samostana iz leta 1782 navaja, da so v nunskih sobah našli nekaj knjig, večinoma manj kot 18 na celico, z izjemo ene, ki je imela 30 knjig. Samo v nekaterih celicah so odkrili pisalni pribor ali pribor za izdelavo slik ali rož (iz blaga ali suhih rož) (Mlinarič 2005: 156).

Nune niso nikoli vstopile v širšo mrežo univerzitetnega usposabljanja, pridig ali pastoralnih dejavnosti, ki so bile na voljo menihom. Nikoli jih ni bilo mogoče izvoliti za službe, ki bi jim dale širši pregled nad cerkvijo ali nad lastnim redom kot mednarodno skupnostjo. Nikoli niso bile odgovorne za vodenje, ki bi presevalo raven lastne skupnosti. (McNamara 1996: 388)

V srednjeveških in novoveških samostanih so ženske živele za samostanski-mi zidovi v klavzuri. Urnik njihovega vsakdanjega in prazničnega življenja je natančno določal udeležbo v religijskih obredih, molitvi in kontemplaciji. Religiozni vidik samostanskega življenja so dopolnjevali s posvetnimi opravili, ki jih je bilo mogoče opraviti znotraj samostana. Poleg sicer razširjenih vzgojno–izobraževalnih dejavnosti za dekleta so v nekaterih samostanih redovnice vodile dejavnosti s področja lekarništva in medicine, za plačilo organizirale skrb za ovdovele, po obveznosti nudile oskrbo odsluženim ali invalidnim vojakom. Prav tako pa so na svojih posestvih zaposlovale delovno silo, ki je vzdrževala samostansko gospodarstvo. Ženske iz nižjih plasti, ki niso imele sredstev za samostansko doto, so se samostanski skupnosti lahko pridružile kot sestre laikinje, če si je samostan takšno sestro mogel privoščiti. Sestre laike so v skupnosti skrbele za opravljanje nižje vrednotenih in fizično zahtevnejših gospodinjskih in gospodarskih del ter so imele manj časa na voljo za molitve.

Kot ostanke stare fevdalne ureditve so v 18. stoletju oblastniki širom Evrope razpuščali samostanske skupnosti. V Franciji, Španiji in na Portugalskem so razpustili vse oblike samostanskega življenja. V Avstriji in Nemčiji so zaprli samostane, za katere so menili, da nimajo pomena za širšo skupnost (McNamara 1996: 567–579). V sklopu jožefinskih reform so ob koncu 18. stoletja na slovenskih tleh izginili mnogi ženski samostani, med njimi dominikanski samostani v Velesovem, Studenicah in Marenbergu, klariški samostani v Ljubljani, Mekinjah in Škofji Loki ter celestinke v Mariboru. Jožef II (1765–1790)⁵ je dopustil le tiste, ki so se ukvarjali s poučevanjem in nego: uršulinke na Kranjskem (Ljubljana in Škofja Loka) ter uršulinke na Koroškem (Celovec) in elizabetinke (Kolar 2005: 183–184). Samostan klaris v Kopru so razpustili leta 1806, med francosko okupacijo Istre (Bonin 2003: 145).

⁵ V oklepajih navajam čas vladanja, v drugih primerih škofovanja oz. papeževanja.

PREUREJANJE DRUŽBENIH RAZMERIJ V 19. STOLETJU

Industrijska revolucija v drugi polovici 18. stoletja in industrializacija, ki ji je sledila v nadaljnjem stoletju, sta z uvedbo tehničnih novosti, hitrim razvojem prometnih povezav (predvsem železnice) in trgovine, novimi viri energije ter razvojem sodobnega bančnega sistema, ki je s potrebnim kapitalom sploh omogočal industrializacijo, sprožila modernizacijske procese na vseh ravneh posameznikovega in družbenega življenja (Fischer 2005: 9). Na političnem obzorju so postale vse izrazitejše zahteve po spremembi zastarele fevdalne ureditve in prerazporeditvi družbenih razmerij.

Kako se bodo vladajoče plasti spopadle s spreminjajočimi se razmerami 19. stoletja, je napovedala »Sveta zaveza«, ki so jo leta 1815 podpisali vladarji Rusije, Avstrije in Prusije. Z njo so se zavezali nalogam: »za ohranitev 'zakonitega' reda in miru v Evropi na podlagi krščanskih načel in boj z revolucionarnimi vrenji, liberalnimi idejami, narodnoosvobodilnimi in zedinjevalnimi gibanji, kjerkoli in v kakršnikoli obliki bi se pojavili« (Gestrin in Melik 1966: 43).

Z industrializacijo je število prebivalcev v mestih in predmestjih hitro naraščalo, v obdobju od 1870 do 1910 se je v Mariboru število povečalo za 118 %, v Ljubljani pa za 71 % (Fischer 2005: 101). Naraščalo je število delavcev, tem so se pridruževali tudi majhni kmetje, ki so zaradi zadolženosti prodajali svoja posestva (Gestrin in Melik 1966: 72). Delavci so se spopadali s podaljševanjem delovnega časa, delali so od 12 do 14 ur ali več, odpravljanjem raznih tradicionalnih pravic in navad, ki so veljale za fužinarske in rudarske delavce, širilo se je otroško delo, naraščalo je število delavk.^{6,7} Podatki za Ljubljano od sredine 19. stoletja do 1918 kažejo, »da so statusno nižje poklicne skupine – nekvalificirani delavci in delavke ter dninarji in dninarke – skoraj popolnoma slovenske.« (Fischer 2005: 92). Možnosti za napredovanje so bile slabe, saj je v mestih in večjih krajih v šolah prevladoval nemški jezik in italijanski, na Štajerskem in Koroškem pa so sploh obstajale samo nemške šole.

Delavstvo je živelo v bednih razmerah. V majhnih, slabih stanovanjskih prostorih, v podstrežjih ali kletah so živele včasih zelo številne delavske družine. Hrana je bila slaba in nezadostna; zato je bila med delavskimi družinami velika umrljivost (Gestrin in Melik 1966: 164).

⁶ »Leta 1846 je delalo v treh parnih predilnicah na slovenskem ozemlju 257 otrok pod 14. letom starosti ali 28 % vseh zaposlenih. V Ajdovščini so delali otroci od 9. do 14. leta po 13 in pol ur na dan, v Ljubljani od petih zjutraj do poldneva in od enih do šestih ali sedmih zvečer, torej 13 ali 14 ur, dostikrat tudi ob nedeljah in praznikih« (Gestrin in Melik, 1966: 67).

⁷ V Ljubljani se je v obdobju 1869 do 1880 število nekvalificiranih delavk povečalo za nekaj manj kot petkrat, takšna rast je posledica zgraditve tobačne tovarne leta 1871 (Fischer 2005: 91).

Na mednarodni ravni se je napredno delavstvo povezal v Prvi internacionali (1864–1876), katere namen je bil združiti delavsko gibanje in spodbujati aktivnosti delavskih strank na mednarodni ravni.

Razmere 19. stoletja so med drugim zaznamovala tudi prizadevanja za »zedinjenje narodov«, ki so se skušali izviti izpod ostalin monarhičnih ureditev. Raznoteri in politično pogosto neenotni tabori in revolucionarna gibanja so se spopadali okoli vprašanj možnosti šolanja v narodnem jeziku, pravice do soudeležbe v političnem odločanju in drugo. V šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja so na Slovenskem organizirali tabore, ustanavljali čitalnice in telovadna društva, ki so prispevala h krepitvi narodne zavesti. Središče slovenskega kulturnega in političnega delovanja je postala Ljubljana. Na slovenskem podeželju pa je glavno organizacijsko silo slovenskega tabora predstavljala duhovščina, ki je bila po večini narodno zavedna. Za kmečke sinove, ki so šli študirat, je bil duhovniški poklic tudi materialno večinoma edina možnost. V semeniščih je bilo omogočeno življenje brez skrbi za vsakdanji kruh, povsod drugod so se morali prebijati skozi leta in leta s stradanjem in bedo in imeli so tudi zelo šibko upanje za poznejšo eksistenco (Gestrin in Melik 1966: 84). Pa vendarle so kot zavedni Slovenci delovali znotraj hierarhično urejene cerkve, kjer so bile njihove možnosti delovanja omejene s političnimi in ekonomskimi možnostmi ter prizadevanji nadrejenih. Medtem ko so slovenski duhovniki na Primorskem (lahko) zasedali najvišja mesta v škofijah, na Štajerskem do višjih mest v cerkveni hierarhiji niso imeli dostopa. Ob prenosu sedeža lavantinske škofije iz Sv. Andraža na Koroškem v Maribor in ob priključitvi slovenskega dela sekavske (graške) škofije lavantinski (1859) so se v graški škofiji pritoževali, češ da iz tega dela dobijo največ duhovniških poklicev. Pa so jim vrnilo očitek, češ, kako to, da so potem v dolgih desetletjih v graški stolni kapitelj pripustili samo enega Slovenca (Mal 1993: 898).

Poleg razredne in nacionalne nadvlade se je del prebivalstva spopadal še z družbenimi neenakostmi in zatiranji, ki jih je pogojevala pripadnost spolu. Avstro–Ogrska je bila, kar se izobraževanja deklet tiče, ena najbolj nazadnjaških držav v Evropi. »Razen učiteljskih ni imela državnih ženskih srednjih šol, na državnih gimnazijah in realkah za fante pa dekletom ni bil dovoljen redni študij.« (Hojan 1968: 61) Šele leta 1896 je Ministrstvo za uk in bogočastje odločilo, da lahko ženske opravljajo maturitetne izpite, če so se šolale na kaki zasebni višji dekliški šoli ali če so bile privatistke, kar je sicer pomenilo, da so bile vpisane v gimnazijo, vendar so se predmete učile doma in so ob koncu leta prišle zgolj k izpitu. To je veljalo tudi za hospitantke, kar je pomenilo, da so s fanti prisostvovala pouku na javnih gimnazijah, vendar jih učitelji niso spraševali niti jim niso popravljali pisnih izdelkov (Hojan 1968: 61).

Leta 1851 je bilo na Kranjskem 105 šol, v katerih je poučevalo 140 učiteljev in 33 učiteljic. Učiteljice so večinoma bile nune. Do leta 1870 se je število

učiteljev in učencev na Kranjskem podvojilo, število učiteljic pa se ob tem skorajda ni spremenilo: razmerje je ostalo 316 učiteljev in 40 učiteljic (Učiteljski tovariš 1884: 133). Veliko spremembo je prinesel osnovnošolski zakon iz leta 1869, s katerim je bilo na Slovenskem uvedeno obvezno osnovnošolsko izobraževanje za vse otroke, ne glede na narodnostno, versko ali razredno pripadnost, in s šestih let podaljšano na osem. Ko so se povečale potrebe po učiteljskem kadru, so na naših tleh začeli ustanavljati ženska učiteljišča. V Ljubljani je bilo državno učiteljišče ustanovljeno leta 1871, v Trstu leto kasneje, v Gorici in Kopru leta 1875, v Mariboru pa šele leta 1903. Zato ne gre spregledati pomena, ki ga je imelo prizadevanje šolskih sester v Mariboru, da so leta 1892 pridobile odobritev za ustanovitev zasebnega učiteljišča, ki je leta 1895 dobila pravico javnosti (Kodrič in Palac 1986: 35).

Gibanja za pravice žensk so delovala od 18. stoletja naprej in so bila pogosto povezana z boji zoper druge oblike neenakosti, predvsem zoper razredno, nacionalno in rasno. V Evropi so se prizadevanja okrepila zlasti v 19. stoletju, na Slovenskem pa za začetek štejejo leto 1887, ko so v Trstu ustanovili prvo žensko podružnico Ciril Metodove družbe, katere cilj je bil predvsem narodnoobrambno delovanje. Leta 1898 je bilo ustanovljeno Društvo slovenskih učiteljic, ki je vse do začetka druge svetovne vojne imelo pomembno vlogo v ženskem gibanju. Društvo je poleg zahtev po »enakopravnosti učiteljic z učitelji na delovnem mestu (pri plači, možnostih napredovanja), po odpravi diskriminacije v urejanju zasebnega življenja (npr. boj proti celibatu učiteljic, ki je trajal od 1911 do 1939, ko je bil celibat odpravljen) zahtevalo tudi splošno volilno pravico (že 1902) in delovalo narodnoobrambno« (Jogan 2001: 231–233). Delavke nižjih družbenih plasti so zahtevale enako plačilo za enako delo, saj so množično delale za občutno nižje mezde kot moški. Ženske višjih plasti so zahtevale pravico do del, ki so bila povezana z višjo izobrazbo in odgovornostmi, saj jih nižja in nekvalificirana dela, ki so ženskam bila dostopna, niso zanimala (Jogan 1990: 40).

CERKVENA STRATEGIJA V MODERNIZIRAJOČI SE DRUŽBI

Sočasno z nastajanjem delavskega razreda, meščanstva in oblikovanjem posvetnih šolskih sistemov je po vsej Evropi potekal kulturni boj, ki je zahteval tudi spremembo odnosov med državo in cerkvijo. Leta 1855 sta avstrijski cesar Franc Jožef (1848–1916) in papež Pij IX. (1846–1878) podpisala pogodbo, po kateri se je zrahljan odnos med posvetno in cerkveno oblastjo ponovno okrepil. Duhovniki so se ponovno smeli obračati na papeža brez dovoljenja oblasti, pouk je moral biti skladen s katoliškim naukom in ni smel biti sovražen do cerkve, duhovniki so bili pogosto šolski nadzorniki. Čeprav so se

potrebe po izobraževanju prebivalstva večale zaradi razvoja industrije, sta posvetna in cerkvena oblast zagovarjali stališče, da je v šolah treba skrbeti zlasti za pokorščino in versko vzgojo. »Ne potrebujem učenjakov, ampak dobre, poštene meščane«, je rekel Franc Jožef I. ljubljanskim profesorjem (Gestrin in Melik 1966: 76). Slomšek je glede osnutka reforme osnovnega šolstva zapisal: »Če pa bi ločili šolo od cerkve in vzeli cerkvi vzgojo mladine, bi vzgojili brezbožno, puntarsko pokolenje, propadle ljudi, ki bi se ne bali Boga in tudi ne nobene oblasti« (Gestrin in Melik 1966: 127). Zaradi evropskih razsežnosti kulturnega boja je papež Pij IX. leta 1864 obsodil panteizem in neosebne boga, racionalizem, liberalizem, biblični kriticizem, versko svobodo, težnje po sekularnem izobraževanju in ločitev cerkve od države (Smrke 2000: 249).

Papež Pij IX. je skušal uveljaviti strategijo zavračanja modernega sveta, družbe in kulture ter obnoviti tradicionalno družbo s tradicionalno vlogo in položajem cerkve v njej. Njegov naslednik papež Leon XIII. (1878–1903) je strategijo spremenil in nanjo odgovoril s socialnim in političnim programom. Šlo je za mobilizacijo vernikov na vseh ravneh delovanja. Cilj je bil utrditi položaj cerkve v spremenjenih okoliščinah in pridobiti večjo moč v družbenem, kulturnem in političnem življenju. Škofje so na papeževo pobudo in s pomočjo duhovnikov pridobivali vernike, katoliške intelektualce in člane redovnih družb, da so se organizirali po krščanskih načelih. Ustanavljali so cerkvene družbe in bratovščine ter vernike vabili, naj se jim pridružijo. Do konca 19. stoletja je število katoliških vrtcev, šol, združenj delavcev in intelektualcev, bratovščin, družb in njihovih članov že močno naraslo. V nobenem obdobju zgodovine še ni bilo ustanovljenih toliko novih redovnih skupnosti kot v 19. stoletju (Kolar 2005: 20). Glavni namen teh družb je bilo t. i. misijonstvo. Redovi so postali del krščanske evangelizacije vzgoje in izobraževanja mladih ter oskrbovanja bolnih, zanemarjenih in zapuščenih.

NOVE REDOVNE DRUŽBE IN RAZVOJ KONGREGACIJE MARIBORSKIH ŠOLSKIH SESTER

V lavantinski škofiji je škof Slomšek (1846–1862) ustanavljal verske bratovščine, razna društva in družbe (npr. Mohorjevo družbo) ter vodil duhovne vaje in misijone, da bi dosegel versko obnovo. Leta 1862 je obiskal papeža Pija IX., ki ga je spodbudil, da naj v mariborski župniji poskrbi za vzgojni zavod, ki ga bodo vodile redovnice in skrbele za versko vzgojo. Po Slomškovem predlogu je mariborsko Katoliško društvo gospa povabilo šolske sestre iz Gradca, da bi se v mestu posvečale vzgoji zapuščenih deklet. Skupnost šolskih sester iz Gradca je nastala na pobudo mladih učiteljic, članic frančiškanskega tretjega reda, ki so graškemu škofu Romanu Sebastianu Zängerlu (1824–1848) predložile, da

bi svoj učiteljski poklic posvetile nižjim, delavskim slojem, ki si izobraževanja zaradi visokih šolnin niso mogli privoščiti. Papež Gregor XVI. (1831–1846) je njihova pravila potrdil leta 1842 (Kodrič in Palac 1986: 21). Prizadevanja, da bi šolske sestre prišle v Maribor, so se nekoliko zavlekla, saj na Štajerskem deželnem namestništvu niso izdali dovoljenja za namestitev šolskih sester v Mariboru, dokler niso prejeli pogodbenega zagotovila, da bo za materialno plat v celoti skrbelo Katoliško društvo gospa, sestre pa bodo prevzele oskrbo in za delo prejele plačilo (Kodrič in Palac 1986: 27). Leta 1864 so v Maribor prišle prve tri graške šolske sestre, med njimi tudi Margareta Puhar. Od Katoliškega društva gospa so prevzele pouk v šoli za pletenje in šivanje, ki jo je obiskovalo okoli 100 deklic in vzgojo v »zavodu za sirote in revne deklice mesta in okolice Maribora«, kjer je bilo stalno nastanjenih osem otrok (Rojs in Zorec 1987: 15). Leta 1869 je v internatu v Mariboru stalno živelo deset osirotelih otrok, šolske sestre pa so v šolskih predmetih in ročnih delih poučevale še 150 revnih deklic, ki so prihajale k pouku od zunaj in opoldne dobile kosilo. Oskrbo in šolanje zanje je plačevalo Katoliško društvo gospa (Kodrič in Palac 1986: 32–33). Z naraščanjem števila otrok so se večale potrebe po številu sester. Leta 1869 je Margareta Puhar pisala škofu Zwergerju (1867–1893) v Gradec in ga prosila za dovoljenje, da bi v Maribor poslali dodatne sestre. Njeno pismo potrjuje zapletenost razmer, zaznamovanih s socialnimi tegobami, razrednimi neenakostmi in nacionalnimi napetostmi.

Sama sem pripravljena doprinesiti to žrtev, če le hoče Bog sprejeti to malenkost. K temu koraku me nagiblje le sočutje do ubogih, zapuščenih otrok. Imela sem namreč dovolj prilike, da sem se prepričala, da ni v vsej avstrijski monarhiji nobenega kraja, kjer bi bila vzgoja otrok tako pomanjkljiva kot je tu; in to pomanjkanje je mogoče rešiti le na način, kakor ga je predložil lavantinski knezoškof. Kolikor sem mogla v teh petih letih spoznati, bodo mogle tu delovati bolj ponižne in preproste, kot pa učene sestre, in zato mislim, da zaradi sester ni treba dolgo razmišljati, kako bi mogla tu nastati materina hiša. Mislim, da bodo sestre, ki so iz te škofije in ki poznajo potrebo iz lastne izkušnje, morda rade doprinesle to žrtev za uboge. /.../ knezoškofjski milosti najpokornejša S. M. Margareta Pucher. (Kodrič in Palac 1986: 234)

Okoliščine, v katerih je živel slovenski človek, ki je prav takrat začel postajati »versko in narodno zaveden«, so leta 1869 spodbudile ustanovitev nove Kongregacije šolskih sester v Mariboru in odcepitev skupnosti od graške matere hiše. Mariborski škof Stepišnik je 13. septembra 1869 za prvo predstojnico kongregacije imenoval Margareto Puhar (Rojs in Palac 1986: 23, 31). Takoj po ustanovitvi so se kongregaciji začele pridruževati nove članice, v desetih letih se jih je pridružilo 41, med njimi le šest takšnih, ki niso bile Slovenke (Rojs in Zorec 1987: 23).

Za slovensko Štajersko v drugi polovici 19. stoletja, kjer so nastajale prve skupnosti šolskih sester, velja, da sta industrializacija in urbanizacija

zaostajali in sta potekali počasneje kot na drugod na slovenskem ozemlju.⁸ V Mariboru in Celju se je število prebivalcev izredno hitro povečevalo, zlasti z izgradnjo železnice⁹ pa so v primestjih nastajali novi industrijski obrati (Fischer 2005: 99–101). Uprava Južne železnice je v Maribor povabila šolske sestre, da v magdalenskem predmestju prevzamejo vodstvo in oskrbo zavetišča za otroke železničarskih uslužbencev in delavcev. Zasebna družba Južne železnice je zavetišče zgradila v naselju oz. koloniji večstanovanjskih hiš, v katerih so živeli njeni zaposleni. Leta 1871 so šolske sestre odprle svojo prvo podružnico. Varstveni zavod za otroke pri Svetem Jožefu v Koloniji je v začetku skrbel za 74 otrok (Rojs in Zorec 1987: 119; Kronika 2006: 18). Pod predstojništvom Margarete Puhar je mariborska kongregacija leta 1878 odprla še drugo podružnico. Šolske sestre so v Celju prevzele vodstvo in pouk slovenske dvorazrednice za otroke iz Celja in okolice. Leta 1880 so šolske sestre s pomočjo društva odprle šestrazrednico (Rojs in Palac 1986: 108). Poleg razvoja šolske in vzgojne dejavnosti ter razvoja kongregacije so šolske sestre pod vodstvom Margarete Puhar skrbele tudi za razvoj materialnih dobrin. Najemale so posojila, kupile posest, dogradile šolski kompleks in gospodarsko poslopje, hlev in lastno elektrarno (Rojs in Zorec 1987: 24).

Ustanoviteljica mariborskih šolskih sester Marija Puhar se je rodila 6. marca 1818 na Janževem Vrhu v Slovenskih goricah, v družini s sedmimi otroki. Njeno otroštvo sta zaznamovala revščina in prikrajšanost tistega časa. Možnosti si je izboljšala, ko je prevzela vodenje gospodinjstva pri stricu, lastniku velikega posestva in pivovarne v Avstriji. Leta 1842 se je pridružila skupnosti bodočih šolskih sester v Gradcu in se leta 1845 zaobljubila. Tekoče je govorila nemško in slovensko, v skupnosti se je izučila šivati in izdelovati cerkvene paramente. Pred prihodom v Maribor je bila predstojnica redovne hiše v Schwanbergu (Srednja Štajerska). »Revščina, ki jo je doživljala v mladosti, je v njej izostrila sočutno zaznavnost do revnih in vzgib za napore, s katerimi si je prizadevala izboljšati njihov socialni položaj.« (Gržan 2007: 74) Leta 1881 je po sedemnajstih letih vodenja skupnosti in kongregacije prosila mariborski ordinariat, da jo razreši. Iz njenega vodstva so izšle naslednje štiri predstojnice in ravnateljica učiteljišča. Umrla je leta 1901, stara 83 let (Kodrič in Palac 1986: 32).

Še za časa njenega življenja, leta 1892, so šolske sestre v Mariboru odprle lastno učiteljišče, za katero jim je država leta 1895 podelila pravico javnosti.

⁸ Leta 1869 je Štajerska imela le 5 % aktivnega prebivalstva v neagrarni proizvodnji, celotno slovensko ozemlje pa 7 %. Do leta 1910 se je na celotnem slovenskem ozemlju to povečalo na 10,5 %, na Štajerskem pa je tedaj doseglo dobrih 7 % (Fischer 2005: 99).

⁹ Leta 1846 je začela delovati železniška proga od Gradca do Celja, leta 1849 pa še odsek Celje – Ljubljana (Gestrin in Melik 1966: 64–65).

Učni jezik učiteljišča je bil nemški, vendar jim je država ugodila, da so vsako leto smele izvajati tečaj slovenskega jezika. Pod predstojništvom Angeline Križanič (1887–1896) so šolske sestre »z velikimi žrtvami in težavami orale ledino mariborskega 'nemškutarstva'« (Rojs in Zorec 1987: 30). Postopno uvajanje slovenskega jezika v šolski in cerkveni vsakdan kaže, kako zahtevna je bila ta naloga. Predstojnica je od sester zahtevala, da govorijo en dan slovensko, en dan nemško. Ob nedeljah je bila ena maša v nemškem, druga v slovenskem jeziku. V vrtcu in vadnici so uvedle po en slovenski razred. Na učiteljišču so najprej uvedle tri ure slovenskega jezika tedensko. Nasploh pa je bilo učiteljišče šolskih sester edina dvojezična šola v Sloveniji, saj so državne šole zaradi političnih razmer sprejemale samo nemške gojenke in gojence (Kodrič in Palac 1986: 35).

Do začetka druge svetovne vojne je kongregacija mariborskih šolskih sester odprla še 18 podružnic po Sloveniji. Šle so, kamor so jih povabili in podprli ustanovitev skupnosti: Vincencija konferenca ali kakšno drugo katoliško društvo (pet), duhovniki ali škofje (štiri), javne oblasti (šest), redovnice same (dve) ali zasebnik tovarnar (ena).¹⁰ Šolske sestre so skupnosti odprle tudi na Hrvaškem, v Bosni, Egiptu in ZDA. Njihova razvejana dejavnost in skupnosti so se razvijale v času, ko so na slovenska tla prišle še druge redovne družbe: usmiljenke – hčere krščanskega ljubezni, magadalenke, šolske sestre frančiškanke brezmadežnega spočetja, družba Marijinih sester čudodelne svetinje, uboge šolske sestre Naše ljube gospe, zagrebške usmiljenke in usmiljene sestre sv. Križa.

Njihovo število je do sredine 20. stoletja strmo naraščalo. V slovenskem prostoru se je največ žensk pridružili usmiljenkam, tem pa je po številu sledila kongregacija šolskih sester. Od leta 1914 pa do leta 1932 se je število vseh redovnih sester v mariborski škofiji povečalo iz 430 na 540, v ljubljanski pa iz 688 na 1153 redovnih sester (Bezjak, 2011: 32–34). Redovne družbe so se med seboj razlikovale po poslanstvu, šolske sestre so pogosteje delale na področju šolstva in vzgoje, usmiljenke na področju zdravstva in nege. Uršulinke so od

¹⁰ »Sirotišča«: Marijanišče v Ljubljani (1884–1946), Gorica na Primorskem (1910–), Št. Jakob v Rožu na Koroškem (1917–1941), Deško sirotišče v Šentvidu nad Ljubljano (1919–1946), Sirotišče in zavetišče na Skali pri Trziču (1923–1941), Dekliški dom v Trziču (1923–1941), Maribor – Melje (1925–1941), Marijanišče v Kranju (1926–1941), Dobrodelni dom v Domžalah (1929–1935), Zavetišče v Mostah, Ljubljana (1934–1935). »Ubožnice za odrasle«: Marijanišče v Mariboru (1900–1941), Bolnišnica in hiralnica Strnišče pri Ptujju (1919–1922), Mestna ubožnica v Škofji Loki (1923–1938), Občinska ubožnica v Zrenjaninu (1923–), Dom za služkinje v Beogradu (1932–), Občinska ubožnica na Vrhniku (1935–1946), Mestna hiralnica v Medlogu pri Celju (1936–1941), Mestna oskrbnišnica v Mariboru (1936–1941) (Rojs in Zorec 1987).

prihoda v Ljubljano leta 1702 skrbele za vzgojo premožnejših otrok, šolske sestre in usmiljenke pa so prevzele skrb za revnejše.

ŽENSKÉ POD CERKVENIM OKRILJEM

V hierarhično urejeni Katoliški cerkvi je za ženske določen laiški stan. Četudi se cerkvenemu poklicu posvetijo profesionalno, npr. kot redovnice ali redovne sestre, ostanejo formalno-pravno laikinje in nimajo dostopa do položajev moči in odločanja v Cerkvi. Ko so pod vplivom sprememb v širši družbi postale vse glasnejše zahteve, da bi ženskam dovolili opravljati duhovniški poklic, je papež Janez Pavel II. (1978–2005) v apostolskem pismu *Ordinatio Sacerdotalis* (1994) zapisal in utrdil obstoječe stanje: »Duhovniško posvečenje, ki ga je Kristus zaupal svojim apostolom in pomeni oblast učenja, posvečevanja in vodenja vernikov, je v katoliški cerkvi že od samega začetka rezervirano za moške.« Najglasnejše med njimi, kot npr. Karen Armstrong, so predstavniki cerkvenih oblasti skušali utišati (Bezjak 2003).

Cerkev je v samostanih ohranjala avtoriteto in si zagotavljala nadzor nad ženskami. Nadzor ni veljal le za najvišjo organizacijsko raven delovanja, npr. škof ali papež sta potrjevala redovne konstitucije, ampak tudi za samostansko življenje. Redovnice brez moške prisotnosti in privolitve niso mogle izvoliti in imenovati voditeljice in upraviteljice, svoje nove »matere predstojnice«. V času volitev nove predstojnice sta bila v samostan poklicana cerkveni in posvetni komisar, ki sta nadzorovala potek volitev. Cerkveni komisar ali duhovnik je novoizvoljeni predstojnici podelil pravico duhovnega vodstva, posvetni komisar ali redovni odvetnik pa pravico upravljanja s samostansko posestjo (Mlinarič 2005: 110–111; Hančič 2005: 189). Drugi načini, s katerimi so nadzorovali ženske za samostanskimi zidovi, so bile regularne in iregularne vizitacije. Komisarji so zasliševali nune, kandidatke in predstojnice ter preverjali njihove celice in druge prostore, da bi preverili stanje v samostanu in o tem poročali ordinariatu. Lavantinski škofijski ordinariat je spovedniku marenberškega samostana obnovil pravico do prebiranja prepovedanih knjig (*Index librorum prohibitorum*), da bi preveril, ali v samostanu hranijo take knjige. Samostanski spovednik je leta 1725 poročal, da je izločil »prepovedane in sumljive« knjige ter jih zaklenil v neko skrinjo. V istem samostanu je leta 1732 ordinariat prepovedal branje knjige o higieni *Hygieira sive tutrix corporis humani* (Mlinarič 2005: 226). V 19. stoletju sta se z novimi redovnimi družbami spremenila način življenja in vloga redovnih sester, vendar pa je njihov položaj v Cerkvi ostal marginalen.

Leta 1854 je papež Pij IX. versko resnico o Marijinem brezmadežnem spočetju povzdignil v dogmo. To lahko brez večjih tveganj razumemo kot

odgovor na prve organizirano izražene zahteve po spreminjanju družbenega položaja žensk. Povzdignjeni sta bili ključni lastnosti Marije – pokorščina in poslušnost (Jogan 2001: 10). Na Slovenskem so se najbolj množično razširile dekliške Marijine družbe, v katerih so cerkveni predstavniki združevali mlade ženske in z njihovo pomočjo med ljudmi širili, uveljavljali in utrjevali kreposti Marijinega lika. O množičnosti te organizacije pove podatek, da je v tridesetih letih 20. stoletja že več kot 50.000 žensk na slovenskih tleh izreklo zaobljube, da se bodo ravnale po pravilih Marijine družbe (Zalar 2001: 198).

Od konca 19. stoletja do sredine 20. stoletja se je povečalo tudi število žensk v novih redovnih družbah v Sloveniji in v zahodni Evropi, ZDA in Kanadi. Nove redovne družbe so v okviru svojega poslanstva vodile vrtce, šole, internate, bolnišnice, kaznilnice, sirotišnice, zapore in druge ustanove, v katerih so izvajale vzgojno-izobraževalne, skrbstvene, negovalne in druge socialne storitve. Njihovo glavno poslanstvo je postala katoliška skrb za gojence in gojenke, sirote, bolne, invalide in stare, zapornike in druge. Podoba redovniškega poklica iz srednjeveških in novoveških samostanov se je spremenila. Redovne sestre niso živele za samostanskimi zidovi in se posvečale religioznemu življenju v osami, pač pa so postale delavke. Niso se več rekrutirale iz višjih družbenih plasti, pač pa so se družbam pridruževale ženske nižjih slojev; še zmeraj pa ne tiste iz najnižjih, saj so družbe od kandidatk zahtevale neke vrste doto kot prispevek za vzdrževanje skupnosti.

Za delo niso prejemale osebne plačila in niso poznale delovnega časa – delale so od jutra do večera, tudi po 16 ur na dan, nekatere 24 ur brez počitka. Niso poznale ločitve delovnega prostora od zasebnega – živele so v šolah, bolnišnicah, zavetiščih, hiralnicah ... Bile so brez družinskih obveznosti in v celoti »posvečene« poklicu. V tej vlogi sta se neločljivo prepletala profesionalno delo in misijonarstvo ter religijske nagrade (dostojanstvo, preskrbljenost) ter obljube o poplačilu v onostranstvu (religijski kompenzatorji). V obdobju, ko so se ženske potegovala za svoje delavske pravice, so redovne sestre živele in delale po modelu, predpisanem in usklajenem s cerkvenimi predstojniki, ki pa so ga druge delavke na trgu dela težko dosegle. Leta 1937 se je npr. pojavila pobuda, da bi celibat po modelu redovnih sester uvedli še za civilne medicinske sestre, ki da se po mnenju delodajalcev ne morejo posvetiti poklicnemu delu, če so obremenjene z družinskimi obveznostmi. Jugoslovanska ženska zveza je to uspela preprečiti (Bezjak 2011: 191).

Sklicevanje na tradicijo, gloričiranje doma, naravne vloge in položaja ženske v družbi je ohranjalo marginalni položaj žensk in nizkih mezd na trgu delu. Tip trpeče matere, bodisi biološke bodisi duhovne, s katero so v cerkvi gloričirali žensko, je v nižjih družbenih plasteh bil potreben, da bi se lahko v razmerah asimetrične razdelitve nujnih dejavnosti in omejenih dobrin ohranjala asimetrija kot smiselna. Ženske, ki so bile večkratno nadvladane in

najbolj obremenjene v verigi socialne (re)produkcije, so morale verjeti v svojo »sveto« dolžnost (Jogan 1990: 44). Kot duhovne matere in sestre ter Kristusove neveste so ženske ob koncu 19. in v prvi polovici 20. stoletja pod okriljem redovnih družb uresničevale različne skrbstvene poklice, namenjene zlasti za podporo ljudem iz nižjih družbenih plasti, ki so ostali brez vsakršne pomoči. Kdo so bile ženske in kako so živele pri uresničevanju teh prepletenih vlog? S kakšnimi ovirami so se srečevale? Česa še ne vemo, ker je ostalo neizrečeno v okviru hierahične moškosrediščne Cerkve?

ZAKLJUČEK

Marija Puhar se je rodila v Slovenskih goricah, kjer so tedaj še sobivali Slovenci in Nemci, vendar so bili Slovenci zaradi slabših pogojev omejeni na nižje položaje na družbeni lestvici. Marija se je zaposlila na Avstrijskem pri stricu, ki je kot lastnih posesti in pivovarne (domnevno) pripadal višji družbeni plasti. Pod graško škofovsko oblastjo sta v tistem času nastali dve redovni družbi s socialnim poslanstvom, ki sta kasneje delovali tudi na slovenskih tleh, in sicer leta 1837 skupnost usmiljenk – hčere krščanske ljubezni, leta 1842 pa skupnost šolskih sester. Z odhodom na Avstrijsko in zaposlitvijo v premožnejši hiši je Marija Puhar pridobila organizacijske izkušnje, prav tako pa je tam prišla v stik s prvo skupnostjo šolskih sester, ki se ji je pridružila že ob njenem nastanku. Stara 46 let se je kot šolska sestra Margareta vrnila na slovenska narodnostna tla, imela je izkušnje v organiziranju in vodenju, bila je izučena v šivanju in vezenju ter pripravljena pomagati pri reševanju socialnega problema v Mariboru. Njeno občutljivost glede socialnega in narodnostnega vprašanja je mogoče prepoznati iz skromnih ohranjenih zapisov. Z vprašanjem položaja žensk se je Margareta ukvarjala neposredno, saj so šolske sestre v svojem poslanstvu imele skrb za krščansko vzgojo deklet, ki je po cerkvenih predpisih potekala v okviru pričakovanj cerkve – dekleta so vzgajali k poslušnosti in skromnosti. Šolske sestre so si v okolju, kjer je vladala germanizacija, prizadevale za širitev slovenskega jezika, s tem pa tudi za izboljšanje možnosti deprivilegiranih ter da so pri tem imele podporo lokalnih cerkvenih oblasti. Margareta Puhar je delovala v času, ko so se z nastankom delavstva in njihovim odhodom v tovarne in pisarne povečale potrebe po socialni oskrbi za otroke, ostarele, bolne, invalide in druge socialno ranljive skupine, posvetne oblike socialnih storitev pa še niso bile razvite. V takih razmerah je cerkev omogočila organizacijo ženske delovne sile in ji priznala dostojanstvo, hkrati pa si jo podredila in ukrojila po svoji meri in tradiciji.

Ženske redovne skupnosti so ustanovljale in vodile ženske, zato jih je zgodovinsko in sociološko gledano mogoče razumeti kot prostore ženskega

delovanja, ki pa ga je zaradi avtonomnega in suverena odločanja omejevala, regulirala in nadzorovala moška cerkvena in posvetna oblast. Zaradi organiziranih prizadevanj ženskih gibanj so se v 20. stoletju izboljšale možnosti izobraževanja, zaposlovanja in delovanja žensk v javnosti. Postopna profesionalizacija novih poklicev, npr. medicinske sestre in socialne delavke, se je zgodila z razvojem strokovnega znanja, z aktivnostmi stanovskih združenj in naprednih posameznic ter društev, ki so si že pred drugo svetovno vojno prizadevala za neodvisnost od zahtev Cerkve. Kljub spremembam v širši družbi pa se izrazito spolno asimetrično razmerje moči in oblasti v Katoliški cerkvi ohranja tudi danes.

LITERATURA

Sonja BEZJAK, 2003: *Disidentstvo v ženskih katoliških redovih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (diplomsko delo).

– –, 2011: *Kristusove neveste, žensko redovništvo na Slovenskem v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka OST).

Zdenka BONIN, 2003: Koprski samostan svete Klare. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 51/2, 121–150.

– –, 2017: Samostani v Kopru v obdobju Beneške republike. *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 40/2, 359–386.

Jasna FISCHER, 2005: *Družba, gospodarstvo, prebivalstvo. Družbena in poklicna struktura prebivalstva na slovenskem ozemlju od druge polovice 19. stoletja do razpada habsburške monarhije*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Ferdo GESTRIN, Vasilij MELIK, 1966: *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: Državna založna Slovenije.

Karel GRŽAN, 2007: *Sto duhovnikov, redovnic in redovnikov na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Damjan HANČIČ, 2005: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

– –, 2017: Srednja Evropa v malem – redovnice v samostanih klaris na Kranjskem. *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 40/2, 263–274.

Tatjana HOJAN, 1968: *Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih*. Ur. Dragutin Frankovič. Ljubljana: Slovenski šolski muzej. (Zbornik za historijo šolstva i prosvjete). 47–81.

Maca JOGAN, 1990: *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

– –, 2001: *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1986: *Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja. Zgodovina, poslanstvo, življenje*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Marija Jasna KOGOJ, 2002: *Tristo let ljubljanskih uršulink*. Ljubljana: Družina.

Rado KUŠEJ, 1927: *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana: Založba juridične fakultete.

Bogdan KOLAR, 2005: *Iskalci Boga. Redovništvo in redovne skupnosti v zgodovini Cerkve*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Dušan KOS, 1996: V primežu pobožnosti, karierizma in (samo)preskrbe (od konca 13. do začetka 15. stoletja). *Zgodovinski časopis* 50/1, 21–46.

KRONIKA, 2006: *Kronika Matere hiše šolskih sester v Mariboru, 1846–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.

Mary LAVEN, 2003: *Virgins of Venice*. London: Penguin Books.

Josip MAL, 1993: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba.

Jo Ann Kay McNAMARA, 1996: *Sisters in Arms, Catholic Nuns Through Two Millenia*. London: Harvard University Press.

Jože MLINARIČ, 2005: *Studeniški dominikanski samostan, ok. 1245–1782*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Ordinatio Sacerdotalis (1994). Dostopno na: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1994/documents/hf_jp-ii_apl_22051994_ordinatio-sacerdotalis.html.

Leonita ROJS, Avgušтина ZOREC, 1987: *Šolske sestre sv. Frančiška Mariborska provinca. Zgodovinski pogled na prehojeno pot*. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester.

Anton RAVNIKAR, 2017: Benediktinci in benediktinke na prostoru jugovzhodnih Alp. *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 40/2, 233–240.

Marjan SMRKE, 2000: *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rodney STARK in Williams Sims BAINBRIDGE, 2007: *Teorija religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Kult – Zbirka za sodobna religijska, kulturna in družbena vprašanja).

Alenka ŠELIH in dr., 2007: *Pozabljena polovica, portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Učiteljski tovariš, 1884: Kranjsko ljudsko šolstvo. *Učiteljski tovariš* 24/9, 133–134. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NJ7UGZ6T/af7538c9-0bb5-4dc7-b1c7-aa1d9c525a23/PDF>.

Drago ZALAR, 2001: *Marijine družbe na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.

SOCIAL CIRCUMSTANCES OF MARGARETA PUHAR'S LIFE AND WORK

Summary

The number of Catholic women religious communities has been during long centuries changing according to social, economic, cultural, demographic, political, and religious circumstances. From the foundation of the first women monasteries in (today's) Slovenian territory in the 11th century and throughout the long centuries until the end of the 18th century, monasteries were founded and funded by noble people and they accepted only women whose families were able to pay for the convent dowry. In the middle of the 19th

century, new forms of religious congregations started to form with a mission to provide social and educational services. Women from lower classes were joining religious congregations to work as teachers, nurses, cleaners, cooks, laundresses, guards etc., not only to serve the poor and ill but also to spread religious values in a changing society. The growing number of congregations and its members are explored within the framework of the Pope's strategy, which was aiming to maintain and strengthen the Church's role and position in the social conditions being changed by the processes of industrialization, urbanization and modernization.

The case study of Margareta Puhar, the founder of the Congregation of School Sisters of Christ the King, explores the limited possibilities for women, determined also by the categories of lower class and nationality, to act in the public sphere in the dynamic period of the 19th century. Religious congregations acted as a legitimate channel to improve the position in a social stratification, but women were still under the rule and domination of the patriarchal and androcentric Catholic Church.

UNTER WELCHEN SOZIALEN UMSTÄNDEN LEBTE UND WIRKTE MARGARETA PUHAR

Zusammenfassung

Die Zahl der katholischen Ordensschwestern veränderte sich durch die Jahrhunderte wegen der sozialen, ökonomischen, kulturellen, demographischen, politischen und religiösen Umständen. Schon von den ersten Frauenklöstern auf dem (heutigen) slowenischen Boden im 11. Jahrhundert und durch lange Jahrhunderte bis Ende des 18. Jahrhunderts wurden die Klöster von höheren Schichten gegründet und finanziert. Gleichzeitig wurden nur Frauen aus oberen Schichten, deren Familien die Klosteraussteuer zahlen konnten, aufgenommen. Mitte des 19. Jahrhunderts entstanden neue Formen, Ordensgemeinschaften bzw. Kongregationen, deren Berufung war es, soziale, Erziehungs- und Bildungsdienste zu leisten. Frauen aus niedrigeren Schichten kamen dazu und sie waren als Lehrerinnen, Sanitäterinnen, Putzfrauen, Waschfrauen, Köchinnen, Wächterinnen tätig und das nicht nur um den Armen und Kranken zu helfen, sondern auch in der sich verändernden Gesellschaft die religiösen Werte zu stärken. Die steigende Zahl von Kongregationen und ihrer Mitglieder sollte untersucht werden im Rahmen der kirchlichen Strategie, deren Ziel es war, die Rolle und die Position der Katholischen Kirche unter den sich verändernden sozialen Umständen zusammen mit den Prozessen der Industrialisierung, Urbanisierung und Modernisierung zu sichern.

Am Beispiel von Margareta Puhar, Gründerin der Schulschwestern des hl. Franziskus vom Christus dem König, versuchen wir die oben genannten Möglichkeiten für Frauen, die im 19. Jahrhundert neben dem Geschlecht noch von der Gesellschaftsklasse und der Nation bestimmt waren, zu verstehen. Die Ordenskongregationen dienten als legitime Kanäle für eine verbesserte Lage von Einzelnen in der gesellschaftlichen Ordnung, obwohl die Frauen immer noch den Regeln und Oberherrschaft der patriarchalen und von Männern bestimmten Katholischen Kirche untergeordnet waren.

Mariborske šolske sestre in sv. Frančišek Asiški

Vinko Škafar*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2(497.412)

Vinko Škafar: Mariborske šolske sestre in sv. Frančišek Asiški. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 47–67

Avtor v članku obravnava odnos med mariborskimi šolskimi sestrami, uradno imenovanimi »Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja«, in sv. Frančiškom Asiškim (1181/2–1226), ki je ustanovil tri redove: manjše brate, klarise in tretjerednike, od katerih so se pozneje osamosvojili samostanski tretjeredniki in tretjerednice, h katerim spadajo tudi mariborske šolske sestre. V luči Frančiškove karizme so predstavljene mariborske šolske sestre kot nova mladika na Frančiškovem redovniškem drevesu.

Ključne besede: mariborske šolske sestre, Frančišek Asiški, samostanske tretjerednice

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-055.2(497.412)

Vinko Škafar: School Sisters of Maribor and St. Francis of Assisi. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 47–67

The author deals with the relation between the School Sisters of Maribor, officially named *School Sisters of St. Francis of Christ the King*, and St. Francis of Assisi (1181/2–1226). The saint founded three orders, the Friars Minor, the Poor Clares and the Secular Third Order, wherefrom later congregations of regular friars and congregations of religious sisters developed, the School Sisters of Maribor being one of them. In the light of Saint Francis' charisma, the School Sisters of Maribor are presented as a new branch on the tree of Franciscan orders.

Key words: School Sisters of Maribor, St. Francis of Assisi, religious sisters of the Third Order

* izred. prof. dr. Vinko Škafar, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Enota v Mariboru, Slovenska 17, SI 2000 Maribor, vinko.skafar@rkc.si

UVOD

Pri sv. Frančišku Asiškem (1181/2–1226), ki je želel živeti po evangeliju, gre za karizmatični dar njemu in po njem Cerkvi, predvsem tistim v Cerkvi, ki čutijo, da jih Frančiškova karizma nagovarja in da se lahko z njo na določen način poistovetijo. Po 2. vatikanskem cerkvenem zboru je redemptorist Bernhard Häring zapisal, da je bila Frančiškova želja živeti po evangeliju tako izrazita in nalezljiva, da se ji tudi slavni in mogočni papež Inocenc III. ni mogel upreti in je Frančišku in njegovim prvim sledilcem leta 1209 dovolil, sicer ustno, živeti po evangeliju. Danes se to čudno sliši, toda takrat je zmagovalo pravo in se je na evangelij gledalo kritično tudi zaradi številnih sekt, ki so se sicer navduševale za evangelij in uboštvo, toda zavračale so cerkveno hierarhijo. Frančišek pa je ob poudarjanju evangelija s hvaležnostjo sprejemal tudi hierarhično vodstvo Cerkve (papeža, škofo, duhovnike), čeprav to vedno ni bilo vzorno. Ob obisku Splita leta 1976 je takratni beneški patriarh in kardinal Albino Luciani, poznejši papež Janez Pavel I., dejal Tomislavu Šagi-Buniću: »Če Frančišek ne bi prišel k papežu po blagoslov, da lahko živi po evangeliju, bi verjetno končal tam, kje so končale takratne sekte, ki so danes samo še zgodovinski spomin.« Van Doornik (1983: 67), ki ne pripada Frančiškovim bratom, je zapisal, da mogočnega in učenega papeža Inocenca III., ki je Frančišku in njegovim prvim bratom dovolil živeti po evangeliju, omenjajo številne zgodovinske knjige, medtem ko Frančiškova karizma še danes živi v njegovih sestrah in bratih: »Inocenc živi dalje v zgodovinskih knjigah, Frančišek pa v zgodovini« (Van Doornik 1983: 67).

Ko je leta 1998 imel kardinal Joseph Ratzinger, poznejši papež Benedikt XVI., temeljno predavanje na mednarodnem kongresu eklezijskih gibanj, je med še vedno živimi eklezijskimi gibanji omenil tudi Frančiškovo evangelijsko gibanje (»il movimento evangelico«) (Ratzinger 1999: 34), ki je v Cerkvi navzoče že 800 let. Španski kapucin Jaime Zudaire (1991: 345–358) je Frančiškov svetni red predstavil kot eno izmed eklezijskih gibanj. Tudi mariborske šolske sestre, kot tudi drugi Frančiškovi redovi in kongregacije, so v tej luči del tega Frančiškovega eklezijskega gibanja, ki še vedno poganja nove mladike, celo med nekatoliškimi kristjani, saj poznamo tudi evangeličanske Frančiškove brate v Darmstadtu v Nemčiji, anglikanske frančiškane in druge skupnosti, ki sprejemajo Frančiška Asiškega za svojega vzornika.

SV. FRANČIŠEK, USTANOVITELJ TREH REDOV

Sv. Frančišek Asiški (1181/82–1226) je ustanovitelj treh redov: manjših bratov, sester klaris in Frančiškovega tretjega (danes imenovanega »svetnega«) reda,

čprav ni imel nobenega projekta in tudi ni imel namena ali želje, da bi postal ustanovitelj redov. V poznejših letih pa je vse bolj spoznaval in rad govoril, kar je tudi zapisal v Oporoki, da mu je »Gospod dal brate« (FOp 149).

Manjši bratje

Sv. Frančišek Asiški je šel s svojimi prvimi sledilci, s prvimi brati, leta 1209, k papežu Inocencu III. in ga prosil, če smejo kot spokorniki in manjši bratje »živeti po evangeliju«, kar je izpričal v obeh ohranjenih Vodilih in v Oporoki (Asiški 1998: 95, 122, 150; FNPVod 2; FPVod 1; FOP 14). Papež mu je takrat ustno dovolil živeti po evangeliju. Poimenovanje manjši bratje (Fratres Minores) za Frančiška vključuje bratstvo (fraternitas) in majhnost (minoritas), kar je pomenilo odločitev za skromnost v uboštvo (Škafar 1977: 354–369). Pri majhnosti ne gre zgolj za krepost ali vrlino skromnosti ali ponižnosti in uboštva, temveč za videnje samega sebe, tako kot človeka vidi Bog kot svojo ljubljeno stvaritev. Človek naj bi v tem Božjem gledanju ter videnju gledal in videl samega sebe in v tem so, po Frančišku, razlogi za vesoljno bratstvo, majhnost in evangeljsko pristnost.

Prvo papeževo dovoljenje za življenje po evangeliju je bilo povod, da je Frančišek zaradi hitre rasti bratstva po ustnem dovoljenju preprostega neohranjenega Vodila napisal še dve Vodili, ki sta ohranjeni. Želel je imeti ne samo ustno ampak tudi pisno papeževo potrditev Vodila (*Regule*) za življenje manjših bratov. Prvo ohranjeno Frančiškovo Vodilo iz leta 1221, ki ga sicer papež nikoli ni potrdil in ga zato imenujemo Nepotrjeno vodilo (FNPVod), je polno svetopisemskih navedkov, zelo duhovno ter za tisti čas premalo pravno podkrepljeno, da bi lahko bilo uradno potrjeno. Drugo Frančiškovo Vodilo je upoštevalo tudi takratno cerkveno pravno zakonodajo in ga je 29. novembra 1223 papež Honorij III. tudi potrdil, zato ga imenujemo Potrjeno vodilo manjših bratov (FPVod). Prav Frančiškovo Potrjeno vodilo je tudi danes osnova za življenje vseh treh vej manjših bratov; manjših bratov frančiškanov (OFM – *Ordo Fratrum Minorum*), manjših bratov minoritov (OFM Conv – *Ordo Fratrum Minorum Conventualium*) in manjših bratov kapucinov (OFM Cap – *Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum*), čeprav pa ima vsak red manjših bratov – frančiškani, minoriti in kapucini – svoje lastne konstitucije, po katerih se v nekaterih stvareh razlikujejo.

Leta 2016 (31. 12. 2016) je bilo na svetu 13.302 vseh manjših bratov frančiškanov, od tega: 8.977 duhovnikov, 117 (nad)škofov in 4 kardinali. Imeli so 2.168 samostanov. V Sloveniji je bilo leta 2017: 79 frančiškanov, od tega 70 duhovnikov (en nadškof) in imeli so 14 samostanov (hiš) v Sloveniji, 3 v ZDA in 3 v Avstraliji. En duhovnik je misijonar v Francoski Gvajani (Letopis 2017: 851–862).

Leta 2017 (31. 12. 2017) je bilo na svetu 4.575 vseh manjših bratov minoritov (konventualcev), od tega 2.883 duhovnikov in 23 (nad)škofov. Imeli so 611 samostanov. V Sloveniji je bilo leta 2017 46 slovenskih minoritov, od tega 40 duhovnikov, in imeli so 9 hiš. Eden je misijonar v Turčiji in eden v Kazahstanu (Letopis 2017: 883–888).

Leta 2016 (31. 12. 2016) je bilo na svetu 10.180 vseh manjših bratov kapucinov, od tega 6.848 duhovnikov, 90 (nad)škofov, in 1 kardinal, bostonski nadškof Sean Patrick O'Malley, ki je član papeškega sveta kardinalov za Severno Ameriko. Imeli so 1.564 samostanov (hiš). V Sloveniji je bilo leta 2017 33 kapucinov, od tega 25 duhovnikov in imeli so 7 hiš (Letopis 2017: 863–869).

Lazaro Iriarte leta 1993 poimensko našteva svetnike in blažene iz prvega reda za čas, ko še niso bili razdeljeni (sedaj jih je že precej več razglašanih za svetnike in blažene): 21 svetnikov in 39 blaženih. Iz poznejšega obdobja, ko so bili razdeljeni jim dodaja manjše brate observante, ki imajo 25 svetnikov in 47 blaženih; bosonoge manjše brate, ki imajo 12 svetnikov in 11 blaženih; reformirane manjše brate, ki imajo 5 svetnikov in 11 blaženih; manjše brate rekolekte, ki imajo 1 svetnika in 5 blaženih; manjše brate minorite, ki so takrat imeli 3 svetnike in 7 blaženih; manjše brate kapucine, ki so takrat imeli 14 svetnikov in 21 blaženih (Iriarte 2013: 521–528).

Klarise ali Red ubogih sester sv. Klare

Klarise sta leta 1212 ustanovila sv. Frančišek Asiški in sv. Klara (1194–1253), ki je po vzoru Frančiškovega Potrjenega vodila napisala Vodilo za klarise (Asiška 1998: 159–175). Papež Inocenc IV. je Klarino Vodilo (KlVod) potrdil dva dni pred njeno smrtjo, 9. avgusta 1253. Klara je hotela v polnosti živeti frančiškovo karizmo uboštva v bogomiselnem življenju v klavzuri.

Klarise se globalno delijo na tiste, ki živijo po Vodilu sv. Klare (te imajo danes tri skupnosti tudi v Sloveniji) in tiste, ki živijo po Vodilu, ki ga je potrdil 18. 10. 1263 papež Urban IV. in jih po njem imenujejo tudi klarise urbanke. Klarise, ki se držijo Vodila sv. Klare so imele vedno majhne in uboge samostane in so jih zato imenovali ubogi klariški samostani. Tiste, ki živijo po Vodilu papeža Urbana IV. so smele imeti tudi velike samostane in bogate cerkve. Zato so samostane klaris urbank imenovali ponekod tudi bogati klariški samostani. Nekdanji mogočen samostan klaris urbank z bogato cerkvijo lahko vidimo še danes v Mekinjah. Leta 2005 bi naj živelo 7.565 klaris v 562 samostanih po vsem svetu. Leta 2017 je bilo v Sloveniji 25 klaris, ki so bivale v treh hišah (samostanih) in živele po Vodilu sv. Klare (Letopis 2017: 930–932). Klarise urbanke so duhovno povezane z manjšimi brati minoriti; klarise, ki živijo po Vodilu sv. Klare z manjšimi brati frančiškani;

klarise kapucinke, ki živijo prav tako po Vodilu sv. Klare pa z manjšimi brati kapucini.

Lazaro Iriarte z letnico 1993 poimensko našteva svetnice in blažene iz drugega reda, klarise: 9 svetnic in 22 blaženih, ki jim dodaja še dve svetnici 1 klariso koncepcionistko in 1 klariso anuciato (Iriarte 2013: 529–530).

Frančiškov svetni (ali tretji) red

Frančiškov svetni red (= FSR; lat. – *Ordo Franciscanus Saecularis* = OFS), včasih Frančiškov tretji spokorniški red (*Tertius ordo de poenitentia*), je prav tako, četudi posredno, ustanovil sv. Frančišek Asiški in ga namenil v prvi vrsti krščanskim laikom, ki so živeli v svetu. Ker ga je ustanovil kot tretjega po vrsti, za manjšimi brati, to je za moškim redom, ter klarisami, ženskim redom, se imenuje tudi tretji red, ki je zelo poudarjal spokornost in usmiljenje. Frančiškova osnovna listina za tretji red je *Pismo vsem kristjanom*, ohranjeno v dveh redakcijah (Asiški 1998: 52–55; 55–63). Namenjen je bil tako samskim kot poročenim, ki so živeli v svetu, in to velja še danes. Samega Vodila za tretjerednike pa ni napisal Frančišek, čeprav je tretji red leta 1221 dobil svojo obliko življenja, imenovano z dokumentom *Memoriale Propositi* (Iriarte 2013: 470), ki sta jo najbrž pripravila Frančišek in njegov dober prijatelj kardinal Hugolin, poznejši papež Gregor IX. (1227–1241), ki je že leto po smrti, leta 1228, Frančiška Asiškega razglasil za svetnika. Sam original sicer ni ohranjen, ampak njegova redakcija iz leta 1228. Uradno potrditev Vodila za tretjerednike pa je z bulo *Supra montem* leta 1289 izdal papež Nikolaj IV. (Bahčič 2007: 280; Iriarte 2013: 472), ki je bil prvi papež iz reda Frančiškovih manjših bratov. Tega leta naj bi se začel za Frančiškove spokornike uporabljati izraz »tretji red sv. Frančiška«, in to v dveh oblikah: »svetni« in »regularni«, kar pri nas prevajamo »samostanski«, ker so nekateri bratje ali sestre želeli živeti v skupnosti. Nikolajevo Vodilo za tretji red sv. Frančiška je ostalo v veljavi vse do papeža Leona XIII., ki je leta 1883 razglasil novo Vodilo (Bahčič 2007: 293). Leonovo Vodilo je ostalo v veljavi do leta 1978, ko je papež sv. Pavel VI. potrdil novo Vodilo, v katerem se je dotedanji tretji red sv. Frančiška preimenoval v Frančiškov svetni red (Bahčič 2007: 294–296). Leta 1991 je izšel slovenski prevod Pavlovega Vodila pod naslovom: »Vodilo Frančiškovega svetnega reda«.

Frančiškov svetni red danes sestavljajo kristjani, ki se s svojim poklicem v svetu in znotraj Cerkve trudijo živeti po evangeliju, tako da privzamejo Frančiškovega duha. Kot Božje ljudstvo na poti k Očetu živijo v tesni povezanosti z vsemi Frančiškovimi redovi po Potrjenem vodilu s strani Cerkve in tudi z brati ali sestrami, ki pripadajo samostanskemu tretjemu redu. Tako je Frančiškov svetni red celica Cerkve, potujoče Božje ljudstvo, ki kot skupnost bratov

in sester v tesni povezanosti z drugimi vejami Frančiškovih redov »potuje naproti Očetu«. Frančiškov svetni red združuje tiste kristjane, »ki spolnjujejo Vodilo, potrjeno s strani Cerkve, in živijo v svetu v Frančiškovem duhu« (Bahčič 2007: 294). Prav Frančiškov svetni red je v zborniku o Sodobnih eklezialnih gibanjih umeščen med eklezialna gibanja, kar smo že na začetku članka povedali (Zudaire 1991: 345–358), čeprav se s tem morda nekateri ne strinjajo.

Zgodovina razkriva zelo različne svetniške člane Frančiškovega svetnega reda. Med njimi omenimo zakonca sv. Elzearija (†1323) in bl. Delfino (†1358), dva papeža iz 20. stoletja sv. Pija X. (†1914) in sv. Janeza XXIII. (1963), kardinala bl. Alojzija Stepinca (†1960), univerzitetnega profesorja bl. Kontarda Ferrinija (†1902) in mnoge druge. Lazaro Iriarte poimensko našteva 45 svetnikov in 82 blaženih, ki so bili člani Frančiškovega svetnega reda (Iriarte 2013: 531–532).

Danes je Frančiškov svetni red prisoten v 112 državah po svetu in ima okoli 399.000 sester in bratov. Narodna bratstva Frančiškovega svetnega reda so ustanovljena v 70 državah, tudi v Sloveniji (718 bratov in sester), v 18 državah so narodna bratstva v ustanavljanju, v 24 državah pa so bratje in sestre Frančiškovega svetnega reda navzoči na različne druge načine (Emeršič 2018: 11). V zadnjih sto letih se po mnogih državah nad Frančiškovo duhovnostjo navdušujejo tudi Frančiškova mladina (= FRAMA) in Frančiškovi otroci (= FO).

SAMOSTANSKI TRETJI RED

Iz pričevanja virov izvemo, da se je v okviru spokorniškega oz. tretjega reda sv. Frančiška Asiškega vse od začetkov postopno uveljavljalo skupno življenje z zaobljubami evangelijskih svetov (Palac 1987: 36–37). Nekateri spokorniki ali tretjeredniki, ki so hoteli večjo evangelijsko popolnost, so se popolnoma posvetili Bogu v samoti (puščavniki ali rekluze), ali pa so ustvarili oblike skupnega življenja – razen v samotiščih za kontemplacijo – v bolnišnicah, kjer so stregli bolnikom; v prenočiščih, kjer so sprejemali romarje; v »tovarnah«, kjer so opravljali rokodelska dela; pozneje tudi pri vzgoji in šolstvu ter v cerkvah; kjer so opravljali pastoralna opravila ali drugače pomagali.

PRVI OBRISI SAMOSTANSKIH TRETJEREDNIC IN PRVA URADNA ŽENSKA KONGREGACIJA

Poročila o prvem povezovanju in skupnem življenju tretjerednikov imamo že iz 13. stoletja. Leta 1229 so sveta Elizabeta Ogrska (1207–1231), bivša kneginja, in nekaj njenih tovarišic v Marburgu oblekle spokorno obleko, prepasano s

»frančiškanskim pasom«; zaobljubile so evangelijske svete in živele v skupnosti v službi potrebnih. Tako je sv. Elizabeta Ogrska, ki goduje 17. novembra, postala zavetnica Frančiškovega svetnega reda in je tudi vzornica za poznejši samostanski (regularni) tretji red.

Najbolj znana predstavница ženske veje Frančiškovih tretjerednic je mistikinja sv. Angela Folinjska (1249–1309), ki se približuje poznejšemu samostanskemu tretjemu redu in jo celo imenujejo »učiteljica teologov« (magistra theologorum), ker je zapisala dragocena teološka, predvsem mistična besedila. Kmalu po smrti so se ji začeli priporočati, več papežev je potrdilo njeno češčenje, čeprav jo je za blaženo razglasil šele papež Klemen XI. leta 1801, za svetnico pa 9. 10. 2013 sedanji papež Frančišek, in sicer brez običajnega postopka.

Elizabeta Ogrska ni bila formalna članica Frančiškovega svetnega reda, saj je šele papež Nikolaj IV. leta 1289 uradno potrdil Vodilo za Frančiškov tretji red. Tudi Angela Folinjska ni bila formalno samostanska tretjerednica, čeprav jo Serafski dodatek Molitvenega bogoslužja (brevir) imenuje za redovnica tretjega reda (BMSD 2007: 1719). Kot formalno ustanoviteljico ženskega samostanskega (regularnega) tretjega reda, tj. skupaj živečih tretjerednic, viri omenjajo blaženo Angelino iz Marsciana (1357–1435). Ta je kot članica Frančiškovega tretjega reda s pomočjo manjšega brata Pauluccia Trincija ustanovila »odprto redovno žensko tretjeredniško skupnost«, katere sestre bodo živele v molitvi, spokornosti in služenju ljudem, predvsem pri vzgoji in izobrazbi deklic in deklet. Dovoljenje za tovrstno skupnost – brez dotedanje stroge klavzure v ženskih samostanih – ji je Paulucij Tarcinij izposloval pri Enricu Alfieriju d' Asti, vrhovnem predstojniku manjših bratov. Bl. Angelina iz Marsciana se je po Tarcinijevi smrti 1391 osamosvojila ter postala karizmatična voditeljica 26 »ubogih sester«, ki jim je papež Bonifacij IX. januarja 1403 dovolil, da lahko svobodno živijo kot »odprta ženska redovniška skupnost« in skrbijo za vzgojo ženske mladine. Angelinina ženska kongregacija samostanskih tretjerednic je leta 1428 imela poleg Foligna še samostane v Perugi, Firencah, L'Aquilu, Viterbu, Anconi, Ascoliju in Rietiju. Pozneje, leta 1619, je bila kongregacija folinjskih samostanskih tretjerednic prisiljena sprejeti klavzuro, ki je bila odpravljena šele leta 1903, ko je spet postala »odprta skupnost«, in kot taka danes deluje v Italiji, Braziliji in na Madagaskarju (Smolik 2000: 114; Kronika 2007: 592–593; Palac 1987: 38). So pa že pred letom 1903, torej že v 19. stoletju, bili ustanovljeni številni apostolski inštituti in kongregacije samostanskih tretjerednic, ki so se sklicevali na bl. Angelino. K tem lahko prištevamo tudi graške in mariborske šolske sestre, ki jim bomo pozneje namenili več pozornosti (Kronika 2007: 592–593).

SAMOSTANSKI TRETJEREDNIKI

Podobno bi lahko opredelili začetke moških samostanskih tretjerednikov (Iriarte 2013: 500–502), ki so nastali iz Frančiškovega spokorniškega tretjeredniškega gibanja in se imenujejo samostanski tretji red sv. Frančiška Asiškega (*Tertius Ordo regularis S. Francisci Assisiensi* – kratica T. O. R.). Na Hrvaškem so znani kot »frančiškani tretjeredniki« (franjevci trećoredci), ki so nastali v Dalmaciji in na otokih. Ti so že leta 1473 imeli svojo samostojno provinco, leta 1602 pa jih je papež Klemen VIII. pridružil »rimskim« samostanskim tretjerednikom in od takrat imajo skupnega vrhovnega predstojnika v Rimu. Za Slovence so zanimivi zato, ker so čez 300 let, v letih 1467–1806, imeli samostan v Kopru, ki ga je Napoleon leta 1805 ukinil. Tudi koprski samostanski tretjeredniki so bili glagoljaši in so imel vse bogoslužje pisano v glagolici in posledično v staroslovanščini (Štefanić 1956: 203–329; Žitko 2015: 43–65). O pokoncilski obnovi samostanskih tretjerednikov je veliko pisal samostanski tretjerednik Srećko Badurina (1930–1996), ki je bil v letih 1988–1996 zelo priljubljen škof v Šibeniku (Badurina 1987: 51–59, 162–166; Badurina 1996). Danes so vsi hrvaški samostanski tretjeredniki člani Province frančiškanov tretjerednikov glagoljašev, ki ima svoj sedež v Zagrebu. Omenimo še, da je krški škof Anton Mahnič (1850–1920) kot begunec umrl v Zagrebu in bil pokopan v zagrebški cerkvi sv. Frančiška Ksaverja, ob kateri imajo samostanski tretjeredniki glagoljaši svoj samostan. Od leta 2002 Anton Mahnič počiva v krški stolnici, saj je krška škofija začela postopek za njegovo beatifikacijo. Leta 2009 je bilo na svetu 886 samostanskih bratov tretjerednikov, od njih 571 duhovnikov, ki so živeli v 166 samostanih.

APOSTOLSKE USTANOVE SAMOSTANSKEGA TRETJEGA REDA SV. FRANČIŠKA ASIŠKEGA

Od 13. stoletja so obstajale skupine moških in žensk, ki so predano izvrševali karitativno dejavnost in apostolat, pri čemer nikoli niso naredili slovesnih zaobljub, še manj pa sprejeli redovniško klavzuro. V Nemčiji, Franciji in na Nizozemskem so se razširile tretjerednice, ki so se imenovalе bolničarke ali sive sestre, katerih del je v 17. stoletju sprejel samostanski način življenja. Od 13. stoletja dalje so se povezale tudi elizabetinke, ki so posnemale zgled sv. Elizabete Ogrske v skrbi za bolnike po bolnišnicah. Imenovali so jih tudi usmiljenke in so se razširile v Avstriji, Nemčiji in Franciji. Sredi 16. stoletja jih je bilo okrog 3800. Tudi danes imajo lepo število hiš. V Frančiškovem duhu in po Vodilu tretjega reda sv. Frančiška je sv. Angela Merici (†1540) ustanovila družbo sv. Uršule, ki se je po ustanoviteljičini smrti spremenila v red.

V 19. stoletju so ob redovnikih in redovnicah s strogo klavzuro iz moških in ženskih skupnosti spokorniškega tretjega reda sv. Frančiška nastale apostolske ustanove, inštituti in kongregacije s preprostimi zaobljubami in skupnim življenjem. Pod vodstvom Svetega Duha jim je uspelo odgovoriti na nove potrebe časa in nove oblike uboštva. Da bi Cerkev lahko šla v korak s potrebami časa, ki jih je ustvaril nov družbeni red proletariata, ki ga je povzročil liberalistični kapitalizem in industrijska revolucija, je uradna Cerkev z naklonjenostjo gledala na nove apostolske ustanove samostanskega tretjega reda. Čutila je, da je Sveti Duh prebudil čudežni razcvet novih oblik redovniškega življenja, ki so se prilagajale okolju z zelo konkretnimi cilji, kot so: skrb za otroke, za starejše, osebe na obrobju, priseljence, bolnike, skrb za osnovnošolsko in strokovno izobrazbo ljudstva, pomoč izgubljeni mladini in ženskam, ki so zašle v prostitucijo. Skoraj na vsako od družbenih potreb je odgovorila katera od novih redovniških skupnosti. Tako se je začelo stoletje, devetnajsto namreč, z največjim številom poklicev v zgodovini Cerkve. Ustvarjalnost Frančiškovega duha je imela velik delež v tem razširjanju apostolatskih ustanov.

Člani novih ustanov, inštitutov in kongregacij so polagali začasne in večne preproste zaobljube, da bi zaobšli tridentinsko zakonodajo o papeški klavzuri in ohranili svobodno delovanje, pri čemer po cerkvenem pravu niso pripadali kategoriji pravih redovnikov. Komaj na začetku 20. stoletja jim je Sveti sedež priznal polnopravnost v okviru redovniških ustanov, pod pogojem da se pridružijo kateremu od katoliških redov, v katerem se polagajo slovesne zaobljube. Tako se je v začetku leta 1905 največji del kongregacij, ki so se navdihovale s sv. Frančiškom Asiškim in njegovo duhovnostjo, pridružil eni veji od treh redov manjših bratov (frančiškanom, minoritom ali kapucinom) ali moškemu tretjemu samostanskemu redu sv. Frančiška. Sredi 20. stoletja so manjši bratje frančiškani vodili sedem kongregacij ter imeli pridruženih 11 moških in 270 ženskih kongregacij; manjši bratje minoriti 4 moške in 33 ženskih kongregacij, manjši bratje kapucini 9 moških in 89 ženskih kongregacij ter moška veja samostanskega tretjega reda 2 moški in 32 ženskih kongregacij (Iriarte 2013: 508).

K tem katoliškim kongregacijam bi lahko dodali večje število redovniških ustanov v duhu sv. Frančiška Asiškega, ki so nastale znotraj Anglikanske cerkve in znotraj protestantskih cerkvenih skupnosti (Iriarte 2013: 509).

Lazaro Iriarte poimensko našteva kot svetnike 1 brata in 1 sestro ter 7 blaženih iz samostanskega tretjega reda (Iriarte 2013: 530). K njim lahko dodamo bodisi številne ustanoviteljice ali druge sestre novejših apostolskih ženskih tretjeredniških kongregacij in inštitutov, za katere je začet postopek za razglasitev za blažene ter svete in so nekatere od njih bile v zadnjem času razglašene za blažene.

KONGREGACIJA MARIBORSKIH ŠOLSKIH SESTER IN VODILO SAMOSTANSKIH TRETJEREDNIKOV SV. FRANČIŠKA

Med velik razcvet ustanov samostanskega tretjega reda sv. Frančiška, ki se je zgodil v 19. stoletju, v času največjega številčnega in institucionalnega zmanjševanja vseh vej prvega reda, spada tudi kongregacija mariborskih šolskih sester, ki jo je vzbudil Sveti Duh v Mariboru in se je zelo hitro razširila v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, v Srbiji, v Egiptu, v Severni (ZDA) in Južni Ameriki (Argentina, Paragvaj in Urugvaj), med slovenskimi in hrvaškimi izseljenci v Švici in tudi v DR Kongo.

Zgodovina, poslanstvo in življenje mariborskih šolskih sester so predstavljeni v Kodrič, Palac (1986) in Kodrič, Palac (1993). Papež Bonifacij VIII. se je leta 1295 z bulo *Cupientes Cultum* obrnil na tretjerednike, ki so živeli v sestriških ali bratskih skupnostih, in jim podelil različna pooblastila za skupno življenje, kar sicer v nekem smislu že pomeni potrditev samostanskih tretjerednikov s strani papeža in Cerkve. Pozneje je papež Janez XXII. leta 1323 z bulo *Altissimo in divinis* ponovno potrdil življenje moških in ženskih »samostanskih tretjerednikov«, čeprav ni potrdil posebnega Vodila. Tretjeredniško Vodilo papeža Nikolaja IV. iz leta 1289 je bilo skupno za samostanske in svetne tretjerednike do leta 1521, ko je papež Leon X. potrdil posebno Vodilo za samostanske tretjerednice in tretjerednike.

Leonovega Vodila za samostanske tretjerednice in tretjerednike papeža Leona X. iz leta 1521 nekateri samostanski tretjeredniki (npr. italijanski) in tretjerednice, tudi mariborske šolske sestre (Kodrič, Palac 1993: 14), niso sprejeli in so se držali drugih cerkvenih dokumentov in predpisov, čeprav so Vodilo iz leta 1521 mariborske sester cenile, saj so imele tudi slovenski prevod (Kodrič, Palac 1986: 92). Omenimo, da je p. Dionizij Schuler, generalni minister frančiškanov, na prošnjo predstojništva mariborskih šolskih sester, 19. aprila 1904, priključil kongregacijo mariborskih šolskih sester manjšim bratom frančiškanom tj. prvemu redu sv. Frančiška Asiškega (Kronika 2007: 613) in so tako sestre – podobno kot druge sestre po svetu – izpolnile naročilo Svetega Sedeža.

Zaradi novih potreb v Cerkvi in hitrega družbenega razvoja se je po prvi svetovni vojni začutila potreba po novem Vodilu samostanskih tretjerednikov in tretjerednic. Leta 1925 je papež Pij XI. imenoval komisijo, ki naj bi pripravila novo Vodilo za tretji samostanski red in za številne tretjeredniške kongregacije, ki so se pojavile v 19. stoletju. Novo Vodilo naj bi upoštevalo novi Zakonik cerkvenega prava (1917) in predvsem Frančiškovega duha, ki je bil v Leonovem Vodilu premalo navzoč. Papež Pij XI. je novo Vodilo za samostanske tretjerednice in tretjerednike potrdil leta 1927 z bulo *Rerum condicio*. Leta 1932 so mariborske šolske sestre skupaj s Konstitucijami, ki so

bile potrjene 31. 1. 1931 (Kronika 2997: 651), objavile tudi Vodilo iz leta 1927 pod naslovom: »Vodilo Redovnega¹ Tretjega reda serafinskega Očeta sv. Frančiška«. *Konstitucije šolskih sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru*. 1932. V zalogi šolskih sester v Mariboru, 7–18. To Pijevo Vodilo je mariborske šolske sestre povežalo s samostanskimi tretjeredniki in številnimi kongregacijami tretjerednic po vsem svetu.

Drugi vatikanski cerkveni zbor je izdal odlok o času primerni prenovi redovniškega življenja *Perfectae Caritatis* (R) in povabil vse redovnike in redovnice, da bi se vrnili k izvirom krščanskega življenja, pa tudi k prvotni karizmi svojih ustanov. V duhu tega odloka so kmalu po koncilu začeli vsi redovi prenavljati svoje konstitucije, odredbe, določila in predpise v duhu ekleziologije 2. vatikanskega cerkvenega zbora, ki je v luči evangelija poudaril potrebo po prenovi redovniškega življenja kot najvišjo normo vsake ustanove, in obenem k vrnitvi k lastni karizmi, da bi tako živeli bolj pristno svojo karizmo v luči ustanovitelja in tradicije lastne ustanove v Cerkvi in družbi.

Tako so se leta 1969 v Holandiji zbrali predstavniki devetnajstih kongregacij z željo, da bi sestavili novo Vodilo za redovnike in redovnice tretjega samostanskega reda v koncilskem duhu. Obravnavali so evangeljsko življenje po zgledu sv. Frančiška. V naslednjih letih je bilo več srečevanj na različnih ravneh, ki je pospešilo dogovor za povezano delo novega Vodila ženskih in moških kongregacij. Do leta 1982 je pisanje novega Vodila toliko dozorelo, da se je v marcu 1982 srečalo 200 vrhovnih (generalnih) predstojnic in predstojnikov v Rimu, kjer so potrdili besedilo novega Vodila in ga poslali na Kongregacijo za redovnike, ki ga je oktobra istega leta potrdila. Uradno pa ga je potrdil papež Janez Pavel II. 8. decembra 1982, v času, ko je bila vrhovna predstojnica mariborskih šolskih sester Slovenka s. Bernardka Stopar (1981–1893). To novo Vodilo (2009: 3–27) je z novimi Konstitucijami izšlo tudi v slovenskem prevodu z naslovom *Vodilo in življenje bratov in sester samostanskega tretjega reda svetega Frančiška*. Gre za temeljno besedilo, ki povezuje mariborske šolske sestre z vsemi sestrami in brati po svetu, ki pripadajo samostanskim tretjerednicam in tretjerednikom.

Primerjava med Vodilom iz leta 1927 in Vodilom 1982

Če primerjamo zadnji dve Vodili samostanskega tretjega reda, iz leta 1927 in iz leta 1982, ki so ju natisnile mariborske šolske sestre skupaj s svojimi lastnimi Konstitucijami, lahko ugotovimo veliko podobnosti, toda tudi številne

¹ »Redovni tretji red sv. Frančiška« (lat. *Tertius Ordo Regularis Sancti Francisci* – T. O. R.) danes prevajamo v slovenščino kot »samostanski tretji red svetega Frančiška«.

razlike že pri navajanju literature. Konstitucije iz leta 1927 imajo 8 poglavij,² Konstitucije iz leta 1982 pa 9 poglavij.³

Vodilo iz leta 1927 je bolj pravno in se le nekajkrat sklicuje na spise sv. Frančiška Asiškega. Samo prvo poglavje navaja Frančiškovo Potrjeno vodilo (Asiški 1998: 122–123) in v Sklepu Frančiškovo Oporoko (Asiški 1998: 149–152). Torej sta samo dva navedka iz Frančiškovih spisov in en navedek iz Vodila svete Klare (Asiška 1998: 161). Vodilo iz leta 1927 pa navaja nekajkrat v 2., 4., 5., 6. in 8. poglavju Vodilo, potrjeno od Leona X. (1521), ki je bilo pravno urejeno, vendar se prav tako ni sklicevalo na sv. Frančiška Asiškega. Ob navedbah Vodila iz leta 1521 je v Vodilu iz leta 1927 še enkrat navedek Zakonika cerkvenega prava (1917, kanon 565 & 1. in 1.) in trije svetopisemski navedki (Gal 2,19–20; Mt 5,16 in 1 Kor 10,31). Vodili iz leta 1521 in 1927 premalo poudarjata vire in duhovnost sv. Frančiška Asiškega, kar naroča koncilski odlok *Perfectae Caritatis* in prav tako se premalo sklicujeta na Sveto pismo, ki je temelj Frančiškovih Vodil in spisov. Žal so bili Frančiškovi in Klarini spisi dolga stoletja premalo znani in celo zanemarjeni, razen Vodil in Oporok. Tudi sicer sta bila življenje sv. Frančiška in sv. Klare predstavljana večkrat zgolj skozi legende, ne pa z njunimi spisi, ki so bili v 19. stoletju ponovno odkriti in v 20. stoletju strokovno ovrednoteni. Prav v svojih Spisih se je sv. Frančišek molitveno in mistično najbolj izpovedal.

Sedanje Vodilo (1982) in življenje bratov in sester samostanskega tretjega reda sv. Frančiška Asiškega

Sedanje Vodilo in življenje bratov in sester samostanskega tretjega reda svetega Frančiška je zares pokoncilsko, saj je obogateno s številnimi zelo dragocenimi

² Poglavja Vodila iz leta 1927: 1. Glavna vsebina redovnega življenja. 2. O letu preizkušnje in zaobljubi. 3. O ljubezni do Boga in do bližnjega. 4. O svetem oficiju, o molitvi in postu. 5. O načinu notranjega in vnanjega življenja. 6. O skrbi za bolne. 7. O delu in načinu, kako naj delajo. 8. O dolžnosti izpolnjevati to, kar je obseženo v vodilu. Na začetku Vodila je apostolsko pismo papeža Pija XI., z dne 4. oktobra 1927, Rerum condicio s katerim potrjuje Vodilo redovnega tretjega reda serafinskega očeta sv. Frančiška, Po Sklepu, ki prinaša Blagoslov sv. Očeta Frančiška, pa je še besedilo potrditve Vodila, ki sta ga po ukazu papeža Pija XI. podpisala dva kardinala.

³ Poglavja Vodila iz leta 1982: Uvod prinaša besedilo iz Prvega Frančiškovega pisma kristjanom (1 FPKr 1): Beseda sv. Frančiška vsem, ki mu sledijo. Nato je 9 poglavij: 1. V Gospodovem imenu! Začetek Vodila in življenja bratov in sester samostanskega tretjega reda svetega Frančiška. 2. Sprejetje tega življenja. 3. Duh molitve. 4. Življenje v čistosti zaradi nebeškega kraljestva. 5. Kako služiti in delati. 6. Življenje v uboštvu. 7. Bratsko življenje. 8. V ljubezni utemeljena pokorščina. 9. Apostolsko življenje. Za poglavji je še sklep z naslovom: Spodbuda in blagoslov.

Frančiškoviimi, Klarinimi in svetopisemskimi navedki. Posledično pa je sedanje Vodilo samostanskega tretjega reda prava mojstrovina Frančiškove in svetopisemske duhovnosti, ki izziva k stalnemu spreobrnjenju.

Vodilo (1982), ki ga je potrdil papež Janez Pavel II., je duhovno in ne samo pravno. Na Hrvaškem so kmalu po izidu Vodila, leta 1986, organizirali o Vodilu Janeza Pavla II. tridnevni seminar, na katerem je sodeloval tudi Škafar (1987: 78–89). Sedanje Vodilo bralke in bralce, predvsem sestre in brate samostanskega tretjega reda svetega Frančiška uvaja in spodbuja k hoji in sledenju Asiškega Ubožca oz. k evangeljskemu življenju v luči in moči Frančiškove karizme. Poglejmo vsaj bežno navedke sv. Frančiška in sv. Klare Asiške in Svetega pisma v posameznih poglavjih. Pred besedilom Vodila je apostolska konstitucija *Franciscanum vitae* papeža Janeza Pavla II. nato sledi Uvod, devet poglavij Vodila in namesto sklepa je Spodbuda in blagoslov.

Uvod: Besede sv. Frančiška vsem, ki mu sledijo (Asiški 1998: 52–53) vsebuje veliko svetopisemskih navedkov, saj gre za navedke iz Prvega Frančiškovega pisma vsem kristjanom, ki je najstarejše Frančiškovo besedilo za njegove »tretjerednike« (prim. Mr 12,30; prim. Mt 22,39; prim. Iz 11,2; prim. Jn 14,23; prim. Mt 5,45; prim. Mt 12,50; Mt 12,50; prim. 1 Kor 6,20; prim. Mt 5,16; prim. Jn 10,15; Jn 17,11; Jn 17,6; Jn 17,8; prim. Jn 17,9; Jn 17,17; Jn 17,20; prim. Jn 17,23; Jn 17,11; Jn 17,24 in Mt 20,21). Morda se bo zdelo čudno, čemu toliko navedkov iz Sv. pisma, toda Frančišek je v Sv. pismu, predvsem v evangelijih, iskal navdih za svoje življenje in tudi za svojo molitev. Pomislimo na njegovo Hvalnico stvarstva (Sončno pesem) (Asiški 1998: 46–47), ki izhaja iz Hvalnice treh mladeničev v ognjeni peči (Dan 2,51–90) ali na blagoslov brata Leona, ki je pravzaprav Aronov blagoslov (4 Mz 6,14 sl.), na Hvalnice za vse ure in predvsem njegovo Molitveno bogoslužje Gospodovega trpljenja. Bolj kot bi na vsak način »ustvarjal« nova besedila, je raje oživiljal in podoživljal svetopisemska.

Navedki iz Vodila (1982) so navajani s kraticami, ki so napisane v slovenski izdaji Vodila in so navajani iz Asiški, Asiška (1998: 5–6):

(1) *V Gospodovem imenu! Začetek Vodila in življenja bratov in sester samostanskega tretjega reda svetega Frančiška*. Prvo poglavje Vodila pogosto navaja Spise sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare ali svetopisemsko besedilo (FPVod 1,1; KIVod 1,2; KIVod 6,1; 2 FPKr 36–39; Mt 15,24; 2 FPKr 40, FNPVod 23,7; FNPVod 21,9; Mt 15,34; FNPVod 23,4; FPVod 1,2; KIVod 1,3; KIVod 1,5 in FNPVod 7,15).

(2) *Sprejetje tega življenja* (navaja FOp 16; FNPVod 2,1; FPVod 2,1; Mt 19,21; Lk 18,22; Mt 16,24; FNPVod 1,2–3; FNPVod 2,14; FPVod 2,11; FNPVod 22,26; FOpom 16; Jn 14,23; FNPVod 22,27; 1 FPKr 1,4–10 in 2FPKr 48–53).

(3) *Duh molitve* (FNPVod 23,11; Lk 18,1; Jn 4,23; FNPVod 22,29–30; Mt 6,31; FNPVod 23,8; Mt 11,25, FSp 3. Prim. FNPVod 23,1; Jn 6,63; prim. 2

FPKr 3; Jn 6,54; FNPVod 20,5; FPre 12–13; 1 KIPNP; FOp 12; prim. Kol 1,20; FOpom 23,3; prim. FOpom 19; prim. 2 FPKr 45; FNPVod 23,9 in 2 FPKr 11–14.

(4) *Življenje čistosti zaradi nebeškega kraljestva* (navaja FOpom 5,1; Kol 1,16; Mt 19,12; 1 Kor 7,32; FNPVod 22,9; prim. Ef 5,23–26; FPozM 1; Lk 1,38)

(5) *Kako služiti in delati* (FPVod 5,1–2; prim. KIVod 7,1–2; FPVod 5,3–4; prim. FNPVod 2,4; 9,8; 1 Pt 2,13; 2 FPKr 47; prim. FPVod 2,17; 3,10–11; prim. Flp 4,4; FNPVod 7,16 in FOp 23).

(6) *Življenje v uboštvu* (FNPVod 9,1; 2 Kor 8,9; 2 FPKr 5, prim. KIVod 6,3; 1 Tim 6,8; FNPVod 9,1; FNPVod 8,11; FPVod 5,3–4; FNPVod 9,2; prim. FOpom 14; FNPVod 7,13; 1 Pt 2,11; FPVod 6,1–2; prim. KIVod 8,1–2; prim. Jak 2,5; Ps 142,6 in FPVod 6,4–6).

(7) *Bratsko življenje* (Jn 15,12; prim. Jak 2,18; prim. 1 Jn 3,18; FNPVod 11,5–6; FNPVod 9,10; prim. FOpom 24; prim. FNPVod 10,3; prim. Mt 5,24; Mt 18,35; prim. FPMi 15 in prim. FPVod 7,3; KIVod 9,5–6).

(8) *V ljubezni utemeljena pokorščina* (2 FPKr 10; FPVod 10,2; prim. FNPVod 18,1; Mt 6,33; prim. FOp 34; prim. FPre 51; prim. Gal 5,13; FNPVod 5,9; 14–15; prim. FPVod 8,1); FPVod 10,3; prim. KIVod 10,3; FPVod 10,1; prim. KIVod 10,1; FPVod 10,4–6; KIVod 10,4–5; prim. FNPVod 17,4).

(9) *Apostolsko življenje* (prim. Mr 12,30; Mt 22,39; prim. 1 FPKr 1; prim. Tob 13,4–6; FPre 8–9; prim. Leg3tov 58; Mt 5,10; FNPVod 16,10–12; 1 Jn 4,16; FNPVod 17,5–6; prim. FNPVod 17,17).

(10) *Spodbude in blagoslov* (FPVod 10,8; prim. KIVod 10,8; FPVod 12,4; KIVod 12,12 in FOp 40–41).

Današnje samostanske tretjerednice in tretjeredniki sv. Frančiška Asiškega

Danes je veliko kongregacij samostanskih tretjerednic, manj samostanskih tretjerednikov, in je tako ženskam kot moškim Vodilo (1982) temeljno vodilo ter norma za življenje.

Podatki, objavljeni leta 1962, govorijo o 176.873 članicah ženskih kongregacij, ki sodijo k samostanskim tretjerednicam sv. Frančiška Asiškega, kar se najbrž nanaša samo na pripadnice redovniških skupnosti papeškega prava, ki jih je leta 1975 bilo 144.000. Leta 1990, ob velikem zmanjšanju članic – te so doživele vse redovniške ustanove – pa je njihovo skupno število bilo 1451 redovnikov in 117.396 redovnic.

Osrednji odbor Mednarodne frančiškanske konference sester in bratov samostanskega tretjega reda (*Conferenza Francescana Internazionale delle Sorelle e Fratelli del Terz'Ordine Regolare*) s sedežem v Rimu je leta 1993, ko

je bila Slovenka s. Bernardka Stopar kot vrhovna predstojnica mariborskih šolskih sester tudi predsednica Mednarodne frančiškanske konference sester in bratov samostanskega tretjega reda (1989–1993), objavil popis vseh kongregacij. Takrat jih je bilo skupno, ženskih in moških, 357 kongregacij, bodisi papeškega ali škofijskega prava, čeprav so obstajale še druge (Iriarte 2013: 509).

Lazaro Iriarte poimensko našteva 19 blaženih, ki so v 19. in 20. stoletju bile ustanoviteljice apostolskih ustanov samostanskega tretjega reda ali so pripadale k njihovim kongregacijam (Iriarte 2013: 530–531). V tej luči bi bilo nekaj običajnega, če bi tudi mariborske šolske sestre začele svetniški postopek za svojo ustanoviteljico m. Margareto Puhar (1818–1901), saj brez nje ne bi bilo »čudeža ljubezni do Boga in deklet«. V 19. in 20. stoletju so vzgajale in poučevale toliko deklet pri nas v Sloveniji, na Hrvaškem, v zamejstvu, v Egiptu, v Severni in Južni Ameriki. Tudi danes so zelo dejavne, predvsem na pastoralnem področju kot katehistinje, profesorice verouka, organistke, voditeljice duhovnih vaj in pastoralne sodelavke. Prav to pomeni, da seme, ki ga je posejala s. Margareta Puhar s svojimi sestrami, že tako dolgo prinaša toliko duhovnih sadov. »Po njih sadovih jih boste torej spoznali« (Mt 7,20).

Sestre samostanskega tretjega reda, ki danes živijo v Sloveniji, so: (1) *Frančiškanke Marijine misijonarke* (FMM) (1928–1947, 1992–), v Sloveniji živi v dveh hišah 10 sester, v drugih provincah je 7 Slovenk (Letopis 2017: 906–909). (2) *Frančiškanke Brezmadežnega spočetja* (včasih graške, danes slovenjebistriške sestre), (Gradec 1843, Maribor 1864), v Sloveniji živi 20 sester v 5 hišah, prav tako ima črnogorska provinca v Sloveniji (Videm-Krško) svojo hišo, v kateri živi 8 sester (Letopis 2017: 902–905). (3) *Sestre sv. Križa samostanskega tretjega reda sv. Frančiška* (Ingelbohl 1845, Beltinci 1894–1935, Murska Sobota 1904–1937, Mala Loka pri Domžalah 1918), v Sloveniji živi 13 sester in imajo en samostan (Letopis 2017: 947–948). (4) Ob kongregacijah in inštitutih FMM obstaja še ženski svetni inštitut Mala Frančiškova družina, ki se navdihuje prav tako pri Frančiškovi karizmi, in ima v Sloveniji tri sestre, ena pripadnica slovenske skupnosti pa živi na Hrvaškem (Letopis 2017: 900–970).

Mariborske šolske sestre

Pravi čudež nagle razširjenosti mariborskih šolskih sester zelo nazorno kaže njihova statistika, ki je bila objavljena leta 1939 v *Općem šematizmu Katoličke crkve* na strani 519. Kongregacija mariborskih šolskih sester je takrat imela: 759 sester z večnimi zaobljubami (529 v Jugoslaviji), 140 z začasnimi zaobljubami (v Jugoslaviji 120) in 53 novink (46 v Jugoslaviji). Vseh sester je bilo 952, medtem ko jih je leta 1989 bilo 1461 (Iriarte 2013: 514). Kongregacija je leta 1939 imela 112 hiš (od teh v Jugoslaviji 74); 13 vrtcev (v Jugoslaviji 10) s 574 otroki (v Jugoslaviji 520); 25 osnovnih šol (5 v Jugoslaviji) s 4718 otroki (1298

v Jugoslaviji); 2 meščanski šoli s 408 otroki (vse v Jugoslaviji), 1 učiteljišče s 36 dijakinjami (samo v Jugoslaviji, v Mariboru), 16 gospodinjskih šol (12 v Jugoslaviji) s 469 učenkami (368 v Jugoslaviji), 1 višjo gospodinjsko šolo (samo v Jugoslaviji) s 54 učenkami; 6 obrtnih šol (5 v Jugoslaviji) z 239 učenkami (218 v Jugoslaviji); 19 zavetišč (14 v Jugoslaviji) s 695 otroki (561 v Jugoslaviji); 7 sirotišč (5 v Jugoslaviji) s 321 otroki (265 v Jugoslaviji); 7 bolnišnic (6 v Jugoslaviji) z 2330 bolniki (1610 v Jugoslaviji); 5 hiralnic (4 v Jugoslaviji) in 425 oskrbovancev (325 v Jugoslaviji) (Draganović 1939: 519).

In kako je danes? Najprej druga svetovna vojna, nato povojno preganjanje redovnic, najhujše prav v Sloveniji, sta naredila ogromno škodo prav slovenski provinci mariborskih šolskih sester. Hvala Bogu pa to ni veljalo v isti meri za splitsko, mostarsko in bosansko-hrvaško provinco ter tudi ne za province v zamejstvu in izseljenstvu v obeh Amerikah. Zato je na ravni kongregacije število sester raslo, in leta 1990 naj bi imela kongregacija 1461 sester (Iriarte 2013: 514). V zadnjih desetletjih pa je svoje naredil sekularizem, ki je zmanjšal število poklicev in tako je bilo 31. decembra 2017 v kongregaciji 917 sester, od tega v mariborski provinci 79.

Velika razširjenost mariborskih šolskih sester, predvsem njihova gorečnost in delavnost po številnih državah, je obrodila in še rojeva bogate sadove. Argentinski Slovenec Andrej Stanovnik, kapucin in nadškof v argentinski nadškofiji Corrientes, je ob imenovanju za škofa v pogovoru za tednik Družina dejal, da se je odločil za manjšega brata kapucina, ker so mu pot h kapucinom pokazale prav slovenske šolske sestre, pri katerih je v Lanusu (Buenos Aires) obiskoval osnovno šolo (Škafar 2001: 9). Gotovo je veliko ljudi, predvsem žensk, pa tudi moških, ki so jih mariborske šolske sestre v Sloveniji, na Hrvaškem in drugod po svetu navdušile za sledenje Kristusu po vzoru sv. Frančiška Asiškega, in jim na najrazličnejše načine – z vzgojo, poukom, strežbo, pastoralnim, predvsem katehetskim delom – pomagale, da so postali evangelijski kristjani.

SKLEP

Pregled Frančiških redov in kongregacij ter umestitev mariborskih šolskih sester kot novejše, zdrave in zelo delavne mladike na deblu Frančiškove karizme kaže, da je kongregacija pri nas in drugod po svetu od vsega začetka živela v luči samostanskih tretjerednic sv. Frančiška Asiškega; s posebno zavzetostjo pa od leta 1927, ko je papež Pij XI. na praznik sv. Frančiška Asiškega, 4. oktobra 1927, potrdil novo Vodilo (1932) samostanskega tretjega reda sv. Frančiška Asiškega, ki so ga mariborske sestre objavile v knjižici skupaj s svojimi Konstitucijami. Predvsem pa je sedanje, pokoncilsko Vodilo (1982),

ki ga je papež sv. Janez Pavel II. potrdil 8. decembra 1982, zelo dragoceno za življenje mariborskih šolskih sester. Prav to pokoncilsko Vodilo (1982) je dokument duhovnosti sv. Frančiška, saj je prežeto z navedki in mislimi iz Spisov sv. Frančiška in sv. Klare Asiške ter z navedki Sv. pisma. To pa posledično pomeni, da naj bi mariborske šolske sestre in vsi samostanski tretjerednice in tretjeredniki, kot drugi Frančiškovi redovi, živeli karizmo sv. Frančiška Asiškega, tako da bi zavestno živeli po evangeliju. Vodilo (1982) in sedanje Konstitucije kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja so ob 200-letnici rojstva m. Margarete Puhar nov izziv današnjim šolskim sestram k sledenju lastne karizme znotraj duhovnosti sv. Frančiška Asiškega.

KRATICE

BMSD – *Bogoslužni molitvenik. Serafski dodatek*. Slovenska škofovska konferenca. Ljubljana 2007.

FPVod = Frančiškovo Potrjeno vodilo. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FNPVod = Frančiškovo Nepotrjeno vodilo. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FOp = Frančiškova Oporoka. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FOpom = Frančiškov Opomin. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FPMi = Frančiškovo pismo ministru. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FPozM = Frančiškov pozdrav blaženi Devici Mariji. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FPRe = Frančiškovo pismo celotnemu redu. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

FSp = Frančiškova Sončna pesem ali Hvalnica Stvarstva. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

KIVod = Klarino Vodilo. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

Leg3tov = Legenda treh tovarišev. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

1 FPKr = Frančiškovo Pismo vsem kristjanom (prvotna redakcija). V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

2 FPKr = Frančiškovo Pismo vsem kristjanom (kasnejša redakcija). V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

1 KIPNP = Klarino Prvo pismo Neži Praški. V: Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

Kronika = *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja. Mariborska provinca.

Letopis 2017 = *Letopis Katoliške Cerkve v Sloveniji*. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

R = *Perfectae caritatis*. Odlok o času primerni prenovi redovniškega življenja. *Koncilski odloki 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962–1965)*. Ljubljana 1995. Družina, 294–307.

Vodilo in življenje = Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana. Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

LITERATURA

Sv. Frančišek ASIŠKI, Sv. Klara ASIŠKA, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana: Slovenska kapucinska provinca. 95–121.

Srečko BADURINA, 1987: Osnovna načela duhovnosti u Pravilu. *Pravilo i život braće i sestara trećega samostanskog reda svetoga Franje*. Zbornik radova sa seminara u Odri održanog 7.–9. listopada 1986. 1987. Zagreb: Zajednice Trećega samostanskog reda sv. Franje. 162–166.

– –, 1996: *Putovima obnove trećega samostanskog reda svetoga Franje*. Novaja i vethaja. 6. Zagreb: Provincijalat franjevacica trećoredaca.

Robert BAHČIČ, 2007: *Čudež, ki traja 800 let. Zgodovina Frančiškove karizme v svetu in pri nas*. Ljubljana: Brat Frančišek.

Beata Angelina da MONTEGIOVE, detta anche da MARSCIANO, da CORBARA o da FOLIGNO. Wikipedia. 20. 5. 2018.

Hadrijan BORAK, 1987: Povijesni razvoj Pravila Trećega samostanskog reda. *Pravilo i život braće i sestara trećega samostanskog reda svetoga Franje*. Zbornik radova sa seminara u Odri održanog 7. – 9. Listopada 1986. 1987. Zagreb: Zajednice Trećega samostanskog reda sv. Franje. 16 – 34.

- Jože DOLENC, 1999: Bl. Angela Folinjska. *Leto svetnikov*. Celje: Mohorjeva družba. 105–109.
- Krunoslav DRAGANOVIĆ, 1939. *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*. Akademija »Regina Apostolorum«. Sarajevo.
- Doroteja EMERŠIČ, 2018: XV. generalni kapitelj Frančiškovega svetnega reda (OFS). *Brat Frančišek* 28/5–6, 11.
- Lazaro IRIARTE, 2013: *Povijest franjevaštva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1993: *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Prispevek k spoznavanju duhovne dediščine*. Rim: Mariborska provinca šolskih sester.
- – 1986: *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Zgodovina, poslanstvo, življenje*. (Redovništvo na Slovenskem. 2). Ljubljana: Teološka fakulteta v Ljubljani. Inštitut za zgodovino Cerkve.
- LETOPIS, 2017: *Letopis Katoliške Cerkve v Sloveniji 2017*. Slovenska škofovska konferenca. Ljubljana.
- MOLITVENO BOGOSLUŽJE, 2007: *Molitveno bogoslužje. Serafski dodatek*. Ljubljana.
- Natalija PALAC, 1987: Postanak franjevačkih trećoretskih kongregacija. *Pravilo i život braće i sestara trećega samostanskog reda svetoga Franje*. Zbornik radova sa seminara u Odri održanog 7.–9. listopada 1986. 1987. Zagreb: Zajednice Trećega samostanskog reda sv. Franje. 36–49.
- Joseph Card. RATZINGER, 1999: I movimenti ecclesiali e la loro collocazione teologica. *I movimenti nella Chiesa*. Atti del Congresso mondiale dei movimenti ecclesiali. Roma, 27–29 maggio 1998. Pontificium Consilium pro laicis (ed.), Coll. Laici oggi 2. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 23–51.
- Marjan SMOLIK, 2000: Bl. Angelina iz Marsciana. *Leto svetnikov*, 3. Celje: Mohorjeva družba. 114.
- Robert STEWART OFMCap, 1991: »De illis qui faciunt poenitentiam«, the Rule of the Secular Franciscan Order: Origins Development, Interpretation. Roma: Istituto Storico dei Capuccini.
- Vinko ŠKAFAR, 1977: Minoritas – trajen napor biti manjši. *Naši zapisi. List slovenskih kapucinov* 9, 354–369.
- –, 1987: Prihvačanje ovog života. *Pravilo i život braće i sestara trećega samostanskog reda svetoga Franje*. Zbornik radova sa seminara u Odri održanog 7.–9. listopada 1986. 1987. Zagreb: Zajednice Trećega samostanskog reda sv. Franje. 78–89.
- –, 2001: V Sloveniji sem doma. *Družina* 50, 46, 9.
- Vjekoslav ŠTEFANIĆ. 1956: Glagoljaši u Kopru (1467–1806). *Starine*, knjiga 46. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 203–329.
- Nikolas Gerardus VAN DOORNIK, 1983. *Frančišek Asiški. Brat in prerok za naš čas*. Ljubljana: Kapucinski, frančiškanski in minoritski provincialat v Ljubljani.
- VODILO, 1991: Vodilo Frančiškovega svetnega reda. *Vodilo in generalne konstitucije Frančiškovega svetnega reda*. Ljubljana. 7–16.

VODILO, 2009: *Vodilo in Konstitucije ter Navodila kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja*. Ljubljana: Provincialat šolskih sester.

VODILO, 2009a: *Vodilo in življenje bratov in sester samostanskega tretjega reda svetega Frančiška. Vodilo in Konstitucije ter Navodila kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja*. Ljubljana: Provincialat šolskih sester. 3–27.

VODILO IN ŽIVLJENJE, 1998: *Vodilo in življenje. Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*. Ljubljana: Slovenska kapucinska provinca.

VODILO, 1832: *Vodilo Redovnega Tretjega reda serafinskega Očeta sv. Frančiška. Konstitucije šolskih sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru*. 1932. V zalogi šolskih sester v Mariboru. 7–18.

Jaime ZUDAIRE, 1991: *L'Ordine francescano Secolare. Agostino FAVALE (e Collaboratori). Movimenti ecclesiali contemporanei*. Dimensioni storiche teologico-spirituali ed apostoliche. Biblioteca di Scienze Religiose. Las-Roma. 345–358.

Salvator ŽITKO, 2015: *Glagoljaški samostan sv. Gregorja v Kopru. Glagoljaštvo v Istri in Kopru: s srednjeveškimi iluminiranimi glagolskimi kodeksi in fragmenti / Il glagolitico in Istria e Capodistria: coi codici miniati glagolitici medievali e i frammenti*. Ur. Peter Štoka, Boris J. Markež. Koper Capodistria: Frančiškanski samostan sv. Ane (Bibliotheca Monaldina, 3). 43–65.

SCHOOL SISTERS OF MARIBOR AND ST. FRANCIS OF ASSISI

Summary

The author describes the relation between the School Sisters of Maribor, officially named *School Sisters of St. Francis of Christ the King*, and St. Francis of Assisi. By taking recourse to Saint Francis' charisma, which has been living and continually rejuvenating for the last 800 years, he attempts to present the rather recent branch on the multiramose tree of Franciscan orders and congregations, which – as the first Slovenian autochthonous female religious community – developed in the second half of the 19th century in Maribor. Already the title of the sisters' latest fundamental document "Rule and Life of the Brothers and Sisters of the Third Order Regular of St. Francis" tells us that also the School Sisters of Maribor belong to the Third Order Regular of St. Francis of Assisi. Namely, from the very beginning, the congregation of the School Sisters of Maribor decided to be one of the congregations of the Third Order Regular and, consequently, to profess the spirituality of St. Francis of Assisi. Yet the first Rule of the Third Order Regular of St. Francis of Assisi as given by Pope Leo X in 1521 was not adopted in practice by them. The congregation continued to adhere to the constitutions and statutes of the School Sisters of Graz and to the general church documents and regulations commonly valid for female religious congregations, though they belonged to the Third Order Regular of St. Francis of Assisi from the very beginning. The new Rule approved by Pope Pius XI in 1927 and the post-conciliar Rule approved by Pope St. John Paul II in 1982, however, were officially accepted as the basic documents of the congregation and are printed, in Slovenian language, at the beginning of the former Constitutions of 1932 and of the present Constitutions of 2009. Especially the "Rule and Life of the Brothers and Sisters of the Third Order Regular of St. Francis" of 1982 is pervaded by the spirituality of St. Francis of Assisi, who loved God, his neighbour and the creation in his own special way. This Rule was also the point of departure for the post-conciliar Constitutions and Regulations of the congregation of the

School Sisters of St. Francis of Christ the King as well as for their pastoral, educational, charity and other activities in the spirit of St. Francis of Assisi.

DIE SCHULSCHWESTER VON MARIBOR/MARBURG UND DER HL. FRANZISKUS VON ASSISI

Zusammenfassung

Im Artikel wird die Beziehung zwischen den Schulschwestern von Maribor/Marburg – amtliche Bezeichnung *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja* (Schulschwestern des hl. Franziskus von Christus dem König) – und dem hl. Franziskus von Assisi vorgestellt. Der Artikel versucht an Hand des Charismas des hl. Franziskus, das schon 800 Jahre lebt und sich andauernd verjüngt, einen neueren Trieb am verzweigten Baum der Orden und Ordenskongregationen des hl. Franziskus vorzustellen. Die Schulschwestern von Maribor entstanden in der ersten Hälfte des 19. Jh. in Maribor/Marburg als erste autochthone weibliche Ordensgemeinschaft. Schon der Titel des neuesten römischen Grunddokuments für Schwestern „Regel und Leben der Brüder und Schwestern des regulierten Dritten Ordens des hl. Franziskus“ beweist, dass die Schulschwestern von Maribor/Marburg zum regulierten Dritten Orden des hl. Franziskus von Assisi gehören. Die Kongregation der Schulschwestern von Maribor/Marburg entschied sich schon am Anfang, sich den Ordenskongregationen des Dritten Ordens anzuschließen und demzufolge auch für die Spiritualität des hl. Franziskus von Assisi. Doch hatten sich die Schulschwestern von Maribor/Marburg die erste Regel des regulierten Dritten Ordens des hl. Franziskus, die Papst Leon X. im Jahr 1521 bestätigte, nicht angeeignet. Obwohl die Kongregation schon seit ihrer Gründung dem regulierten Dritten Orden des hl. Franziskus von Assisi angehörte, befolgte sie am Anfang die Konstitutionen und Statuten der Schulschwestern von Graz sowie die allgemeinen Kirchendokumente und Vorschriften, die für weibliche Ordensgemeinschaften galten. Die neue Regel, die Papst Pius XI. 1927 bestätigte, und die postkonziliare Regel, die Papst Johannes Paul II. 1982 bestätigte, wurden aber auch amtlich als Grunddokumente der Kongregation angenommen. Darum sind diese vom Anfang ihrer ehemaligen Konstitutionen im Jahr 1932, sowie der jetzigen aus dem Jahr 2009 in slowenischer Sprache erschienen. Vor allem ist aber „Regel und Leben der Brüder und Schwestern des regulierten Dritten Ordens des hl. Franziskus von Assisi“ aus dem Jahr 1982 mit der Spiritualität des hl. Franziskus von Assisi, die auf ihre eigene Weise Gott, den Nächsten und die gesamte Schöpfung liebt, durchwoben. Diese Regel war auch der Ausgangspunkt für die postkonziliaren Konstitutionen und Anweisungen der Kongregation der Schulschwestern von Maribor/Marburg und für ihre erzieherischen, pastoralen, karitativen und anderen Tätigkeiten im Geiste des hl. Franziskus von Assisi.

Teološka in duhovna obnebja konstitucij šolskih sester

Avguštin Lah*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2

Avguštin Lah: Teološka in duhovna obnebja konstitucij šolskih sester. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 68–82

Razprava dokazuje, da stare predkoncilske konstitucije v razumevanju svetosti in treh evangelskih svetov odsevajo katoliško prevladujočo racionalistično teloško tradicijo, absolutistično zasnovano ekleziologijo ter subjektivistično in objektivistično antropologijo 19. stoletja. Nove konstitucije sledijo trinitarični teologiji, komunitarni ekleziologiji ter v odrešenjski novosti (milosti) zasnovani antropologiji.

Ključne besede: obljuba, svetost, uboštvo, pokorščina, oseba

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-055.2

Avguštin Lah: Theological and Spiritual Skies of the School Sisters Constitutions. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 68–82

The treatise proves that the old pre-council constitutions, in order to understand sacredness and the three evangelical worlds reflect the catholic prevailingly rationalistic theological tradition, the absolutist designed ecclesiology, and the subjective and objective 19th-century anthropology. The new constitutions follow the trinity theology, communitarian ecclesiology, and anthropology based on the redemption newness (mercy).

Key words: promise, sacredness, poverty, poverty, obedience, person

* red. prof. dr. Avguštin Lah, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Enota Maribor, Slomškov trg 15, SI 2000 Maribor avgustin.lah@teof.uni-lj.si, avgustin.lah@guest.arnes.si

UVOD

Kongregacija šolskih sester v Mariboru, ustanovljena leta 1869, ima, kakor vsaka ustanova, nekatere akte, ki opredeljujejo njen namen, notranjo in zunanjo urejenost, poslanstvo oseb, ki ji pripadajo, in drugo. Med vodili in navodili so konstitucije pomembni akti, ki povzemajo družbo in sooblikujejo njene članice; na njihovo vsebinsko zasnovu so vplivala teološka in duhovna ozadja, ki jih smiselno ugotavljati oziroma odkrivati. Konstitucije je v obstoju šolskih sester več in so odraz ustanove, zato jih je smiselno obravnavati ter primerjati in ugotavljati morebitni razvoj, ki je spremljal njihov nastanek. Gre za Konstitucije iz leta 1922 in 1932 ter iz leta 2009 – vsebinsko so »stare«, ki so izšle pred Drugim vatikanskim cerkvenim zborom, in »nove«, ki so nastale po koncilu (Kodrič, Palac 1993:13–16).

Izhajam iz predpostavke, da vsaka cerkvena institucija in vsak dokument odraža stanje duha, mišljenja, dožemanja in soočanja z vprašanji in problemi ter njihovega razumevanja v določeni kulturni, družbeni in religiozni situaciji. Iz tega izhodišča me zanima, kakšne so teološke, ekleziološke in duhovno-moralne koncepcije, ki se odražajo v konstitucijah. Gre za prvi pozizkus analizirajočega iskanja, zato ne pričakujem odkritja in obravnave vseh vidikov, temveč le nekaterih, ki se zdijo najbolj izizzivalni. Vrednostna sodba, ki mora nujno slediti – gre namreč za teološko obravnavo – dopušča tudi drugačno interpretacijo. Zaradi identitete prvih dveh konstitucij, kar zadeva predmet raziskovanja in očitne divergence med njima in konstitucijami, nastalimi po koncilu, primerjam »stare« in »nov« konstitucije.

Konstitucije imajo dva temeljna dela ali vsebini: (1) osebno posvečenje z izpolnjevanjem obljub in življenje znotraj kongregacije in (2) apostolat, to je delo zunaj skupnosti. V razpravi se omejujem predvsem na prvo tematiko, ki najbolj nazorno odseva določene teološke in duhovne koncepte ter kaže na celoto in daje tako posamezni članici, tj. sestri, in celotni kongregaciji njeno lastno značilnost.

Izmed elemetov, ki me zanimajo, izbiram koncept posvečenja ali svetosti, treh obljub oziroma evangeljskih svetov kot temelj življenja v redovni skupnosti. Teologije apostolata konstitucij ne obravnavam, razen v kolikor predstavlja protiteuž temu, kar se dogaja znotraj samostanskih zidov.

ČLOVEKOVA SVETOST – SAD LASTNEGA NAPORA ALI DELO BOŽJE MILOSTI?

Iz »starih« konstitucij je moč razbrati, da je osrednje prizadevanje in srčika namena kongregacije in vsake posamezne sestre v tem, kar se dogaja v hiši, in šele zatem, kar se dogaja zunaj hiše: »Poglavitni namen kongregacije šolskih

sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru je posvečenje udov z izpolnjevanjem treh redovnih obljub in družbenih konstitucij.« (Konstitucije 1922: 1.1). V konstituciji iz leta 1932 je precizirano, da so te obljube »uboštvo, čistost in pokorščina«. Poseben namen ima »krščanski pouk in vzgoja deklet, in kolikor zahtevajo okoliščine, skrb za bolnike« v bolnišnicah in na domovih (Konstitucije 1922: 1.2). Pri tem se zastavljajo tri vprašanja, in sicer: (1) Kaj razumemo pod pojmom »svetost«? (2) Kako se ta doseže?; (3) Kakšna je in čemu služi?

Upoštevaajoč nadaljnje člene in izvajanje konstitucij je svetost nekaj, ker je osebna kvaliteta človeka, sestre. Kaže se v vrlinah ali krepostih, med katerimi so poglobitve uboštvo, čistost in popolna pokorščina. Svetost v spolnjevanju obljub je torej nekaj, kar si lahko človek, sestra pridobi s svojim naporom, s svojo dejavnostjo na sebi oziroma s sabo. Svetost je učinek lastnega trajnega napora. V ozadju takega pojmovanja se skriva storilnostno individualistična sholastična antropologija subjekta, ki je v svojih skrajnih izpeljavah dosegla višek v času racionalizma. Človeka navsezadnje razume kot subjekt, ki je podvržen samemu sebi in se mu za lastno izpopolnjevanje z zmožnostjo predvsem razuma in volje dodaja še milost kot Božja pomoč. Milost je po tem pojmovanju nekaj, s čimer lahko človek do določene mere svobodno razpolaga predvsem zato, da bi obvladal in ukrotil svoje naravne teženje in nagnjenja.

Za takno predstavo in formulacijo prav gotovo stoji srednjeveško objektivistično in sholastično materializiranje pojma milosti. Milost božja je razumljena v prvi vrsti kot »nekaj«, kar Bog naklanja človeku. To je torej nekaj, kar naj služi nečemu drugemu. V tem konkretnem primeru naj služi za doseganje kreposti in svetosti. Milost, ki se tu predpostavlja, je nekaj ustvarjenega, kar služi za doseg ustvarjenih ciljev. Kot ustvarjena je sicer človeku dana, a kljub temu si jo mora človek zaslužiti s pokoro, zatajevanjem, premagovanjem in opravljanjem spokorniških del, tj. z etičnim in religioznim naporom. Milost je le pomoč in je kot taka »pomagajoča milost«.

Duhovna klima, ki nastajala na teh osnovah, postavljala sestre pod neprestani pritisk, da morajo same sebe izpopolniti in se narediti za brezhibno »orodje«, torej za »nekaj«, kar bo nekomu (Bogu) všeč.

Svetost, ki naj bi jo človek tako dosegel, je torej v tem, da postane pobožen, popolnoma brezstrasten, brez poželenj po stvareh/imetju, ponižen, pokoren, brez lastnih želja, popolnoma na voljo izpolnjevati ukaze drugih brez ugovorov, »mrmranja in protivljenja« (Konstitucije 1932: 11.102).

Svetost v kontekstu »starih« konstitucij torej ni Božje delo v človeku, ni milost kot zastonski dar, Božja ponudba, ki sama človeka prenavlja, ga preustvarja v »novo resničnost« (Jn 3,7). Ni dar, na katerega človek odgovarja v veri in z vero, ko z osvobojeno svobodo vstopa v osebni odnos s podarjajočim se Bogom v Jezusu Kristusu in v ustvarjalni ljubezenski službi drugim ter v dialogu z njimi v moči Svetega Duha gradi občestvo in izpopolnjuje svet in stvarstvo.

CERKEV Z REDOVNIŠTVOM V UMIKU IZ SVETA ALI V SLUŽBI SVETU SREDI SVETA

V tako razumljeni in doseženi svetosti, kakor sledi iz razumevanj starih konstitucij, so sestre vedno ogrožene, predvsem z zunanjim svetom. Zato morajo biti v stiku z zunanjim svetom nad vse previdne, zadržane in ozko omejene zgolj na področje dela, ki ga morajo opravljati. Vsako razširitev stikov mora odobriti predstojnica. Posebna pazljivost se zahteva do oseb drugega spola (Konstitucije 1932: 19.169; 10.69). »Sestram je prepovedano, skleniti s komerkoli posebno prijateljstvo ali občevati, razen v stanovskih zadevah« (Konstitucije 1932: 19.171). Znotraj hiše obstaja popolna kontrola tudi medijske komunikacije, npr. pisem: »Nobena sestra ne sme pisati pisem brez dovoljenja prednice ali da bi ji ga ne izročila odprtega v presojo.« (Konstitucije 1932: 20, 188)

V ozadju take zaprtosti in zahtev po popolni kontroli ni le bojazen, da se katera izmed sester ne bi pregrešila proti kateri od obljub ali zapustila hišo oz. kongregacijo. V tem je mogoče videti splošno stanje, ki je vladalo v katoliški cerkvi od časa razsvetljenstva, to je od časa reformacije do 18. in 19. stoletja vključno s t. i. modernizmom. Cerkvena teologija, posebno ekleziologija, je stala na obrambnih pozicijah proti reformacijskim teološkim tokovom, proti miselnim, znanstvenim in družbenim tokovom in spremembam tistega obdobja nasploh. Namesto dialoga in sodelovanja pri oblikovanju novega sveta se je cerkev s papeštvom na čelu zapirala v trdnjavo in z vso strogostjo in nepopustljivostjo branila svoja stališča in nauke ter stopnjevala obrambo svoje strukture s posegi na področju pisanja (Sylabus 1964), obsodb znanstvenih izsledkov, svobode vesti, človekovih pravic, svobode verovanja (DS 2903–2906). Višek zapiranja so bili nekateri sklepi 1. vatikanskega koncila o absolutnem statusu papeža (univerzalno prvenstvo in nezmotnost) z vso hierarhično strukturiranostjo, do predstave Cerkve kot popolne družbe – »societas perfecta« je politična koncepcija (Turnšek 2004: 21). Tako pojmovana Cerkev ne služi svetu, temveč se mora svet spreobrniti in vrniti k njej (Küng 2004: 149–157).

ŽIVLJENJE V OBLJUBAH ALI O EVANGELJSKIH SVETIH

Konstitucije postavljajo redovne obljube med temeljne elemente življenja šolskih sester. Institut »obljube«, ki ga sicer tu ne morem do podrobnosti analizirati, opredeljujem kot dejanje, ki naglaša predvsem človeka/sestro; le-ta obljubi, zastavi svojo besedo in sprejme pogoje oziroma zahteve, ki jih zadeva vsebuje. Naglas na sestri, ki obljublja, spreminja obljubo v etično in moralno kategorijo ter apelira na osebno svobodo, s katero se zaveže za izpolnjevanje

in obenem za odgovornost v (ne)izpolnjevanju obljubljenega. Obljuba torej veže z vestjo, zato ima vedno opraviti z Bogom.

Obljuba kot človekovo dejanje ima antropološke in teološke temelje. Pozitivni antropološki temelj je v dejstvu, da se je človek sposoben v svoji svobodi odločiti za nekaj ali za nekoga in se s tem določiti in tudi omejiti. V obljudi obstaja vedno razsežnost »za nekaj«, in sicer z vključitvijo vseh tveganj, ki iz tega izhajajo. Negativni antropološki temelj obljudbe je v tem, da človek stopa v obljudbo iz strahu pred nečim/nekom ali zaradi občutka krivde, da bi popravil zagrešeno ali poravnal prizadejano krivico. Tako misli, da bo odstranil prizadejano škodo ali nadomestil izgubljeno.

Teološko ozadje obljudbe sega v starozavezni pojem »zaveze«, ki se sklepa med Bogom posameznikom in ljudstvom. Izvorni avtor zaveze je seveda Bog. On s klepom obljudlja svoje rešenjsko delovanje v dobro ljudstva in posameznika (1 Mz 15; 2 Mz 24).

Glede na vsebino treh obljud v starih konstitucijah je težko sprejeti predpostavko, da bi pri tem šlo za dejanje, ki je enako kot zaveza. Morda gre le za do določene mere podobno ali analogno dejanje. Tako iniciator kot izvrševalec oz. uresničitelj obljudbe je namreč isti človek. To je bolj podobno pogodbam pri starih narodih, kjer so kontrahenti klicali bogove/Boga za pričo svojih zavez/obljud. Z Bogom ima povezavo le toliko, kolikor je vsaka pomembna svobodna odločitev takna, da posega tudi v presežno, v odnos z Bogom (Rahner 1980: 46–49).

V ozadju trajnosti ali »večnosti obljud« (Konstitucije 1932: 8.71) je gotovo nekaj, kar bi se lahko poimenovalo religiozni transfer, to je prenašanje večne zaveze, ki jo sklene Bog, na človeško raven. Človeku, ki je docela zgodovinsko določen, izpostavljen zgodovinskim menjavam, to seveda povzroča veliko težav. Večnost pripada le Bogu. Nič, kar je človeškega, samo v sebi nima večnosti, zato lahko obljudba kdaj postane »neznosno breme« (Mt 23,4).

Nove konstitucije v uvodnem členu omenjajo svetost, za katero »si prizadevajo«. To delajo z »izpolnjevanjem evangeljskih svetov čistosti, uboštvaja in pokorščine« (Konstitucije 2009: 1.1). Poudarek ni na obljudah, katerih cilj bi bile nekakšne subjektivne čednosti, temveč na življenju, v katerem naj bi se upodabljale po Kristusu, ter, sledeč osnovni karizmi, živele »iz ljubezni do Boga evangelij v redovni skupnosti tako, da bi utelešale, pričevale in oznanjale Krisusovo kraljevanje ter v Frančiškovem duhu trajnega spreobračanja služile Cerkvi in človeku predvsem na vzgojnem področju« (Konstitucije 2009: 1.2). Spolnjevanje evangeljskih svetov tako ni cilj sam zase, temveč je v službi služenja.

Nove konstitucije ne govorijo o obljudah, temveč o zaobljudah. Prav tako ne govorijo o obljudah in čednostih, temveč o evangeljskih svetih, na katere gledajo trinitarično. Sveti so dar Svete trojice, so dar trinitarične ljubezni, zato

je »brezpogojna podaritev in posvetitev življenja sester odgovor na zastonsko Božjo ljubezen« (Konstitucije 2009: 1.4).

V konceptu novih konstitucij gre za povsem obrnjeno teološko paradigmo. Sveti troedini Bog stopa k nam, nas ljubi in nam podarja samega sebe. Se nam razodeva. To dela kot Stvarnik človeka, ki ga pokliče v bivanje in občestvo s sabo. To dela po Jezusu Kristusu, ki nas odrešuje in nas v Svetem Duhu napravlja za božje otroke, da prenovljeni v njegovi ljubezni in obdarjeni z darovi (karizmami) služimo drug drugemu in tako gradimo božje kraljestvo. Naša dejavnost, ustvarjalnost in ljubezen so le odgovor na Božjo zastonsko ljubezen. V celoti gre za odrešenjsko Božje delovanje ter človekov sprejem in odgovor v veri. Evangeljski sveti niso neizprosna Božja zahteva, so le ponudba, vabilo, ki velja za vsakega človeka. V nekaterih primerih so ponujeni kot dar (karizma), da se jo živi v bolj intenzivni obliki. Za take to ni neznosno, temveč »breme«, ki je »lahko« (Mt 11,30).

OBLJUBE IN ČEDNOSTI UBOŠTVA, ČISTOSTI IN POKORŠČINE

Stare konstitucije naštevajo obljube po naslednjem vrstnem redu: uboštvo, čistost, pokorščina. Nove konstitucije postavljajo na prvo mesto čistost, nato uboštvo in pokorščino.

ODPOVED »IMETI« V PRID »BITI ZA« DRUGEGA IN DRUGE ALI POT POOSEBLJANJA

»Z navadno obljubo uboštva se sestre odpovejo možnosti svobodno razpolagati s kakršno koli stvarjo časne vrednosti brez dovoljenja predstojnikov« (Konstitucije 1932, 9.72). V konstitucijah iz leta 1922 je rečeno, da »se odpovejo vsaki pravici, razpolagati s kakršnokoli stvarjo časne vrednosti brez dovoljenja predstojnikov« (Konstitucije 1922: 6.1.50), in »v 24 urah mora vsako stvar oddati prednici« (Konstitucije 1922: 6.1.51). Izvrševanje lastninske pravice je sankcionirano z grehom, njegova velikost pa je odvisna od vrednosti predmeta in okoliščine (Konstitucije 1932: 9.84). Vse, kar pripada kongregaciji, »je posvečeno božji službi« (Konstitucije 1932: 9.89). Sestre naj si prizadevajo pridobiti »čednost uboštva, to je, trudijo naj se, osvoboditi svoje srce vsakega nagnjenja do časnega imetja«, ne le izpolnjevati obljubo (Konstitucije 1932: 9.90).

Stare konstitucije niti z eno besedo ne ovrednotijo odpovedi imetju, lastnini, tudi ne pojasnjujejo izvora take zahteve, ki jo preprosto predpišejo novinkam pred prvo časno zaobljubo, ki se potem vedno ponovi.

O uboštvu, kakor ga ponuja in v določeni meri zahteva Jezus od vsakogar, ki hoče biti njegov učenec (Lk 14,33), torej o evangelijskem uboštvu, v prvih dveh konstitucijah ni govora. Izraz »evangelijsko uboštvo« tam ne obstaja. Uporablja se izraz »čednost uboštva«, kar pomeni krepost, pridobljeni stil življenja. Domnevam, da je tako zato, ker so konstitucije nekakšen pravni akt po obliki kodeksa in ne teološki ali duhovni priročnik, ki naj ustvari oziroma vodi k ustvarjanju duha, osebne drže posamezne sestre ali celotne skupnosti. Konstitucije so kvečjemu slab katekizem, ki ne zastavlja vprašanj, temveč enostavno uokvirja.

Evangelijsko uboštvo je vsebina, ki sodi v kategorijo božjega kraljestva in pomeni osebno držo, nenavezanosti, svobode, prostosti od stvari, iz katere sledi odgovarjajoče ravnanje, delovanje, da bi se bil človek sposoben odpreti in se vezati, odločati se »za« Nekoga.

Prostost »od« vključuje npredvsem stvari, predmete, imetje, bogastvo, torej vse tisto, ker se lahko »ima«, kar se poseduje. Kar je posedovano, človeka lahko spremeni v posest, ga »poseduje«. Kdor poseduje, je od tega, kar poseduje, do neke mere posedovan. Kdor »ima«, je na nek način v lasti tega, kar ima, in je v nevarnosti, da neha biti nekdo (jaz), ampak postaja nekaj (ono). Nasproti »imeti« se postavlja »biti« (From 1976: 97–134). Biti, toda ne nekaj, temveč nekdo. »Biti« je v temelju odnosna kategorija. Nekdo je nekdo, kolikor je v odnosu »do« nekoga in »za« nekoga. Ne »za nekaj«, ampak »za nekoga«. Če si nekdo »za nekaj«, si okrnjen za biti »nekdo« in nehote postajaš »nekaj« (Endres 1972: 18–30). Le ko si osvobojen, rešen, oproščen od nečesa in si za nekoga, postaneš nekdo. Tako si nekdo, oseba, ker si »za nekoga«. Oseba je tako izrazito odnosna kategorija, odnosna resničnost, ker more imeti odnos do vsega, kar je. Vendar so osebotvorni le odnosi do nekoga, v bivanju za nekoga. Za tako bivanje se je potrebo »odsvojiti«, odpovedati stvarem in postati materialno (od materije), stvarno (od stvari) ubog.

Ko postaneš »ubog« zato, ker nimaš (nečesa), postaneš bogat, pod pogojem, da si v odnosu z drugim, ki te bogati. Biti obogaten z drugim, ki je v zadnji meri – evangelijsko pa v prvi meri, v prvi vrsti – Bog, je domet uboštva. Kategorija »imeti« se tako spreminja v kategorijo »biti«.

Zakaj se potem »ne imeti« nečesa ali ne biti obremenjen, otežen z nečim, s stvarmi, z imetjem, imenuje uboštvo, in je tak človek ubog? Zato, ker tako lahko postaja razpoložljiv, usposobljen za biti podoben, da, celo enak Bogu. Bog nima ničesar in ni nekaj, ni posest in se tudi ne poseduje; Bog je ubog, ker je absolutna bit, ker je temeljni in absolutni »biti za«. Kolikor sploh lahko kaj povemo o Bogu, je treba reči, da je Božja bit odnosna, relationalna kategorija. Bit Božje biti je odnos in ne v sebi ali vase pogreznjena bitnost (entiteta). Bog ni nekaj, kar je samo v sebi, ki bi potem stopalo v odnose, temveč je ravno odnosnost v sebi in navzven do stvarstva. Odnos je način, kako je Bog bit,

kako je (Kraus 1994: 160–163). Bog je Bog za druge, ne za nekaj in ne za sebe. Bog je Bog »za nas« (Rim 8,31; Apd 7,35), neskončni in absolutni Nekdo, je absolutni odnos. In za to tudi ljubezen (1 Jn 4,16).

Če kdo živi v naravnosti, usmerjenosti na Boga in se v duhu, notranjosti oklepa Boga, je »v Bogu« (Jn 4,9). Ker je v Bogu, je ubog (u-bog). Na zunaj kvantitativno ubog, dejansko, osebnostno pa bogat. Najbrž nihče ne more biti resnično bogat, če ni »bogat pred Bogom« (Lk 12,21) ali v Bogu, če ne postane na nek način ubog navzven, to je nenavezan na stvari. Takšen, ki nima nič, ima vse, »kakor bi nič ne imeli, pa imamo vse« (2 Kor 6,10). Takšen ubožec je lahko tisti, ki res ničesar nima, ki se vsemu odpove in da ubogim. Lahko pa tudi tisti, ki ima, a nima le zase, ker daje drugim, deli z drugimi; uživa ta svet, kakor bi ga ne užival (1 Kor 7,3).

Takno razumevanje ubožstva kot tudi poimenovanje z evangelijskim svetom najdemo v novih konstitucijah, ki v osmih členih na kratko podajajo vrednostno opredelitev ubožstva kot oklepanje in posnemanje »ubogega Kristusa« in »pričanje, da je Bog pravo bogastvo človeškega srca« (Konstitucije 2009: 1,11). Ubožstvo se izpričuje tudi tako, da sestre »po svojih zmožnostih z delom služijo skupnosti« (Konstitucije 2009: 1.17), da »se izogibajo kopičenju imetja in pomagajo tistim, ki živijo v pomanjkanju« (Konstitucije 2009: 1.12).

Tako zasnovan koncept sestrskega ubožstva upošteva realnost človeškega bivanja v svetu. Na tem svetu absolutno ubožstvo – tako, da bi se bilo treba odpovedati vsemu in odvreči čisto vsaki stvari – ni možno. To bi namreč pomenilo fizično, socialno in naposled duhovno smrt. Vsak človek potrebuje toliko stvari, da more živeti »človeka dostojno življenje« (CS 27). Kar temu nasprotuje, je nepotrebno kopičenje stvari ter individualno in kolektivno samoizgubljanje v stvareh.

Ubožstvo ima tudi eshatološko razsežnost, saj sestre »z nenavezanostjo na zemeljske dobrine pričajo, da vsi potujemo proti nebeški domovini« (Konstitucije 2009: 1.15).

Ubožstvo je tako za šolske sestre udejanjanje evangelijskega sveta, kot izraz hoje v poklicanost k popolnosti. Ta se sicer ne doseže, kakor razkriva evangelij, zgolj z odpovedjo imetju, temveč v hoji za Kristusom. »Prodaj, kar imaš, in daj ubogim, in imel boš zaklad v nebesih. Nato pridi in hodi za menoj!« (Mt 19,21) Ubožstvo kot odpoved nepotrebemu in odvečnemu je le predpogoj za pot v popolnost. Odpoved sama v sebi še ni popolnost.

NEPOROČENOST IN VZDRŽNOST KOT KARIZMA

Ena od treh zaobljub sester je čistost, ki naj postane krepost ali »čednost«, kot se izražajo stara besedila. Glede obljube in čednosti čistosti se stare

konstitucije usmerjajo predvsem v to, kako naj se sestre izogibajo vsaki nevarnosti, ki bi mogla ogroziti to obljubo, ki vključuje neporočenost in dolžnost »vzdržati se vsakega dejanja, zunanega in notranjega, ki nasprotuje čistosti« (Konstitucije 1932: 10.92). Biti morajo »kar najbolj previdne in skromne v vedenju, pogledih, besedah in izbiranju berila«, vaditi se v »zatajevanju in ponižnosti« (Konstitucije 1932: 10.93). Ohranjati morajo »spodobnost« in se izogibati »vsake zaupljive nežnosti med seboj« (Konstitucije 1932: 10. 95). Z moškimi »naj se ne razgovarjajo kar tako brez potrebe«, če pa je treba, naj bo razgovor »kratek, prepojen z redovno resnobo, brez zaupljivosti« (Konstitucije 1932: 10.96).

Konstitucije (1932) pojma »čistost« in njegove vsebine ne pojasnjujejo, zato sklepam, da je v ozadju tega koncepta prav gotovo dediščina pogledov na človekovo telesnost in spolnost, ki je v vsem videla greh in je od zgodnjega srednjega veka – ne brez vplivov sv. Avgušтина – spolnost dopuščala le kot sredstvo prokreacije ter tako v vseh kontaktih, nežnostih, prijateljstvih ter čustvenih vzgibih sumila predvsem nevarnost za seksualnost. Človeški spolnosti ni bila priznana vloga osebnostne vrednote (Lamberigts 2011: 139–141). Tako miselnost je do skrajnih meja pripeljal janzenistični rigorizem v 19. stoletju.

Nove konstitucije opredeljujejo evangelijski svet čistosti kot karizmo, dar Svetega Duha in izraz popolne posvetitve Bogu. »Svobodno se odločijo, da ga bodo ljubile z nedeljeno ljubeznijo in da bodo ljubile vse ljudi ter jim služile s Kristusovo ljubeznijo« (Konstitucije 2009: 1.6). Ta ljubezen raste z življenjem v skupnosti in je znamenje in »oznanilo prihodnjega združenja vseh ljudi v nebeškem kraljestvu« (Konstitucije 2009: 1.6).

Nove konstitucije sledijo koncilskemu odloku o redovništvu in po tem vzoru svet čistosti postavljajo na prvo mesto (R 12). »Čistost je odsev trinitarične ljubezni«, zato jo »je mogoče živeti le v veri in globokem združenju z Jezusom Kristusom« (Konstitucije 2009: 1.7). V živeti čistosti gre za ljubezen do Boga, ki je nad vsako drugo ljubeznijo, obenem pa vključuje, da je človek poklican »z Božjo svobodo ljubiti tudi vsako ustvarjenino« (Konstitucije 2009: 1.7). Naglašeno je veselo življenje po evangelijski čistosti, ki naj priča o moči Božje ljubezni v človeški krhkosti. Sestre naj poznajo nevarnosti, naj bodo previdne, »da bodo zveste ženinu Kristusu, Kralju njihovega življenja« (Konstitucije 2009: 1. 8). Za dosego globoke človeške in krščanske zrelosti konstitucija spodbuja k prizadevanju, »naj v sestriški skupnosti vlada ozračje zaupanja, odkritosrčnosti in medsebojne ljubezni« (Konstitucije 2009: 1.9).

Tak pogled na čistost kaže vrednotenje človeškega telesa in spolnosti ter je značilno za sodobno teološko antropologijo, ki razvija teologijo telesa v trinitarično-občestveni perspektivi in predvsem v pnevmatologiji v navezi s komunitarno ekleziologijo. Cerkev vidi kot *communio* in skrivnostno Kristusovo telo (Martinelli 2006: 263–274). Čistost je tako pojmovana v okviru

kategorije ljubezni, ki presega osebni biološko-fizični vidik in je usmerjena k Drugemu (Bogu) in k drugim v njihovi osebni integriteti (telo-duša-duh), izključujoč zgolj ozko pojmovano telesno dimenzijo. Ne da bi bilo neposredno omenjeno, gre verjetno za psihološko kategorijo sublimacije spolnega nagnjenja, ki je sicer eno od temeljnih določil vsakega človeškega bitja.

Pomembna novost glede pojmovanja čistosti kot oblike neporočenega življenja in odpovedi spolnosti je v novih konstitucijah uvedba izraza »karizma«. Življenjski stil neporočenosti je lahko grajen le na Božjem daru, iz katerega izhaja tudi poklicanost v takšno življenje. Neporočenost za sestrotorej ni stvar lastne izbire, tudi ne bi smela biti posledica psiholoških frustracij ali simptom strahu ali razočaranj v odnosih z drugim spolom v otroštvu ali mladosti, temveč odgovor na zastojniški Božji dar. Karizma kot dar Svetega Duha je, kot vsak Božji dar, ponudba in vabilo, za katerega se je treba svobodno odločiti, ga sprejeti in živeti. Komur karizma ni dana, si je ne bi smel lastiti in vanjo vstopati.

Posebno vprašanje je seveda trajanje karizme, ki ga na tem mestu ne morem celotno obravnavati. Iz celotnega razodetja je mogoče sklepati, da so karizme kot darovi Božjega Duha lahko trenutne, začasne ali kdaj tudi trajne. Zdi se, da religiozne in cerkvene institucije tega dejstva ne upoštevajo dovolj resno, saj vsaki karizmi nadevajo kategorijo doživljenjskega ali večnega. S tem se zavračajo karizme, ki so dane za omejen čas v življenju poklicanega. Posledice so lahko hude tako za posamezne osebe kot za institucije. Zanje velja kritično svarilo: »Vi, ki ste trdovratni in neobrezani v srcih in ušesih, vi, ki se vedno upirate Svetemu Duhu: kakor vaši očetje, tako tudi vi!« (Apd 7,51)

POKORŠČINA LJUDEM ALI EDINO BOGU?

Pokorščina je tretja obljuba, ki po starih konstitucijah vključuje papeža, krajevne škofa in zakonite predstojnike. Tem je treba biti pokoren v vsem, »kar se neposredno ali posredno nanaša na izpolnjevanje obljub pravila in konstitucij« (Konstitucije 1932: 11, 99). Po konstitucijah obstaja institut »sve-te pokorščine«, ki je nepriziven. Tudi prednice lahko uporabijo ta institut, vendar »redko, previdno in pametno in samo iz tehtnega vzroka« (Konstitucije 1932: 11, 101). Pokoravati se morajo »z vso preprostostjo in veselega srca, brez mrmranja in protivljenja«, in to bolj iz ljubezni do Jezusa kot iz strahu, četudi je ukazano težavno in »čutnosti zoprno« (Konstitucije 1932: 11.102). Taka pokorščina, trdi besedilo, vodi v popolnost, ki se doseže »le po čednosti pokorščine, to je s podložnostjo in z zatajevanjem lastne volje« (Konstitucije 1932: 11.103). Da bi sestre to dosegle, »naj imajo svoje predstojnice za božje namestnice in naj izvršijo vse »tako, da popolnoma podvržejo svojo voljo

volji višjih« (Konstitucije 1932: 11.103). Za dosego popolnosti v pokorščini »je zelo važno, da podložne ne gledajo na osebo in značaj, kreposti in zasluge zapovedujoče, temveč na Boga, čigar namestnica je prednica, kadar kaj zapove« (Konstitucije 1932: 11.104). Dalje naj se »trudijo, da bo njihova pokorščina popolna z vdanostjo volje; da, celo razum naj podvržejo sodbi prednice« (Konstitucije 1932: 11.107).

Ni popolnoma zgrešeno trditi, da stare konstitucije prihajajo v tem delu do absurda in do viška perverzности v naglašanju formalne avtoritete. Ta ni le v tem, da popolnoma razvrednoti svobodo in avtonomijo človeka (osebe), temveč v tem, da podvrže človeška razmerja in človeške zadeve tisti absolutni odvisnosti, ki velja med stvarmi in Stvarnikom. Stvari s človekom vred so v bivanju absolutno odvisne od Boga. V tako koncepirani in zapisani pokorščini odzvanja racionalistična opredelitev vere in verovanja, ki trdi, da je človek dolžan podrediti svoj razum razodeti resnici in ukloniti svojo voljo Božji volji (DS 3015–3017). V ozadju je tudi filozofska akrobacija, ki ontološki red transponira na eksistencialno raven. O Bogu je sicer mogoče reči, da bit in bivanje sovpadata. Pri ustvarjenih bitjih in posebno pri človeku pa ni mogoče govoriti o sovpadanju, že zato ne, ker se vsa bitja uresničujejo v zgodovinskem procesu. In posebno človek s svobodo, v bivanju, z življenjem soustvarja svojo bit. Človek ni le to, kar je, ampak je naravnán na to, kar še bo; pred njim je še ne le to, kakšen in kako bo, temveč tudi, kdo bo.

V koncepciji pokorščine je v starih konstitucijah popolnoma prezrta teologija zemeljskih stvarnosti, ki upošteva relativno avtonomijo ustvarjenih bitij, posebno človeka. Očitno je tudi, da se tu svetopisemski pojem pokorščine Bogu (1 Mz 12–15) prenaša in uporablja (in zlorablja) za zagotavljanje popolnoma nadzorovane discipline v samostanski skupnosti.

V starih konstitucijah se zato v tem pogledu nedvomno kažejo »ultramontanistični« koncepti in predstave o vlogi cerkvenih avtoritet, posebno rimskega papeža (LThK 2006: 360–362). Neposredna in posredna univerzalna oblast papeža nad vso Cerkvijo z atributom nezmotljivosti se kaže v zahtevi konstitucij, da je treba prednici biti pokoren »v vsem«.

Čeprav konstitucije dopuščajo, da »podložnica« kdaj prednici »skromno razloži svoje dvome in težave« (Konstitucije 1932: 11.107) ter jo pravočasno opozori, če bo zaukazana stvar »zadela na ovire« (Konstitucije 1932: 11.108), to ne odstrani zahteve, da »naj mirno sprejme odločitev« prednice, ko ta vztraja pri svojem, kar je »božja volja zanjo«. Vloga prednic je po »starih« konstitucijah skoraj absolutna. Nekaj namigov, da bi se upoštevalo mnenje nižjih sester, je povsem zastrtih s poudarjanjem nadvlade prednice. Do neke mere je model pokorščine, kot je zapisan v konstitucijah, v veljavi v celotni hierarhično strukturirani Katoliški Cerkvi, vendar se po Drugem vatikanskem cerkvenem zboru nekoliko rahlja.

V tem pogledu tudi nove konstitucije niso kaj več kot povzetek starih v štirih kratkih členih (Konstitucije 2009: 19–22). Tu se svet pokorščine izrecno povezuje s Kristusom in njegovim izpolnjevanjem Očetove volje, ki naj ga sestre udejanjajo s pokoravanjem prednicam. Kristusu »posvetijo svojo voljo, ko se v veri pokoravajo prednicam kot Božjim namestnicam v vsem« (Konstitucije 2009: 19). Ta »pokorščina naj bo nadnaravna, zavestna in svobodna« (Konstitucije 2009: 21). Ker avtorji novih konstitucij ob takšni konceptiji vendarle slutijo določeno nelagodje, dodajo: »Takšna pokorščina ne zmanjšuje dostojanstva osebe, temveč ji pomaga do polnega razvoja«, saj »z obljubo pokorščine sestre po Kristusovem zgledu dajo na razpolago svoj razum in voljo, naravne in nadnaravne darove, in z velikodušno razpoložljivostjo sprejemajo dolžnosti, ki so jim zaupane, ter tako sodelujejo pri Božjem odreditvenem načrtu« (Konstitucije 2009: 20). V novih konstitucijah pri konceptu pokorščine tako ni opaziti bistvenega napredka. Nekaj je namigov v smeri občestvenega dialoga, skupnega ter vzajemnega iskanja rešitev zastavljenih nalog ter odkrivanja in upoštevanja karizem med članicami samostanskega občestva. Nadaljnji razvoj v tej smeri v načinu delovanja ne bi odpravil potreb in pomena nosilcev vodstvene službe. Ta je končno potrebna predvsem zaradi odgovornosti, ki je vedno lahko le osebna. Kolektivna odgovornost ni nikakršna odgovornost. Kjer odgovarjajo vsi za vse, ne odgovarja nihče za nič.

Končno pokorščina ni v spolnjevanju naredb predpostavljenih in ne v izpolnjevanju postave (zapovedi, pravil, konstitucij itd.), ampak v veri in zaupanju v Boga ter poslušnosti navdihom Svetega Duha. Svetopisemske izjave »Boga je treba bolj poslušati kot ljudi« (Apd 4,19) in »Moja hrana je, da uresničim voljo tistega, ki me je poslal« (Jn 4, 34), razkrivajo, v čem je pokorščina. Pokorščina odraslega in zrelega človeka velja le Bogu, ker nihče ni glasnik Božje volje za druge. Vsaka volja enega predpostavljenega je za drugega Božja le toliko, kolikor je v medsebojnem dialogu pred Bogom odkrita in spoznana kot zavezujoča za oba, potem pa od obeh tudi svobodno sprejeta in uresničevana.

ZAKLJUČEK

Kakor je razvoj teologije, ekleziologije in antropologije potekal tako, da so se te vede v veliki meri vrnile k bibličnim osnovam in upoštevale najnovejša spoznanja humanističnih znanosti, kar se je odrazilo na 2. vatikanskem koncilu in po njem, tako so tudi konstitucije šolskih sester vsebinsko doživele občutno in mestoma bistveno preobrazbo. V celoti so postavljene v novo paradigmo biblične patristične teologije z vsemi bistvenimi spoznanji sodobnih humanističnih znanosti in žlahtne tradicije prejšnjih stoletij.

Mislím in želim, da bodo sedanje in bodoče sestre v teh konstitucijah in drugih aktih našle oporo, navdih in zadovoljstvo zaradi obnebjá, v katerem so zapisane. Pa naj zaživi duh, ki je v njih, kajti Duh je, ki oživlja, črka pogosto zamori (2 Kor 3,6).

KRATICE

CS – Pastoralna konstitucija o Cerkví v sedanjem svetu (Gaudium et spes)

DS – Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum

R – Odlok o času primerni prenovi redovniškega življenja (Perfectae caritatis)

LITERATURA

Heinrich DENZINGER, Adolf SCHÖNMETZER, 1965: *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (36. izdaja). Freiburg im Breisgau: Herder.

Joseph ENDRES, 1972: *Personalizmo, esistenzializmo, dialogizmo*. Roma: Edizione Paoline.

Erih FROM, 1976: *Avere o essere?* Milano: Arnoldo Mondadori Editore.

Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1993: *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Prispevek k spoznavanju naše duhovne dediščine*. Rim: Mariborska provinca šolskih sester.

Koncilski odloki 2. vatikanskega cerkvenega zbora (1962–1965), 1980. Ljubljana: Nadškofijski ordinarariat Ljubljana.

KONSTITUCIJE 1922: *Konstitucije šolskih sester III. red sv. Frančiška*. Maribor: Zavod šolske sestre v Mariboru.

KONSTITUCIJE 1932: *Konstitucije šolskih sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru*. Maribor: Zavod šolske sestre v Mariboru.

KRONIKA 2007: *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.

Georg KRAUS, 1994: *Gott als Wirklichkeit. Lehrbuch zur Gotteslehre*. Frankfurt am Main: Knecht.

Mathijs LAMBERIGTS, 2011: Contestualizzazione del pensiero di Agostio sul corpo e sulla carne. *Exploring the Boundaries of Bodiliness – Theological and Interdisciplinary Approaches to the Human Condition*. ET Congress. Ur. Slavomir Dlužoš. Wien: Universität Wien.

LThK 2006: *Lexikon für Theologie und Kriche 10*. Breisgau-Berlin-Wien: Herder, 360–362.

Raffaello MARTINELLI, 2006: Kako naj živimo spolnost v čistosti? *Communio* 16/3, 263–274.

Karl RAHNER, 1980: *Grundkurs des Glaubens: Einführung in den Begriff des Christentums*. Freiburg-Basel-Wien: Herder.

Marjan TURNŠEK, 2004: *Glavni poudarki nauka o Cerkvi*. Maribor: Teološka fakulteta Enota v Mariboru.

Leonida ROJS in Avgušтина ZOREC, 1987: *Šolske sestre sv. Frančiška Mariboska provinca*.

VODILO 2009: *Vodilo konstitucije ter navodila kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja*. Rim-Ljubljana: Provincialat šolskih sester.

THEOLOGICAL AND SPIRITUAL SKIES OF THE SCHOOL SISTERS CONSTITUTIONS

Summary

The treatise is limited to the analysis of the term sacredness and the three promises or the evangelical worlds of the "old" and the "new" constitutions of School Sisters and to finding theological and spiritual backgrounds, which are reflecting formulations from both texts. The old constitutions reflect a theology, in which God is presented as a harsh Judge demanding satisfaction, obedience, radical denial of possessions and of the physical manifestation of love, as well as an absolute obedience to the superiors from a sinful man. It is based on an ecclesiology that represents the Church as the perfect hierarchic society of clerics (the teaching and guiding church) and laypersons (the obedient and obeying church). A person must be humble and obedient in order to achieve perfection and sacredness, which is the main goal of all virtues. In this way, a person earns God's mercy and salvation. Contrary to the above stated, the constitution after the Second Vatican Council reflect God's trinity, for he is the Father of mercy and love, the Saviour in Jesus Christ, who saves and who in the Holy Spirit renews people in God's children. He summons them to build God's kingdom in free, creative and responsible love. The Church is people of God and sacrament in the service of deliverance for all mankind. A person is God's partner, who in faith, hope and love lives the "newness" realized by the Holy Spirit. The evangelistic world and other charismas are not the aims, but the ways of personal service for the growth of the community and personal fulfilment. The analysis shows great, even fundamental differences between both constitution types.

THEOLOGISCHE UND GEISTIGE SPHÄRE VON KONSTITUTIONEN DER SCHULSCHWESTERN

Zusammenfassung

Die Studie beschränkt sich auf die Analyse des Begriffs der Heiligkeit und der Versprechungen oder sogenannten drei evangelischen Räte in „alten“ und „neuen“ Konstitutionen von Schulschwestern in Maribor/Marburg und sucht nach theologischen und spirituellen Hintergründen, die aus den Formulierungen beider Texte reflektieren.

In den alten Satzungen spiegelt sich eine Theologie wieder, die den Gott als strengen Richter darstellt, der von den sündigen Menschen Sühne, Buße und eine radikale Abkehr vom Besitz, körperlicher Ausführung der Liebe und die absolute Gehorsamkeit gegenüber Vorgesetzten erfordert. Im Hintergrund steckt eine ekklesiologische Konzeption, die Idee von perfekter Kirche als einer hierarchischen Gesellschaft von Geistlichen (lehrende und

führende Kirche) und Laien (hörende und gehorchende Kirche) befürwortete. Ein Mensch muss demütig und gehorsam sein, um die Vollkommenheit und Heiligkeit, die das Ziel aller Tugenden sei, durch eigene Anstrengung zu erreichen. So verdient er die Gnade Gottes und Erlösung.

Im Gegensatz dazu spiegeln die Konstitutionen nach dem 2. vatikanischen Konzil einen trinitarischen Gott wider, der Vater der Barmherzigkeit und der Liebe ist und der durch Jesus Christus befreiende Heiland bringt, und der im Heiligen Geist die Menschen zu Gotteskindern erneuert. Er fordert die freie, kreative und verantwortliche Liebe, um am Aufbau des Reiches Gottes teilhaben zu können. Die Kirche wird als Volk Gottes und als Sakrament der Errettung für alle Menschen dargelegt. Der Mensch ist ein Partner Gottes, der in seinem Glauben, seiner Hoffnung und Liebe die „Neuheit“, die der Heilige Geist in ihm vollbringen will, lebt. Evangelische Räte und andere Charismen sind nicht das Ziel in sich selbst, sondern die Art des persönlichen Dienstes für das Wachstum der Gemeinschaft sowie der persönlichen Erfüllung des Einzelnen. Die Analyse zeigt somit die wesentlichen Unterschiede zwischen den beiden Arten von Konstitutionen.

Po Jezusovem zgledu naklonjene/ sklonjene k ljudem v stiskah življenja

Karel Gržan*

1.04 Strokovni članek
UDK 27-788-055.2

Karel Gržan: Po Jezusovem zgledu naklonjene/sklonjene k ljudem v stiskah življenja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 83–90

Pri pripovedovanju o poslanstvu šolskih sester je dobrodošlo izkustvo njihovega delovanja, zato želim iz srečevanj s sorodnicama in šolskima sestrama Ildefonzo (1895–1986) in Metodijo Pirnat (1901–1990) izpostaviti vidike uresničevanja njune poklicanosti kot izhodišče za razumevanje splošne aktualnosti poslanstva šolskih sester v današnjem času in prostoru.

Ključne besede: Ildefonza Pirnat, Metodija Pirnat, poslanstvo, šolske sestre, pričevanje

1.04 Professional article
UDC 27-788-055.2

Karel Gržan: Following Jesus' Example and Inclining to/Bowing Down to People in Need. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 83–90

While speaking about the mission of the School Sisters I have the privilege of knowing their work personally from gatherings with two of my relatives and School Sisters, Ildefonza (1895–1986) and Metodija Pirnat (1901–1990). I would, therefore, like to stress the view of fulfilling their calling as the basis of understanding the general relevance of the mission of the School Sisters in today's time and space.

Key words: Ildefonza Pirnat, Metodija Pirnat, mission, School Sisters, testimony

* doc. dr. Karel Gržan, Škofija Celje, Prešernova ulica 23, SI 3000 Celje, grzank@gmail.com

UVOD

Poslanstvo ustanov, nastalih kot odziv na potrebe časa, se izraža v delovanju njenih članov, po katerih se uresničuje in upravičuje namen ustanove. V zgodbah njihovega življenja je pričevanje, ki nas spodbudno nagovarja, da se vedno znova trudimo služiti potrebnim.

Kot je pred ustreznim govorjenjem o veri potrebno izkustvo vere, je pred pripovedovanjem o učinkovanju poslanstva šolskih sester dobrodošlo izkustvo njihovega delovanja, zato želim iz srečevanj s sorodnicama in šolskima sestrama Ildefonzo (1895–1986) in Metodijo Pirnat (1901–1990)¹ izpostaviti vidike učinkovanja v poslanstvu šolskih sester svetega Frančiška Kristusa Kralja. Pri tem je osebno izkustvo uresničevanja njune poklicanosti le izhodišče za razumevanje splošne aktualnosti poslanstva šolskih sester v današnjem času in prostoru.

Čeprav sem kot osnovnošolec doživljal njuno prisotnost le mesec dni (delovali sta v ZDA), sta na razvoj moje osebnosti izjemno vplivali – ne toliko z besedovanjem/pametovanjem kot s pričevanjem. Kot šolski sestri sta se odlično izkazali pri doživljajski pedagogiki, po kateri sta me neizbrisno/globinsko zaznamovali tudi s sledečimi sporočili, ki jih danes (tudi zato) pojmem kot temeljno poslanstvo 'posvečenih' za vzgojo in izobraževanje.

IZ NOTRANJEGA BOGASTVA DODANA VREDNOST V ZUNANJEM DELOVANJU

Dodana vrednost šolskih sester izvira iz notranjih Moči Duha. Te valovijo iz njihovega osebnega jedra h globinskim razsežnostim tistih, h katerim so v svojem poslanstvu poklicane. Tisto Več priteguje/privlači k odrešujočim močem, kar je ob reševanju zunanjih stisk temeljno delovanje/učinkovanje šolskih sester.

Izhajam iz neverujoče družine – morda bi jo lahko kvečjemu označil kot družino, v kateri je bilo izražanje vere izjemno oddaljena tradicija. Pričakovanje očetovih tet, ki sta »nuni v Ameriki«, me je ob nelagodju (njuno enomesečno bivanje pod našo domačo streho sem doživljal kot religiozni vdor/tujek v našo družino) navdajalo tudi z radovednostjo: kdo/kakšne so osebe, ki kolovratijo po tem svetu v čudnih oblačilih in oznanjajo nekega pravljичnega Bradača, ki naj bi bival tam nekje nad oblaki, kot Boga.

In sta prišli. In sta me (čeprav res v nekakšnih čudnih oblekah) prevzeli z normalnostjo in nadpovprečno radostjo, ki je izvirala tam nekje globoko v

¹ Rodni sestri Marija (s. Ildefonza) in Terezija (s. Metodija) sta bili rojeni v Šmartnem pri Slovenj Gradcu očetu Martinu in materi Heleni v družini treh bratov in štirih sester – med njimi je bila tudi Julijana, mati mojega očeta Zvoneta.

njuni notrini. To sem takoj prepoznal: nič takšnega nista imeli navzven, da bi to budilo njuno zadovoljstvo. Njuno uboštvo je bilo očitno – tudi v tem, da sta nam, čeprav sta bili 'teti iz Amerike', prinesli/podarili samo preprost križec in nekaj kičastih podob. Kaj je razlog njune radosti? Kaj/kdo ju dela srečni? To vprašanje je vedno bolj najedalo moje dojetanje sveta in življenja, v katerem sem enačil/zamenjeval, kaj je sreča in kaj je veselje. Kasneje sem prav iz zgodbe njunega življenja doumel razlikovanje: to, da veselje korenini v zunanjih dogodkih/stvareh. In kot so le-ti nestalni, je tudi veselje venomer negotovo/minljivo. Sreča/dušna spokojnost/zadovoljnost pa je tisto, kar ohranjaš z nenehno notranjo budnostjo – srečevanju/druženju z Ljubeznijo – z Bogom, ki je Ljubezen, in s tistimi, s katerimi pleteš ljubeče vezi, ki imajo dodano notranjo vrednost v duhovnem ravnovesju – spokojnosti, zadovolj(e)nosti. »Bog je ljubezen, zato tisti, ki živi v ljubezni, živi v Bogu in Bog živi v njem« (1 Jn 4,16). Skratka: sreča se budi v odrešenih odnosih (O→odnosih) in je temeljni pogoj, da ima tudi naše veselje dodano/presegajočo vrednost.

OSEBNOSTNA IZVIRNOST SESTER BUDI K IZVIRNOSTI

V druženju s Stvarnikom se šolske sestre prebujajo/ozaveščajo iz ujetosti v splošnost k izvirnosti – enkratnosti/neponovljivosti lastne osebnosti. Duhovna prebujenost sester, ki jih vrača k njim samim – 'notranjemu jazu', je v njihovem delovanju tisti vzgib, ki jih nagiba k notranji osebni resničnosti posameznikov in jih tako budi/spodbuja k uresničevanju njihove osebnosti v poklicanosti.

Ob očetovih tetah sem prvič kot prebujajoč najstnik zaznal pritegujočo moč presežnosti – bolje rečeno: možnosti vstopa v 'nično točko' lastne biti, v kateri je stičišče z Bitjo vseh bitij, pa naj si to predstavljamo kakorkoli. Ne presega se le veselje v 'ničnih točkah' – tako imenovanih črnih luknjah, kjer se v obnebj u singularnosti presega ujetost v zemeljski čas in prostor; obnebj u singularnosti je tudi v notrini človekove biti. V nas samih smo presegajoča bit – »ničenje nič se dogaja v biti bivajočega« (Hribar 1993: 402). Ko vstopimo iz doživljajske površnosti v svoj 'notranji jaz', se doživimo (in v Ljubezni prepoznavamo → se sprejemamo) v osebni izvirnosti. Naj se zdi še tako paradoksalno, je prav to srečanje z osebno bitjo predpogoj, da smo v božanski Biti sprejemajoči/občudujoči do izvirne bi(s)t(ve)nosti vseh bitij. (Samo)sprejetost izvirnosti lastne osebnosti v L/ljubezni nas prebujajo v doživljanje 'božjega otroštva', v katerem zvedavo iščemo izvirnost drugih in nam je njihova drugačnost (iz)vir božanske igrivosti.

Ob ss. Metodiji in Ildefonzi sem doživljal zvedavost v želji po odkrivanju svoje lastne osebnosti in v njej moje poklicanosti. Nista me zrla v svojih pričakovanjih, iskali sta me v moji prebujajoči resničnosti. In če sta kaj želeli, je

bilo to, da ne bi bil tuj samemu sebi. Spominjam se, kako mi je s. Metodija pripovedovala o Apolonovem svetišču v starogrških Delfih. Na svetišču je bil napis: »Spoznaj samega sebe ...« In ko je človek vstopil v svetišče, je lahko prebral nadaljevanje misli: »... in spoznal boš svet in Boga.« In mi je govorila, da smo v svojem telesu kot v svetišču. »Mar ne veste, da ste Božji tempelj in da Božji Duh prebiva v vas?« (1 kor 3,16). Sprejeti se moramo v svoji zunanji podobi, ki je nekaj svetega, ker smo v njej mi – naša bit. In potem je vredno, da vstopimo vase. Ko se prepozna(va)mo in se sprejmemo v srčiki svoje biti, potem lahko v svoji bitnosti prepoznamo in sprejmemo ne le svet, pač pa tudi Boga. Seveda mi je vse to razlagala le v izhodišču izkustva in zato spoznanja, ki ga sedaj ozaveščam in zapisujem.

RED-OVN(IŠK)A UREJENOST ZA (MED)OSEBNO STABILNOST IN DOPOLNJUJOČE SOŽITJE

Šolske sestre so z redom, urejenostjo, upoštevanjem potrebnih norm pričevalke, da je za edino resnično (in možno) svobodo v medsebojnem odnosu potrebna poosebljena sposobnost medsebojnega spoštovanja, pravičnosti in odgovornosti. Iluzija samoljubne svobode učinkuje (tudi v medčloveških odnosih) kot nesvoboda.

To, kar sem opazil pri očetovih tetah, je bil red, je bila urejenost, celo neka posvečena uglajenost, ki me je navdajala s spoštovanjem do njiju in me obenem pritegovala iz mojih razpuščenosti v tisto urejenost, ki zagotavlja stabilnost tako v osebnem doživljanju življenja kot v medsebojnih odnosih. Red, ki sta se ga držali, ju očitno ni utesnjeval, pač pa je bil kot osnova, ki omogoča dodane razsežnosti v človekovi dejavnosti. Od ss. Metodije in Ildefonze sem takrat v svojih uporniških letih izvedel, da se o nekaterih stvareh ne razpravlja in ne pogaja. »To, kar je v kontekstu medsebojne spoštljivosti, pravičnosti in odgovornosti, je samoumevnost.« Tako nekako sta mi govorili.

PRETRESLJIVA LJUBEČA NAKLONJENOST/SKLONJENOST K LJUDEM V STISKAH ŽIVLJENJA

Po vzoru Jezusa so sv. Frančišek, sv. Margareta ... pristopali k ljudem na »blatnih in prašnih cestah sveta« (Stanko Majcen) kot ljubeči sopotniki (od)rešenja in jih nagovarjali z »zgledom kot najučinkovitejšim vzgojnim sredstvom« (sv. Margareta).

Spominjam se zanimivih, tudi razburljivih pripovedi iz življenja ss. Metodije in Ildefonze, o katerih sta mi pripovedovali. Če jih strnem v njuno poslanstvo v sklopu šolskih sester, lahko zapišem ...

Ena izmed temeljnih značilnosti redovništva je slediti Jezusu, ki ga redovniki prepoznajo v revnih, zapuščenih svojega časa. Prav poseben način sledenja vidimo v poslanstvu šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, ki so dobesedno sledile slovenskim ekonomskim beguncem, ko so zaradi preživetja odhajali v tujino. Precej znano je njihovo delovanje v Aleksandriji v Egiptu, kjer je imela avstro-ogrska monarhija veliko kolonijo svojih državljanov, med njimi pa mnogo slovenskih družin in tudi posameznih Slovencev in Slovenk. Od leta 1908 so med njimi delovale šolske sestre. Ob svojem običajnem vzgojno-izobraževalnem delu so izjemno skrb posvečale delavkam, ki so iskale službo daleč od doma in so bile pri tem izpostavljene številnim nevarnostim. Ko je po 1. svetovni vojni v Aleksandriji prenehala delovati slovensko-nemška šola za otroke slovenskih izseljencev, so sestre začele sprejemati mlada primorska dekleta in žene, ki so prihajale v Egipt zaradi zaslužka. Pomagale so jim pri iskanju in izbiri službe. Najpogosteje so dobile zaposlitev kot gospodinje in negovalke otrok v premožnih družinah Judov, Angležev, večkrat pa tudi v egiptovskih domovih (celo kraljevi družini). Slovenska dekleta so vsak teden povezoval ne le pri maši, pač pa tudi na kulturnih prireditvah.

Prihod sester v Združene države Amerike je sledil prihodu sester v Afriko leta 1900. Prav tako je povezan z izseljevanjem Slovencev v prekomorske dežele. Politične in gospodarske težave v avstro-ogrski monarhiji so botrovalе množičnemu izseljevanju proti koncu 19. stoletja. ZDA so bile takrat na višku svojega gospodarskega razvoja. Po svojih ladijskih agencijah so po Evropi iskali ceneno delovno silo.

Frančiškan p. Davorin Krmpotič, župnik župnije Sv. Janeza Krstnika v Kansas Cityu, je ob veliki noči leta 1900 prosil za prihod in delovanje šolskih sester iz Maribora takratno vrhovno predstojnico s. Stanislavo Voh. Na Kolumbov dan, 12. oktobra, istega leta je prišla v ZDA prva skupina »ameriških sester«. Takoj po prihodu so pričele poučevati na župnijski šoli. Že naslednje leto so na povabilo župnika sosednje slovenske župnije Sv. Družine p. Engelberta Poljaka odprle novo šolo. Postopoma so začele ustanavljati župnijske šole tudi v drugih krajih, kjer je bilo največ slovenskih izseljencev. Potrebe po novih sestrah so bile vedno večje.

Leta 1918 je prišla k šolskim sestram v Maribor kot kandidatka najprej Terezija (redovno ime s. Metodija), leto dni za njo pa še njena starejša sestra Marija (redovno ime s. Ildefonza). Ta se je sicer vrnila na rodni dom, leta 1923 pa je prišla ponovno k sestram in kmalu za tem skupaj s Terezijo odpotovala k izseljencem v ZDA, kjer sta končali noviciat in se po zaobljubah izročili v službo Bogu in ljudem. Sledijo leta, v katerih sta v številnih šolah z izjemno

zavzetostjo in ljubeznivo pozornostjo delovali kot učiteljici. Za s. Ildefonzo je bila značilna hudomušnost. S svojim humorjem je z mladimi in vsemi, s katerimi je delila svoja pota, premagovala teže dni. Izjemna vedoželjnost jo je vodila ne le na številna potovanja, pač pa jo je v pogovorih s posamezniki nagibala k spoštljivi pozornosti, zaznavnosti in vrednotenju osebnosti v njeni izvirnosti. Prav s tem osebnim pristopom je vrednotila in potrjevala ter s tem opogumljala tiste, sredi katerih je delovala. S. Metodija je bila po naravi bolj zadržana, čeprav vedno pronicljiva za življenjske radosti. Izžarevala je veliko osebno dostojanstvo in občutek za odgovornost. Tudi zato je ob učiteljskem poklicu večino svojih delovnih let opravljala službo predstojnice. V odnosih je bila pravična, spoštljiva in ljubeče hvaležna. Znana je bila po izjemnem altu, s katerim je po napornih trenutkih vzvalovila sproščenost in zadovoljnost življenja ne le med sestrami, temveč tudi skupaj z učenci, ki jim je razdajala svojo pozornost.²

Sestri Metodija in Ildefonza sta tako kot druge šolske sestre pri svojem delovanju uresničevali napotke ustanoviteljice s. Margarete Puhar, ki je poudarjala pomen molitve za človekovo duhovno ravnovesje, s katerim bo v delovanju sredi bližnjih lažje ohranjal čustveno ravnotežje. Ob tem temeljnem napotku za redovnice jim je za učiteljsko poslanstvo naročala spoštovanje osebnega dostojanstva vsakega otroka, ki jim je zaupan v vzgojo in izobraževanje. Pomembno je odkriti in ovrednotiti sposobnost slehernega in mu nakazati možnosti njegove osebne in družbene uresničenosti.

SIMPATIČNA IGRIVOST IN HUDOMUŠNOST TER ZDRAVA (SAMO) IRONIZACIJA

Temeljijo na zdravi samozavesti. V Bogu prepoznani kot že o-Bog-ateni/obdarjeni, se lažje v (za)upanju soočamo s tem, kar je še pred nami kot izziv za (med) osebno ter družbeno preraščanje. V radosti D/duha je (po)moč za ironijo – za 'posmeh' temu, kar že preraščamo za še bolj osvobojen odgovor na poklicanost v danem času in prostoru.

V času, ko sta pod našo streho domovali ss. Metodija in Ildefonza, je bilo v naši družini tudi mnogo smeha, prebujenega po številnih prigodah, o katerih sta nam sestri pripovedovali, prav tako se je v naš dom naselilo petje. Posebej oče se je rad pridružil, ko sta sestri obujali v zvenenje stare ljudske pesmi.

Kasneje – še danes – razbiram zakonitosti zdravilnega smeha in ironizacije prav pri odnosu, ki sta ga imeli do sebe, bližnjih, do družbe in nasploh

² Podatki so pridobljeni iz arhiva ameriške province šolskih sester svetega Frančiška Kristusa Kralja.

življenja šolskih sester, ki sta v mojem otroštvu plemenitili prostor bivanja v dom prijetnega sožitja. Tudi iz njunega zgleda sem razbral, da se vsako zdravilno učinkovito ironiziranje začne pri nas samih in temelji na samozavesti – na zdravem, samozavestnem vpogledu v svojo dejanskost. (Samo) ironiziranju je tuje (samo)poniževanje. Pred soočenjem s tem, kar je v (našem ali družbenem) življenju vredno ironiziranja, moramo ozavestiti vrednost sebe in družbe, saj sta osebna in družbena odličnost potreben temelj za (med) osebno in družbeno metamorfozo. Ob vrednostih, ki jih potrjujejo ozaveščene osebe in tiste, s katerimi se imamo radi in si zaupamo, se lahko mirno soočamo s svojimi manki in jih z ironiziranjem preraščamo. Pri ironizaciji se je potrebno ustaviti najprej pri sebi, šele nato pri bližnjih in družbi. Kdor se ne sooči najprej s svojimi slabostmi, bo v ironiji žaljiv do bližnjih, kar ne prinaša dobrih – zelenih sadov. Smeh zagotavlja zdrav razvoj tako posameznika kot družbe in omogoča duhovno svobodo.

Tako s. Metodija kot s. Ildefonza sta doživeli častitljivo starost. Verjamem, da tudi zato, ker sta bili dobrovoljni. Več desetletij je potekal eksperiment v enem izmed samostanov v ZDA. Sestre so prosili, naj pišejo dnevnik in v njem opisujejo svoja notranja občutja. Raziskovalci so kasneje po zapisih razdelili redovnice na pesimistke in optimistke. Ugotovitev: pri nunah s pozitivnim odnosom do življenja so ugotovili, da so bile bolj zdrave in so živele za celo desetletje dlje od pesimistk.

Dolgoživost v poslanstvu mariborskih šolskih sester naj budi tudi dobrovoljnost, ki izvira v globoki povezanosti s Kristusom, ki ga pojmujejo kot svojega kralja. V povezanosti z njim naj bodo še naprej kraljevske v svojem poslanstvu.

LITERATURA

Tine HRIBAR, 1993: *Fenomenologija 1*. Ljubljana: Slovenska matica.

FOLLOWING JESUS' EXAMPLE AND INCLINING TO/BOWING DOWN TO PEOPLE IN NEED

Summary

The mission of institutions, established as answers to the needs of the time, is expressed through their members' actions, which fulfil and justify the meaning of each institution. Gatherings with two of my relatives and School Sisters, Ildefonza and Metodija Pirnat, gave me insights into some activities of the School Sisters of St. Francis of Christ the King.

(1) Actions on the outside as an added value of the richness on the inside. The School Sisters' added value derives from the inner Powers of the Spirit. They are moving from

their personal centre to the deep dimensions of those they feel driven to according to their calling. The More attracts resurrection powers.

(2) The sisters' personality originality calls for originality. From living with the Creator, they are awakening/escaping from being captured by the commonness to originality – to the uniqueness of their own personality and by doing so they awaken/support individuals in finding their own original calling.

(3) Monastic order for (inter)personal stability and complementary coexistence. Fulfilling basic norms of coexistence they are a counterbalance of illusions of self-centred freedom, which is (also in interpersonal relationships) functioning as bondage.

(4) Shockingly loving affection for and bowing down to people in need. Following Jesus's example, St. Francis, St. Margaret... approached people on "muddy and dusty roads of the world" (Stanko Majcen) as loving companions in salvation and addressed them with "example as the most effective educational means" (St. Margaret).

NACH DEM VORBILD JESU DEN MENSCHEN IN NOT ZUGENEIGT/ VOR DEN MENSCHEN IN NOT VORGEBEUGT

Zusammenfassung

Die Mission von Stiftungen, die als eine Antwort auf die Bedürfnisse der Zeit entstehen, spiegelt sich in den Aktivitäten ihrer Mitglieder wieder, durch die der Zweck der Stiftung realisiert und rechtfertigt wird. Aufgrund von Begegnungen mit meinen Verwandten und Schulschwestern, Ildefonza und Metodija Pirnat, hebe ich im Artikel einige Aspekte der Mission von Schulschwester des hl. Franziskus von Christus dem König hervor.

(1) Aus dem inneren Reichtum entsprungener Mehrwert äußeren Handelns. Der Mehrwert der Schulschwestern stammt aus den inneren Kräften des Geistes. Die Kräfte fließen von ihrem persönlichen Kern aus zu den Tiefen derjenigen, zu denen sie laut ihrer Mission berufen werden. Das Mehr zieht die erlösenden Kräfte an.

(2) Die persönliche Originalität der Schwestern weckt die Originalität. Im Zusammensein mit dem Schöpfer erwachen sie aus der Gefangenschaft in die allgemeine Originalität – in die Einmaligkeit/Unwiederholbarkeit ihrer eigenen Persönlichkeit und erwecken/stärken Einzelne in ihrer ursprünglichen Berufung.

(3) Orden(tliche) Ordnung für (zwischen)persönliche Stabilität und ergänzendes Zusammensein. Mit der Erfüllung von Grundnormen des Zusammenlebens sind sie das Gegengewicht zu Illusionen der egozentrischen Freiheit, die (auch in zwischenmenschlichen Verhältnissen) als Unfreiheit erscheint.

(4) Herzergreifende liebevolle Zuneigung zu/Verbeugung vor den Menschen in Not. Nach dem Vorbild Jesu gingen der hl. Franziskus und die hl. Margarete den Menschen auf „den schlammigen und staubigen Straßen der Welt“ (Stanko Majcen) als liebevolle Begleiter der (Er)Lösung zu und ermutigten sie mit „dem Vorbild als der wirksamsten Erziehungsmaßnahme.“ (hl. Margaretha).

Margareta Puhar in slovenski (učni) jezik

Marko Jesenšek*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 811.163.6:37(497.4)"18"

Marko Jesenšek: Margareta Puhar in slovenski (učni) jezik. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 91–114

Margareta Puhar je v Mariboru nadaljevala Slomškovo skrb za duhovno oblikovanje in rast mladine ter njeno izobraževanje – leta 1864 je ustanovila mariborsko podružnico šolskih sester, leta 1869 pa še samostojno materno hišo, v kateri so šolske sestre skrbele za vzgojo in izobraževanje revnih mariborskih deklic; med letoma 1869 in 1881 je bila prva predstojnica kongregacije šolskih sester v Mariboru. Prizadevala si je za prestižnost slovenskega učnega jezika v materni hiši Slomškovih šolskih sester, čeprav v nemško govorečem Mariboru nemška oblast temu ni bila naklonjena. Z načelom postopnosti je dosegla, da so mestne oblasti v »njenem« vrtcu, osnovni šoli in na učiteljišču dovolile vzporedne slovenske razrede in jim podelile položaj javnega izobraževanja. Prva v Mariboru je vključila v vzgojo in izobraževanje domoljubna čustva, ki so mladini postala dobro izhodišče za oblikovanje zavesti o slovenski nacionalni identiteti. Vzgoja, ki jo je zagovarjala Margareta Puhar, je temeljila na takem pozitivnem domoljubju, in je otroke spodbujala za sporazumevanje v slovenskem jeziku.

Ključne besede: Margareta Puhar, kongregacija, materna hiša, vzgoja in izobraževanje, slovenski jezik, jezikovna politika, položaj slovenščine

1.01 Original Scientific Article
UDC 811.163.6:37(497.4)"18"

Marko Jesenšek: Margareta Puhar and Slovene (as a Teaching) Language. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 91–114

In Maribor, Margareta Puhar continued with Slomšek's care for spiritual shaping and growth of the youth and its education. In 1864, she founded the Maribor subsidiary of

* red. prof. dr. Marko Jesenšek, član SAZU, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, marko.jesensek@um.si

the School Sisters and in 1869 an independent maternity home, in which the School Sisters educated poor girls from Maribor. Between 1869 and 1881, she was the first prioress of the congregation of the School Sisters in Maribor. She strived for the prestige of the Slovene language as a teaching language in the maternity home of Slomšek's School Sisters, even though the German authorities in German-speaking Maribor were not very fond of it. She gradually achieved that the city authorities allowed parallel Slovene classes in "her" kindergarten, primary school and teachers' college and that these institutions became part of public education. As the first one in Maribor, she included patriotic feelings in the education and these feelings were a good starting point for shaping youth's awareness of the Slovene national identity. Margareta Puhar's education was based on such a positive patriotism and she encouraged children to communicate in the Slovene language.

Key words: Margareta Puhar, congregation, maternity home, education, Slovene language, language policy, situation of the Slovene language

UVOD¹

Mariborske šolske sestre se po sledenju Slomškovi misli o izobraževanju v slovenske jeziku imenujejo Slomškove šolske sestre. Njihov vzornik in kasnejši lavantinski škof, ki je sedež svoje škofije prenesel v Maribor, je že v dvajsetih letih 19. stoletja kot duhovnik, odgovoren za duhovno vzgojo semeniščnikov v Celovcu, svetoval bogoslovcem, da po končanem študiju organizirajo na Slovenskem pouk v maternem jeziku (Jesenšek 2003, 2010). Tako je s slovenskim jezikom povezal izobraževanje duhovnikov, vzgojo in izobraževanje ter znanje in spretnost govorjenja v javnosti. Leta 1842 je izdal slovenski učbenik *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, ki je učiteljem svetoval, kaj in kako je potrebno učiti slovensko mladino, leta 1862, tik pred smrtjo, pa se je na pobudo papeža Pija IX. zavzel za vzgojo mladine v verskih zavodih v Mariboru in v svoji škofiji.

Ko je bil blagopokojni, nepozabni škof Anton Martin Slomšek ob priliki svojega potovanja v Rimu, ga je pri avdijenci dne 16. maja 1862 sv. oče Pij IX. vprašal med drugim tudi, kako je pri nas z vzgojo ženske mladine, kako z verskimi vzgojnimi zavodi. Žal, dobri vladika ni mogel dati povoljnega odgovora na to pomembno vprašanje. Opravičil se je, da to dotlej ni bilo mogoče, ker je imel zadnja leta preveč skrbi, dela in stroškov s selitvijo škofijskega sedeža iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor, kakor tudi z ureditvijo dijaškega in bogoslovnega semenišča.

Po vrnitvi iz ima je sveti škof skušal uresničiti željo sv. očeta, ki je bila tudi njegova, sklenil je oskrbeti na vsak način zavod, v katerem naj bi redovnice vzgajale žensko mladino. Na

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

žalost se škofu njegova želja ni izpolnila, ker ga je prehitela smrt. Umrj l 24. septembra 1862 v sluhu svetosti. Na smrtni postelji je to zadevo priporočil svojemu tajniku, spiritualu Francu Kosarju, ki je bil duhovni voditelj društva katoliških gospa. (Kronika 2007: 595)

Leta 1864 je njegovo zadnjo željo, tj. Slomškovo skrb za duhovno oblikovanje in rast mladine ter izobraževanje v slovenskem jeziku, začela uresničevati Margareta Puhar. Za revne deklice je v današnji Strossmayerjevi ulici organizirala vzgojo in izobraževanje, ki je že po štirih letih preraslo v štirirazredno šolo s 300 učenkami. Slomškove šolske sestre so želele vzgajati in poučevati v slovenskem jeziku in tako so v drugi polovici 19. stoletja odločilno slovenile Maribor. Uresničevanje Slomškove oporoke ni bilo enostavno, saj so šolske sestre imele v prevladujočem nemško govorečem okolju zaradi slovenske šole težko nalogo. Vztrajati jim je pomagala Slomškova (1999: 39) misel: »Delaj, ne kar je prijetno, ampak kar je bolj potrebno!« V 19. stoletju se je zdelo, da je Maribor zaradi zagrizenih nemškutarjev, ki so se zavzemali za germanizacijo, nemško mesto. V takih okoliščinah je delo Slomškovih šolskih sester v Mariboru presegalo verske in izobraževalne okvire – dobivalo je narodnosti značaj, ki se je kazal predvsem v prizadevanjih za samostojnost slovenskega jezika in njegovo rabo v šolstvu in javnem življenju. Sprva se je zdelo, da želijo pomagati »predvsem zapuščenim in revnim otrokom našega mesta«, v resnici pa je šlo za uresničevanje Slomškove teološke razlage jezika in evangelijsko misel, da se »ne živi samo od kruha«, ampak od mane, tj. »besede« – ali kot je to utemeljeval Slomšek (1885: 285): »Naš slovenski jezik je Božji dar, nam Slovencem izročen, ne zato, da bi ga zanemarjali, po nemarščini celo zgubili, in sebe s svojim narodom ponemčili /.../.«. Slomškove sestre so v nemškutarskem okolju bile mnogo več kot vzgojiteljice, saj so razumele pomen slovenskega jezika za Maribor, ki ga je Slomšek postavil za škofovsko mesto, da bi tako obranil najsevernejšo slovensko jezikovno mejo. Prizadevanje Margarete Puhar, da v Mariboru organizira poučevanje in vzgajanje v slovenskem jeziku, je dokaz, da je za obstoj slovenstva potrebna duhovna razsežnost naroda, tj. razlaga, da bomo kot narod duhovno (in kulturno) preživeli le s pomočjo (Božje) besede v slovenskem jeziku. Jezik je misel in če nam jo vzamejo, se izslovenimo in postanemo Neslovinci (Jesenšek 2016: 9 in 41) – Slomškove šolske sestre so tudi v tem sledile prvemu mariborskemu škofu: »Prava vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do zveličavne narodne omike!« (Slomšek 1862: 79) V Mariboru so nadaljevale izobraževanje v slovenskem jeziku po vzoru Slomškove nedeljske šole, v kateri se je enajstletna Nežica izobraževala v pletenju in šivanju, premožni sloji pa so zagotavljali šolanje za revne in nadarjene otroke, in to v slovenskem jeziku. Prizadevala si je za prestižnost slovenskega (učnega) jezika in njegovo vsestransko rabo v javnosti. Prvotni namen sestre Margarete Puhar je prav tako bila »skrb za vzgojo in nego otrok iz revnih

družin in šele potem tistih, ki so sposobni plačati šolnino«, pri tem ne sme prihajati do razlik med revnimi in bogatimi (Puntar 1993).

MARGARETA PUHAR IN MATERNA HIŠA ŠOLSKIH SESTER V MARIBORU

Šolske sestre iz Gradca so od Društva katoliških gospa, »prve dobrodelne ustanove, ki jo je zamislil in ustanovil škof Slomšek« (Puntar 1993: 11), 15. oktobra leta 1864 prevzele sirotišnico in šolo za ročna dela ter ustanovile mariborsko podružnico Kongregacije šolskih sester III. reda sv. Frančiška iz Gradca. Za prvo predstojnico je bila imenovana s. Marija Margareta Puhar, s. Marija Veronika Bauer je bila učiteljica šivanja, s. Marija Salezija Weitze učiteljica pletenja, novembra se jim je pridružila še s. Ksaverija Langus kot pomočnica in učiteljica za mlade. (Kronika 2007: 13)

Margareti Puhar, Slovenki, »ki se je srečala z revščino v domačih skromnih razmerah in v slovenski župnijski šoli«,² je bilo zaupano opravljati delo v korist ubogih in potrebnih ljudi (Puhar 2010: 2), med katerimi bo širila krščansko življenjsko načelo ljubezni:

Življenjsko poslanstvo s. Margarete Puhar, bistvo njenega življenja in delovanja, lahko strnemo v tri besede: vzgojiteljica, predstojnica, ustanoviteljica. Vse to odkrijemo ob spoznavanju njene življenjske poti. Od otroštva dalje jo spremlja skrb za vzgojo otrok in mladih. To se na izrazit način izkaže v njenem redovnem poslanstvu vzgojiteljice, kasneje pa tudi predstojnice v redovni skupnosti, ki se je povsem posvetila vzgojnemu delovanju. Vrhunec življenjskega poslanstva s. Margarete pa je poslanstvo ustanoviteljice nove redovne kongregacije. (Šebat 2008: 16)

Njeno poslanstvo je postalo razumeti otroke, jih vzgajati in jim pomagati, da se utrdijo v krščanski veri ter ljubezni do staršev, maternega jezika in naroda. Prihajala je iz najnižjih slojev slovenske družbe. Revne ljudi je poznala iz skromnih domačih razmer na Janževem Vrhu, pomanjkanje materialnih dobrin in zato tudi kulturno revščino ter težke izobraževalne razmere pa je doživljala v domači slovenski župnijski šoli na Kapeli. Kasneje je pri stricu, veleposestniku in pivovarju v Deutschlandsbergu, spoznala tudi način življenja višjega sloja tistega časa, ki je pomembno vplival na njeno vzgojo in kulturno vedenje (Puntar 1993: 96). Zelo dobro je poznala odnose, ki so v 19. stoletju vplivali na življenje večine Slovencev in razumela slovenskega človeka, »ki je prav takrat začel postajati versko in narodno zaveden« (Kodrič, Palac 1986: 23). Skrb za revne otroke je postala njena prva naloga, zato je o tem svojem

² <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

poslanstvu pisala graškemu škofu Zwergerju ter mu razložila, zakaj si prizadeva za samostojno od graške neodvisno kongregacijo v Mariboru:

Und zu diesem Schritt bewegt mich nur das Mitleid mit den armen, verwahrlosten Kindern, denn ich hatte Gelegenheit genug, mich zu überzeugen, dass es in der ganzen österreichischen Monarchie keinen Ort gebe, wo die Erziehung der Kinder so mangelhaft wäre, wie hier;³ (Palac 2010: 13–14)

Osamosvojitvev je zagovarjala s temeljnim poslanstvom, ki ji je bilo naloženo, tj. zagotoviti primerno vzgojo za zanemarjene in siromašne otroke, za katere v Mariboru nihče ni skrbel. Graškemu škofu je to prikazala kot »svojevrstni misijon, delo za rešenje duš« ubogih otrok, ki tako vzgojo nujno potrebujejo (Puntar 1993: 60). Margareta Puhar ni olepševala kulturnih in socialnih razmer, značilnih za največji del Slovencev, ki so sredi 19. stoletja živeli v avstrijski monarhiji. Vzgoja »ubogih in zapuščenih« slovenskih otrok je bila najbolj pomanjkljiva v monarhiji – največkrat so bili prepuščeni tako rekoč sami sebi, niso imeli zagotovljene šolske vzgoje in izobraževanja, še zlasti ne ženska mladina, predvsem pa ne v maternem jeziku.

Z enakimi razlogi je ustanovitev samostojne kongregacije šolskih sester v Mariboru utemeljila tudi mariborskemu škofu Stepišniku. Povedala mu je, »da v vsej Avstriji ni videla tako nevrojenih otrok kakor tukaj«, zato vidi svoje poslanstvo, »če bo dobri Bog hotel«, pomagati zapuščenim otrokom »do boljšega, človeka vrednega življenja«. In to je glavni nagib, da se je odločila za ta korak« (Puntar 1993: 152).

Mariborski škof je njeno delo blagoslovil in ji zagotovil, da je na pravi poti. Tudi graški škof »je pokazal veliko razumevanje za njen načrt, razumel je njen položaj« in je soglašal z ustanovitvijo mariborske kongregacije (Puntar 1993: 72–73), čeprav graška predstojnica matrne hiše v Algersdorfu odcepitvi ni bila naklonjena:

Podrli so se mi zadnji upi, kajti častita mati me ni poslušala, zamahnila je z roko in odšla. Pohitela sem za njo, a je nisem več našla. Odšla sem tudi jaz. Razšli sva se brez slovesa.

Med potjo sem premišljevala, kaj sedaj. Sklep je bil: izstop iz Algersdorfa, kakor je nasvetovala predsednica Društva in pater jezuit, ki mi je jasno razložil ustanovitev nove škofijske redovne skupnosti tu v Mariboru.

Drage sestre, jaz bom iz naše skupnosti v Algersdorfu izstopila. V zaupanju v božjo Previdnost in v rožnovensko Mater Marijo, z dovoljenjem graškega škofa Zwergerja in mariborskega škofa dr. Stepišnika bom vzela nase breme ustanovitve nove kongregacije. Ker

³ Prevod originalnega pisma v Palac (2010: 4–5): »In k temu koraku me nagiblje le sočutje do ubogih, zapuščenih otrok. Imela sem namreč dovolj priložnosti, da sem se prepričala, da ni v vsej avstrijski monarhiji nobenega kraja, kjer bi bila vzgoja otrok tako pomanjkljiva, kakor tukaj;«

se zavedam usodnega tveganja in svoje nemoči, bi želela opravljati molitev nočnih ur pred praznikom rožnenske Matere božje za pomoč in razsvetljenje. Prosim vas, sestre, ne pustite me samo v teh stiskah. Molite z menooj, da bo ta odločitev po božji volji, v božjo slavo in rešitev duš tukajšnje nevezgocene mladine. (Puntar 1993: 67–68)

Otroke je potrebno vzgajati v veri ter jim utrjevati norme in vrednote, v katerih se kaže ljubezen do boga, staršev in naroda. Sledila je Slomškovi teološki opredelitvi jezika, širila je njegove ideje o vzgoji mladine (Kodrič, Palac 1986: 25) in razširjala Slomškovo ljubezen do slovenskega jezika in narodne prosvete (Jeraj 1935: 259). Margareta Puhar je s šolstvom v slovenskem jeziku nadaljevala Slomškov narodnostni program na verskem, duhovnem in materialnem področju. Pri tem je bilo odločilno, da je tudi sama prvo znanje in šolsko vzgojo na Kapeli v neposredni bližini rojstnega Janževega Vrha pridobila v slovenščini. Župnijska šola je bila ustanovljena leta 1804,⁴ ko je organist Ivan Trstenjak začel poučevati maloštevilne otroke v napol podrti viničariji, že leta 1812 pa so farani sezidali novo šolsko poslopje (Rojs, Zorec 1987: 21). Dvorazrednico je tik pred rojstvom Marije Margarete Puhar obiskovalo deset do dvanajst otrok (Kozar 2014), leta 1879 je šola postala trirazredna, do konca 19. stoletja pa je prerastla v petrazrednico. Pomembno je, da je bilo okolje, v katerem je odraščala Marija Margareta Puhar, napredno in da je sledilo terezijanski šolski reformi ter Kumerdejevim domoljubnim prizadevanjem za osnovnošolsko poučevanje branja in pisanja v materinščini. Podeželske otroke in po potrebi tudi odrasle bi poučeval cerkovnik, ki bi moral govoriti slovensko, saj naj bi ob cerkovniški službi »bil dolžan vsako nedeljo in praznik popoldne po službi božji dve ali tri ure brezplačno poučevati branje in pisanje« (Bojc 1974: 184). Na Kapeli so takemu načrtu sledili že v začetku 19. stoletja in so bili med začetniki izobraževanja v materinščini na Slovenskem. Idejo nedeljskih šol in izobraževanje Slovencev v avstrijski monarhiji je v 19. stoletju nadaljeval in uresničeval Slomšek, ki si je prizadeval za uveljavitev slovenskega učnega jezika pri izobraževanju Slovencev, to pa je odločilno vplivalo na Margareto Puhar in njeno zasnovo izobraževanja v Materni hiši šolskih sester v Mariboru. 17. oktobra 1864 je v sirotišnici in šoli za ročna dela sprejela prve zunanje učenke, ki so se učile šivanja in pletenja. V Kroniki (2007) so predstavljeni »prvi koraki« delovanja Slomškovih šolskih sester v Mariboru, ki jih je vodila predstojnica Margareta Puhar. Prve prostore je sestram dala v najem Marija Schmiderer:

28. december 1864. Sreda. Praznik nedolžnih otrok. Preč. Gospod spiritual Kosar je daroval prvo sv. mašo v kapeli v majhni Schmidererjevi hiši, ki jo je sestram, revnim sirotam

⁴ http://mail.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/vodnik2010/Redakcija_vodnik-celota_STRANI_0522-0620.pdf str. 544

in učenkam Društva prepustila za stanovanje dobra gospa mati Schmidererjeva, ki je računala na večne, nebeške obresti. Nagovor o hvaležnosti in Božjem blagoslovu za to dobro družino in stanovalce je bil zelo ganljiv. (Kronika 2007: 14)

Pouk je najprej potekal v najeti hiši na Schmidererjevi ulici⁵ 11 (danes Stros-mayerjeva 11), ki pa je kmalu postala pretesna, zato so se sestre preselile v večjo enonadstropno hišo na Schmidererjevi 17 (Stros-mayerjeva 17), ki jo je darovalka in lastnica hiše Marija Schmiderer preuredila za potrebe pouka. Na začetku ga je finančno podpiralo Društvo katoliških gospa na čelu z grofico Brandis, ki je bila Slomškovim šolskim sestram zelo naklonjena, tako da je lahko predstojnica Margareta Puhar vse svoje moči in znanje usmerjala v organiziranje pouka. »24. septembra 1865 je prišla s. Romana v Maribor za učiteljico II. razreda« (Kronika 2007: 15), nato pa je ob novem letu 1866 pripeljala za učiteljico v Maribor še s. Dominiko »in v tem času se je pravzaprav začela šola« (Kronika 2007: 15), v kateri so »sestre oskrbovala sirote in podučevale deklice v ženskem ročnem delu« (Kopitar 1929: 1).

Mariborska podružnica Kongregacije šolskih sester v Gradcu se je pod vodstvom Margarete Puhar hitro in uspešno razvijala ter širila. Dva meseca po ustanovitvi se je štirim sestram pridružilo sedem novih deklet, ki so se odločile za preizkusno dobo, da bi se lahko pridružile šolskim sestram. Dve leti po ustanovitvi podružnice je Margareta Puhar ustanovila dvorazredno osnovno šolo (28. 2. 1866), kot jo je poznala iz svojega otroštva na Kapeli, vendar bolje organizirano, saj si je močno prizadevala za uspeh in uveljavitev šolstva v Mariboru po Kumerdejevih načrtih in Slomškovih praktičnih izkušnjah. Zelo je bila aktivna tudi pri zagotavljanju primernih in čim bolj opremljenih prostorov, v katerih je potekal pouk in so prebivale sestre in učenke. Od prvih skromnih začetkov leta 1864 v Schmidererjevi ulici/drevoredu 11, »res serafinsko uboštvo« v dveh sobicah (Kronika 2007: 596), se je Kongregacija leta 1929 razširjala na prostoru med današnjo Stros-mayerjevo ulico in Gosposvetsko cesto, ki je meril 8.986 m² – poslopja so se razprostirala na 4.648 m², dvorišče je obsegalo 2.583 m² in vrt 1.800 m². Potrpežljivo premagovanje (Smej 2007: 6) vseh težav je bilo nagrajeno s popolno uresničitvijo veličastnega načrta, ki ga je zasnovala Margareta Puhar, uresničile pa so ga njene Slomškove šolske sestre.

Materna hiša šolskih sester v Mariboru je v prvih letih delovanja presegal vsa pričakovanja, saj je Margareta Puhar »mirno, preudarno n odgovorno« reševala »šolska, vzgojna, gospodarska in duhovna« vprašanja (Puntar 1993:

⁵ Ulica se je imenovala po mariborskem posestniku Josefu Schmidererju, ki je leta 1833 pomembno sooblikoval podobo te ulice, saj je bil lastni hiš v Schmidererjevi ulici/drevoredu 7, 9, 11 in 13. Prim. <https://www.vecer.com/nova-zivljenja-mrtvih-fotografij-6273983?mView=1&tmpl=component>.

80) v mali sestrski skupnosti. Leta 1864 so sestre sprejele prvih šest sirot, v šolskem letu 1866/67 pa se je v dvorazredni šoli izobraževalo že 220 učenk in prostorska stiska je postala nevzdržna. Marija Schmiderer se je dobro zavedala, kako pomembno poslanstvo opravlja Margareta Puhar v Mariboru, zato je šolskim sestram podarila še prvo nadstropje t. i. Grussovega poslopje, ki je stalo na dvorišču, in ga je tudi ustrezno prenovila (danes je tu samostansko poslopje):

Poleti 1867 nam je gospa mati Schmidererjeva dodala majhno poslopje za šolo (nekdanjo Grussovo hišo) in jo dala ustrezno preurediti.

Prvi dan, 26. julija, ko smo jo uporabile, je bila v njej šolska preizkušnja, pri kateri nas je, kot pri vsaki preizkušnji, s svojo navzočnostjo razveselila Njegova knezoškofovska milost. (Kronika 2007: 16)

Šolske sestre so leta 1869 odkupile od Marije Schmiderer Latterrerjevo (poslopje na št. 17) in Grussovo hišo z malim vrtom, leta 1871 pa so od nje najele še hišo z vrtom na Schmidererjevi ulici 5 (danes Strossmayerjeva 15) in jo odkupile 19. aprila 1874 izključno za šolske namene (Kronika 2007: 19). Kongregacija se je pod vodstvom Margarete Puhar še naprej uspešno prostorsko širila, da je lahko zagotavljala učinkovito in kakovostno izobraževanje za 360 učenk in okoli 100 gojenk v prenapolnjeni petrazrednici. Konec sedemdesetih let se je število učenk približalo številki 500, med njimi je bilo 100 notranjih, za skoraj 200 najbolj revnih učenk pa je bilo organizirano vsakodnevno kosilo, za božično darilo pa so dobile obleko in obutev. 30. marca 1874 so šolske sestre od gospe Ivane Warthold /Kartin/ kupile tudi hišo na Schmidererjevi ulici 5 in dodatno parcelo, na kateri so začeli graditi novo šolsko zgradbo:

5. maja 1874 je bil položen temeljni kamen za novo šolsko poslopje. Blagoslovila ga je Njegova knezoškofovska milost g. škof Jakob Maksimiljan Stepišnik. Navzoči so bili: kanonik Modrinjak, Kosar, Orožen in Pach, potem gospod dvorni kaplan Schuscha in gospod katehet Kavčič; dalje gospa grofica Brandys, gospa Koleger, vse sestre, otroci, sprejeti na hrano, in šolski otroci. Bog blagoslovi! (Kronika 2007: 19)

Zadnji veliki nakup, ki ga je za Materno hišo v Mariboru dogovorila Margareta Puhar, je 12. julija 1881 povezal v celoto vse imetje šolskih sester med današnjima Strossmayerjevo ulico in Gosposvetsko cesto, to pa je omogočilo tudi postavitev samostanskega zidu (Kronika 2007: 6049), kasneje, 1886, pa tudi novo pozidavo samostanske cerkve. Jeseni leta 1881 se je triinšestdesetletna Margareta Puhar »izmučena od skrbi in dela« (Kronika 2007: 604), po opravljenem delu, ki je zaupano le izbrancem, odločila, da vrhovno predstojništvo Kongregacije prepusti mlajšim sestram. »Iz njene šole in iz njene-ga vodstva so izšle štiri poznejše vrhovne predstojnice in prva ravnateljica

učiteljšča« (Kodrič, Palac 1986: 32), ki so nadaljevale njeno pozitivno dediščino izobraževanja v mariborski Kongregaciji. 14. septembra 1881, tj. dvanajst let po tem, ko je škof Stepišnik imenoval Margareto Puhar za prednico in častito mater Kongregacije šolskih sester v Mariboru (13. 9. 1869), »na praznik povišanja svetega Križa so bile prve kanonične volitve prednice; pri tem je bila izvoljena za prednico s. M. Nepomucena Ziggal« (Kronika 2007: 25), dotedanja pomočnica Margarete Puhar in ena najmlajših prvih sester, ki je 9. maja 1866 prišla za učiteljico prvega razreda iz graške matrne hiše v mariborsko podružnico.

Marija Nepomucena Zigall je nadaljevala delo Margarete Puhar, tako da so Slomškove šolske sestre leta 1883 skrbele že za 500 učenk, med njimi tudi za 104 gojenke, ki so prav tako imele popolno oskrbo v mariborski Materni hiši. 10. julija 1883 je bil na obisku v Mariboru cesar Franc Jožef I in na uradni sprejem so bile povabljene tudi šolske sestre. To je bilo visoko priznanje za delo, ki so ga do takrat opravile za slovensko mladino in za razvoj šolstva v Mariboru. Cesarja, ki je menda celo nagovarjal slovenske vojake v slovenščini in je razumel slovensko toliko, da bi »mogel slovenskega kmeta umeti« (Apih 1898), je zanimalo delo z otroki v Materni hiši, zlasti njihovo izobraževanje, pa tudi zidava cerkve (na zemljišču, ki ga je za Materno hišo nazadnje pridobila Margareta Puhar). Ob obisku otroškega zavetišča pri Svetem Jožefu so mu otroci zapeli »narodno himno« in tako pokazali, da je Maribor tudi slovensko govoreč in da zato otroci potrebujejo slovenske šole in izobraževanje v maternem jeziku. Terezijanska šolska reforma iz sedemdesetih let 18. stoletja, ki jo je med Slovenci po Kumerdeju najbolj uspešno uveljavil Slomšek v nedeljski šoli, se je tako nadaljevala v vzgojno izobraževalnem delu Margarete Puhar in njenih Slomškovih sester. Čeprav v nemškutarskem Mariboru njihova prizadevanja niso bila prijazno sprejeta, je cesar Franc Jožef I. v pogovoru s prednico Nepomuceno Zigell delo šolskih sester podprl, jim izrekel priznanje za opravljeno delo ter »velikodušno prispeval« za gradnjo njihove cerkve (Kronika 2007: 28). Leta 1886 je bilo dokončano zgornje nadstropje novega samostana, 8. septembra 1886 pa je bila posvečena tudi nova samostanska cerkev: »Bogu hvala! Resnično: danes je prišlo tej hiši zveličanje!!!« (Kronika 2007: 33). Ko je bilo leta 1908 ob petdesetletnici vladanja cesarja dograjeno še Prvo jubilejno učiteljšče cesarja Franca Jožefa med Samostansko ulico in pokopališkim obzidjem (na južni strani današnje Gosposvetske ceste), je Kongregacija šolskih sester z Materino hišo dobila končno podobo, o kateri v šestdesetih letih 19. stoletja nihče ni upal na glas razmišljati. Zaznava prostorsko in časovno takrat še oddaljene predstave Margarete Puhar o tem, kakšna naj bi bila v prihodnosti podoba Matrne hiše ter vzgojno izobraževalnega dela Slomškovih šolskih sester v vrtcu, osnovni šoli, ki je dobila pravico javnosti 22. 2. 1876 (Kronika

2007: 21) in na učiteljišču, ki je dobilo pravico javnosti 20. 5. 1896,⁶ se je tako uresničila:

V domišljiji si je naslikala veliko šolsko poslopje za bodočo šolo, od ljudske do učiteljišča, da se bo tudi redovni naraščaj šolal doma; kje bodo delavnice za šivilje, za ročna dela; kje bo vezilnica za cerkvena oblačila, kje učni kabineti za razne stroke itn.« (Puntar 1993: 89)

MARGARETA PUHAR IN SLOVENSKI JEZIK

Maribor je bil pred prihodom Margarete Puhar mesto, v katerem so se praviloma sporazumevali v nemškem jeziku, ki je bil državni jezik avstrijskega cesarstva in lingva franca za raznojezične govorce večnacionalne države, med katerimi so prevladovali Slovani (slovenščina, srbohrvaščina, češčina, slovaščina, poljščina, ukrajinsščina), sledili pa so jim Madžari, Romuni in Italijani. Imperialno moč nemškega jezika je oblastniško uveljavil cesar, ki je ukazal, da je nemščina edini uradni jezik v Avstrijskem cesarstvu. Nemško govoreči Maribor je postal pomembno lokalno središče za širjenje cesarske oblasti in germanizacijo Slovencev. V mestu je bila nemščina ugledni jezik, ki je izkazoval oblast, moč in uspešnost avstrijskih Nemcev in (redkeje) tudi drugih uporabnikov njihovega jezika. Jezikovni imperializem je v javnem sporazumevanju povsem izpodrinil slovenščino, taka jezikovna podrejenost pa je še dodatno utrjevala upravno-politično in gospodarsko-socialno moč avstrijskega nemštva, ki si je prilastilo vso oblast v Mariboru. Slovenščina je v takih neugodnih razmerah ostajala domačiji jezik, ki se je uporabljal le izven mesta v kmečkem, podeželskem okolju (Hartman 2001).

Nemški jezikovni imperializem je Mariboru določal tudi kulturno-zgodovinsko podobo. Dalj časa trajajoča nemška nadoblast je v mestu izrabljala prestižnost svojega položaja, tako da je uveljavljala nemško kulturo, navade in običaje. Nemščina si je tako še dodatno krepila položaj vodilnega, močnejšega jezika glede na šibko slovenščino in utrjevala gospodujoč položaj v javni rabi jezika. Jezikovno obvladovanje družbe je omogočalo nemški narodnostni manjšini v Mariboru tudi neomejeno gospodarsko, politično in kulturno premoč ter brezpogojno prednostni položaj na vseh področjih javnega življenja.

Prenapete jezikovne ugodnosti nemškega jezika so spodbujale ponemčevanje in narodnostno zatiranje slovenstva. Mariborska mestna uprava in sodišče sta bila povsem nemška, samonemške šole in javni napisi pa so dopolnjevali navidezno nemško podobo mesta. Zdelo se je, da je Maribor nemško mesto. Slovenci, torej slovensko govoreči prebivalci, so živeli izven mestnega obzidja

⁶ Dne 20. maja 1896 je dobilo učiteljišče pravico javnosti z odlokom števil. 12.155 (<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ZGAMI5IR/97d94be5-d100-43d8-8f9b-34ea1d458d74/PDF>).

ali pa so bili brez narodnostne zavesti in so se večinoma uklonili nemškemu jezikovnemu imperializmu ter so postali jezikovni in narodni odpadniki. Maribor je bil pred prihodom Margarete Puhar nemškutarski kraj z manjšinskim nemškim prebivalstvom, vendar s prevladujočimi nemškutarskimi družinami; v njem je potekalo načrtno, nepopustljivo ponemčevanje, ki je v gospodarstvu, upravi in šolstvu postalo kruta resnica. Tako je sredi 19. stoletja mesto doživljal tudi Nemec Rudolf Puff, gimnazijski profesor in eden izmed redkih (nemških) izobražencev v mestu, ki se je naučil slovenskega jezika. Na gimnaziji je dijake spodbujal k pisanju v slovenščini (Hartman 2001: 17 in 25), v pomladi narodov, ko so odnosi med Nemci in nemškutarji na eni ter Slovenci na drugi strani postali zelo težki in je v družbenih odnosih nastopil kritičen položaj, je težko rešljivo stanje poskušal preseči s pomiritvijo med Nemci in Slovenci. Maribor je imenoval za enega najlepših biserov Štajerske, jezikovno lojalnost v njem živečih Slovencev pa je označil za zelo šibko:

Das Leben in Marburg ist ein durchaus deutsches, wenn auch gleich im nächsten Landleben schon slavisch modisicirt; beider Sprachen sind fast die meisten heimischen Marburger mächtig, die dienende Claffe gewöhnlich schon nach Einem in der Stadt zugebrachten Jahre; Letztere gehört fast durchaus dem Wendenstamme an und theilt seine Tugenden und Fehler; (Puff 1847: 259)

Slovenci v Mariboru govorijo »oba jezika«, vendar pa je življenje v mestu kljub temu »povsem nemško«, ker Slovenci, tudi delavski razred in služinčad, ne izkoriščajo svojih sporočajskih zmožnosti in slovenščine v javnosti ne uporabljajo. V mestu namreč prestižna manjšinska nemška skupnost ni znala jezika nižjerazredne slovenske večine, s tem pa je slovenščina postala nezakonit jezik, ki ni bil primeren za javno sporazumevanje. Tudi služinčad se je hitro učila nemščine, s katero je izgubljala občutek jezikovne in narodnostne manjvrednosti, hkrati pa se je tako izgubljala slovenska jezikovna lojalnost in domoljubje. Zaradi tega se je nemščina iz mesta začela širiti tudi v podeželsko okolico, ki je bila slovensko govoreča, a je kljub temu sprejela prestižno vlogo nemščine. Hartman (2001: 42) v tem prepoznava razredno in narodnostno vprašanje – jezikovno odpadništvo slovenske služinčadi razlaga psihološko kot odmik od (slovenskega) kmečkega življenja, prestop iz revščine in vstop v mestno okolje in svet privilegiranih, čeprav je nemščina kot sporazumevalni jezik mesta zadostovala le za njihovo vključitev med nižji sloj mestnega prebivalstva. Dobro znanje nemščine kot državnega, prestižnega in imperialističnega jezika je bilo v Mariboru pogoj za zaposlitev. Izpopolnjeno znanje nemščine je sicer teoretično omogočalo napredovanje na družbeni lestvici, vendar pa je bilo potrebno s tem prevzeti tudi navade nemškega okolja, se prilagoditi nemškemu družbeno-političnemu in kulturno-zgodovinskemu krogu ter se vsaj navzven odpovedati slovenstvu.

Slovenecem je boljši položaj v družbi omogočala predvsem izobrazba, šolstvo v Mariboru pa je bilo pred prihodom Margarete Puhar samo nemško, podobno kot takrat tudi drugod na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Baudouin de Courtenay (1873: 33) je zato slovenščino označil za »ta gmajn špraho za ta gmajn fulk«, nemški jezik pa za »nobel špraho za nobel gospodo«, saj se večina šolanov Slovencev raje izraža v »regimentšprahi« kot v maternem jeziku (de Courtenay 1873: 30). Učni jezik v srednjih šolah in gimnazijah je bil nemški, Slovenci so bili vzgajani v nemško kulturo in nemški način razmišljanja, »vse mišljenje omikanih Slovencev vrši se v formah nemškega jezika, njih umu je prisvojena nemška logika« (de Courtenay 1873: 30). V Mariboru se je v prvi polovici 19. stoletja le »z deklami in hlapci« govorilo slovensko, večinoma so si tudi redki slovenski izobraženci izbrali za »hofsprache« in »muttersprache« nemščino kot sporazumevalni jezik v »gosposkih« družinah:

Narodnostno vprašanje komaj da je zanje eksistiral. Večina meščanstva je vsaj za silo znala oba jezika, rabila pa je v medsebojnem občevanju nemščino, ki je ne samo veljala za jezik boljših slojev, ampak bila tudi uradni in šolski jezik. Edino, kadar je nanesa potreba, v občevanju s kmeti in posli, je izpregovoril meščan tudi slovensko ... Pač pa je bilo v mestu tudi izobraženstvo slovenskega rodu, zaradi nemških šol pa je tudi tem za izbranejšo konverzacijo bila bolj pri roki nemščina kot materinščina. Razen tega so se nemščine posluževali često tudi iz takta, iz ozira do tistih someščanov, ki slovenščine niso obvladali. (Glazer 1993: 982)

Zaradi slabega položaja slovenščine v Mariboru prve polovice 19. stoletja preseneča jezikovna izkušnja iz leta 1790. Andrej Kavčič, ravnatelj mariborske gimnazije, je bil slovenskemu učnemu jeziku zelo naklonjen, saj je bil slovenskega rodu. Čeprav je bil na gimnaziji učni jezik nemški, je na vsakem koraku spodbujal slovenščino, tudi tako, da je npr. dovoljeval izvajanje vaj v slovenščini in »ustanovil štipendijo za gimnazijce, ki so se s pismenimi izdelki v slovenščini posebej odlikovali« (Hartman 2001: 24). Pozitivno jezikovno dediščino Kavčičeve mariborske gimnazije so v prakso prenesli slovenski štajerski narodni buditelji Peter Dajnko, Anton Krempel, Franc Cvetko in Ivan Narat, nekoliko kasneje pa sta slovenskemu jeziku naklonjeno gimnazijo obiskovala tudi Stanko Vraz in Franc Miklošič, za njima tudi Anton Murko (Hartman 2001: 24–25).

Vpliv Slomškove škofije je bil za Maribor in za Slovence zelo pomemben in dobro sprejemljiv. S prenosom sedeža lavantinske škofije v Maribor so tesno povezani začetki visokega šolstva v mestu – Slomšek je pet let pred prihodom Margarete Puhar v Maribor ustanovil slovensko bogoslovje, ki je začelo zmanjševati prevlado nemškega izobraževanja v mestu in je odigralo pomembno vlogo za kulturno rast Slovencev. Slovenščina, tako je odločil Slomšek, je bila ob latinščini in nemščini učni jezik na štiriletnem mariborskem bogoslovju.

(Hartman 2001: 33). V prvem letniku so bogoslovci poslušali slovensko razlago Svetega pisma stare zaveze, v drugem razlago Svetega pisma nove zaveze, v četrtem letu pa pastoralo, katehetiko, liturgiko in cerkveno govorništvo; Lovro Vogrin je napisal tudi slovenski učbenik za pastirno, ki je ostal v rokopisu, a so ga profesorji in bogoslovci redno uporabljali (Kosar 1863). Skromni začetki slovenskega visokošolskega učnega jezika segajo v Gradec, kjer je Primic leta 1811 ustanovil visokošolsko enoto za študij slovenskega jezika, na ljubljanskem bogoslovju je v slovenščini prvi začel predavati Metelko leta 1816, goriškim bogoslovcem je slovenščino odkrival Štefan Kociančič od štiridesetih let 19. stoletja naprej, v graškem semenišču so slovenski bogoslovci z Muršcem na čelu ustanovili slovensko knjižnico okoli leta 1830, na vseučilišču v Gradcu pa sta Robič in Tosi v petdesetih letih predavala v slovenščini »vajo v slovenskih pobožnih govorih« in »vajo v razlaganju krščanskega nauka; v celovškem semenišču je Slomšek že leta 1821 kot bogoslovec pisal in razlagal slovensko slovnico, med letoma 1829 in 1838 pa je dvakrat tedensko predaval slovenskim bogoslovcem v slovenščini. Slomšek je leta 1850 v semenišču v St. Andražu učil v slovenščini tudi cerkveno govorništvo (Fekonja 1902).

V Slomškovih časih so bili mariborski duhovniki večinoma Slovenci, prav tako skoraj celotna Spodnja Štajerska, le Maribor je bil večinsko nemško govoreč, saj so imeli politično in gospodarsko oblast v rokah Nemci, ki niso dovolili slovenskega šolstva v mestu, pa tudi v predmestju so si prizadevali za ponemčenje slovenskih šol ali pa so jih vedno več spreminjali v nemške ljudske šole. V prevladno nemškem mariborskem okolju je narodnospodbudno delovalo le Slomškovo semenišče, ki je s slovenskimi profesorji izobraževalo skoraj samo slovenske duhovnike (Hartman 2001: 33), da bi v skrbi za slovenščino in slovenstvo znali preprečevati nadaljnjo notranjo vdajo mariborskih Slovencev nemštvu, njihovo jezikovno odpadništvo in ponemčevanje slovenskih otrok (Ogrin 2012: 465):

Ker se je zavedal nasilne germanizacije na Koroškem in Štajerskem, mu je bilo povsem jasno, da z materinščino slovenstvo stoji in pade. Zato je v omikanem knjižnem jeziku videl branik višje duhovne kulture pred procesi raznarodovanja ter izgubo slovenske identitete. (Ogrin 2012: 459)

Slomšek je odgovornost do slovenskega jezika v skrbi za duhovno oblikovanje strnil v pravilo: »Operare – non guod jucundum, sed guod magis necessarium« (Delaj, ne kar je prijetno, ampak kar je potrebno). V *Mihi sancta et cara* je zato njegovo tretje splošno pravilo v skrbi za stvari, ki zavzemajo vse, glede rabe slovenskega jezika v znanosti in nasploh optimistično – izhajajoč iz velike odgovornosti Slomšek optimistično spodbuja z Epikletovim izrekom: »Sustine et abstine!« (*Potrpi in zdrži!*).

Slovanska čitalnica je bila ustanovljena leta 1861, da bi zagotovila boljši položaj slovenščine v javnem življenju Maribora in pomagala pri dodatnem izobraževanju v slovanskem duhu, da bi se v mestu »do maternega jezika večje vesele in večja ljubezen zbudi« (Pravila 1861: 1). Njeni člani so bili sprva le meščani, konec 60-ih let pa so se jim pridružili tudi okoliški kmetje, saj je kljub ambicioznemu začetku imela Čitalnica leta 1861 le 30 članov. Slomšek je leta 1862 v enem izmed svojih štirih nagovorov v Čitalnici zapisal:

Dvoje rodov je v morje večnosti potonilo, kar dogodiščino naše slovenščine pomnim – žalostno dobo spanja, kar narodnost in materin jezik zadene! Mati je bila edina učiteljica slovenska, in pa cerkev po svojih pridigarjih in katehetih. (Slomšek 1862: 94)

Pozitivna slovenska jezikovna dediščina Antona Martina Slomška ter Slovanske čitalnice v Mariboru, ki je bila ustanovljena tri leta pred njenim prihodom v Maribor, sta navdihovali tudi Margareto Puhar, da je lahko začela pomembno vzgojno in učno delo v Mariboru. Čitalniško gibanje na Slovenskem se je kasneje liberaliziralo in je postalo nenaklonjeno Cerkvi. Slovanska čitalnica v Mariboru, v kateri je sodeloval tudi Slomšek, med ustanovnimi člani pa so bili npr. mariborski slovenski odvetniki (Serbec in Ploj), jezikoslovci (Šuman in Majciger), glasbeniki (Majciger) in zdravniki (Prelog), nikoli ni izdala narodnih vrednot – v njej ni bilo prostora za protislovenske ideje, ki so po mnenju Kodrič in Palac (1986: 25) vdrle »tudi v prosveto (posebno v čitalnice!)«:

Društvo je za doseg svojega namena pričelo prirejati besede – prireditve s programskimi govori, solističnim ali zborovskim petjem, recitiranjem, muziciranjem in gledališkimi nastopi – enodejankami. Organizirali so tudi predavanja, jezikovne tečaje, a tudi zabavne tombole, loterije, veselice, maškarade in silvestrovanja. (Kurnik Zupanič, Stavbar 2012)

Čitalnica se je zgledovala po mariborskih društvih, ki so spodbujala družabno življenje in dvojezičnost ter vključenost slovenskega jezika v javno življenje mesta, npr. s pevskim društvom Marburger Männergesangsverein (Kurnik Zupanič, Stavbar 2012). Margareta Puhar je v Slomškovi stolnici po letu 1888 poslušala pevce Ceciljanskega društva (1887) in spremljala njihova prizadevanja za sožitje Slovencev in Nemcev v Mariboru. Cecilijanski cerkveni zbor je imel slovensko vodstvo, po načelu Cecilijanskega društva, ki je bilo dvojezično, pa so v njem peli Slovenci in Nemci, med njimi tudi člani Slovanske čitalnice v Mariboru in nemškega Filharmoničnega društva. Po letu 1891 je v njem pelo tudi do 60 pevcev, pod Hudavernikovim vodstvom pa je postal najboljši med takratnimi cerkvenimi zbori (Špendal 1983: 187). Okolje, v katerem je delovala Margareta Puhar, je postajalo prav zaradi delovanja slovenskih društev in Materne hiše v Mariboru, prijaznejše do slovenstva in slovenskega jezika. Slovenski narodni program je po zaslugi Margarete Puhar v Mariboru dejansko potekal po Slomškovi zamisli, tako da je v njegovem škofijskem

mestu skrb za slovensko narodno kulturo in razvoj šolstva ter izobraževanja začela dobivati dejansko vrednost. Slomškova modrost in njegove misli o jeziku so postale metafora vsega dobrega za Slovence:

V slovenskem jeziku moje ljube brate in sestre Slovence najrajši učiti želim. Beseda materna je mati slave svojemu ljudstvu. V domačem jeziku se narod jame učiti, po materni besedi slovijo častiti možje, po njegovi besedi stranski narodi ljudstvo spoštujejo ali pa ga zasmehujejo. Kdor pa svoj materni jezik zavrže ter ga pozabi in zapusti, je zmedenemu pijancu podoben, ki zlato v prah potepta in ne ve, koliko škode si dela. Materni jezik je najdražja dota, ki smo jo od svojih staršev zadobili; skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati in svojim mlajšim zapustiti. Skrbniki in modri duhovni pastirji so spoznali, da se slovenski vinograd po nemško ne obdeluje prav, ker se Slovenci ponemčiti ne morejo in se ljudstvo tako izobrazilo ne bo. Slovenec bom Slovincem nove besede iz ljubezni matrne govoril v slovenskem jeziku. (Slomšek, 1939: 30)

Margareta Puhar je izhajala iz Slomškovega programa, ki je temeljil na ljubezni do katoliške vere, domače škofije, slovenskega jezika in narodne vzgoje ter izobraževanja (Jeraj 1935: 259). Pritegnila jo je predvsem skrb za mladino in spoznanje, da je njihova vzgoja hibava in nezadostna, ker zanj o njihče odgovorno, premišljeno ne skrbi. »Kdor dela za mladino, dela za prihodnost naroda in Cerkve« (Kramberger 1999: 33). To je bil povod za prihod Margarete Puhar v Maribor, nastanek podružnice Materne hiše šolskih sester in nato še ustanovitev samostojne Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa kralja. Vse to se je dogajalo na premici: revna mladina – Anton Martin Slomšek – Društvo katoliških gospa v Mariboru – Margareta Puhar – Kongregacija šolskih sester III. reda sv. Frančiška Kristusa kralja v Mariboru. Kongregacija šolskih sester v Mariboru je prva cerkvena redovna ustanova, ki je nastala na Slovenskem, Margareta Puhar je bila njena ustanoviteljica in prva predstojnica, njen »duh in karizma« pa je Anton Martin Slomšek (Šebat 2008: 53).

Margareta Puhar je podedovala Slomškovo željo za ustanovitev dobrodelnega mariborskega društva za revne deklice in njegovo odločitev, da je pri tem njena svetovalka in podpornica grofica Zofija Brandya, predsednica Društva katoliških gospa. V vzgojnem zavodu, ki si ga je Slomšek zelo želel v Mariboru, so njene Slomškove šolske sestre 15. oktobra 1864 začele skrbeti za zapuščeno mladino (Puntar 1993: 22). Margareta Puhar je vztrajala, da so šolske sestre sledile Slomškovi pedagogiki in so pri izobraževanju mladine uporabljali njegove slovenske učbenike, npr. *Keršansko devišstvo – Potrebni nauki, izgledi ino molitve za žensko mladost*. V Celovci 1834; *Življenja srečen pot – Potrebni nauki, izgledi ino molitvice za mladenče*, V Celovci 1837. Pomembna sestavina vzgoje in izobraževanja, ki jo je zagovarjala Margareta Puhar, je tako postalo Slomškovo domoljubje, zelo pomemben člen pri vzgajanju dobrega državljana in nebeščana, tj. poštenega, pravičnega in plemenitega

človeka, ki postavlja vero, narod, domovino, družino in materni jezik najvišje na lestvici vrednot (Šebat 2008: 48). Margareta Puhar se je zavedala, da je za kulturni razvoj Slovencev najpomembnejša narodnostna vzgoja in štirje temeljni kamni izobraževanja: cerkev, vera, narod in jezik, zato je »otroke učila spoštovati svoj narod in zanj moliti«. Najvišjo stopnjo domoljubja je zahtevala tudi od šolskih sester, ki naj za narod »skrbno delajo, o njem s spoštovanjem govorijo, do svoje rojstne domovine pa naj ohranjajo zvesto ljubezen« (Puntar 1993: 41–42). Bila je prva, ki je v Mariboru vključila v vzgojo in izobraževanje domoljubna čustva, ki so mladini postala dobro izhodišče za oblikovanje zavesti o slovenski nacionalni identiteti. V nemško govorečem Mariboru je to spodbujalo zavedanje lastnega naroda, s tem pa je Margareta Puhar uspešno uresničevala Slomškove misli.

Margareta Puhar si je ves čas prizadevala za slovenski učni jezik in izobraževanje; slovenščina je bila v njeni šoli prisotna, še preden je postala uradno priznani učni jezik. Slomškovo misel, da je materinščina »podlaga vsake naravne ljudske izobrazbe« je prenesla najprej na sestro Nepomuceno, Nemko, ki se je pod vplivom in s pomočjo svoje predstojnice tako dobro naučila slovenskega jezika (Puntar 1993: 7), da je lahko kot slovenska učiteljica redovnica delovala tudi v Repnjah (Puntar 1993: 16). Slovenščine jo je učila po naravni metodi, to je z obiskovanjem slovenskih maš, poslušanjem molitev in druženju s slovensko govorečimi ljudmi, ki sta jih obiskovali na zbirci. Na poteh, ki sta jih prehodili po zbirci, je Margareta Puhar »kar po svoje molila in pozdravljala sveta vaška znamenja« (Puntar 1993: 30) ter tako pri s. Nepomuceni vzbujala zanimanje za slovenski jezik. Podobni molitveni vzorci nemškega jezika so ji pomagali pri odkrivanju slovenskega besednega zaklada, tako da je prve slovenske besede usvojila s pomočjo rožnega venca: »Ki je zavržen od sveta in zapuščen od nebeškega očeta za naše grehe na križu umrl!« Med seboj sta se sprva pogovarjali nemško, a kmalu je bilo prisotnih vedno več slovenskih besed, ki si jih je Nepomucena zapomnila tudi med pogovori z ljudmi na zbirci, tako da je hitro postala dvojezična. V Mariboru zapostavljen in družbeno nesprejemljiv jezik slovenskega podeželja je nemški meščanki odpiral nov svet in ji širil obzorje, ki bi ostalo omejeno le z miselnimi vzorci nemškega jezika. Tako naravno učenje jezika je Margareta Puhar uspešno prenesla tudi na gojenke mariborske matere hiše, v mesto, kjer je bila jezikovna situacija obrnjena: mladina v nemško govorečem okolju je imela materni jezik slovenski in bilo je potrebno vzpostaviti enakovredno razmerje med maternim jezikom in jezikom okolja. Pri tem je prednica m. Margareta še posebno pazila na knjižno izreko in narečje, ki ga je ob posebnih priložnostih uporabljala v pogovorih s kandidatkami na preizkusni dobi za sprejem v sestriški red – v narečju se jim je bolj približala, vzpostavila je prijeten, domač občutek in vzbujala pri njih ugodje, ki so ga poznale v domačem okolju: »Kadar smo dekleta od doma

prinesle sestram kaj za otroke, je nam bilo tako lepo, ker so »mati« z nami kar po domače gučali – govorili v našem dialektu.« (Puntar 1993: 30) Kandidatkinjam in kasnejšim sosestram ter učiteljicam je tako najbolj nazorno prikazala izrazno moč in pomen slovenskega jezika pri navezovanju medsebojnih odnosov. Sporočala jim je, da je materinščina mnogo več kot le sredstvo za sporazumevanje, da morajo Slovenci v njej sanjati in razmišljati, saj je »jezik Božji dar«. Ni se pritoževala nad za Slovence nevzdržnimi jezikovnimi razmerami v Mariboru, saj jih je razumela in poskušala dolgoročno spremeniti. Tudi zaradi vzpostavitve enakopravnega razmerja med rabo slovenščine in nemščine v Mariboru ter v izobraževalnem sistemu šolskih sester je soočala oba jezika, tako da je za pomoč v materno hišo sprejemala v nemščini vzgojene »dobre gospodične iz mesta« in »poštena dekleta z dežele« (Puntar 1993: 47), ki so prihajale v Maribor iz samoslovenskega govornega okolja. Šlo je za obliko jezikovnega prepletanja, ki se je med učenjem slovenskega jezika dobro obnesla pri sestri Nepomuceni, in domačnosti, ki jo je Margareta Puhar znala v pravi meri vpletati v vzgojo in izobraževanje. Zavedala se je, da je za dosego vsakega cilja, tudi jezikovne enakopravnosti slovenskega in nemškega jezika v Mariboru, potrebno slediti Slomškovi misli, da šteje »dejanje vsakega stanu – zvestoba vsakega dela. Zvestoba bo dala boljše ljudi in boljše čase« tudi za kulturo tistega naroda, med katerim so živele mariborske šolske sestre in v domoljubju vzgajale otroke za cerkev (Puntar 1993: 31).

Šlo je za slovenščino v javnosti, Slomškovim sestram še posebno v vzgoji in izobraževanju, saj je bil prikriti namen Bachovega absolutizma uvesti samonemško izobraževanje. V mariborskem prostoru se je taka usmeritev stopnjevala in po letu 1869 so postajale vse bolj nemške tudi okoliške šole, saj nemška oblast v mestu ni dopustila, da bi Maribor pridobil položaj lokalnega slovenskega središča. Margareta Puhar, ki si je prizadevala za slovenski učni jezik v sestrski šoli, jim je take načrte rušila, zato niso navdušeno spremljali razvoja šolstva v materni hiši. Leta 1866 so šolskim sestram zavrnilo privatno štirirazrednico za dekleta, češ da je taka šola odveč! Slovenščina je bila v tistih časih upoštevana le pri Slomškovih šolskih sestrah v njihovem zasebnem otroškem vrtcu in ženskem učiteljišču ter v vadniškem razredu moškega učiteljišča.

Margareta Puhar se je zato z otroki veliko pogovarjala, tako kot je to počela na zbirci s sestro Nepomuceno. Navajala jih je na slovenske molitve, spodbujala jih je, da so se doma sporazumevali v slovenščini, ki bi jo naj prenesli tudi »na ulico«, saj ji ni bilo vseeno, da so slovenski otroci na dan tepežkanja med Mariborčani nabirali hrano in denar z nemško domislico »frisch und g'sund, frisch und g'sund, lange Leben, Seksar geben« (Puntar 1993: 38). Za rabo slovenskega jezika je izkoristila vsako priložnost, tudi obhajanje cerkvenih praznikov. Pomagala si je s slovensko pratiko, tako da je opozarjala na praznike, ki so jih Slovenci še posebno radi čistili, in svetnike, ki so se jim

priporočali. Branje slovenske pratike je dopolnjevala z molitvijo ali pesmijo, da »se otroci navadijo in ohranjajo pomen dobrih navad za prihodnost«, hkrati pa so širili svoj besedni zaklad, se izobraževali v slovenski kulturni zgodovini in spoznavali slovenske ljudske običaje (Puntar 1993: 41). V mariborski materni hiši je nastala molitev, ki so jo poznali in molili tudi otroci v Repnjah (Puntar 1993: 41):

Marija, bodi naša gospodinja, naša varhinja in mati, naša učiteljica in vzgojiteljica, naša zagovornic pri božjem prestolu in varhinja naše ljube domovine.

Sveti Jožev, bodi naš skrbnik, naš krušni oče, varuh naše družine varuh naše čistosti, naš dušni vodnik, priprošnjik za srečno zadnjo uro in zaščitnik naše ljube domovine.

Ljubi Jezus, ti pa bodi kralj in vladar naših src in naših duš, ter kralj in vladar naše ljube domovine. Amen.

Preprosta molitev Margarete Puhar kaže, da so tudi njena vzgojna načela povsem sledila Slomškovi pedagogiki – otroke, ki niso imeli molitvenih navad, je pritegnila z izvirno zloženo molitvijo v preprosti, vendar kultivirani slovenščini, s katero je otrokom pomagala spoznavati, doživljati in ohranjati družbene, osebne in moralne vrednote, hkrati pa jim je predstavljala tudi estetske možnosti slovenskega jezika. Vse to pa je postavila na štiri temelje, na katerih je gradila domoljubno vzgojo: vera, narod, družina in jezik.

Marija Nepomucena Ziggall je ohranila tudi molitev za večerno darovanje Margarete Puhar, ki so ga šolske sestre skupaj s svojo prednico molile po večerni molitvi (Puntar 1993: 70). Molitev močno presega jezikovno, slogovno in sporočilno podobo molitve za otroke in dokazuje, da je Margareta Puhar slovenski jezik podobno kot Slomšek doživljala zelo čustveno, saj je z njim lahko izražala svoje najintimnejše občutke:

Preljubo srce Marijino, ker ponoči sam ne morem hvaliti Boga, te prosim, hvali ga ti namesto mene. Z vsakim utripom mojega srca ponesi tisočero čast in hvalo presveti Trojici in presvetemu Srcu Jezusovem. Vsak moj dihljaj sprejmi kot znamenje ljubezni do tebe in Tvojega sina. O ljuba mati, sprejmi me nocoj v svoje posebno varstvo in blagoslovi me. V imenu očeta in Sina in svetega Duha. Amen.

Molitev kot ustaljeno besedilo nabožne vsebine usmerja misli in prošnje k Bogu, Margareta Puhar pa ji je pri vzgoji otrok dodajala tudi jezikovno-kulturno sestavino. Slovenske otroke morajo vzgajati slovenske učiteljice v slovenskih šolah. Najbolj primerne za tak poklic v sestrski šoli so dekleta, ki prihajajo iz podeželja, kjer sta jim bila v »zdravih in vernih družinah« slovenski jezik in kultura položena v zibelko; ki bodo lahko v slovenskem jeziku »kaj lepega povedale o angelčkih, ki otroke varujejo«; ki bodo otroke »učile moliti, kakor so jih njihove dobre mame doma učile« (Puntar 1993: 86); ki bodo molitvene navade prenesle s kmečkega v mestno okolje in tako utirale pot slovenskemu

jeziku v nemško govorečem Mariboru. Vzgoja, ki jo je zagovarjala Margareta Puhar v materni hiši, je tako rasla iz pozitivnih lastnosti, ki so otroke opogumljale (Puhar 1993: 35) in jih spodbujale za sporazumevanje v slovenskem jeziku.

ZAKLJUČEK

Margareta Puhar je pripravila vse potrebno, da je lahko Terezija Angelina Križanič, ki je kongregacijo vodila med letoma 1887 in 1896, ob še vedno nemškem učnem jeziku na učiteljišču vsako leto zaprosila tudi za tečaje slovenskega jezika. Prizadevala si je, da Slovenci v Mariboru ne bi slepo sledili nemški politični, družbeni in kulturni usmeritvi, obsojala je narodno in jezikovno odpadništvo ter načrtno germanizacijo mesta, še zlasti šolstva. Začela je boj za uveljavitev slovenskega jezika. Njena hotenja so za razliko od Margarete Puhar povzročala večje težave, ki so ustvarjale napetosti in dobivale značaj narodnostnega boja z Nemci – šolske sestre je odločno podpirala v vse pogostejših sporih z nemškutarji, slovenščini pa je dajala vedno večjo vlogo v šoli in skupnosti:

Sestre so morale govoriti en dan slovensko, drugi nemško. Ob nedeljah je bila ena sveta maša in pridiga slovenska, druga nemška. Tako je pripravljala možnost uvajanja slovenščine na učiteljišču. Na učiteljišču so bile najprej tri ure na teden slovenske. Vrtec in vadnica sta imela po en slovenski razred. Učiteljišče šolskih sester je bila edina dvojezična šola v Sloveniji: državne šole so zaradi političnih razmer sprejemale le nemške gojence in gojenke. (Kodrič, Palac 1986: 35)

Zelo aktiven odnos Angeline Križanič do vprašanja slovenskega učnega jezika in zavzetost za narodnostno sta obrodila bogate sadove: leta 1894 so šolske sestre dobile dovoljenje za slovenski otroški vrtec, 20. oktobra 1897 dovoljenje za I. vzporedni slovenski razred (Kopitar 1929: 2), dovoljenje za II. vzporedni razred pa leta 1904. »Ta dva slovenska vzporedna razreda s štirimi šolskimi leti sta bila edina slovenska dekliška šola v Mariboru do preobrata po svetovni vojni leta 1918.« (Kopitar 1929: 3). Šele po prvi svetovni vojni so postali slovenski razredi temeljni, nemški pa vzporedni, dokler se niso postopoma ukinili.⁷ Učni jezik je bil pred tem nemški, a učenke slovenske narodnosti so imele posebne slovenske oddelke, v katerih so se učile slovenščine v dveh skupinah po 4 ure na teden (Kopitar 1929: 2).

Angelina Križanič – njeno prepričanje je bilo, da šolske sestre »ne smejo zaдушiti v sebi ljubezni do maternega jezika« in »hoditi po tujih šegah in

⁷ <http://www.sistory.si/pdf/Prikazovalnik.php?urn=24702>

navadah« – je imela v boju za slovenski jezik večinsko podporo v materni hiši, še posebno pa sta pri tem izstopali sorodnici jezikoslovca Jerneja Kopitarja in pesnika Otona Župančiča, s. Anastazija Kopitar in s. Benedikta Zupančič (Kodrič, Palac 1986: 222).

Margareta Puhar je spremljala delo mlajših šolskih sester in se veselila vseh uspehov mariborske Kongregacije do začetka 20. stoletja. Zadnja leta ni mogla več veliko delati, saj je bila nepokretna in odvisna od pomoči drugih sester. »Bila je to zadnja izmed prvih štirih sester, ki so prišle iz Gradca.« (Kronika 2007: 612):

6. marca 1901 se je ob 7.15 zjutraj naša mati ustanoviteljica tukajšnje matrne hiše s. M. Margareta Puhar ločila v boljše onostranstvo. Rodila se je 6. marca 1818 na Kapeli pri Radencih, preoblečena 22. avgusta 1844 pri šolskih sestrah v Algersdorfu pri Gradcu. Ob času poklicanja šolskih sester v Maribor, tj. 15. oktobra 1864, je prišla semkaj in delovala kot prednica v čast Božjo, v blagor rastoče skupnosti in v korist krščanske mladine do leta 1881; zdaj so njene telesne moči podlegle naporom in trudom službe, in po potrpežljivem prenašanju vseh bolečin svoje dolgotrajne bolehnosti je blaženo zaspala v Gospodu 6. marca 1901 v materni hiši šolskih sester v Mariboru.

Naj gredo za rajno številna dobra dela, ki jih je storila, mnoge molitve tistih, ki so ji dolžni zahvalo, naj bo njen delež slava svetnikov in večni Božji mir! (Kronika 2007: 69)

Dvesto let po rojstvu Margarete Puhar se zdi, da se Slovenci iz zgodovine še vedno ne znamo učiti. V Mariboru ni več nemškutarjev, žal pa njihovo »poslanstvo« danes nadaljujejo privrženci jezikovne globalizacije, tako da poskušajo anglizirati slovensko šolstvo in pahnti slovenski jezik v položaj, iz katerega so ga v drugi polovici 19. stoletja začele uspešno reševati Slomškove šolske sestre. Prizadevale so si za prestižnost slovenskega (učnega) jezika in njegovo vsestransko rabo v javnosti, danes pa se v slovenskem Mariboru slovenski jezik ponovno umika (tokrat) angleškim javnim napisom, nekoč slovenska imena mariborskih hotelov se čez noč zamenjujejo z »zvenečimi« angleškimi, v vrtcih, šolah in na univerzi pa angleščina v imenu globalizacije brezsravno prevzema mesto slovenščine. Quo vadis, Slovenija? Ali bo čez dvesto let, ob dvojni dvestoti obletnici Margarete Puhar, »tod še bival slovenski rod?«

LITERATURA

Josip APIH, 1898: *Naš cesar. Spomenica ob petdesetletnici njegove vlade*. Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Etbin BOJC, 1974: Začetni razvoj osnovnega šolstva na Slovenskem. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* XXII, 179–189.

Jan BAUDOUIN DE COURTENAY, 1873: *Nektere opazke ruskega profesorja*. Gorica: Na stroške spisateljve. Natisnjeno pri Paternoliju. Samozaložba.

Andrej FEKONJA, 1902: Slovenščina v semeniščih. *Dom in svet* 15/7, 432–434, 488–491.

Janko GLAZER, 1993: *Razprave, članki, ocene*. Izbral, uredil in opombe napisal Viktor Vrbnjak. Maribor: Obzorja.

Bruno HARTMAN, 200: *Kultura v Mariboru*. Maribor: Obzorja.

Ivan HRIBAR, 1928–1933: *Moji spomini. I–IV*. Ljubljana: Slovenska matica.

Josip JERAJ, 1935: *Cerkvena zgodovina. Oris z domačega vidika*. Maribor: Samozaložba. Tiskarna sv. Cirila.

Marko JESENŠEK, 2003: Slomškov jezikovni nazor in slog. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige* (Obdobja, 20). Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 669–682.

– –, 2010: Slomškova rokopisna slovnica – Inbegriff der slowenischen Sprache für Ingeborene. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 10/2–3, 667–681.

– –, 2015: *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 110). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

– –, 2015a: Slovenski jezik v Avstrijskem cesarstvu = The Slovene language in the Austrian empire. *Střední Evropa včera a dnes. proměny koncepcí. Kolektivní monografie*. 1. vyd. Ur. Ivo Pospíšil. Brno: Jan Sojnek – nakladelství Galium. 89–97.

– –, 2016: *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi*. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 117). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1986: Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. *Zgodovina – poslanstvo – življenje. Redovništvo na Slovenskem* 2. Ur. France M. Dolinar. Maribor: Mariborska provinca šolskih sester; Celovec: Koroška provinca šolskih sester; Trst: Tržaška provinca šolskih sester.

Anastazija KOPITAR, 1929: *Zasebno žensko učiteljišče šolskih Sester v Mariboru. K številki 116. Kratka zgodovina osnovne šole, odn. vadnice šolskih sester v Mariboru*. Tipkopis. 29.3. 1929.

– –, 1930: *Zasebno žensko učiteljišče šolskih Sester v Mariboru. XXXVII. Izvestje. Šolsko leto 1929/30*. V Mariboru: Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. V samozaložbi. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ZGAMI5IR/97d94be5-d100-43d8-8f9b-34ea1d458d74/PDF>.

Fran KOVAČIČ, 1934, 1935: *Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski*, I. Celje: Družba sv. Mohorja.

– –, 1935: *Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski*, II. Celje: Družba sv. Mohorja.

Franz KOSAR, 1863: *Anton Martin Slomšek. Fürst-Bischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken von Franz Kosar*. Marburg.

Alenka KOZAR, 2014: *Obeležitev 210-letnice šolstva – Po korakih skozi čas*. Dostopno na: <http://www.os-kapela.si/2014/11/16/dan-sole-obelezitev-210-letnice-solstva-na-kapeli/>

Franc KRAMBERGER, 1999: Odsevi Slomškovega pedagoškega dela. *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška*. Zbornik ob razstavi. Ur. Branko Šuštar. Ljubljana: Slovenski šolski muzej. 33–37.

KRONIKA, 2007: *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca.

Sandra KURNIK ZUPANIČ, Vlasta STAVBAR, 2012: *Slovenska čitalnica v Mariboru*. Dostopno na: <https://www.kamra.si/mm-elementi/item/slovanska-citalnica-v-mariboru.html>

Matija OGRIN, 2012: Anton Martin Slomšek in vprašanje enotnosti slovenskega kulturnega prostora. *Slavistična revija* 60/3, 457–468, 469–481.

Rudolf Gustav PUFF, 1847: *Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte. I. Band*. Grats. Druck und Papier von den Andr. Leykam'schen Erben.

Natalija PALAC, 2010: *Pisma s. M. Margarete Puhar*. Fonti (Viri), Zvezek št. 1. Grottaferrata: Vrhovno vodstvo

Hedvika PUNTAR, 1993: Po sledih m. Margarete Puhar. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester.

Leonita ROJS, Avgušтина ZOREC, 1987: *Šolske sestre Sv. Frančiška – Mariborska provinca*. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester.

Anton Martin SLOMŠEK, 1862: Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega šolstva. *Drobtinice* XVI, 71–79.

– –, 1885: Poslednje sporočilo. *Zbrani spisi. Četrta knjiga. Različno blago*. Ur. Mihael Lendovšek. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora u Celovcu.

– –, 1939: *Anton Martin Slomšek. Knjiga njegovih misli*. Ur. Tine Debeljak. Ljubljana: Založba Tabor.

– –, 1999: *Mihi Sancta et Cara. Slomškova o duhovno vodilo*. Maribor: Slomškova založba.

Jožef SMEJ, 2007: Spremná beseda. *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca. 5–7.

Urša ŠEBAT, 2008: *Zasnova vzgojnega delovanja pri šolskih sestrah sv. Frančiška Kristusa. Kralja*. Diplomsko delo. Ljubljana: U. Šebat; Filozofska fakulteta.

Manica ŠPENDAL, 1983: Glasbeno življenje v Mariboru. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 31/2–3, 183–192.

<http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

<http://solske-sestre.si/sl/razvoj-kongregacije-solskih-sester>

http://mail.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/vodnik2010/Re-dakcija_vodnik-celota_STRANI_0522-0620.pdf str. 544

<http://www.sistory.si/pdf/Prikazovalnik.php?urn=24702>

<http://www.os-kapela.si/2014/11/16/dan-sole-obelezitev-210-letnice-solstva-na-kapeli/>

<https://www.kamra.si/mm-elementi/item/slovanska-citalnica-v-mariboru.html>

MARGARETA PUHAR AND SLOVENE (AS A TEACHING) LANGUAGE

Summary

The Maribor School Sisters followed Slomšek's idea on education in the Slovene language and are therefore called Slomšek's School Sisters. Slomšek connected the Slovene language and the education of priests, general education and the ability to speak in public. In 1842, he published the Slovene textbook "*Blaže in Nežica v nedeljski šoli*", which advised school teachers what and how to teach the Slovene youth. In 1862, shortly before his death, he followed the advice of Pope Pius IX. and strived for educating youth in religious establishments in Maribor and in his diocese. In 1864, Sister Margareta Puhar began fulfilling his wish for the youth's spiritual growth and education in the Slovene language. On today's Strossmayerjeva Street, she organised a help centre for poor girls and within four years this centre developed to a four-class school with 300 female students.

Slomšek's School Sisters raised and educated also in the Slovene language and helped "slovenize" Maribor. In the 19th century, Maribor was due to forced Germanisation and determined Germany supporters a German-speaking city. In these circumstances, the work of Slomšek's School Sisters outreached the religious and educational framework and it reached the national character, which manifested itself in endeavours for achieving an equal use of the Slovene language in education as well as in public life. It first seemed that School Sisters wanted to help "mostly neglected and poor children from our city", but it was actually the fulfilment of Slomšek's theological explanation of the language and the evangelic thought that one "cannot live on bread alone", but on the manna, i. e. "word" – or as Slomšek put it: "Our Slovene language is God's gift!" Margareta Puhar was in the Germany oriented Maribor area much more than just an educator, for she understood the role and the meaning of the Slovene language in shaping the Slovene national identity. Her fighting for Slovene as a teaching language proved that the spiritual dimension of the Slovene nation is necessary and that the Slovene nation can only survive with the help of (God's) word in the Slovene language. Margareta Puhar knew that the Slovene youth has to be taught in Slovene by Slovene School Sisters. She tried to achieve the prestige of Slovene as a (teaching) language in distinctly German-speaking Maribor.

MARGARETA PUHAR UND SLOWENISCH ALS (LEHR)SPRACHE

Zusammenfassung

Die Mariborer/Marburger Schulschwester werden, laut ihrer Verfolgung der Idee Martin Slomšeks von der Ausbildung in slowenischer Sprache, Slomšeks Schulschwester genannt. Slomšek verband mit der slowenischen Sprache die Ausbildung der Priester, allgemeine Ausbildung und Erziehung und die Kunst des Redens in der Öffentlichkeit. Im Jahr 1842 gab er das slowenische Lehrbuch *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* mit Ratschlägen für Lehrer, wie sie die slowenische Jugend zu lehren haben, heraus. Im Jahr 1862, kurz vor seinem Tod, setzte er sich nach der Initiative vom Papst Pius IX. für die Erziehung der Jugend in kirchlichen Institutionen in Maribor/Marburg sowie seiner Diözese ein. Im

Jahr 1864 fing Schwester Margareta Puhar seinen Wunsch, d. h. die Sorge für die geistige Entwicklung der Jugend und für die Ausbildung in slowenischer Sprache, zu verwirklichen. In der heutigen Strossmayer-Straße organisierte sie Hilfe für arme Mädchen, aus der sich schon nach vier Jahren eine vierjährige Schule mit 300 Schülerinnen entwickelte.

Slomšeks Schulschwestern erzogen und unterrichteten auch in slowenischer Sprache und halfen damit Maribor/Marburg zu „slowenisiern“; Maribor/Marburg war im 19. Jahrhundert wegen gewaltsamer Germanisierung und erbitterter Deutschtümler eine deutschsprachige Stadt. Unter solchen Umständen überwuchsen die Aktivitäten von Slomšeks Schulschwestern die religiösen und erzieherischen Rahmen – sie erreichten den nationalen Charakter, der sich in den Bemühungen um die gleichberechtigte Benutzung der slowenischen Sprache im öffentlichen Leben zeigte. Am Anfang schien es, als wollten sie „vor allem den vergessenen und armen Kindern unserer Stadt“ helfen, in Wirklichkeit ging es aber um die Verwirklichung von Slomšeks theologischen Erklärung der Sprache und dem evangelischen Gedanken „der Mensch lebt nicht nur vom Brot allein“, sondern von der Manna, d. h. vom „Wort“ – oder laut Slomšek: „Unsere slowenische Sprache ist Geschenk Gottes!“ Margareta Puhar war in der mit Deutschtümler voller Mariborer/Marburger Umgebung viel mehr als nur Erzieherin, denn sie verstand die Rolle und die Bedeutung der slowenischen Sprache bei der Entwicklung der slowenischen Nationalidentität. Ihr Kampf für die slowenische Sprache ist Beweis dafür, dass für die Erhaltung des Slowenentums die geistliche Weite der Nation, die nur mit Hilfe von (Gottes) Wort in slowenischer Sprache überleben kann, notwendig ist. Margareta Puhar wusste, dass die slowenische Jugend in slowenischen Schulen von slowenischen Schulschwestern in slowenischer Sprache unterrichtet werden muss. Sie bemühte sich um das Prestige von Slowenisch als (Lehr)Sprache in sprachlich äußerst deutsch orientiertem Maribor/Marburg.

Margareta Puhar in šolstvo v Mariboru med obema vojnama

Fanika Krajnc-Vrečko*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2:37(497.412)"1918/1939"

Fanika Krajnc-Vrečko: Margareta Puhar in šolstvo v Mariboru med obema vojnama. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 115–124

Razprava osvetljuje čas med obema vojnama, v katerem so šolske sestre vodile pomembne vzgojne ustanove v Mariboru. Na ženskem učiteljišču se je do druge svetovne vojne izobrazilo več kot 1.200 slovenskih učiteljic, ki so pomembno vplivale na vzgojo narodne zavesti in utrjevanje slovenskega jezika, kar je moč prepoznati iz številnih kulturnih prireditev v mestu. Jugoslovanske šolske oblasti so močno nasprotovale delovanju ustanove mariborskih šolskih sester, posamezne predstojnice pa so se s svojim izjemnim ugledom in organizacijskimi sposobnostmi dve desetletji borile za ohranitev učiteljišča.

Gljučne besede: šolske sestre, šolstvo v Mariboru, cerkvene šole, dekliške šole, odnosi z državo

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-055.2:37(497.412)"1918/1939"

Fanika Krajnc-Vrečko: Margareta Puhar and Education in Maribor between the Two Wars. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 115–124

The discussion highlights the time between the two wars, in which the School Sisters were in charge of important educational institutions in Maribor. Until the Second World War, over 1,200 Slovene female teachers were educated at the women's college of education. They significantly influenced the education of national consciousness and the consolidation of the Slovene language, which can be observed in numerous cultural events in the city. The Yugoslav school authorities strongly opposed the work of the institution of the Maribor School Sisters, while individual prioresses were for two

* zn. sod. dr. Fanika Krajnc-Vrečko, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Enota v Mariboru, Teološka knjižnica Maribor, Slomškov trg 20, SI 2000 Maribor, fanika.vrecko@teof.uni-lj.si

decades fighting for the preservation of the college of education with their remarkable reputation and organizational skills.

Key words: School Sisters, educational system in Maribor, ecclesiastical schools, girls' schools, relations with the state

UVOD

Ustanovitev zavoda mariborskih šolskih sester je usodno vplivala na duhovno in cerkveno podobo mesta Maribor ter na zgodovinski razvoj izobraževalnih ustanov vse do druge svetovne vojne. Mati Margareta Puhar je po prihodu v Maribor sledila želji škofa Slomška, ki jo je po prihodu iz Rima in pogovoru s papežem Pijem IX. zaupal Društvo katoliških gospa, da bi v mestu ustanovili zavod za vzgojo in šolanje sirot, predvsem revnih deklic, in bi ga vodile redovnice (Kovačič 1928: 277). Od prvih začetkov se je zavod razvil v močno izobraževalno središče, ki je v mestu odigralo pomembno vlogo pri izobraževanju ženske mladine od otroškega vrtca in osnovne šole do učiteljišča, ki so ga šolske sestre vodile od leta 1892 do začetka druge svetovne vojne 1941.

MARGARETA PUHAR IN VZGOJNO POSLANSTVO ŠOLSKIH SESTER

Slomškov naslednik škof Maksimilijan Stepišnik je iz avstrijskega Eggenberga poklical redovnice, da bi v Mariboru vodile vzgojno ustanovo. 15. oktobra 1864 so prišle v Maribor prve tri sestre, ki so prevzele hišo v Schmidererjevi ulici 11, današnji Strossmayerjevi. Prva predstojnica je bila s. Margareta Puhar, s. Veronika Bauer je bila učiteljica šivanja in s. Salezija Weitzer učiteljica pletenja. Iz teh skromnih začetkov je v šolskem letu 1868/69 nastala štirirazredna šola s 300 učenkami (Jubilejni seznam 1939/40: 7). Leta 1869 je bil sprejet avstrijski državni zakon, ki je zahteval splošno osemletno šolsko obveznost in je nadzorstvo šol podredil državi. Tako so sestre učiteljice in vzgojiteljice bile usposobljene in so delovale po tedanjih državnih predpisih, kar je pomenilo tudi določen germanizacijski pritisk v šolskih ustanovah (Rojs, Zorec 1987: 102). Vzgojno in izobraževalno delo šolskih sester pa je poleg osnovnih moralnih načel in krščanske vzgoje temeljilo tudi na krepitvi narodne zavesti in ljubezni do maternega jezika.

Iz besed m. Margarete razvidno njeno poslanstvo pri skrbi za vzgojo revnih deklic:

Kako srečna sem in se Bogu in tudi vam, drage sestre, zahvaljujem za vso pomoč, oporo, za molitev, žrtve in zvestobo pri delu za našo kongregacijo. Bog je dal blagoslov našemu delu pri vzgoji otrok. Po prvotni želji škofa Slomška in poznejši naši želji smo vse moči darovale v prvi vrsti za vzgojo zapuščenih, revnih otrok našega mesta. Zahvalim se vam,

ker ste se temu delu z vsem srcem tudi materinsko posvetile. Zdaj na ulicah Maribora ni več videti nobenega zapuščenega otroka. S tem pa vsa beda še ni odpravljena. (Puntar 1993)¹

V želji po odpravi bede oziroma omilitvi težkih razmer v mariborskih predmestjih je m. Margareta sestram dajala jasna navodila, kako naj skrbijo za otroke:

Naše ustanove naj ostanejo zveste svojemu prvotnemu namenu. Skrb za vzgojo in nego naj najprej posvetijo otrokom iz revnih družin in šele potem tistim, ki so sposobni plačevati celotno oskrbnino oziroma šolnino. Pri tem si posebno prizadevajte, da v naši praksi med revnimi in bogatimi ne bo nikoli nobenih razlik. (Puntar 1993)²

Njena pedagogika je bila usmerjena v izgradnjo zdravih medčloveških odnosov in vzgojo pozitivnih osebnosti, pri čemer je od sester vzgojiteljic zahtevala poštenost, pravičnost in spoštovanje človekove osebe:

Tudi naša vzgoja naj ne poudarja samo slabih lastnosti. Vzgojo je treba graditi na pozitivnih lastnostih, ki opogumljajo. Vsak otrok jih ima, le da jih v družini ali zunaj nje ni še nihče odkril ali priznal. Zapomniti si moramo tudi, da dobra beseda dobro mesto najde. Če pa ne uspemo, je treba veliko in potrpežljivo moliti. (Puntar 1993)³

Sestre so se kasneje spominjale njenih vzgojnih metod in so zapisale:

Večkrat je priporočila, naj z otroki ne bomo pretrde; tudi naj čim manj svarimo s predolgimi in prepegostimi pridigami. Če je le mogoče, naj z otrokom, ki je kaj zagrešil, uredimo 'med štirimi očmi'. Pri tem naj ne uporabljamo sramotilnih in ponižujočih besed, ki otroka žalijo in prizadenejo njegov ponos. Iz ust sester naj bi otrok ne slišal nikoli nič takega. Posebno naj se nobena ne spozabi, da bi otroka kaznovala s šibo ali ga tepla. Redovnica naj se nikoli ne pregreši s tako surovostjo, da bi svoje roke uporabljala za kaznovanje otrok, ampak rajši za blagoslov. S takimi kaznovanji bi otroka globoko razočarali in v mladi duši bi se podrlo zaupanje in spoštovanje do redovnic za vedno. Otroka je treba posvariti tako, da bo čutil, da ga imamo radi in mu dobro želimo. (Puntar 1993)⁴

Kot je m. Margareta gradila na lastnostih, ki opogumljajo, tako so sestre v naslednjih desetletjih potrebovale veliko poguma, da so svoje vzgojno in izobraževalno delovanje razvijale ter poleg vrtca in osnovne šole ustanovile žensko učiteljišče (ustanovljeno leta 1892, pravico javnosti dobilo v šolskem letu 1896/97), ki je do druge svetovne vojne vzgojilo več kot 1.200 slovenskih učiteljic.⁵ V njem se je kljub večkratnemu ostremu nasprotovanju šolskih oblasti gojil narodni duh in slovenski jezik (Kodrič, Palac 1986: 132).

¹ <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

² <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

³ <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

⁴ <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar>

⁵ Na Slovenskem so poleg ženskega učiteljišča šolskih sester v Mariboru v tem času delovale: Zasebna ženska učiteljska šola pri uršulinkah v Ljubljani, ustanovljena 1860, pravico

ŽENSKO UČITELJIŠČE IN ZAVOD MED OBEMA VOJNAMA

Po koncu prve svetovne vojne so sestre z navdušenjem sprejele novo oblast, saj so pričakovale, da bodo v novi državi lažje izpolnjevale svoje poslanstvo na področju šolstva. Toda kaj kmalu so spoznale, da njihovo delovanje ne bo nič lažje kot pod avstrijsko oblastjo. Splošno vzdušje v Mariboru ni bilo naklonjeno Cerkvi in njenim ustanovam, nemiri, ki so jih povzročali Nemci in nemškutarji, pa so ogrožali tudi delovanje šolskih sester. Odločilno vlogo za zaščito sester in zavoda je imel general Maister, ki ga sestre večkrat omenjajo v svoji kroniki kot dobrotnika in zaščitnika, skupaj z njegovo ženo (Kronika 2007: 352, 354).

Šole s pravico javnosti

Leta 1922, ko so sestre sprejele svoje prve Konstitucije in je materina hiša v Mariboru postala središče Mariborske province, je zavod imel učiteljišče z vadnico (osnovna šola), meščansko šolo, otroški vrtec z dvema oddelkoma, gospodinjsko šolo, tečaj za učiteljice ročnega dela ter večerne gospodinjske tečaje. Pred tem, v začetku leta 1921, si je vodstvo zavoda prizadevalo ponovno pridobiti pravico javnosti za otroški vrtec, osnovno, meščansko in učiteljsko šolo. V prošnji prosvetnemu ministrstvu so sestre utemeljevale pravico javnosti s tem, da so »šole res potrebne, imele so jasno preteklost in razen tega niso bile v breme državi« (Kodrič, Palac 1986: 132). Zaradi neuspešnega sporazumevanja s prosvetnim ministrstvom so prošnjo za pravico javnosti istega leta še enkrat ponovile, a niso bile uspešne. Šolska oblast je načrtovala ukinitvev ženskega učiteljišča in v Mariboru so nameravali ustanoviti državno učiteljišče, ki bi prevzelo tudi učenke ženskega učiteljišča šolskih sester. Šolsko poslopje so nameravali spremeniti v bolnico ali sanatorij. Temu so se sestre odločno uprle. Največ zaslug za ohranitev zavoda oziroma učiteljišča je imela ravnateljica s. Anastazija Kopitar v letih 1922–1933.

Čeprav je leta 1924 zaradi velikega števila učiteljev učiteljišču pretila nevarnost, da ga ukinejo, se to ni zgodilo, saj je Anton Korošec postal prosvetni minister v Beogradu in je samostanskim šolam znova vrnil pravico javnosti (Rojs, Zorec 1987: 107).

javnosti dobila 1902, in Zasebno žensko učiteljišče uršulink v Škofji Loki, ustanovljeno 1906 s pravico javnosti od leta 1936 (Stalež šolstva 1934: 33). Sestre usmiljenke sv. Vincencija Pavelskega pa so vodile Zasebno dekliško meščansko šolo v Marijinem domu v Kočevju v letih 1918–1941 (Letno poročilo 1939: 3).

Grožnje o ukinitvi učiteljišča

Koroščevo mnistrovanje je trajalo le kratek čas – 27. julij do 6. november 1924 (Stalež šolstva 1934: 254) – in njegov naslednik Svetozar Pribičević je znova izdal odlok, da učiteljišče v letu 1925 ne sme pričeti s prvim letnikom. Prepoved je bila takole utemeljena:

Po 16. členu ustave SHS, po katerem morajo vse šole dajati moralno vzgojo in razvijati državno zavest v duhu narodne enotnosti in verske strpljivosti, za kar ima država garancijo le v državnih šolah. (Kodrič, Palac 1986: 132).

Vodstvo zavoda je znova nasloвило prošnjo na slovenske poslance in bansko upravo v Ljubljani in ti so podprli prošnjo za obstoj z obrazložitvijo, da imajo sestre izjemne zasluge za izobraževanje doma in v tujini, kjer delujejo med slovenskimi ter hrvaškimi izseljenci v Ameriki, Egiptu, Argentini in drugod (Rojs, Zorec 1987: 107).

Naslednja leta so z ministrstva prosvete prihajale različne prepovedi, ki so ovirale nemoteno delovanje učiteljišča. Tako so leta 1927 omejili vpis v prvi letnik na 30 slušateljic, leta 1929 pa absolventkam učiteljišča niso priznali javne službe.

Leta 1933 je država posegla v kadrovsko zasedbo, ko je prepovedala poučevanje na učiteljišču za vse sestre, ki niso imele fakultetne izobrazbe, čeprav so nekatere od teh na šoli poučevale tudi več kot 25 let. V šolskem letu 1933/34 so tako po odloku ministrstva prosvete (S. n. br. 5463 z dne 24. marca 1934) bile odstavljene naslednje sestre učiteljice:

s. Anastazija Kopitar, ravnateljica (na šoli 26 let); s. Ambrozija Gornik, nastavnica za risanje in lepopis (19 let); s. Roza Jug, učiteljica ročnih del (25 let); s. Eleonora Kozole, učiteljica srbohrvaščine (5 let); s. Milena Štih, nastavnica za učni jezik in pedagogiko (16 let) in s. Emanuela Trstenjak, nastavnica za zgodovino in zemljepis (24 let). Vodstvo zavoda jih je nadomestilo s honorarnimi sodelavci, tj. profesorji z državne klasične gimnazije in tako preprečilo ukinitve šole zaradi pomanjkanja učiteljic (Izvestje 1933/34: 5).

Med odstavljenimi učiteljicami sta še v istem letu umrli ravnateljica Anastazija Kopitar (1877–1933) in s. Emanuela Trstenjak (1883–1933). V zahvalnem zapisu ob smrti s. Anastazije Kopitar, pranečakinje jezikoslovca Jerneja Kopitarja, so sestre izpostavile njeno izjemno vlogo pri ustanovitvi in vodenju učiteljišča ter odnosu do materinščine:

Ljubezen in vera sta jo nagnili, da si je zgodaj izbrala poklic, ki mu je nad 30 let posvečala vse svoje sposobnosti in moči. 9 let je delovala kot vadniška učiteljica v Mariboru v slovenskem razredu. Učiteljiščnice so kar uživale pri hospitacijah v njenem razredu, tako nazorno, živahno in zanimivo je znala najmanjšim učenkam podajati osnovne nauke. Gradila pa je tudi – sama kova kremenitega – trdne temelje poznejšim značajem. 25 let je kot glavna učiteljica poučevala na učiteljišču slovenščino. Kako vneta je bila za mili

materni jezik in kako si je prizadevala, da bi ga vzljubile tudi bodoče učiteljice, vedo pač najbolj njene bivše učenke. Da je za nemške vlade vel med šolsko mladino širom sedanje Dravske banovine narodni duh, je v precejšnji meri tudi zasluga s. Anastazije. 10-letno ravnateljstvo najbolj osvetljuje njena ljubezen do malih. Izrazito je v tem sledila klicu najvišjega Vzgojitelja: »Pustite male k meni!« Najbolj srečno se je čutila, kadar je hospitirala v vadniških razredih. Vera v Njega, ki mu je prepustila vrhovno vodstvo zavoda, upanje v mladino in njeno življenjsko silo, ljubezen do poklica in domovine, to troje je dajalo pokojni ravnateljici tisto neupogljivo voljo, da je premagala neštete ovire, ki so ogrožale naše učiteljske. Za svoje zaslužno delo je bila odlikovana dne 15. avgusta 1929 z redom sv. Save IV. razreda. (Izvestje 1933/34: 3)

Učiteljica zgodovine in zemljepisa, ki je 24 let poučevala na učiteljski šoli, s. Emanuela Trstenjak, je bila zelo priljubljena med učenkami in sestrami. Ob njeni smrti so šolske sestre zapisale:

Kako spretno je znala ogreti pouk! Ogenj navdušenja, ki je plamtel iz njenih predavanj, je vnel tudi učiteljske predmete. – Pri zgodovini je bila s. Emanuela prav v svojem elementu. Saj pa je tudi imela na tem področju obširno in temeljito znanje kakor malokdo; iz svoje duhovne zakladnice je črpala pri pouku ter pri slavnostnih govorih ob državnih in narodnih praznikih. Ljubezen, ki je ožarjala njeno delo, je rodila veselje in iz obeh je rasel bogat uspeh. (Izvestje 1933/34: 4).

Septembra leta 1935 je Ministrstvo prosvete znova poseglo v delovanje zavoda, ko je z odlokom S.n.br. 35.042 z dne 7. 9. 1935 na ženski učiteljski šoli dovolilo vpis v prvi letnik samo za sestre pripravnice. Zunanjih dijakinj sestre niso smele sprejeti.

V tem letu je Ministrstvo prosvete načrtovalo spremembe zakona o srednjih in učiteljskih šolah, s katerimi je nameravalo ukiniti zasebne srednje šole oziroma jim vzeti pravico javnosti. 15. novembra 1935 je škofijski ordinariat Maribor na ministrstvo prosvete v Beogradu naslovil prošnjo za ohranitev učiteljske šole šolskih sester z naslednjo utemeljitvijo:

V lavantinski škofiji bi bil s takšnim zakonom prizadet velezaslužni zavod šolskih sester, ki obstoja že od leta 1864 in je ves ta čas vzorno skrbel za pouk in vzgojo mestne in podeželske ženske mladine. V Mariboru oskrbuje dobro obiskano osnovno šolo, ki je bila do sedaj vadnica njihove ženske učiteljske šole; 4 razredno meščansko šolo z eno vzporednico, ki šteje letos 229 učenk ter peti razred ženske učiteljske šole z 20 učenkami in vsled odloka Ministrstva prosvete z dne 7. 9. 1935 s.n.br. 35.042 prvi razred samo za samostanske sestre učiteljske pripravnice. Vsled velike pomembnosti za narodno in moralno vzgojo naroda imajo te šole že mногоletno pravico javnosti ... Te šole se v pouku in vzgoji natančno ravna po vseh šolskih zakonih in predpisih, ki jih izdaje Ministrstvo prosvete, ki vse te šole po svojih zastopnikih nadzoruje, ter vsako leto imenuje odposlanca – komisarja, ki predseduje diplomskemu izpitu na ženski učiteljski šoli ter o uspehu poroča Ministrstvu prosvete. Ta poročila so bila za zavod šolskih sester vedno lepa in častna. Veliko je delal zavod šolskih sester za prebujanje jugoslovanske zavesti. (NŠAM, Šk. pis., P7, šk. 1, Šolske zadeve)

Na dopis je ordinariat prejel naslednji odgovor: »/.../ Ove škole mogu i dalje postojati pod uslovima koji su predviđeni u ranijim zakonima.« Ministrstvo potrdilo, da sprememba zakona ne velja za nazaj in da za zasebne učiteljske šole ostaja v veljavi določilo zakona iz leta 1929 (NŠAM, Šk. pis., P7, šk. 1, Šolske zadeve). V šolskem letu 1936/37 je učiteljišče znova dobilo dovoljenje za vpis v prvi letnik. Leta 1936 so sestre nameravale poleg učiteljišča začeti z novim zavodom za vzgojo deklet, ki bi dekletom nudil splošno izobrazbo. Ministrstvo je celo potrdilo program in učni načrt, vendar je zaradi premajhnega števila vpisanih deklet program trajal le eno leto (Rojs, Zorec 1987: 108).

V začetku leta 1937 se je zavod poslovil od ustanoviteljice učiteljišča s. Angeline Križanič (1854–1937) in v Izvestjih so ji sestre zapisale nekrolog, iz katerega je moč prepoznati njeno trdno, pošteno in blago osebnost, kakršna je bila potrebna za ohranitev ženskega učiteljišča šolskih sester v Mariboru:

Delovala je kot učiteljica na osnovni šoli šolskih sester v Mariboru in v Celju. Mati Angelina je bila rojena učiteljica – vzgojiteljica. S svojo preprostostjo, z otroško veselo naravo, s svojim blagim srcem se je približala otroškim dušam in jih pritegnila nase. Otroci so jo ljubili kakor svojo mater. V svojem razredu in v vsej hiši je ustvarjala ozračje domačnosti, v katerem so se čutili srečne in zadovoljne vsi. Koliko dobrega so ponesle številne učenke iz njene šole v življenje tekom celih 50 let njenega učiteljevanja: temeljitega, obširnega znanja in srčne kulture. Saj jim je vsajala v srce globoko in iskreno vernost in zlati nauk »Čednost, rednost in točnost so dika vsakega dekleta, vsake žene.«

Leta 1892. je mati Angelina priborila kongregaciji učiteljišče ... Kaj je vodilo vrhovno predstojnico Angelino Križanič pri tej ustanovitvi? Zavest, da je kongregaciji lastno učiteljišče nujno potrebno, saj ji je glavni namen pouk in vzgoja mladine, nič manj pa ljubezen do lastnega naroda; hotela mu je vzgojiti dobrih, narodno zavednih učiteljic, ki bi v nežnih srcih slovenske dece gojile ljubezen do Boga, do slovenskega naroda in do mile slovenske besede. Učiteljišče šolskih sester je bilo edino, ki je izobraževalo slovenske učiteljice za ves Spodnji Štajer. Iz tega učiteljišča pa so šle učiteljice-redovnice tudi preko morja v daljno Ameriko med naše slovenske in hrvatske izseljence« (Izvestje 1936/37, 3–4).

V naslednjih letih je učiteljišče z vadnico delovalo brez večjih pretresov, v šolskem letu 1939/40 so sestre celo dobile dovoljenje za vpis 35 dijakinj in vse so imele pravico na državno učiteljsko službo – ta pravica je bila namreč dijakinjam odvzeta s šolskim zakonom iz leta 1929.

Preden je aprila leta 1941 okupator uničil zavod šolskih sester v Mariboru, je bilo v vseh programih vpisanih 785 učenk: na učiteljišču 99 dijakinj, na petrazredni vadnici 208 učenk, v meščanski šoli 163 učenk, v otroškem vrtcu 70 otrok, v tečaju za ročna dela 101 dekle, v gospodinjski šoli 20 deklet, v gospodinjski nadaljevalni šoli 54 deklet in v tečaju za šivanje 70 deklet in gospa.

Učiteljišče je do ukinitve leta 1941 v skoraj 50-letnem delovanju izobrazilo 1.205 slovenskih učiteljic, ki so odigrale izjemno pomembno vlogo v vzgoji narodne zavesti na celotnem spodnještajerskem ozemlju (Rojs, Zorec 1987: 108–109).

DUH MARGARETE PUHAR V PETDESETIH LETIH VZGOJE PRI ŠOLSKIH SESTRAH

Duh Margarete Puhar se je v vzgojnih načelih zavoda prilagajal potrebam časa. Medtem ko je sama imela pred očmi revne otroke, ki jih je z vzgojo in izobrazbo želela rešiti revščine in pomanjkanje, si je kasnejša vzgoja prizadevala za čim boljši učni uspeh in disciplino. To med drugim dokazujejo Konstitucije (1922: členi 169–199) v poglavju *O vzgoji in pouku deklic* (prim. Konstitucije 1932):

169. Sestre imajo dolžnost ne samo poučevati, marveč tudi krščansko vzgajati; otroci si morajo poleg znanja pridobiti zlasti naslednje čednosti: odkritosrčnost, resnicoljubnost, čistost, rednost in požrtvovalnost.

197. Spoštovanje, pokorščina in ljubezen do predstojnikov se mora gojiti v otroških srcih in ne sme se trpeti, da bi o njih kakorkoli nespodobno govorili.

198. Sestre naj pazijo na to, da ne bodo v srcih gojenk gojile samo pobožnih in nežnih čustev, marveč da jih bodo napeljevale pred vsem h korenitim čednostim. Zato morajo v njih vzbujati živo vero, strah božji in sovraštvo do greha ter jim pogosto zabičevati, da zahteva prava čednost in resnična pobožnost pred vsem zvesto izpolnjevanje stanovskih dolžnosti.

199. Kali tistih pregreškov, za katere so ženska srca posebno sprejemljiva, se morajo pravočasno zatreti. Zato naj se sestre pred vsem izogibljejo vsega, kar bi utegnilo pospeševati ničemurnost in željo drugim dopasti, in naj pojasnjujejo, da je nespamet sveta, ki skoraj izključno goji zunanost, nasprotna krščanskemu življenju in ponižnosti.« (Konstitucije 1932, 59)

Medtem ko je sama gradila na pozitivnih lastnostih, ki opogumljajo ter upoštevajo spoštovanje človekove osebe, je poznejša vzgoja temeljila na vsaj na videz nekoliko strožjih zahtevah po izgradnji izobražene in disciplinirane osebnosti.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski dokumenti

NŠAM, Šk. pis., P7, šk. 1, Šolske zadeve.

NŠAM, Šk. pis., P5, šk. 2, Redovnice.

Literatura

JUBILEJNI SEZNAM, 1939/40: *Jubilejni seznam šolskih sester Kongregacije III. reda sv. Frančiška Asiškega – Kristusa Kralja – z materno hišo v Mariboru. Ob njeni 70-letnici v šolskem letu 1939/40*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.

Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1986: *Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja. Zgodovina, poslanstvo, življenje*. (Redovništvo na Slovenskem 2). Ljubljana: Teološka fakulteta. Inštitut za zgodovino Cerkve.

KONSTITUCIJE, 1932: *Konstitucija šolskih sester III. Reda sv. Frančiška v Mariboru. Lavantinska škofija*. Maribor: V zalogi zavoda šolskih sester.

KRONIKA, 2007: *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca.

Hermina PUNTAR, 1993: *Po sledih M. Margarete Puhar*. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester. <http://solske-sestre.si/sl/mati-margareta-puhar> (pridobljeno 8. 3. 2018).

Leonita ROJ, Avgušтина ZOREC, 1987: *Šolske sestre sv. Frančiška. Mariborska provinca*. Ljubljana: Mariborska provinca.

STALEŽ, 1934: *Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini*. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig.

Urška ŠEBART, 2008: *Zasnova vzgojnega delovanja pri šolskih sestrah sv. Frančiška Kristusa Kralja* (diplomska naloga). Ljubljana: samozaložba.

V OBJEMU BOŽJE PREVIDNOSTI, 2003. *V objemu božje previdnosti*. Za interno uporabo. Maribor: Provincialat šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.

LETNO POROČILO, 1939: Zasebna dekliška meščanska šola v Marijinem domu v Kočevju. *Letno poročilo za šolsko leto 1938–39*. V Kočevju.

IZVESTJE 1929/30: Zasebna ženska učiteljska šola šolskih sester v Mariboru. *Izvestje za šolsko leto 1929/30*. V Mariboru: samozaložba zavoda.

– –, 1933/34: *Izvestje za šolsko leto 1933/34*. V Mariboru: samozaložba zavoda.

– –, 1936/37: *Izvestje za šolsko leto 1936/37*. V Mariboru: samozaložba zavoda.

– –, 1937/38: *Izvestje za šolsko leto 1937/38*. V Mariboru: samozaložba zavoda.

MARGARETA PUHAR AND EDUCATION IN MARIBOR BETWEEN THE TWO WARS

Summary

The educational mission of the Maribor School Sisters, as it was recognized and set by the foundress Margareta Puhar, peaked in the time between the two wars in the 20th century, while simultaneously, during that time, the School Sisters were exposed to one of the most difficult ordeals in the history of their operation.

From 1864 onwards, the Institute of School Sisters in Maribor was responsible for teaching and education of rural and urban female youth. Until 1918, the parallel classes of primary school under the School Sisters were the only Slovene girls' school in Maribor. Until World War II, more than 1,200 Slovene female teachers were educated at the women's college of education, who significantly influenced the education of national consciousness and the consolidation of the Slovene language, which can be observed in numerous cultural events in the city. Between the two wars, the Yugoslav school authorities strongly opposed the institution of the Maribor School Sisters and tried to disrupt their operation in various ways. With their remarkable reputation and organizational skills, individual leaders were fighting for the preservation of the college of education for two decades and although the Church supported them, they had to constantly prove to the state authorities how necessary their work in the field of education really was.

The Maribor women's college of education, led by the School Sisters, experienced some extremely challenging ordeals. In 1921, for example, their rights to be public were denied,

in 1925, the abolishment of the college was demanded, and in 1927, the number of female students enrolled in the first grade was limited. In 1933, the state authorities banned the School Sisters from teaching, despite the fact that some of them had been doing so for twenty-six years, and instead of them, part-time lecturers from the state classical gymnasium were hired. In 1935, the Ministry of Education in Belgrade issued a decree stating that only their own female candidates may be enrolled in the first grade. Nevertheless, the School Sisters did not give up – they successfully tackled the difficulties and proved that taking care of the education of female youth was necessary in Maribor, where Margareta Puhar founded a congregation in the 19th century and from where this mission was successfully spreading throughout Yugoslavia, in the neighbouring countries and among emigrants.

MARGARETA PUHAR UND DAS SCHULWESEN IN MARIBOR/ MARBURG ZWISCHEN DEN BEIDEN KRIEGEN

Zusammenfassung

Die Erziehungsmission der Mariborer/Marburger Schulschwestern, wie sie von der Gründerin Margareta Puhar erkannt und eingeleitet wurde, erlebte in der Zeit zwischen den beiden Kriegen im 20. Jahrhundert ihren Höhepunkt und gleichzeitig waren die Schulschwestern in dieser Zeit einer der schwierigsten Prüfungen in ihrer ganzen Geschichte ausgesetzt.

Die Anstalt der Schulschwestern sorgte in Maribor/Marburg schon ab 1864 für die Ausbildung und Erziehung für Mädchen vom Land und aus der Stadt. Bis 1918 waren die Grundschulparallelklassen bei den Schulschwestern die einzige slowenische Mädchenschule in Maribor/Marburg. Die Lehrbildungsanstalt für Frauen beendeten bis zum Zweiten Weltkrieg 1.200 slowenische Lehrerinnen, die eine wichtige Rolle bei der Stärkung des Nationalbewusstseins und der slowenischen Sprache spielten und diese Tatsache ist aus zahlreichen kulturellen Ereignissen in der Stadt ersichtlich. Zwischen den beiden Kriegen waren die jugoslawischen Schulbehörden stark gegen die Gründung der Mariborer/Marburger Schulschwestern und versuchten auf verschiedene Weise ihre Tätigkeiten zu verhindern. Einzelne Obere kämpften durch ihr außergewöhnliches Einsehen und ihre organisatorischen Fähigkeiten zwei Jahrzehnte für die Erhaltung der Lehrbildungsanstalt und obwohl die Kirche sie unterstützte, mussten sie den Staatsbehörden immer wieder beweisen, wie wichtig ihre Tätigkeiten im Schulwesen doch sind.

Die Mariborer/Marburger Lehrbildungsanstalt für Frauen, die von den Schulschwestern geleitet wurde, erlebte einige äußerst schwierige Prüfungen. Im Jahr 1921 wurden z. B. ihre Öffentlichkeitsrechte abgesagt, im Jahr 1925 verlangte man die Auflösung der Lehrbildungsanstalt, 1927 wurde dann die Zahl der Schülerinnen im ersten Jahrgang eingeschränkt. Im Jahr 1933 verboten die Staatsbehörden den Schulschwestern das Unterrichten, obwohl einige von ihnen dies seit sechsundzwanzig Jahren taten, und stellten Honorarlehrer des staatlichen klassischen Gymnasiums ein. 1935 verabschiedete das Bildungsministerium in Belgrad die Verordnung, dass nur die Kandidatinnen für Schulschwestern in den ersten Jahrgang zugelassen werden können. Trotz allem gaben die Schulschwestern nicht nach – sie bekämpften alle Schwierigkeiten und bewiesen, dass man sich um die Ausbildung junger Frauen in Maribor/Marburg kümmern muss und dass in Maribor/Marburg, in dem Margareta Puhar im 19. Jahrhundert eine Kongregation gründete und aus dem sich diese Mission in ganz Jugoslawien, im Grenzland und unter den Auswanderern erfolgreich ausbreitete.

Etnično šolstvo med Slovenci v ZDA s posebnim ozirom na delovanje slovenskih šolskih sester

Matjaž Klemenčič*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(73=163.6)

Matjaž Klemenčič: Etnično šolstvo med Slovenci v ZDA s posebnim ozirom na delovanje slovenskih šolskih sester. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 125–144

V prispevku je obravnavano delovanje slovenskih šolskih sester med Slovenci v ZDA s posebnim ozirom na njihovo delovanje v Kansas Cityu, Kansas. Prikazan je tudi pregled zgodovine slovenske skupnosti v ZDA. Opisan je tudi način poučevanju slovenščine na ameriških univerzah in drugod po ZDA danes.

Ključne besede: ameriški Slovenci, izseljevanje, ZDA, šolske sestre, slovenski frančiškani, ohranjanje slovenščine.

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(73=163.6)

Matjaž Klemenčič: Ethnic Education among Slovenes in the United States, with Special Emphasis on the Work of Slovene School Sisters of St. Francis of Christ the King. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 125–144

The article deals with the work of Slovene School Sisters of St. Francis of Christ the King among Slovenes in the United States, with special emphasis on their activities in Kansas City, Kansas. An overview of the history of the Slovene community in the United States is also presented. The different methods of teaching Slovene at American universities and elsewhere in the US today are also described.

Key words: Slovene Americans, emigration, USA, School Sisters, Slovene Franciscans, preservation of Slovene language

* red. prof. dr. Matjaž Klemenčič, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška c. 160, SI 2000 Maribor, matjaz.klemencic@um.si

UVOD

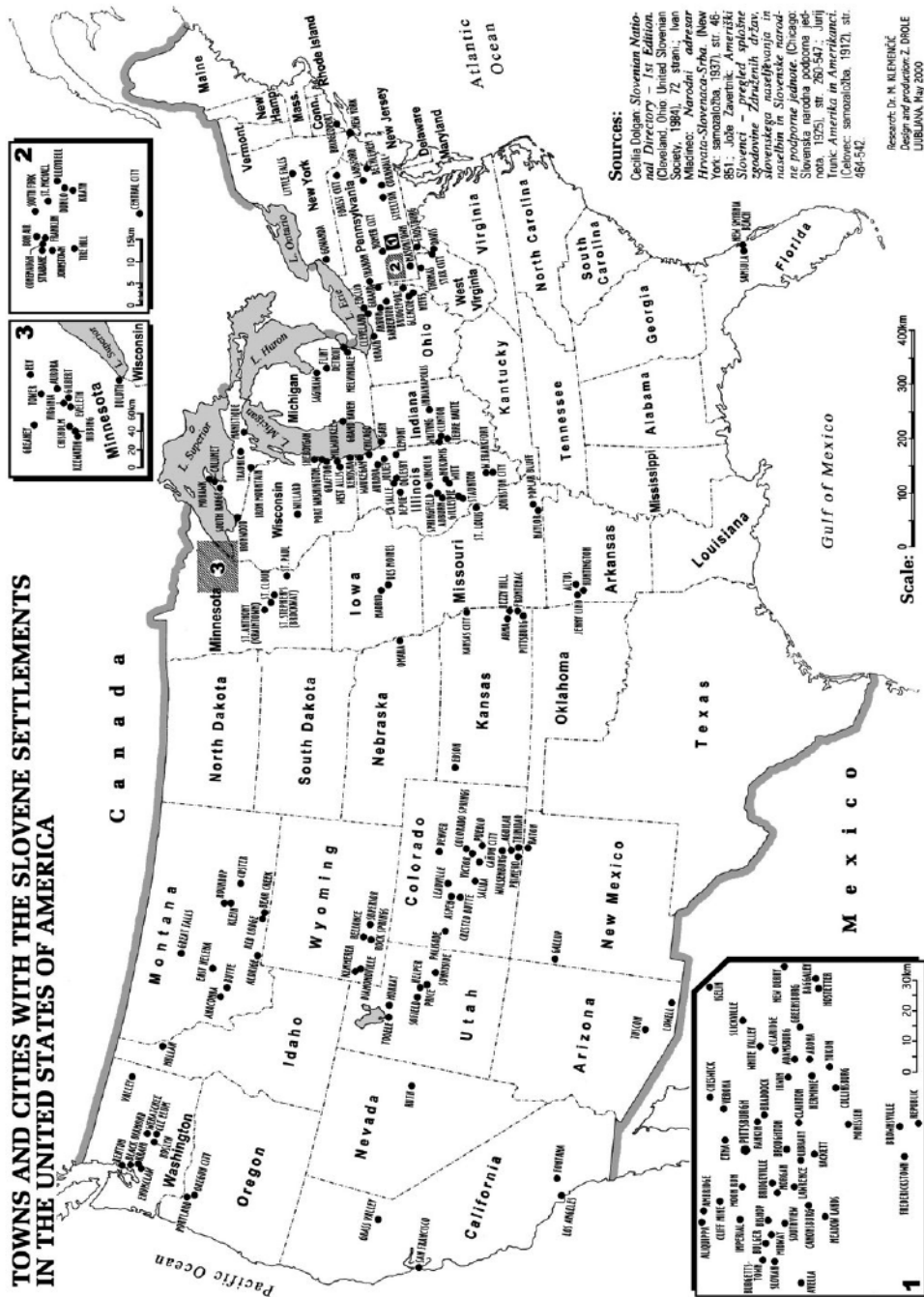
Pastoralno delovanje slovenskih duhovnikov v ZDA je med ameriškimi Slovenci pustilo zelo močan pečat. Za razumevanje organizacijske strukture, pastoralnega delovanja in vpliva slovenskih duhovnikov v ZDA na življenje ameriških Slovencev je potrebno opisati naseljevanje Slovencev v ZDA in njihove organizacijske strukture.

SLOVENCİ V ZDA

Prvi slovenski priseljenci v ZDA so bili slovenski protestanti, ki so zbežali iz slovenskega ozemlja zaradi protireformacijskih procesov. V začetku 17. stoletja so se najprej izselili v Nemčijo, nato pa v ZDA. Tam so skupaj z Nemci ustanovili naselbino Ebenezer v koloniji Georgiji, ki jo je uničila secesijska vojna (1861–1865). Tem so kasneje poleg posameznih pustolovcev sledili misijonarji, ki so delovali med severnoameriškimi Indijanci. Kasneje so se iz političnih razlogov v ZDA naselili tudi nekateri utopični socialisti (Andrej Bernard Smolnikar) in udeleženci marčne revolucije iz leta 1848 (Anton Fister). Slovence zasledimo tudi med vojaki v secesijski vojni v ZDA. Večina Slovencev pa se je s slovenskega etničnega ozemlja izselila v ZDA v obdobju od konca sedemdesetih let 19. stoletja do leta 1924, ko je ameriški kongres omejil množično priseljevanje zlasti iz držav vzhodne in srednje Evrope. Množično izseljevanje pa sovпада tudi s hitrim razvojem industrije in rudarstva v ZDA (Klemenčič 1987: 29–72; Klemenčič 2013: 613–622).

Prve slovenske ekonomske naseljence v ZDA zasledimo na območjih, kjer so bili močno prisotni tudi nemški priseljenci. To naseljitveno območje je zajemalo ozemlje Pensilvanije in ozemlje ob reki Ohio vse do reke Misisipi s središčem v Cincinnatiju in St. Louisu. Po ameriški državljanski vojni (1861–1865) pa se je preseljevanje premaknilo na sever ter potekalo preko Clevelanda in Chicaga v zvezno državo Minnesoto in na zahodna območja ZDA. Območje naseljevanja zahodno od reke Misisipi se je slovenskim priseljencem odprlo šele z izgradnjo transkontinentalne železnice, ki je vzpodbudila hiter gospodarski razvoj Zahoda. Takrat so pričeli v zahodnih območjih ZDA izkoriščati rudna bogastva. Potrebe po številni delovni sili pa so na ta območja privabila številne Slovence (Stanonik 1996: 113–129; Velikonja 1996: 383–389).

Večina slovenskih priseljencev v ZDA je verjela, da so se izselili le začasno. Moški, ki so doma pustili svoje imetje, žene in otroke, so se izselili v upanju, da bodo v nekaj letih privarčevali dovolj denarja in se bodo lahko vrnili v domovino. Večina izmed njih je imela nizko šolsko izobrazbo, številni pa so bili tudi nepismeni in so se lahko v ZDA zaposlili le kot fizični delavci

Zemljevid 1: Geografska razprostranjenost Slovencev v ZDA

na slabo plačanih delovnih mestih v rudnikih, železarnah, topilnicah in pri železniških družbah. Tako mnogim ni uspelo privarčevati denarja za vrnitev in boljše življenje na slovenskem etničnem ozemlju. Poročeni moški so zato za seboj poklicali svojo družino, neporočeni pa so si jo ustvarili v izseljenstvu. Čeprav so mnogi še upali na vrnitev, pa se je večina začasnih izselitev spremenila v trajne. Nastanek prvih slovenskih naselbin se navezuje na čas, ko je bilo delovanje slovenskih misijonarjev v Severni Ameriki v polnem razcvetu. Nastanek teh naselbin v ZDA sovpada tudi s procesom naseljevanja severno-ameriškega območja jezer Great Lakes in srednjega zahoda ZDA (O'Connell 2009: 96–101; Friš 1995: 89–91).

Pri tem je bilo pomembno gospodarsko razvito severovzhodno območje ZDA, kjer so nastajale slovenske naselbine na vzhodnem delu zvezne države Pensilvanije, zlasti v mestih New York, Bethlehem, Forest City in Steelton. Slovenska naselbina je nastala tudi v mestu Bridgeport v zvezni državi Connecticut. Mnogo slovenskih naselbin je nastalo v mestih na zahodu zvezne države Pensilvanije (Pittsburgh, Johnstown, Bridgeville, Cannonsburgh) ter na jugovzhodu (Lorain, Akron) in severozahodu zvezne države Ohio (Barberton, Lorain, Cleveland). Slovenski izseljenci so svoje naselbine oblikovali tudi v mestih na jugu Michigana (Detroit) in na severozahodu te zvezne države, kjer so bila nahajališča bakrove rude v tako imenovanem območju »Copper Country« (Calumet, Ironwood). V osrednjem območju Wisconsin je bila pomembna slovenska farmarska naselbina Willard, sicer pa se je glavna slovenskih naselbin v tej zvezni državi nahajala v mestih ob jezeru Lake Michigan (Milwaukee, Sheboygan, West Allis). Območje številnih krajev s slovenskimi naselbinami se je proti jugu nadaljevalo v zvezno državo Illinois, med katerimi so bile pomembne naselbine v mestih Chicago in Waukegan ob jezeru Lake Michigan ter v manjših mestih Joliet, La Salle in Oglesby jugozahodno od Chicago. Na osrednjem in južnem območju te zvezne države je ob številnih krajih s slovenskimi naselbinami potrebno omeniti zlasti Springfield ter Indianapolis v zvezni državi Indiani. Vzhodno od reke Misisipi je zgostitveno območje krajev s slovenskimi naselbinami prevladovalo v severni Minnesoti, kjer so odkrili zaloge železove rude na območju Iron Range (Aurora, Biwabik, Ely, Tower, Eveleth, Hibbing, Chisholm, Keewatin, Gilbert, Virginia). Poleg teh krajev pa so se razvile pomembne slovenske naselbine še v mestih Duluth ob jezeru Lake Superior, Rice in Greaney v Minnesoti. Pomembno je še mesto Brockway (danes St. Stephen's) v osrednji Minnesoti, ki velja za eno najstarejših slovenskih naselbin v ZDA (Klemenčič, 2001: 18–23; Klemenčič 2013a: 613–622).

Slovinci so se v ZDA začeli naseljevati že v 30. letih 19. stoletja, ko se je v ZDA preselil slovenski misijonar in kasnejši škof Irenej Friderik Baraga. (Marković 2017) Ob prihodu v ZDA se je vključil v škofijo Cincinnati, ki je

bila ustanovljena leta 1821 in je obsegala celotno ozemlje zvezne države Ohio. Baraga je z misijonskimi pismi, ki jih je v nemščini objavljala Leopoldinina ustanova na Dunaju (1929–1914) v letnih Poročilih (Berichte der Leopoldinen Stiftung im Kaiserthume Oesterreich)¹, prebudil zanimanje in misijonsko zavest v avstrijski in širši slovenski javnosti. Na slovenskem etničnem ozemlju sta o Baragovem misijonskem delovanju v ZDA obširneje poročala in objavljala njegova pisma pomembna slovenska časnika tega obdobja, *Zgodnja danica* in *Novice*. *Novice* so objavljale predvsem članke o izseljevanju iz evropskih držav in o ameriških naselitvenih zakonih ter pisma prvih slovenskih izseljencev v ZDA. Obsežno poročanje *Zgodnje danice* in *Novic* o misijonarski dejavnosti v Severni Ameriki je posebej pomembno tudi zaradi Baragove vloge pri spodbujanju začetkov ekonomskega izseljevanja s slovenskega ozemlja, ki je dobilo množično razsežnost od 80-ih let 19. stoletja. (Marković 2016: 663–674; Marković 2015: 127–148).

Ko je Baraga leta 1831 bival v škofiji Cincinnati se je že srečal s slovenskim izseljencem, ki je izviral iz bližine Črnomlja. V pismu sestri Amaliji je 10. avgusta 1831 zapisal:

Preden sem zapustil Cincinnati, me je prezvišeni gospod Friderick Fenwick poslal na majhen misijon v državo Indiana. Tam je majhno naselje petindvajsetih katoliških družin, deloma nemških, deloma angleških in deloma francoskih, ter en Kranjec (v pomenu: Slovenec). V spremstvu nekega tamkajšnjega naseljence sem 12. aprila zjutraj odpotoval iz Cincinnatija in še istega dne pozno zvečer prišel tja. /.../ Bil sem zelo presenečen in vesel, ko sem v tem naselju našel Kranjca. Dolgo je bil v francoski vojaški službi, končno pa se je odločil, da odrine v Ameriko in si tukaj poišče svojo srečo. In jo je v resnici tudi našel. Šele tri leta je tukaj, pa že ima veliko in rodovitno posestvo ter mnogo lepe živine. Ob vsem tem ni zadovoljen, ker živi predaleč od duhovnikov ter vse leto ne more k sveti maši. Zato namerava svoje posestvo prodati in se naseliti v kraju, kjer je katoliški duhovnik. Poročen je z neko Nemko iz Alzacije ter ima petero zelo ljubkih in ubogljivih otrok. Doma je v metliškem kraju iz župnije Črnomelj: iz vasi Tanča Gora (naselje Tanča Gora je šest kilometrov oddaljeno od Črnomlja). Piše se Peter Pohek. Sporoči to metliškemu gospodu dekanu (Marku Dergancu), to ga bo zanimalo.²

¹ DA/ALSt – Diözesanarchiv der Erzdiözese Wien, Abteilung Leopoldinen-Stiftung (Škofijski arhiv nadškofije na Dunaju, Oddelek za Leopoldinino ustanovo). B–Berichte der Leopoldinen Stiftung im Kaiserthume Oesterreich, 1840, XIII, heft 39–42: Schreiben des Herrn Friedrich Baraga an die Central- Direktion der Leopoldinen-Stiftung in Wien. Mission zum heil. Joseph am See Superior den 25. Jäner 1839; DA/ALSt, 1852. B. XXIV, heft 93–95: Friedrich Baraga. Miffionär. Schreiben deffelben Miffionärs aus L'Anse (Lac Superior) an S. Fürfiliche Gnaden. den Hochwürdigfien. Hochgebornen Herrn Fürfterzbifchof in ien. L-Anse. Lac Superior. am 2. April 1851.

² Nadškofijski arhiv v Ljubljani, fond 57, fasc. 14, št. 4, Pismo Friderika Barage sestri Amaliji Gressel, 10. avgust 1831, Arbre Croche.

Slovenci so se pred sredino 19. stoletja izseljevali v ZDA le v manjših skupinah in neorganizirano. Po tem ko so avstrijske oblasti z najrazličnejšimi zakoni omogočile izseljevanje, je to postalo bolj množično, še zlasti z zemljiško odvezo leta 1848. Večina Slovencev pa se je s slovenskega etničnega ozemlja izselila v ZDA v obdobju od konca sedemdesetih let 19. stoletja do leta 1924, ko je ameriška vlada omejila množično priseljevanje iz držav vzhodne in srednje Evrope. Množično izseljevanje pa sovпада tudi s hitrim razvojem industrije in rudarstva v ZDA, tako da je leta 1920 po podatkih uradnega ljudskega štetja v ZDA živelo že 208.508 slovenskih izseljencev in njihovih otrok. Slovenski izseljenci so v ZDA ustvarili slovenske naselbine v času, ko je bilo delovanje slovenskih misijonarjev v Severni Ameriki v polnem razcvetu. Te naselbine predstavljajo naselje oz. del naselja, v katerem je obstajala vsaj ena od organizacijskih oblik slovenskih priseljencev: slovenska etnična župnija, slovenski narodni dom ali pa slovenska podporna organizacija oz. slovensko kulturno društvo. (Klemenčič 2013b: 613–622). Konec 60. in v začetku 70. let 19. stoletja so Slovenci v severnem delu današnje zvezne države Minnesota zgradili prvo slovensko naselbino v ZDA. Naselbina Brockway/St. Stephens v zvezni državi Minnesoti je bila prva med številnimi naselbinami, ki so jih slovenski priseljenci zgradili od 70. let 19. stoletja dalje, v današnjih zveznih državah Minnesota, Michiganu, Ohiju, Illinoisu in Pensilvaniji (Klemenčič 1987b: 29–72; Klemenčič 2011: 75).

Relativno velika slovenska skupnost je v svoji zgodovini ustvarila precej spomenikov kulturne dediščine, med katerimi prevladujejo cerkve in stavbe slovenskih narodnih domov. Slovenski duhovniki so že zelo zgodaj poskrbeli za to, da je katoliška Cerkev med ameriškimi Slovenci postala ena od najvitalnejših združevalnih točk. Slovenci so v številnih krajih po ZDA, kamor so se naselili, ustanovili lastne katoliške župnije. Poiskali so slovenskega dušnega pastirja, zgradili cerkev in pogosto ustanovili tudi osnovno šolo. Zaradi duhovne oskrbe so se skupaj s prvimi skupinami po začetku množičnega izseljevanja v ZDA izseljevali tudi slovenski duhovniki. Ob narodnih domovih in bratskih podpornih in kulturnih organizacijah so postala župnišča za izseljence center socialnega in družabnega življenja. Prvi slovenski župniji v ZDA sta bili ustanovljeni leta 1871 v St. Stephensu, Minnesota, in Towerju, Minnesota. Do leta 1943 jih je bilo ustanovljenih skupno 38. Slovenski priseljenci so morali trdo delati in tudi sicer so se skromno preživljali, zato so bile slovenske etnične župnije v glavnem revne. Mnogi izseljenci so si odtegovali od ust, da so prispevali sredstva za gradnjo cerkva in šol ter njihovo vzdrževanje (Klemenčič, 2015: 29–54).

Potreba po duhovni oskrbi med ameriškimi Slovenci je torej nastala premo sorazmerno z njihovo ustalitvijo in gradnjo etničnih župnij. Po Baragi so za duhovno oskrbo prvih slovenskih priseljencev v ZDA izdatno skrbeli številni

duhovniki, ki so sprva prišli v ZDA kot misijonarji za ameriške domorodce in kasneje delujejo pri ustanavljanju prvih slovenskih župnij. S povečanjem potrebe po številu slovenskih duhovnikov v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja in še posebej v prvem desetletju 20. stoletja so se v ZDA na stežaj odprla tudi vrata frančiškanski provinci sv. Križa v Ljubljani. Sploh prvi v virih dokumentirani slovenski frančiškan, ki je deloval v ZDA, je bil pater Ivo Levec, ki je pripotoval v ZDA leta 1839 in deloval v nemških ter delno v francoskih župnijah v Filadelfiji in Pensilvaniji. Veliko pomembnejšo vlogo je za prihod slovenskih frančiškanov v ZDA imel pater Kazimir Zakrajšek (1878–1958), ki je leta 1910 dosegel ustanovitev slovenskega frančiškanskega misijonskega superiorata s sedežem v New Yorku. Glavna naloga superiorata je bila skrb za naselbine slovenskih priseljencev, ki so bile brez slovenskih duhovnikov, medtem ko je bila njihova največja želja ta, da bi v ZDA prišlo čim več redovnih misijonarjev, s čimer bi tako obogatili kot tudi razširili svoje delovanje. Leta 1912 je bil ustanovljen slovensko-hrvaško-slovaški komisariat sv. Križa, ki je imel svoj sedež v trgu Brooklyn v New York Cityju. Slovaki in Hrvati so se leta 1926 in 1929 odcepili od komisariata (*The Friars Minor* 1926: 338–342; 50. letnica Komisarijata Sv. Križa v Lemontu, 1962: 2). O tem priča naslednji zapis:

Toda pomisliti je treba, da je v teh zadnjih letih ves naš komisariat mnogo trpel, z njim pa nujno tudi Lemont. Pred petimi leti so bile v našem komisariatu združene še tri narodnosti: Slovenci, Hrvati in Slovaki. Po nujnem naravnem razvoju je prišlo do tega, da so si najprej Hrvatje, potem pa še Slovaki omislili svoj lastni komisariat. Trije bratje so dorasli ob svoji skupni materi in se razšli po svetu. Kaj je bolj naravno kakor to? In vendar je obenem nujno, da ob taki ločitvi v prvem začetku pride nekak zastoj v celo stvar, recimo rajši: potrebna je reorganizacija, kar je pa zastoj le na videz, v resnici pa pomeni velik napredek. /.../ Reorganizacija je zahtevala svoj čas tudi mnogo pozornosti od strani prejšnjega vodstva našega komisariata. Prišel je pa zopet čas veselega dela in napredka po dobro premišljenem načrtu in to delo je sedaj poverjeno novemu vodstvu komisariata. (Ambrožič 1930: 98)

Največja težava, s katero se je soočal komisariat, je bila, da je primanjkovalo patrov. Težava je imela svoj izvor v provincah v Evropi, v katerih ni prišlo do povečanja zanimanja za odhod v ZDA. Slovenski frančiškani v ZDA so se zato odločili, da bodo bodoči kader vzgojili sami, toda pri tem so vsaj do 30. let 20. stoletja bili neuspešni. Člani komisariata so hodili na misijone v slovenske etnične župnije po ZDA in duhovno oskrbovali tiste slovenske naselbine, ki niso imele svoje župnije in ne slovenskega dušnega pastirja. Te naselbine so obiskovali ob večjih cerkvenih praznikih (ob veliki noči ali božiču). Januarja leta 1919 so v komisariatu prevzeli slovensko župnijo sv. Štefana v Čikagu, Illinois. Tri leta kasneje so prevzeli še slovensko župnijo sv. Jurija v Južnem Čikagu, Illinois. S tem je Čikago postal središče delovanja komisariata sv. Križa v ZDA. Slovenski frančiškani v ZDA so bili dejavni tudi na področju

časnikarstva. Pater Zakrajšek je že leta 1909 v New Yorku ustanovil politično in duhovno glasilo *Ave Maria*. Dve leti kasneje je pričel izdajati y Koledar in še istega leta politični časnik *Edinost*. Med letoma 1917 in 1918 je izdajal in urejal mladinski list *Mali Ave Maria*. Leta 1919 je Zakrajšek v Čikagu začel izdajati tudi Glasilo župnije sv. Štefana, leta 1924 pa še mesečnik *St. Francis Messenger*. V okviru komisariata je delovala tudi tiskarna, kjer so tiskali omenjena glasila. Leta 1919 so ustanovili še bančni oddelek komisariata, ki je skrbel za pošiljanje denarja slovenskih priseljencev v »staro domovino«. Leta 1923 so frančiškani kupili veliko farmo v Lemontu, Illinois, kjer so leto kasneje pričeli graditi leseno cerkev. Poimenovali so jo Marija Pomagaj, sami pa so se naselili v hiši, ki so jo kupili skupaj z zemljo. Dotična cerkev je postala kmalu za tem romarska pot. Leta 1925 so najprej blagoslovili Marijino sliko Marija Pomagaj – po vzoru milostne podobe na Brezjah, nato pa še samostan (Friš 1992: 205–216; Snój 146–147).

Leta 1926 je bil v Čikagu svetovni evharistični kongres, ki se ga je udeležil tudi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937), kar je zapisal časnik *Amerikanski Slovenec*:

Ko so visoki gostje zavzeli svoje prostore v ospredju dvorane, je stopil na oder voditelj shoda Rev. John Plevnik, predsednik slovenske sekcije 28. mednarodnega evharističnega kongresa ter je v lepih vznesenih besedah otvoril shod. Občinstvo ga je viharno pozdravljalo za lepe otvoritvene besede. Nato pa je predstavil občinstvu združena cerkvena pevska društva slov. župnij, sv. Jožefa iz Joliet, sv. Štefana iz Chicaga, sv. Jurija iz So. Chicage in Matere Božje iz Waukegana. Skupni združeni pevski zbori so peli pod spretnim, mojstrskim vodstvom prof. Ivo Račiča. Prvo pesem, ki so jo peli, je bila »Gospodov Dan«, za kar so vrli pevci želi burno pohvalo. Nato je pa predsednik slov. sekcije in voditelj shoda Rev. Plevnik³ govoril pozdravni govor, v katerem je pozdravljajal udeležence in predvsem prevz. slovenska škofa Dr. A. B. Jegliča in Dr. Janeza Gnidovca. Rev. Plevnik je za take slavnosti kot ustvarjen govornik. V vznesenih besedah je poudarjal velike zasluge našega velikega slovenskega kneza in škofa ljubljanskega Dr. Jegliča. (Poročilo o slovenskem shodu 1926: 1)

Po končanem kongresu se je škof Jeglič odpravil na turnejo po ZDA, na kateri je obiskoval slovenske naselbine. 27. junija 1926 je prišel tudi v Lemont, kjer je blagoslovil sliko Marije Pomagaj, ki jo je naslikal frančiškanski umetnik pater Blaž Farčnik. O tem priča naslednji zapis:

Slovenci v Ameriki še nismo imeli slovesnosti, kakršna bo v Lemontu pri Mariji Pomagaj na kresno nedeljo letos 27. junija. Tedaj bodo ljubljanski knezoškof dr. Anton Bonaventura

³ John Plevnik se je rodil dne 28. avgusta 1873 na Dobravi pri Ljubljani. V mašnika je bil posvečen dne 17. junija 1897. Tri dni pozneje, dne 20. Junija, je pel svojo novo mašo ravno v tej cerkvi sv. Jožefa, kateri je župnikoval od časa smrti pokojnega župnika preč. g. Johna Kranjca, to od meseca februarja 1915 pa do svoje smrti, torej nad 23 let. V tem času si je iztekel premnogo neminljivih zaslug za slovensko ljudstvo v Jolietu in po Ameriki. (Rev. John Plevnik preminul, 1938: 1).

Jeglič kronali milostno podobo Marije Pomagaj, h kateri se ameriški Slovenci zatekajo s tolikim zaupanjem. Kakor je Marija Pomagaj na Brezjah v stari domovini središče častilcev Marijinih, tako je postala Marija Pomagaj v Lemontu središče za verne Slovence v Ameriki. /.../ Mi ne moremo iti na Brezje, je pa Marija prišla k nam v Ameriko. Imamo isto lepo podobo Marije Pomagaj tu v Lemontu. Naslikal jo je prav mojstersko naš akademiki slikar, Rev. Blaž Farčnik, O. F. M., iz Ljubljane, ki ji je na Brezjah vdihnil materinsko milobo, da že sam pogled na to podobo razveseli naše srce. Ta lepa slika Marijina je nam v Ameriki nadomestilo Marijine slike na Brezjah, kakor je Lemont postal naše Brezje in nam nadomešča božjo pot na Brezjah v stari domovini. Zakaj si je pa Marija izbrala ravno Lemont za naše Brezje? Ker je Lemont lahko dostopen za naše rojake širom Amerike, ker je nekako v sredi med njimi. Iz tega središča naj bi se širilo češčenje Marijino med ameriškimi Slovenci. Od tukaj naj bi ljubezen do Marije prišla v vsako srce našega rojaka blizu in daleč. (Snoj 1926: 183)

Leta 1927 je v komisariatu sv. Križa v Lemontu delovalo 13 patrov, 8 klerikov, 7 bratov in v kolegiju več dijakov. Leta 1928 so nato v Lemontu odprli noviciat, naslednje leto pa so pričeli poučevati še modroslovje in 1939 zgradili samostan in semenišče. Načrte za nov samostan je izdelal arhitekt Leo Streeka. Z gradnjo so pričeli 17. aprila 1939 v bližini tedanjega lesenega samostana. Blagoslovitve vogalnega kamna, ki so ga položili 30. maja, se je udeležilo več kot 800 rojakov. S časnikoma Amerikanski Slovenec in Ave Marija so nemudoma pričeli s prošnjami svojim rojakom za finančno pomoč gradnje samostana. Po takratnih ocenah je v ZDA živelo 250.000 slovenskih priseljencev in njihovih potomcev. V prošnji so izrazili željo, da bi vsak vernik, ki bi bil zmožen, prispeval en dolar. Bolj situirane rojake so prosili, da naj prispevajo več kot en dolar. (Friš 2005: 457–482)

Decembra leta 1939 je bila gradnja samostana tako daleč, da se je vsa redovna družina preselila v novo samostansko zgradbo, kjer so pričeli z redovnim življenjem. Gradnjo novega samostana v Lemontu prištevamo med enega najpomembnejših dosežkov komisariata sv. Križa pred drugo svetovno vojno, ki se je ohranil vse do današnjih dni. (Novak 1958: 1–2).

Na zemljišču pod njim pa so slovenski izseljenci tudi s pomočjo finančne podpore Republike Slovenije zgradili slovenski narodni dom, ki danes predstavlja središče slovenskih izseljencev na področju Velikega Čikaga.

Poleg oblike organiziranosti cerkvenih skupnosti v župnijah so se ameriški Slovenci organizirali v okviru bratskih podpornih organizacij, ki so opravljale vlogo nekakšnih zavarovalniških družb, saj ZDA do »Obama Care« ni poznala univerzalnega zdravstvenega zavarovanja. Slovenci v ZDA so tako osnovali veliko število tovrstnih podpornih organizacij, saj so živeli razstreseno po številnih ameriških zveznih državah, bili pa so tudi ideološko razcepljeni. Glavne od teh organizacij so bile Kranjsko slovenska katoliška jednota, Jugoslovanska katoliška jednota in Slovenska narodna podporna jednota (Klemenčič 1996: 9–11). Po drugi svetovni vojni je sledil nov val priseljevanj Slovencev v ZDA.

Takrat se jih je v ZDA naselilo okrog 5.000, tako imenovanih političnih imigrantov, ki so se v ZDA naselili preko sistema taborišča za razseljene osebe. Od 60. let 20. stoletja naprej pa tem sledijo tudi številni slovenski ekonomski priseljenci. Zlasti slovenski politični emigranti so se naselili v veliki meri v starih slovenskih naselbinah, v katerih so oživili slovensko kulturo (Klemenčič 2013: 1275–1284; Klemenčič 1995).

ŠOLSKE SESTRE IN POUK V ZDA

V prvi polovici 19. stoletja so v ZDA začeli oblikovati državni šolski sistem, ki je omogočil, da so že do preloma stoletja skoraj v vseh zveznih državah sprejeli zakon o obveznem obiskovanju osnovne šole. Katoličani so se borili proti podržavljanju katoliške osnovne šole, nekatoličani pa so v državni šoli videli nenadomestljivo sredstvo ameriškega napredka in demokracije. V večini primerov je potekal pouk v katoliških šolah v angleščini, saj ni bilo mogoče zagotoviti učiteljic redovnic, ki bi znale različne jezike. Izseljenci so v katoliški šoli videli sredstvo za lažjo vključitev svojih otrok v ameriško družbo in hkrati menili, da otrokom zagotavlja potrebno emocionalno in socialno varnost. Marsikje so bile katoliške šole sprva dvojezične. Slovenski izseljenci so v svojih župnijah – tam, kjer jih je bilo veliko – organizirali tudi slovenske šole, da bi ohranjali etnično identiteto svojih otrok. Po dostopnih podatkih je možno zaključiti, da je bilo med letoma 1913 in 1941 v ZDA 17 šol v slovenskih župnijah in štiri šole v narodnostno mešanih župnijah (slovensko-italijanska, slovensko-angleška itd.) pod vodstvom slovenskega duhovnika. Vse slovenske župnije niso imele svojih osnovnih šol. Učni jezik v šolah v slovenskih župnijah je bil praviloma angleščina, saj je šolska zakonodaja v posameznih ameriških zveznih državah zahtevala, da je pouk v vseh obveznih šolah v angleščini. Jezike neangleških narodnosti je bilo dovoljeno uporabljati za poučevanje verouka (v državi Illinois). Seveda pa se je položaj učnega jezika v posameznih šolah spreminjal. Odvisen je bil meri od števila otrok novih naseljencev in njihovega znanja angleščine. Učni jezik so določale kar učiteljice, ki so bile pogosto redovnice. Slovenske šole, ki so delovale v okviru slovenskih župnij, pogosto niso imele ustreznega učiteljskega kadra, zato so jim pomagali tudi iz slovenskega etničnega ozemlja, tako kot so za ZDA pričeli novačiti misijonarje, kasneje tudi duhovnike oz. semeniščnike, ki so potem doštudirali v ZDA in so jih ameriški škofje sprejemali v svoje škofije. Pomanjkanje učiteljev so spočetka reševali tako, da so najemali šolske sestre različnih redov iz ZDA, ki pa niso znale slovensko. Verujoči slovenski priseljenci so zelo skrbeli za šolanje svojih otrok. V javnih šolah, kamor so vpisovali svoje otroke, je potekal pouk v angleškem jeziku in v njih niso poučevali verouka. Zaradi narodnostnega

nagiba in ker je večina slovenskih priseljencev v ZDA nameravala samo zaslužiti dovolj denarja in se nato vrniti v domovino, so svoje otroke želeli šolati tudi v materinščini. Podobne želje kot slovenske so imele tudi hrvaške župnije, zato je Davorin Krmpotić,⁴ župnik župnije sv. Janeza Krstnika iz Kansas Cityja, Kansas, leta 1909 po nasvetu slovenskega kolega Josipa Kompare, ki je bil v tem času župnik v slovenski župniji sv. Družine v istem mestu, zaprosil za pomoč kongregacijo šolskih sester sv. Frančiška Asiškega Kristusa Kralja iz Maribora. (Plut-Pregelj 1992: 391–407; Socialisti katoliška šola in Cerkev 1912: 4).

Članice kongregacije sv. Frančiška Asiškega Kristusa kralja so se ukvarjale z vzgojo mladine in poučevale v številnih šolskih ustanovah. Leta 1912 je kongregacija izdala določila, ki so določala način življenja šolskih sester v tujini. Šolskim sestram so prepovedovala, da bi gospodinjele župnikom. Že leta 1909 je v korespondenci iz Amerike zapisana želja, da bi sestre prevzele novo slovensko-hrvaško šolo v Kansas Cityju. Šolske sestre so s prevzemanjem župnijskih šol v ZDA hotele pomagati mladini, hkrati pa so se s tem odprle možnosti za odpiranje novih podružnic in za pritek novih denarnih sredstev. Po številnih birokratskih zapletih so leta 1909 odšle v ZDA prve šolske sestre:

Sedaj so dobili iz stare domovine še štiri slovenske in hrvatske učiteljice, da prevzamejo vzgojo in pouk mladine. 19. septembra so mil g. knezoškof Mariborski opravili v kapelici šolskih sester v Mariboru sv. mašo, -po kateri so podelili sveti blagoslov 4 sestram za srečno pot v Ameriko. To so bile s. Bonaventura Kunst, s. Klotilda Strnad, s. Avrelija Plankar in s. Pulcherija Zovko (Taylor 2000: 738–740). Takoj drugi dan so odšle na pot. V New York so prišle 6. oktobra s parnikom »President Grant«. Takoj na ladji v pristanišču jih je v imenu družbe sv. Rafaela sprejel in pozdravil č. P. K. Zakrajšek in jim voščil pristrčni »dobro došle v novi domovini«. Ker jih je agent v Ljubljani speljal, da so se sirote vozile v tretjem razredu, morale so še na Ellis Island in bi morale takoj isti dan zopet na pot v daljni Kansas City. Prizadevanju Rafaelove družbe se je pa posrečilo izposlovati, da so jim dali posebno dovoljenje, ter so smele iz otoka v New York, kjer jih je č. g. Nageleisen⁵ v Leo Hausu gostoljubno sprejel in pogostil. Pod vodstvom g. Jakopiča in njegove gospe so si ogledale znamenitosti mesta, obiskale so farno šolo sv. Nikolaja, akademijo če. ss.

⁴ Davorin Krmpotić (1867–1931) se je rodil v bližini Senja na Hrvaškem. Osnovno šolo je obiskoval v rodnem naselju Veljun Primorski, gimnazijo v Senju in Karlovcu, bogoslovje pa v Zagrebu. Pastoralno je deloval v krajih današnje Senjsko-modruške županiji. Leta 1901 se je izselil v Kansa City, kjer je leta 1905 dokončal gradnjo župnijske cerkve (Hrvatska matica izseljenika: <https://matis.hr/>, 26. 6. 2018).

⁵ John A. Nageleisen je bil župnik v fari sv. Nikolaja v New Yorku. Imel je največ zaslug za sodelovanje nemških in slovenskih priseljencev v tem mestu. Veliko je pripomogel k ustanovitvi slovenske župnije v New Yorku, saj je od leta 1908 pa vse do zgraditve slovenske cerkve na St. Marks Place bogoslužje potekalo v njegovi cerkvi. V župniji sv. Miklavža, ki jo je vodil Nageleisen, je leta 1909 začel izhajati tudi verski list *Ave Maria*. Veliko zaslug je imel pri ustanovitvi slovenskega frančiškanskega komisariata v ZDA. Ko se je upokojil, je še vedno opravljal službo rektorja izseljenjske hiše Leo House v New Yorku (Klemenčič 1999: 40).

dominikank na drugi ulici in potem pokrepčane odšle na pot do cilja. Družba sv. Rafaela jim je tudi izposlovala, da so se vozile dalje ne v izseljeniškem tretjem razredu, ampak v 1. kar jim je gotovo olajšalo dolgo potovanje. Ko bi se bile sestre preje obrnile na družbo sv. Rafaela za svet in za pomoč, bi jim bila družba prihranila mnogo neprilik, mnogo lepše uredila potovanje, zlasti bi jim pa mogla kot redovnicam izposlovati polovično vožnjo do Kansas City, kar bi pri 4 sestrah pomenilo že nad \$50.00. Seveda so č. s. z veseljem pretrpele vse neprilike, tudi poniževanje, ko so se morale na Nemškem voziti v živinskih vozovih, ter vse to darovale kot prvi dar njihovega misijonskega življenja v Ameriki. (Friš 1992: 371–389; Slovenske šolske sestre v Ameriki 1909; 69–70)

Slika 1: Cerkev v Kansas Cityju, Kansas

Z delom so pričele praktično takoj po prihodu, saj je nanje čakalo okrog 170 otrok. Leta 1910 je v Kansas City prispela še peta sestra, Rozalija Čretnik. Mariborske šolske sestre so v Kansas Cityju poučevale na dveh šolah, na slovensko-hrvaški šoli sv. Janeza Krstnika ter na slovenski šoli sv. Družine (Berger 1934: 39–43; Butler: 2012: 47). Uspeh ohranjanja etnične identitete slovenskih otrok je razviden iz sledečega opisa:

Tam se sliši tudi lepo slovensko petje šolske mladine, ki veselo in navdušeno prepeva krasne slovenske pesmi. Tudi tukaj so tako navdušeno in iz srca peli, da je ganilo tudi odrasle. Videl sem, kako so z mladino peli tudi odrasli sivolasi možje. Lahko rečem, da se je marsikateremu staremu očetu potočila solza po licu, ravno radi milega slovenskega petja lastnih otrok. Veliko zaslugo pri tem imajo tudi častite slovenske sestre frančiškanke, ki deco vzgajajo v slovenskem duhu. To so dragocenosti za nas, za katere pa smo tukaj, vidimo, da je domača govorica in pesem, katero slišimo iz ust naših otrok vredna zlata. Otroci se jako lahko naučijo našega jezika, veliko lažje, kakor mi angleškega. Krivda da ne znajo je največ na naši strani, ker nismo sami delovali nato v Ameriki. (Grdina 1930: 3)

O delovanju mariborskih šolskih sester se je kmalu po njihovem prihodu razvedelo tudi v drugih slovenskih in hrvaških župnijah v ZDA. Čikaški nadškof James E. Quigley (1854–1915) je želel, da bi sestre v Čikagu ustanovile zavod in prevzele vse hrvaške in slovenske šole v Illinoisu; prav tako naj bi prevzele Šolo Matere Božje v Jolietu za kar si je prizadeval hrvaški župnik Gjuro Violčić. Za prevzem je bilo potrebno sestaviti pogodbo, ki bi jo ratificirala čikaški škof in mariborski ordinariat. Predlagane pogodbe v Mariboru sprva niso hoteli podpisati, ker na njej ni bilo pečata čikaškega škofa. Po ponovni presoji pa si je mariborski ordinariat le premislil in 6. oktobra 1912 so v ZDA odpotovale šolske sestre Sebastijana Neuwirt, Edita in Hugolina. V letu 1913/1914 so šolske sestre zaslužile skupno slabih 900 dolarjev, kar je bilo manj od prihodka šolskih sester v Kansas Cityju, a vseeno dovolj, da je mariborski ordinariat še naprej podpiral prevzemanje župnijskih šol v ZDA (Friš 1992: 371–389; Slovenska naselbina v Kansas City, v slavju 1923: 2–3).

Podobno je bila prevzeta tudi Šola Presvetlega srca Jezusovega v Čikagu, Illinois. Prve stike s to šolo je imela prednica Stanislava Voh. Tamkajšnji hrvaški župnik Stepanović jo je leta 1913 prosil, da bi šolske sestre iz Maribora prevzele njegovo župnijsko šolo. To mu je predlagal čikaški škof Quigley, ki se je zavedal, da je bil položaj v ameriških ljudskih šolah zelo slab, saj naj bi se otroci priseljencev v njih pozabljali na svojo vero in poreklo. Hrvaška župnija v Čikagu je leta 1914 poslala mariborskemu ordinariatu pogodbo za prevzem njihove župnijske šole. Kljub vojni je 25. oktobra 1915 v ZDA odpotovalo osem šolskih sester. Mariborski ordinariat je bil bogatejši za še eno župnijsko šolo v ZDA. Vsi prevzemi slovenskih in hrvaških župnijskih šol v ZDA pa vendarle niso bili uspešni. Izstopata predvsem primera iz Waukegana, Illinois in

Springfielda, Illinois. Vzroki, zakaj do prevzema ni prišlo, niso razkriti in bi jih bilo potrebno raziskati (Kolar 2015: 105–126).

Prva svetovna vojna je odhode šolskih sester v ZDA, razen enega v Čikago, preprečila. S prevzemom kar štirih šol med letoma 1909 in 1915 se je v ZDA pojavila potreba po ustanovitvi lastne materine hiše, ki so jo zgradili pet let kasneje v Čikagu. Po letu 1922, ko je nastala severnoameriška provinca, je hiša postala sedež provinciata in noviciat. Delovanje šolskih sester sv. Frančiška v ZDA se je močno okrepilo in doživelo je pravi razcvet. Leta 1927 je bilo v 52 postojankah že več kot 500 sester. Delovanje šolskih sester med slovenskimi in hrvaškimi izseljenci v ZDA se je iz župnijskih šol razširilo tudi na predšolske ustanove, sirotišnice, kmetijske šole in noviciate. Katoliška cerkev v ZDA ni skrbela le za duhovno življenje in izobraževanje, temveč je ustanavljala tudi sirotišnice, centre za izobraževanje odraslih in bolnišnice. Slovenski frančiškani so od začetka 20. stoletja v ZDA vodili skupno 13 župnij, danes pa so navzoči v Lemontu, Johnstownu (Pensilvanija) in New Yorku (Kolar 2002: 157–173).

Poseben primer predstavlja barbertonska šola pri župniji Presvetega Srca Jezusovega v Barbertonu, Ohio. Barberton je mesto, ki leži približno 50 km jugozahodno od Clevelanda. V maju 1952 je v tej župniji nastopil službo župnik Joseph Celesnik, ki je ugotovil, da je potrebno ustanoviti posebno župnijsko šolo. Leta 1953 je na podlagi kanonične vizitacije bilo ugotovljeno, da je v tem času v Barbertonu bivalo 254 slovenskih družin ter okoli 50 neporočenih ljudi, katoliške obrede v cerkvi pa je v celoti obiskovalo 1.000 ljudi.⁶ Župnija je imela nekaj več kot 15.000 dolarjev (današnja vrednost okoli 143.000 dolarjev) dolga zaradi nakupa zemljišča (še v času Celesnikovega predhodnika Matije Jagra), na katerem so želeli zgraditi farno šolo, ki bi jo lahko obiskovali otroci slovenskih družin.⁷ Pomen farne šole za župnijo je pred odhodom poudaril že takratni župnik Matija Jager, ki je bil prepričan, da bo župnija pričela stagnirati, če bo še naprej ostala brez lastne šole.⁸

Celesnik je pri podjetju Kraus & Helmkamp Architects že nekaj mesecev po svojem prihodu v naselbino naročil okvirni izračun stroškov za gradnjo nove šole. Po ocenah podjetja naj bi stroški gradnje znašali okoli 150.000 dolarjev (današnja vrednost okoli 1.400.000 dolarjev).⁹ Do začetka gradnje

⁶ Archive of Cleveland Diocese (dalje ACD), fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, pismo škofa Celesniku, januar 1954.

⁷ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, vizitacijski zapisnik 1954.

⁸ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, pismo Jagra škofu, avgust 1950.

⁹ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, izračun stroškov za gradnjo šole, december 1952).

je nato minilo še nekaj let, saj so temeljni kamen za šolo položili leta 1959,¹⁰ gradnja pa je bila zaključena aprila 1960. Novo šolsko poslopje je blagoslovil clevelandski pomožni škof John Joseph Krol.¹¹ Izkazalo se je, da je bila gradnja precej cenejša od prvotnih ocen, saj je znesek znašal manj kot 100.000 dolarjev.¹² Dolg za gradnjo šole je bil v celoti odplačan leta 1963.¹³ Župnik Celesnik je želel, da bi slovenske ameriške otroke poučevale frančiškanske redovnice slovenskega in hrvaškega porekla. Leta 1960 je pisal frančiškankam slovenskega in hrvaškega porekla v samostan Mount Assisi v Lemontu, ali bi bile pripravljene poučevati na župnijski šoli Presvetega srca Jezusovega. Načeloma so se strinjale, vendar jih je motilo, da bi bile učiteljice nastanjene v stavbi, ki bi bila od šole oddaljena 7 minut, uporaba javnega prevoza pa ni bila zaželeno. Težave so rešili¹⁴ in lemontske sestre so v šoli poučevale do leta 1971, ko se je ta zaprla. Glede na podatke iz knjige *School Sisters of St. Francis of Christ the King 1909–1989* so bile te sestre večinoma slovenskega in hrvaškega porekla. Lemontske sestre so se leta 1971 odločile, da šole ne bodo več vodile, ker jo je obiskovalo vse manj učencev in ker druge rešitve ni bilo, so šolo zaprli.¹⁵ Podobno usodo so imele tudi druge take šole, npr. v Pueblu, Colorado (Klemenčič 2011). Šolsko stavbo so kasneje v obeh naselbinah uporabljali za kulturne namene, med drugim tudi za pouk slovenskega jezika – pouk v tej šoli, tako kot v drugih katoliških šolah, je namreč potekal v angleškem jeziku.

Pomembno je, da so še do začetka sedemdesetih let otroci članov slovenske etnične župnije v Barbertonu hodili v ločeno katoliško šolo, ob tem pa je v Barbertonu takrat obstajala tudi teritorialna župnija, ki je imela svojo šolo, kamor so hodili drugi otroci.

V ZDA zadnja desetletja naraščajo selitve iz mestnih središč na obrobje. Slovenci so se najprej začeli izseljevati iz mest, nato pa so začeli razmišljati o slovenskem središču v Lemontu – okoli leta 1995 so začeli graditi kulturni center, ustanovljeno je bilo tudi versko središče. Nadškofija Chicago je ustanovila Slovenian Catholic Mission. Največ zaslug je pri tem imel pater Christian Gostečnik, ki je v imenu slovenskih frančiškanov dokazoval, da mora nadškofija pastoralno poskrbeti za Slovence na jugozahodnem delu škofije.

¹⁰ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, pismo škofa vikarju Conryu.

¹¹ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, Krolovo potrdilo o blagoslovu šole, april 1960.

¹² ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, končni predračun za gradnjo šole, november 1959.

¹³ (ACD, gradivo brez fonda, bilten ob 85. obletnici barbertonske slovenske župnije, 2002)

¹⁴ ACD, fond: Parishes Outside of Cleveland, Barberton, Sacred Heart 1948–1962, Hoban, pisma sestre Zorko Celesniku; december 1959, januar 1960.

¹⁵ ACD, gradivo brez fonda, pismo Ozimka komisiji za katoliško izobrazbo clevelandske škofije, februar 1971.

Zagovarjal je načrtno graditev slovenskega kulturnega centra v Lemontu, ki bo združeval Slovence, in pomoč frančiškanov iz Slovenije pri pastoralnem delu v slovenskem jeziku, saj je Lemont pri srcu slovenskim vernikom. Po enoletnem posvetovanju škofije s številnimi uradi in posamezniki, tudi z župniki v Lemontu, je 12. septembra 1994 kardinal Joseph Bernardin, nadškof v Chicagu, izdal dekret o ustanovitvi Slovenian Catholic Mission. S p. Blažem Chemazarjem, predstojnikom slovenskih frančiškanov v ZDA, sta podpisala pogodbo in dekret o oskrbi slovenskega verskega središča, ki bo v prostorih in rokah slovenskih frančiškanov. Pater Vendelin Špendalov, gvardijan v Lemontu, je bil imenovan za prvega kaplana in ravnatelja Slovenskega verskega središča. Delovalo je kot župnija, zato so se v njem krstili in poročali Slovenci in njihovi potomci. V prvem obdobju je bila velika naloga verskega in kulturnega središča pridobiti zaupanje in podporo med rojaki. Center je bil dokončan leta 1996, zgrajen je bil in se še danes vzdržuje s prostovoljnim delom članstva ter deluje kot neprofitna verska organizacija na osnovi prostovoljnega dela. Del denarja za izgradnjo je darovala Republika Slovenija. Center je znan z imenom Slovenski dom in služi skupnosti Ameriških Slovencev kot župnijski dom ter zagotavlja prostore številnim organizacijam in društvom. V njem potekajo duhovni in kulturni dogodki. V centru je tudi Slomškova slovenska šola, ki obstaja že več kot 55 let. Ko je bil zgrajen Center, sta se slovenski šoli iz Chicaga in Jolietta odločili, da se združita in delujeta na eni lokaciji, to je v Slovenskem domu, ki zagotavlja prostore za učenje slovenskega jezika in kulture. Pouka se udeležujejo otroci od drugega leta starosti do odraslih. Pedagoško osebje je sestavljeno iz akreditiranih učiteljev in posameznikov z akreditacijo iz Centra za izobraževanje v Republiki Sloveniji. Slovenski kulturni center gosti različne umetnike in kulturne skupine iz Slovenije in drugih slovenskih skupnosti po svetu. V centru je tudi knjižnica slovenske kulturne zgodovine. Imajo tudi muzej predmetov iz slovenske kulturne zgodovine in njene tradicije. V Slovenskem domu so 27. in 28. septembra 2008 potekali Baragovi dnevi, ki so se jih udeležili verniki iz ZDA, Kanade in več ameriških škofov. V imenu Slovenske škofovske konference se ga je udeležil Drago Ocvirk. Novembra 2014 so gostili drugo SABA (Slovenian American Business Association) konferenco, na kateri je imela uvodni govor, tudi Tina Hozjan Ruda, predsednica Slovenskega verskega središča v Lemontu (Berglez 2016: 85–88).

Slovenski jezik se poučuje v ZDA v najrazličnejših oblikah, predvsem na lektoratih slovenskega jezika v Clevelandu (Cleveland) State University, Faculty of Liberal Arts and Social Sciences), v Lawrenceu (Kansas), University of Kansas Department of Slavic Languages and Literatures in v Seattlu (Washington), University of Washington Department of Slavic Languages and Literatures.

Slika 2: Slovenski dom v Lemontu

Slovenščino ljubiteljsko poučujejo tudi prostovoljci po najrazličnejših naselbinah, zlasti na zahodu ZDA, ki prihajajo največkrat iz vrst slovenskih novih naseljencev iz časov po drugi svetovni vojni. Slovenskim Američanom poskušajo približati slovenski jezik in kulturo, njihovi učenci pa pripadajo najrazličnejšim generacijam ameriških Slovincem in različnim starostnim skupinam.

LITERATURA

Bernard AMBROŽIČ, 1930: Prijateljem in dobrotnikom našega Lemonta. *Ave Maria* 22, 98.

Wilhelmina BERGER, 1934: *The Beginnings of Catholicity in Kansas City, Kansas*. Omaha: The Creighton University.

Tina BERGLEZ, 2016: *Slovenski izseljenci v mestu Joliet, Zvezna država Illinois, ZDA*. (Diplomsko delo). Koper: Fakulteta za humanistične študije.

Anne M. BUTLER, 2012: *Across God's Frontiers. Catholic Sisters in the American West, 1850–1920*. University of North Carolina Press: Chapel Hill.

Darko FRIŠ, 1995: *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

__ 1992: A brief survey of the activities of the catholic church among Slovene immigrants in the U.S.A. (1871–1941). *Slovene studies* 14/2, 251–216.

– –, 1992: Delovanje šolskih sester kongregacije sv. Frančiška Asiškega – Kristusa Kralja v ZDA med letoma 1909 in 1915. *Dve domovini. Razprave o izseljenstvu* 2/3, 371–389.

– –, 2005: Delovanje slovenskih frančiškanov v ZDA pred II. svetovno vojno: »ljubi Bog je poslal Frančiškane v Ameriko«. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 5/1/3, 457–482.

<https://matis.hr/>, 26. 6. 2018.

<http://centerslo.si/na-tujih-univerzah/slovenistike-2015-2016/zda/>, 26. 6. 2018.

Anton GRDINA, 1930: Poročilo o konvenciji katoliških lajikov v Kansas City, 1930. *Amerikanski Slovenec* XXXIX/214, 3.

The Friars Minor in the United States with a Brief History of the Orders of St. Francis in General. Chicago. 1926. Provincial of the Friars Minor: Dostopno 25. 6. 2018 na: <https://archive.org/stream/friarsminorinuni00unse#page/338/mode/2up>.

Matjaž KLEMENČIČ, 2015: Slovene national homes in the U.S.A. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 15/1, 29–54.

– –, 2013: Slovenes and Slovene Americans, 1870–1940. *Immigrants in American history. Arrival, adaptation, and integration*. Ur. Elliott R. Barkan. Santa Barbara; Denver; Oxford: ABC–CLIO. (American History/Race and Ethnicity 3). 613–622.

– –, 2013a: Slovenes and Slovene Americans, 1940–present. *Immigrants in American history. Arrival, adaptation, and integration*. Ur. Elliott R. Barkan. Santa Barbara; Denver; Oxford: ABC–CLIO. (American History/Race and Ethnicity 2). 1275–1284.

– –, 2011: *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*. Maribor: Mednarodna založba oddelka za slovanske jezike in književnosti; Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Dravska tiskarna.

– –, 2001. Slovenske naselbine v Združenih državah Amerike. *Mednarodna rodoslovna konferenca Gradimo mostove – Bridging our worlds*, Ljubljana, Slovenija, 10.– 2. september 2001. (Gradimo mostove 8/3). 18–23.

– –, 1999: *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.

– –, 1996: Fraternal Benefit Societies and the Slovene Immigrants in the United States of America. *Etnični fraternalizem v priseljenjskih deželah. Referati s simpozija Razvoj in pomen fraternalističnega gibanja in fraternalističnih organizacij med priseljenci v priseljenjskih državah. Ethnic Fraternalism in Immigrant Countries. Papers from the Symposium The Development and Significance of the Fraternal Movement and Fraternal Organizations among Immigrants in Immigrant Countries*. Ur. Matjaž Klemenčič. Maribor: Pedagoška fakulteta. (Zbornik Etnični fraternalizem v priseljenjskih deželah). 9–11.

– –, 1995: Slovenes of Cleveland: *The Creation of a New Nation and a New World Community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Novo mesto: Dolenjska založba.

– –, 1987: *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji – naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. Maribor: Založba Obzorja.

Bogdan KOLAR, 2015: Slovenian members of religious orders and communities in the United States as a link between the Catholic community in Slovenia and in the United States. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 15/1, 105–126.

– –, 2002: Izseljenstvo kot trajen pastoralni izziv za Cerkev na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik* 62/2, 157–173.

50 letnica Komisarjata Sv. Križa v Lemontu, 1962: *Slovenska država* 13/10, 2.

Irena MARKOVIČ, 2017: *Irenej Friderik Baraga – misijonar in škof med Otavci in Očipvejci*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

– –, 2016: *Leopoldinina ustanova na Dunaju* in njena podpora slovenskim misijonarjem v ZDA. *Bogoslovni vestnik* 76/3/4, 663–674.

– –, 2015: Baraga's and Pirc's missionary letters as a source for knowledge of the United States of America and Indians in Slovenia. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 15/1 str. 127–148.

Bogdan NOVAK, 1958: Pater Zakrajšek umrl. *Slovenska država* IX/3, 1–2

Marvin R. O'CONNELL, 2009: *Pilgrims to the Northland. The Archdiocese of St. Paul, 1840–1962*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2009.

Leopoldina PLUT-PREGELJ, 1992: Katoliški šolski sistem v Združenih državah Amerike in ustanavljanje osnovnih šol pri slovenskih župnijah (1895–1941), *Dve domovini/Two Homelands* 2–3, 391–407.

POROČILO, 1926: Poročilo o slovenskem shodu. Pontifikalna maša v stadijonu, 1926: *Amerikanski Slovenec* XXXV/121, 1.

Rev. John Plevnik preminul, 1938. *Amerikanski Slovenec* XLVII/59, 1.

Janez STANONIK, 1996: Slovenci v Združenih državah: 1848–1891. *Dve domovini/Two Homelands* 7, 113–129.

Benigen SNOJ, 1926: Lemontska Marija Pomagaj – kronana. *Ave Maria* XVII/6, 183.

– –, 1929: Glasovi od Marije Pomagaj. *Ave Maria* 21/5, 146–147.

Slovenska naselbina v Kansas City, v slavju 1923. *Edinost* IX, 2–3.

Slovenske šolske sestre v Ameriki, 1909: *Ave Maria* I/9, 69–70.

Socialisti katoliška šola in Cerkev 1912. *Amerikanski Slovenec* XXI/44, 4; 4. oktober 1912.

Loren TAYLOR, 2000: *Consolidated Ethnic History of Wyandotte*. Kansas City: Kansas Ethnic Council.

Jože VELIKONJA, 1996: Slovenska naselja v Ameriki«. *Zgodovinski časopis* 50/3, 383–389. V Kansas City, Kans. 1920: *Ave Maria* XII/3, 54.

ETHNIC EDUCATION AMONG SLOVENES IN THE UNITED STATES, WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE WORK OF SLOVENE SCHOOL SISTERS OF ST. FRANCIS OF CHRIST THE KING

Summary

The article deals with the work of the successors of prioress Margareta Puhar among Slovenes in the United States and the effects of their actions in preserving the Slovene identity in the United States. The first part of the article deals with the history of Slovene communities in the United States, with special emphasis on the history of the functioning of the Slovene Catholic Church and Slovene priests in the United States. Also discussed is the history of the settlement and organization of Slovenes in the USA in the context of ethnic parishes, Slovene national homes, and fraternal benefit societies. Special attention is paid to the work of Slovene School Sisters of St. Francis of Christ the King in Kansas City, Kansas, where they began to teach Slovene children in 1909. In addition, an emphasis is given to the attempts by the School Sisters to extend their operation to other US states with larger Slovene settlements. The final part of the article discusses the different methods of teaching Slovene at American universities today.

DAS ETHNISCHE SCHULWESEN DER SLOWENEN IN DEN VEREINIGTEN STAATEN VON AMERIKA MIT BESONDERER HINSICHT AUF DIE TÄTIGKEIT VON SLOWENISCHEN SCHULSCHWESTERN

Zusammenfassung

Diese wissenschaftliche Arbeit behandelt die Aktivitäten von Schwester Margareta Puhar Nachfolgerinnen für die Erhaltung der slowenischen Identität unter den Slowenen in den Vereinigten Staaten von Amerika. Der erste Teil der wissenschaftlichen Arbeit stellt die Geschichte der slowenischen Gemeinschaft in den USA mit der Betonung der Geschichte der Slowenischen Katholischen Kirche und slowenischer Priester in den USA vor. Der zweite Teil behandelt die Geschichte von slowenischen Siedlungen und Organisation von Slowenen in den USA im Sinne von ethnischen Pfarren, slowenischen Volksheimen und brüderlichen Unterstützungsvereine. Besondere Aufmerksamkeit wird den Aktivitäten der slowenischen Schwestern von hl. Franziskus von Christus dem König in Kansas City in Kansas, wo man im Jahr 1909 mit dem Unterrichten slowenischer Kinder begann, gewidmet. Betont werden auch die Versuche der Schulschwestern, ihre Tätigkeit in andere Staaten der USA, in denen es größere slowenische Siedlungen gab, zu erweitern. Besonders hervorgehoben wird auch die Schule in slowenischer Pfarre in Barberton, Ohio, die Anfang der 50er des 20. Jahrhunderts gebaut wurde und wo die Schwestern des slowenischen Franziskanerklosters aus Lemont, Illinois unterrichteten. Im letzten Teil der wissenschaftlichen Arbeit werden verschiedenen Methoden des Slowenischunterrichts an amerikanischen Universitäten und im Privatunterricht vorgestellt.

Šolske sestre med slovenskimi izseljenci v Egiptu

Bogdan Kolar*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2(620=163.6)

Bogdan Kolar: Šolske sestre med slovenskimi izseljenci v Egiptu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 145–168

Slovenske šolske sestre iz Maribora so se leta 1908 na spodbudo duhovnikov frančiškanskega reda odločile za povsem novo obliko pastoralnega dela. Odšle so med slovenske izseljence v Egipt. Prvo mesto je bila Aleksandrija. Tu so ustanovile zavetišče za slovenske žene in dekleta ter ljudsko šolo za slovanske otroke. Razgibano delo so razvile na socialnem in ekumenskem področju. Drugo ustanovo so odprle leta 1929 v Kairu. Ker se je skupnost leta 1922 razdelila na province, sta hiši v Egiptu postali del italijanske province. Šolske sestre so bile prva slovenska ženska redovna skupnost, ki je prevzela delo med rojaki po svetu. Po drugi svetovni vojni sta ustanovi v Egiptu namenjeni starejšim (Aleksandrija) in študentkam iz arabskih držav (Kairo). Nekatere sestre so že prišle iz vrst domačink.

Ključne besede: šolske sestre (Maribor), Egipt, izseljenci, ekumenizem, šolstvo

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-055.2(620=163.6)

Bogdan Kolar: The School Sisters among the Slovene Emigrants in Egypt. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 145–168

The Slovene School Sisters from Maribor, instigated by the Franciscan priests, decided to take over a new type of pastoral work in 1908. They joined the Slovene immigrants in Egypt and opened the first establishment in Alexandria. They founded a shelter for Slovene girls and women and an elementary school for Slavic children. They unfolded

* red. prof. dr. Bogdan Kolar, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Katedra za zgodovino Cerkve in patrologijo Poljanska cesta 4, SI 1000 Ljubljana, bogdan.kolar@teof.uni-lj.si

a variety of social and ecumenical activities. The second establishment was opened in Cairo in 1929. Because the community of the School Sisters divided into provinces in 1922, the two houses in Egypt became part of the Italian Province. The School Sisters were the first Slovene female order to work among the Slovene emigrants around the world. After World War II, the two institutions in Egypt were designed for seniors (Alexandria) and for students from Arabic countries (Cairo). Among the Sisters, there had already been some local students.

Key words: School Sisters (Maribor), Egypt, emigrants, ecumenism, school and education

UVOD

Le v štirih desetletjih po ustanovitvi skupnosti šolskih sester v Mariboru so bile sestre pripravljene in usposobljene za sprejem mnogih ustanov v vseh slovenskih deželah, čeprav so bile še vedno škofijskega prava in v vseh odločitvah odvisne od lavantinskega škofa v Mariboru. Delo so razširile tudi izven Avstro-Ogrske monarhije. Njihovo pozornost so pritegnili slovenski rojaki, ki so odhajali po svetu – najprej v Egiptu, nato v Združenih državah Amerike in deželah Latinske Amerike. Pri sprejemanju odločitev za povsem nove oblike pastoralnega delovanja so imeli odločilno pobudo Frančiškovi manjši bratje, ki so že delovali v teh okoljih in so iz lastne izkušnje videli, kaj bi pomenila navzočnost sestrskih skupnosti. Sestre so s prevzemom novih ustanov začele organizirati izobraževalne dejavnosti na različnih ravneh in za različne skupine ljudi, ponudile pa so tudi socialne dejavnosti.

SLOVENSKI IZSELJENCI V EGIPTU NA PREHODU IZ 19. V 20. STOLETJE

Zadnja desetletja 19. stoletja in leta do izbruha prve svetovne vojne so znana po množičnem izseljevanju iz slovenskih dežel. Kar nekaj Slovencev je našlo delo in možnosti življenja v Egiptu, ki je bil v tem času pod angleškim protektoratom. Največjo pozornost je pritegovalo mesto Aleksandrija, močno kulturno in gospodarsko središče, na splošno zelo kozmopolitsko. V časopisnih in drugih poročilih so govorili celo o avstrijski koloniji v Egiptu. Sestavljali so jo ljudje iz raznih dežel Avstro-Ogrske, med njimi je bila največja skupina primorskih Slovencev (Kodrič, Palac 1986: 42). Že leta 1871 je kaplan iz Biljane prosil goriškega nadškofa Andreja Golmayerja, da bi posredoval pri državnih oblasteh, naj preprečijo odhajanje v Egipt; v tistem letu je v Aleksandriji bilo kar 24 žena in 26 deklet iz župnije Biljana, na pot pa se je pripravljala že nova skupina. Podobno je veljalo tudi za druge župnije. Pojav je imel prav dramatične posledice, saj so bile prizadete številne kmečke družine in družinsko

življenje nasploh (P. B. 2002: 22). Bolj natančne podatke je zbral aleksandrijski zdravnik Karel Pečnik (1902: 51–57), ki je pripravil daljše poročilo o državljanih Avstro-Ogrske, ki so živeli in delali v Egiptu, predvsem v Aleksandriji, a tudi v drugih krajih:

Kakor smo videli je od 8000 Avstrijcev in Ogrov kar 5300 Slovencev v Egiptu, recimo 65 %! Kdor vidi in čuje to število prvikrat, se siloma začudi, če ne pozna razmer. Razen nekaj boljših slovenskih družin v Egiptu, so vse druge slovenske služkinje, katerih je tedaj nad 5000! Te slovenske služkinje, ki služijo tukaj kot dekle, sobarice, kuharice, dojljke, dekle za otroke, prodajalke itd., prihajajo ponajveč iz Goriškega (največ iz Dornberga, Prvačine, Šempasa itd.), Tržaškega in nekoliko manj s Kranjskega. Štajerk ni dosti, še manj pa Korošic (nekoliko Ziljank). Do 3000 bo teh služkinj v Aleksandriji, druge so razkropljene po raznih egiptovskih mestih. (Pečnik 1901: 54)

V Egiptu je bilo po številu največ služkinj iz grškega in italijanskega okolja, na tretjem mestu pa so bile Slovenke. Med egiptovskimi gospodinjami so bile znane kot »snažne, pridne in gibčne«, da po celem Egiptu »veljajo kot vzor dobre, poštene in pridne služkinje«, seveda se je našla tudi kakšna, ki je iz takšnega okvira izstopala. Po Pečnikovih informacijah so dekleta začela prihajati v Egipt že od sredine 19. stoletja. Čeprav so na Goriškem začeli nasprotovati takemu odhajanju, jih je bilo kljub temu vedno več. Na vprašanje, zakaj so prišle v Egipt, pa so večinoma odgovarjale:

Služila sem na Dunaju za 10 gld. na mesec, v Trstu za 8 gld. na mesec in še grdo so ravnali z menoj, tukaj imam 30 gld. na mesec, manj dela in še dobro ravnajo z menoj. V Trstu nisem vedela, zakaj da služim, tukaj si vsaj precej na stran denem ali pa pošljem domu. Pečnik je dodal: Kakor žene naše delavce višja plača v Ameriko, tako ista Slovenke v Egipt. Neizpodbitna resnica je pač ta in ostane, da si tukaj v Egiptu služkinje zaslužijo za eno in isto delo 3 do 4krat več kot v Trstu ali na Dunaju, o malih mestih še govora ni. Navadna plača služkinje je tu od 20 do 40 gld. na mesec, seveda kakor pri nas s stanom in hrano. Po navadi se z njimi dobro ravna, tudi prostega časa imajo žalibog več, kakor bi bilo potrebno. (Pečnik 1901: 54)

Tako je v večjih mestih Egipta nastala skupina starejših slovenskih žena, ki so si nekaj prihranile; veliko je bilo takih, ki si niso uspele prihraniti ničesar. Večina se je vrnila v domače kraje in s seboj prinesla svoje prihranke, s katerimi so pomagale pri reševanju gospodarskih težav lastnih družin. Tu in tam se je katero od deklet tudi izgubilo v arabskem okolju.

Leta 1895 je bilo v Aleksandriji ustanovljeno slovansko društvo Sloga, ki je delovalo do leta 1898. Imelo je zavetišče (azil) za služkinje, ki so izgubile delo. Ko so leta 1898 proslavljali 50-letnico vladanja cesarja Franca Jožefa, so avstrijski državljani zbrali 40.000 gld., ki so jih želeli koristno uporabiti ali podariti dobrodelni ustanovi. V Aleksandriji je takrat deloval avstrijski konzul Rudolf Wodianer pl. Maglod, ki je ga Slovincem uspelo prepričati, da je zbrana sredstva namenil za ustanovitev zavetišča za služkinje, ki so ostale

brez dela. Azil so imenovali v spomin na jubilejno leto *Azil Franca Jožefa – Asilo Francesco Giuseppe*. Čeprav je bila ustanova namenjena za služkinje iz celotne Avstro-Ogrske, je najbolj služila slovenskim služkinjam, ker je bilo drugih komaj za vzorec. Ustanovo sta podprla tudi novi avstro-ogrski konzul Stephan (István) von Ugron zu Ábránfalva (1862–1948) in pl. Pitner, vodja Lloydja v Aleksandriji. Zavetišče je bilo pod pokroviteljstvom avstro-ogrške države, ki je tudi prispevala za njegovo vzdrževanje. V njem so brezposelne državljanke Avstro-Ogrske za zmerno ceno dobile hrano in stanovanje ter potrebno zdravstveno pomoč.

Leta 1898 se je slovansko društvo Sloga preoblikovalo in, ker v njem razen Slovencev drugih slovanskih narodnosti skoraj ni bilo, se preimenovalo v *Slovenska Palma na Nilu* ali *Slovenska palma ob Nilu*. Hkrati so si tamkajšnji Slovenci zastavili ambiciozni načrt – kupili so zemljišče, na katerem so rasle palme, da bi na tem mestu postavili slovensko kapelico ali cerkev sv. Cirila in Metoda in ob njej majhno bolnišnico. Društvo je poskrbelo, da je vsako leto prišlo za cvetno nedeljo v Ljubljano vsaj nekaj palmovih vej, ki so jih nato uporabljali pri procesiji kot spomin na Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem. S kratko predstavitvijo svojega dela in načrti so se oglasili v slovenskem tisku in prosili za pomoč pri zbiranju sredstev. Imeli so vso podporo ljubljanskega škofa Jegliča, ki je »ganljivo pismo« slovenskih rojakov iz Egipta objavil v Škofijskem listu s pripisom: »To pismo priobčujem in prosim veleč. gg. duhovnike, ko bi sami mogli kaj prispevati in ko bi zadevo hoteli priporočati tudi svojim vernikom vsaj bolj imovitim, če bi se hoteli zapuščenih naših bratov v Aleksandriji spomniti.« (*Ljubljanski škofijski list* 1901: 13–14).

V poročilu ljubljanskemu *Domoljubu* so konec leta 1901 zapisali, da je društvo *Slovenska palma na Nilu* sklenilo, da v Aleksandriji postavi za Slovence majhno cerkvico in bolnišnico. Skupnost je takrat štela okoli 30 slovenskih družin in več kot 6.000 slovenskih služkinj, ki so bile večinoma s Primorske in Kranjske. Zemljišče za obe poslopji je bilo takrat že kupljeno. To naj bi bila prva slovenska in sploh slovanska cerkev v Afriki. V bolnišnico so nameravali povabiti slovenske usmiljenke. Sredstva za uresničitev široko postavljenega načrta so zbirali med rojaki in tudi na Slovenskem (*Domoljub* 1901: 78). Na občnem zboru, ki ga je društvo *Slovenska palma na Nilu* imelo 8. decembra 1900 so izvolili cerkveni odbor, ki so mu zaupali, da bo organiziral delo, zbiral sredstva in obveščal slovensko javnost o poteku del. V odboru so bili urarski mojster Janez Fernus, zdravnik Karel Pečnik in pekovski mojster v Aleksandriji Jakob Velkavrh. Z dopisi so se uradno obrnili na škofijski ordinariat v Ljubljani in z oglasi v slovenskih časopisih začeli zbirati sredstva za gradnjo. Društvo je postalo gonilna sila vseh prizadevanj za pomoč slovenskim rojakom v Aleksandriji. Organizirali so razne oblike samopomoči, informirali slovensko javnost o dogajanju med rojaki v Egiptu in skrbeli za ohranjanje

slovenske zavesti ter kulture v tujem, drugačnem okolju. Leta 1902 so ustanovili slovensko čitalnico, ki je dobila prostor v društvenih prostorih; slovesna otvoritev je bila 11. maja. S pomočjo tiska so prosili slovenske rojake, da so jim pošiljali knjige. V Ljubljani so jih zbirali v frančiškanskem samostanu, od koder so jih nato pošiljali v Egipt (Snoj 1902: 3).

Slovenska skupnost v Egiptu je dobivala več časopisov iz domovine. Iz poročil leta 1895 je razvidno, da je v Aleksandrijo prihajala revija *Domoljub* in da je istega leta prišlo 206 izvodov *Mohorjeve zbirke* (*Domoljub* 1895: 56). Leta 1902 je imela Mohorjeva zbirka v Aleksandriji 182 naročnikov, med njimi tudi društvo Slovenska palma ob Nilu, cerkvena občina sv. Cirila in Metoda, Azil avstro-ogrske kolonije Franc Jožef I. za brezposelne in bolne služkinje; v Kairu 19 in v Port-Saidu 6. Leta 1909 je bilo v Aleksandriji še 166 naročnikov Mohorjeve zbirke in v Kairu 66, med naročniki je bilo društvo Krščanska zveza Slovenk, slovenska šola. Leta 1910 je bilo v Aleksandrijo poslanih 173 izvodov, prvič so se kot naročnice pojavile slovenske šolske sestre; v Kairu je bilo 56 izvodov mohorjevok, med naročniki tudi Društvo sv. Cirila in Metoda. Tudi na začetku prve svetovne vojne je leta 1915 v Aleksandrijo prišlo 53 izvodov in v Kairo 10 izvodov Mohorjevih knjig.¹

O razmerah med slovenskimi dekleti in ženami, ki so se zaposlile v Egiptu, so na Slovensko prihajale zelo različne novice, ki so odhod v Egipt pogosto odsvetovala. Konec leta 1903 je bil v dunajskem časopisu *Neues Wiener Wochen-Journal* objavljen dopis iz Gorice, ki je bil ponatisnjen v *Slovencu* (1903, št. 253: 3) Govoril je o iskanju služkinj v slovenskih vaseh Miren, Vrtojba, Bilje. V Aleksandriji so prejemale 30 ali 40 gld. na mesec. Iskali so dekleta v starosti od 16 do 20 let. Ponudbe so bile zelo vabljive, tako da je med kmečkimi dekleti na Primorskem nastopila »prava potna epidemija«. Največ so odhajala dekleta iz Dornberka, Prvačine, Bilj, Vrtojbe, Mirna in Šempasa, »skoro je ni vasi v okolici na Vipavsko stran, da bi ne imela svoje 'Aleksandrinke'«. Po mnenju pisca poročila je bil izgovor, da gredo iskati kruh, jalov, ker kruha ni manjkalo niti doma. Bil je prepričan, da so bile razmere v Egiptu predstavljene veliko lepše, ko pa so bile v resnici: »Vračajo pa se domu izžete in pokvarjene, in po vaseh kažejo za njimi s prstom kakor na ničvredna bitja. Tu je za ljudske prijatelje mnogo dela, je povzelo poročilo v *Slovencu*.« (Slovenec 1903, št. 253: 3). Izseljivanje deklet in mater je prizadelo številne družine:

Nič čudnega ni, da so pravcati preplah zaradi tega pojava zagnali prav duhovniki, ki so pritiskali na cerkveno in svetno oblast, v domačih krajih ustanavljali delavnice in posojilnice ter upali, da bodo tako bliže domu poskrbeli za delo in zaslužek. A razmere niso bile naklonjene takšnemu reševanju slovenskega preživetja. Kar je torej kljub vsemu preživelo,

¹ Podatki so navedeni v vsakoletnem koledarju, kjer so poimenski sezname naročnikov.

je preživel zaradi družbenega zdravja naših skupnosti, zlasti župnij, in zaradi spremenjenih razmer. (P. B. 2002: 22)

VLOGA SLOVENSКИH FRANČIŠKANOV

V drugi polovici 19. stoletja je slovenska frančiškanska skupnost postopoma začela prevzemati nove oblike pastoralnega delovanja predvsem delo med slovenskimi izseljenci v Egiptu, nato tudi v Združenih državah in še drugod. Bližina Svete dežele, kjer so frančiškani že imeli dolgo zgodovino, je pripomogla, da so se začeli zanimati tudi za Egipt. Prvi, ki je sploh dal pobudo, da bi slovenski rojaki ob Nilu dobili svojega duhovnika, je bil Frančišek Lampe. Tako je konec septembra 1894 v Aleksandrijo odšel p. Hubert Rant² in že ugotovil, da bo potrebno največ pozornosti namenjati Slovenkam, ki so naše delo v povsem tujem okolju. Rojakinje je začel zbirati v frančiškanski cerkvi ob samostanu sv. Katarine v Aleksandriji; prvič so se srečali na rožnovensko nedeljo leta 1894. Slovenska skupnost je bila zelo zadovoljna, saj je po dolgem času spet slišala slovensko besedo in slovensko pridigo. Hubert Rant je bil tudi uradno imenovan za izseljenskega dušnega pastirja, pristojni rimski urad mu je podelil naslov »curato per gli Slavi« (*Domoljub* 1894: 240). Od tedaj dalje je bilo srečanje za slovenske izseljence vsako nedeljo popoldne v cerkvi pri frančiškanih. Rant je v poročilu zapisal, da veliko slovenskih otrok hodi v šolo, ki so jo vodile nemške sestre skupnosti sv. Karla Boromejskega. Otroci niso imeli možnosti, da bi se naučili slovensko. Z veseljem je dodal, da je bila pri sestrah v noviciatu Slovenka Antonija Grm in da bo lahko veliko naredila za slovenske otroke, ko bo postala članica sestrskе skupnosti. Rant je v slovenskem tisku rojake doma obveščal o razmerah med Slovenkami v Egiptu (*Domoljub* 1895: 6). Poleg nalog, ki jih je opravljal v okviru frančiškanske skupnosti, je do leta 1900, ko je bil imenovan za vojaškega kurata v Gradcu, skrbel za slovensko skupnost in vodil njene dejavnosti. Po njegovem odhodu je skupnost zaprosila za stalnega slovenskega duhovnika. Upali so, da se jim bo pridružil slovenski frančiškan, ki bo postal član tamkajšnje frančiškanske skupnosti in hkrati skrbel za potrebe pastoralnega dela med slovenskimi priseljenci. Spomladi leta 1901 je iz Novega mesta prišel p. Benigen Snoj, do tedaj

² Avgust Rant (p. Hubert) (roj. 29. 4. 1870, Koroška Bela, umrl 18. 11. 1931, Ljubljana) je frančiškan postal leta 1888, duhovniško posvečenje je prejel 12. julija 1893 v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Po odhodu iz Aleksandrije je bil v času Avstro-Ogrske vojaški duhovnik, upokojen kot višji vojaški duhovnik. V času delovanja v Egiptu je bil redni dopisnik *Zgodnje danice*, stanoval je v samostanu sv. Katarine. (Jagodic 1986: 206–209)

katehet na deški šoli (*Venec cerkvenih bratovščin* 1901: 93).³ V Aleksandriji je ostal do septembra 1909 in bil več let odbornik društva Slovenska palma ob Nilu. Od septembra 1909 je bil tri leta v Kairu, kjer je bival v samostanu sv. Jožefa in oskrboval slovensko skupnost v mestu. V poročilih v slovenskem tisk je predstavljal dobre in manj dobre plati življenja izseljence v Egiptu.

Med pastoralnimi dejavnostmi, ki jih je v Aleksandriji izvajal p. Snoj, je bila najprej priprava ljudskega misijona. Tako prenavljanje verskega življenja je bilo med ljudmi poznano in je imelo velik pomen, p. Snoj pa je želel z njeno pomočjo vzpostaviti prvi stik s Slovenci in videti, kako velika je slovenska skupnost v Egiptu. V prvi polovici decembra 1901 je misijon pripravil v Kairu, v tednu pred božičem še v Aleksandriji. Iz poročila, ki ga je poslal *Domoljubu*, je razvidno, da je bila udeležba lepa in da so mnogi želeli opraviti spoved. V Aleksandriji so se zbirali v cerkvi sv. Katarine in bili posebej veseli ob prepevanju slovenskih nabožnih pesmi (*Domoljub* 1902: 48).

Snoj je že leta 1902 prosil s. Stanislavo Voh, takratno vrhovno predstojnico šolskih sester v Mariboru, da bi šolske sestre prišle v Aleksandrijo in prevzele oskrbo avstrijskega azila ter poskrbele za organiziranje slovenske šole in vrtca. Načrt sta podpirala avstrijska konzula v Aleksandriji in Kairu. Snoj je med avstrijskimi družinami v Aleksandriji spoznal, da so mnoge druge etnične kolonije že imele redovnice, ki so v domačem jeziku skrbele za duhovno in umsko vzgojo otrok. Upravni odbor azila je nasprotoval, da bi vodstvo azila prevzele redovnice, vendar je bil p. Benigen prepričan, da je zaplet rešljiv.⁴ Konec leta 1907 je *Domoljub* poročal:

Po prizadevanju našega rojaka P. Benigna se je ustanovila v Aleksandriji šola za slovensko in hrvaško mladino. Konzul je delal težave. V sredo popoldne je deputacija dr. Šušteršič, Vukovič in aleksandrijski odvetnik dr. Wolf prosila ministrskega predsednika zunanjih stvari Aerenthala npravne in gmotne podpore za to šolo. Minister je deputaciji izrazil svoje veselje nad šolo in obljubil svojo podporo. (*Domoljub* 1907, št. 46: 725).

Že na začetku leta 1903 sta Maribor obiskala ugledna cerkvena voditelja iz Egipta, koptski katoliški škof Maximos Sedfaoni iz Hermopolisa (Minieh) in generalni vikar kairskega patriarha Makarij. Obiskala sta tudi materno

³ Franc Snoj (p. Benigen) (roj. 17. 9. 1867, Zagorje ob Savi, umrl 10. 5. 1942, Rome City, Indiana) je duhovniško posvečenje prejel 17. 12. 1890 v Ljubljani. Bil je katehet na frančiškanskih šolah v Kamniku in v Novem mestu. V Novem mestu je bil hkrati učitelj v kaznilnici in kurat pri usmiljenih bratih. Deloval je v Aleksandriji in v Kairu, leta 1913 se je preselil v Jeruzalem in se leta 1915 vrnil v Slovenijo. Izbran je bil za prvega predstojnika slovenskih frančiškanov v Združenih državah. Ustanovil je več novih slovenskih župnij (med temi tudi v New Yorku) in drugih ustanov in na mnogih krajih deloval za ohranjanja slovenstva med izseljenci. Bil je reden sodelavec izseljenskega lista *Ave Maria*. (SBL, zv. III: 401; Družina 1998, št. 32: 10)

⁴ NŠAM, F 9, dopis št. 3942/02 z dne 21. novembra 1902.

hišo šolskih sester v mestu in se srečala s škofom Napotnikom. Verjetno sta se pogovarjala tudi o možnosti, da bi sestre prišle v Egipt, kjer so pred tem že delovali slovenski frančiškani, vključeni v tamkajšnje frančiškanske redovne ustanove (*Kronika* 2007: 94).

V Egiptu je delovalo več znanih frančiškanov: (1) P. Adolf Čadež, krstno ime Ivan (*5. 5. 1871, Trate v Poljanski dolini; †10. 1. 1948, Ain Karin, Jeruzalem) se je v slovensko zgodovino se je zapisal kot nabožni pisec in publicist. V Egipt je prišel že pred prvo svetovno vojno; leta 1915 je bil v Aleksandriji, tam je bil še leta 1946. Deloval je v Egiptu, Carigradu in v Palestini. S poročili o verskih in družbenih razmerah v Egiptu se je oglašal tudi v slovenskem tisku, predvsem v *Slovincu* in v publikacijah Mohorjeve družbe. Nazadnje je deloval v krajih Ain Karin in Jafa. (2) P. Evgen Stanet (*23. 4. 1876, Vurberg; †4. 2. 1942, Kairo) je živel od leta 1909 do smrti v Kairu (*Ave Maria* 1942, št. 10). Tja je prišel kot mlad duhovnik in je vse življenje deloval kot frančiškan med tamkajšnjimi rojaki. Navadno so ga imenovali duhovnika jugoslovanske skupnosti. V času prve svetovne vojne je bil kot avstrijski državljani interniran v kraju Sid Bešir pri Aleksandriji. Živel je v samostanu sv. Jožefa, kjer je bil več let tudi predstojnik. Ob smrti so se od njega poslovili mnogi jugoslovanski begunci, ki so ob izbruhu druge svetovne vojne našli zatočišče v Egiptu, med temi je bilo več uglednih politikov. (3) P. Jozafat Ambrožič, krstno ime Janez (*24. 8. 1903, Krnica pri Bledu; †2. 12. 1970, Betfage, Jeruzalem) je bil od leta 1935 misijonarja in slovenski dušni pastir v Egiptu in v Palestini (SBL, zv. I: 158–159). Po dveh letih študija teologije je bil posvečen v Nazaretu. Prvo leto je deloval v samostanu pri Božjem grobu, nato v Aleksandriji od 1938 do 1942 in v samostanu sv. Jožefa v Kairu od 1943 do 1962, kjer je nasledil p. Evgena Staneta. P. Jozafat je skrbel za slovenske priseljence in pri tem sodeloval s šolskimi sestrami. Znanje jezikov mu je omogočalo, da je pomagal tudi hrvaškimi in italijanskimi priseljencem. Ko je po padcu Kraljevine Jugoslavije v Egiptu nastala večja skupina beguncev in vojakov, je pastoralno delo organiziral med primorskimi fanti in možmi, ki so bili mobilizirani v italijansko vojsko. Krajši čas je bil vojaški kurat jugoslovanskega kraljevega gardnega bataljona, ki je bil v sestavi VIII. zavezniške armade. V Kairu mu je koptska Cerkev podelila naziv kornega škofa in je edini Slovenec, ki je doslej dobil to odlikovanje. (4) P. Stanislav Perović je na začetku leta 1942 nasledil p. Evgena Staneta v Kairu. V kroniki tomajske province je 8. septembra 1958 omenjen kot voditelj bogoslužja ob praznovanju 50-letnice navzočnosti sester v Egiptu (Koncilja 2008: 44). (5) P. Kerubin Begelj (*25. 7. 1892, Cerklje na Gorenjskem; †17. 8. 1964, Kostanjevica nad Gorico) je duhovniško posvečenje prejel 22. 4. 1917. Deloval je na Sveti Gori pri Gorici in na Višarjah, sredi dvajsetih let 20. stoletja pa je kot mlad duhovnik odšel med slovenske izseljence v Aleksandrijo. Leta 1957 se je vrnil v Slovenijo in opravljal duhovniško delo v različnih

frančiškanskih skupnostih na Slovenskem, bil je tudi spovednik na Kapeli pri Novi Gorici (*Naša luč* 1964, št. 8: 17).

P. Benigen Snój OFM je leta 1904 med slovenskimi dekleti, ki so s Primorske prišle v Egipt, spoznal Marijo Ambrožič iz Črnič, ki je služila v neki družini v Aleksandriji. Svetoval ji je, da je junija 1904 vstopila v skupnost šolskih sester v Mariboru. P. Benigen si je več let prizadeval, da bi mariborske šolske sestre prevzele delo med rojakinjami v Egiptu in ustanovile podružnico v Aleksandriji (Koncilja 2008: 36): »Letos je bila izjemoma druga preobleka osmih kandidatk. Povod za to je dala predvidena zasedba naselbine v Aleksandriji. Kaj bo še prišlo, še ne vemo.« (*Kronika* 2007: 171) Našteta so imena osmih kandidatk; Marija Ambrožič je takrat postala s. Benigna (*Kronika* 2007: 171). Najprej je služila v škofijski hiši v Mariboru, kamor se je vrnila po dveh letih dela v Egiptu. Nazadnje je delala v sestrski hiši v Mostarju, kjer je hudo zbolela in si ni več opomogla. Umrta je 25. septembra 1912 v Gradcu, stara 32 let. Nekaj razlogov za začetek delovanja nove postojanke v zelo izvirnem okolju pa so imele tudi sestre same. Upale so, da bi se tam lahko učile tujih jezikov, s čimer bi se pripravljale na pedagoško delo v svojih ustanovah. Drugi razlog je bilo upanje, da bi kraj s svojo klimo lahko bil primerno okrevališče za sestre, ki so zbolele za tuberkulozo (Kodrič, Palac 1986: 43). Kot je to razvidno iz dopisovanja med vodstvom šolskih sester in mariborskim škofijskim ordinariatom, so sestre tak namen imele že leta 1905, ko so se pogovarjale o prevzemu ustanove s slovenskimi frančiškani, ki so delovali na Bližnjem vzhodu.⁵

PRIHOD MARIBORSKIH ŠOLSKIH SESTER

V *Kroniki* (2007), ki je neizčrpen vir za zgodovino skupnosti šolskih sester, mesto Maribor in slovenski živelj, je 5. septembra 1908 zapisano:

Na večletno priganjanje preč. gospoda p. Benigna Snoja OFM je bilo po najskrbnejšem preiskovanju in povpraševanju našega prevzvišenega gospoda knezoškofa domenjena zadeva glede ustanovitve podružnice v Aleksandriji, Egipt. Sestre so prevzele vodenje vrtca, ljudske šole in šole za ročna dela za otroke slovanskih narodov. Ekonomsko vodenje oskrbuje združenje, ki je poklicalo sestre, 'Slovenska palma ob Nilu'. Ker zaradi pomanjkanja znanja romanskih jezikov ni bilo na voljo starejših sester, je bila č. mati primorana poslati tri čisto mlade sestre: s. M. Romano Šoter, s. Benigno Ambrožič in s. Wilhelmino Hessler. – 5. septembra, v soboto, so se omenjene sestre v spremstvu nekdanje predstojnice na Zgornji Muti s. M. Uršule Gosak odpravile iz Trsta. Tovorni parnik 'Amphitrite' jih je v najlepšem vremenu vozil ob dalmatinski obali do Dubrovnika. Tu je odpeljal v smeri Brindisija in jih je skozi Otrantovo cesto mimo Jonskih otokov in otoka Kandije v sredo

⁵ Prim. NŠAM, F 9, pismo predstojništva šolskih sester mariborskemu škofijskemu ordinariatu, št. 9 z dne 30. januarja 1905.

zvečer dobro ohranjene pripeljal v Aleksandrijo. V pristanišču je poleg preč. g. Benigna čakalo prišleke nekaj slovenskih gospodov in gospa. Potem ko so v novem bivališču Salah el Dine št. 24 zaužile nekaj malega za večerjo, so se odpravile k počitku. Naslednjega dni so si začele urejati hišo. – Tako je mineval čas v delu do 21. septembra. Takrat so začele pouk s petimi otroki; polagoma je raslo število otrok, vendar ni doseglo zelene višine. Vzrok je bil v oviri, da so smele sestre sprejemati samo otroke slovanskega porekla. Daj Bog, da bi bila ta ovira kmalu odstranjena. – Učni jeziki so francoski, italijanski, nemški, slovenski in hrvaški. Misel, da to deželo posvečuje Zveličarjevo otroštvo in da je delati za zveličanje neumrljivih duš Božje delo, daje sicer popolnoma nevhvaležnim razmeram svoje posvečevanje in zadovoljstvo. (*Kronika* 2007: 136)

Prva skupnost je delovala pod vodstvom predstojnice s. Uršule Gosak. Učni jezik je bil nemški, sestre pa so otroke poučevale slovensko, hrvaško in francosko. Leta 1909 sta se jim pridružili še dve sestri iz Maribora, ki sta prevzeli delo v otroškem vrtcu. Pred tem so za otroški vrtec skrbele nemške sestre boromejke. Za gospodarsko poslovanje je skrbelo slovensko društvo Slovenska palma ob Nilu, ki je bilo glavni spodbujevalec, da so sestre prišle v Aleksandrijo (Kodrič, Palac 1986: 44). V spomin na 60-letnico vladanja cesarja Franca Jožefa I. so zavetišču uradno obnovili ime, ki se je ohranilo do propada Avstro-Ogrske, ko je prišlo do vrste drugih sprememb.

Za novo obliko vzgojno-izobraževalnega in pastoralnega dela je bilo potrebno v novem okolju, sredi muslimanskega sveta, izredno veliko poguma in notranje moči. Mlada sestrška skupnost, kot ustanova je štela nekaj več kot štirideset let, se je odločila za nov korak, ki je bil posledica razmer v Cerkvi in hkrati pripravljenosti sester, da na to odgovorijo. V kratkem času so sestre odprle še štiri druge pomembne ustanove: (1) 27. septembra 1908 je bila v Mariboru slovesna otvoritev novega učiteljišča, ki se ob praznovanju 60-letnice vladanja cesarja Franca Jožefa I imenovalo po njem. (2) 1. oktobra 1908 je bila slovesna blagoslovitev in odprtje učnega in vzgojnega zavoda v Trstu; ob navzočnosti krajevnega škofa Nagla je obred opravil lavantinski škof Napotnik. (3) 11. decembra 1908 so sestre odprle ustanovo v Imotskem v Dalmaciji, kjer so prevzele otroški vrtec, tečaje ročnih del in pouk glasbe. (4) Odprta je bila tudi skupnost in šola v Št. Jakobu v Rožu. (5) 19. septembra 1909 je prva skupina sester odpotovala v Združene države, da bi svoje delo med rojaki zastavile tudi tam. Gre za čas, ko je skupnost vodila s. Stanislava Voh. Šolske sestre so bile prve slovenske redovnice, ki so se začele zanimati za izseljensko vprašanje in povsem na konkreten način pomagati rojakom, ki so se odločili, da odidejo po svetu.

Zapisi v *Kroniki* (2007) kažejo, da je bila pobudnica za sprejem ustanove v Aleksandrijski skupnosti tamkajšnjih Slovencev in verjetno še drugih slovanskih narodov. Med njimi so že nekaj časa pastoralno delovali slovenski frančiškani, ki so prav v sestrski skupnosti videli najboljšo rešitev za težave priseljencev. Frančiškani so se s svojimi prošnjami in pobudami obračali na

mariborskega škofa, ki je še vedno bil prva cerkvena oblast, ko je šlo za sprejemanje novih ustanov. Sveti sedež takrat še ni priznal Šolskih sester, zato so bile v odločitvah povsem odvisne od lavantinskega škofa Mihael Napotnika, ki pa prevzemu nove ustanove ni nasprotoval. Za prevzem se je zavzel pri dunajskem zunanjem ministrstvu, medtem ko je avstrijski konzul v Aleksandriji sprva želel, da bi avstrijsko zavetišče prevzela redovna skupnosti iz Verone. Škof Napotnik je »odgovorne prepričeval, da je v interesu monarhije, da sprejemo za delo v azilu sestre kongregacije, ki je usposobljena za vzgojo«. ⁶

Čeprav so delovale v nepoznanem svetu, so sestre v Aleksandriji ohranjale redne stike z matično skupnostjo v Mariboru in se s predstavnicami udeleževale pomembnih dogodkov v skupnosti. Avgusta 1912 sta se npr. duhovnih vaj v Mariboru udeležili dve sestri (*Kronika* 2007: 169). Ladijske povezave med Trstom in Aleksandrijo so bile pred začetkom prve svetovne vojne zelo dobre. Redni stiki so omogočali, da so predstojnice lahko sprejemale načrte in kadrovske spremembe.

OBLIKE DEJAVNOSTI V ALEKSANDRIJI

Eno od razumevanj delovanja in navzočnosti v Egiptu je bilo, da so v deželi misijonske razmere in da so sestre, ki so bile določene za to okolje, kazale vsaj nekaj misijonskega zanimanja. To se je zelo očitno pokazalo že leta 1912, ko je bilo potrebno poslati strokovno usposobljeno učiteljico, ki bo prevzela tudi vodstvo avstro-ogrske šole. Za sestro, ki jo je vodstvo izbralo za to službo, je bilo značilno, da je v sestrskih ustanovah delovala že dalj časa, »že od otroštva pa je bila njena želja, da bi nekoč postala misijonarka, in ta misel je pripomogla, da se je potegovala za sprejem pri šolskih sestrah, o katerih je bilo slišati, da smejo iti tudi v misijone (*Kronika* 2007: 169).⁷ Pri odhodu sta se novi predstojnici pridružili še učiteljica ročnih del in kuharica, »da bi tam delovali v Božjo čast in za zveličanje duš« (*Kronika* 2007: 170).

Vodstvo sestrške skupnosti v Mariboru je z zanimanjem in skrbjo spremljalo razvoj ustanove v Egiptu. Da bi se prepričala na lastne oči o njihovem stanju in nalogah, je vrhovna predstojnica s. Stanislava Voh maja 1912 obiskala ustanovo v Aleksandriji in nato poromala v Sveto deželo. Štiri mesece po vrnitvi v Maribor je na začetku novega šolskega leta v Aleksandrijo poslala še tri sestre; nekaj tednov kasneje je vodstvo mariborske matere hiše poslalo tri sestre tudi v pomoč skupnosti v ZDA (*Kronika* 2007: 617).

⁶ Prim. NŠAM, F 05, pismo škofijskega ordinariata št. 447/05 z dne 15. februarja 1905.

⁷ Tudi na frančiškane, ki so delovali v Egiptu, so sestre gledale kot na misijonarje in jih v tej vlogi omenjajo v svojih dopisih.

Navzočnost sester v Egiptu so zaznale tudi avstrijske oblasti, ki so konec leta 1912 pripravile načrt, da bi sestre prevzele širše zastavljene naloge. Konec decembra 1912 je v Aleksandrijo odpotovala še ena sestra, da bi se pridružila sestram, ki sta že delovali v avstro-ogrskem zavetišču, to je pri služkinjah iz avstrijskih dežel:

V mesecu avgustu tega leta (sc. 1912) je namreč c. kr. avstro-ogrski konzulat prepustil našim sestram vodenje tega zavoda, ki je bil dotlej v rokah nemških sester boromejk. S. Romana in s. Arhangela sta bili prvi sestri, ki naj bi izvajali v zavetišču pravo misijonsko dejavnost. (*Kronika* 2007: 175–176)

Pobudnik takega načrta je bilo društvo *Slovenska palma ob Nilu*, ki je za prevzem zavetišča posredovalo pri vrhovnem vodstvu skupnosti v Mariboru.

Skupnost sester v Aleksandriji je po začetnih težavah postopoma razvila različne vzgojno-izobraževalne ter socialno-ustvarjalne dejavnosti. Pomembno pozornost so začenjale že od začetka namenjati primorskim Slovenkam, ki so odhajale v Egipt kot služkinje. Zanje se je v zgodovini uveljavilo ime Aleksandrinke.⁸ V pregledu zgodovine šolskih sester je bila za začetek delovanja v Aleksandriji pomembna okoliščina prav skrb za te žene in dekleta:

V slovenski koloniji v Aleksandriji je bilo veliko deklet in mladih žen, ki so služile pri bogatih arabskih družinah in pri tujcih, zlasti pri diplomatih in družinah višjih uradnikov. Njihov položaj je bil izredno težak. Za slabo plačo so morale delati dolgo in težko, brez prostega časa in zavarovanja. Mnoge so se poročile z nekatoličani, ker so bile brez verske in narodne povezave s svojimi. Njihovi otroci niso več znali materinega jezika in niso imeli niti možnosti, da bi se ga naučili, ker ni bilo nikjer slovenske šole. Mnogo deklet je služilo tudi v javnih hišah. Njihov položaj je bil še težji, ker niso znale tujih jezikov: francoskega, italijanskega, arabskega. Življenje teh mladih žen in deklet s Krasa, Gorenjske in Primorske je bil žalosten. Tamkajšnji misijonarji so jih upravičeno svarili pred nevarnostjo, ko so pisali: »Nikar v Afriko!« (Kodrič – Palac 1986: 42–43).

Nekaterim je uspelo, da so si ustvarile družine in zagotovile solidne pogoje za življenje, sebi in svojim družinam. Znan je primer Slovenke Milene Faganeli iz Mirna pri Gorici, ki je delala v družini poznejšega generalnega sekretarja OZN Butrosa Galija.

V Aleksandriji je bilo največ pozornosti namenjene vrtcu in organiziranju šolskega pouka. V marsičem je bilo to odvisno od števila sester, ki so delovale

⁸ Večje zanimanje za to skupino slovenskih izseljenk je zadnja desetletja pomagalo pri ohranjanju spomina na Slovenke v Egiptu. Izšlo je več monografij, pripravljenih je bilo več televizijskih in radijskih oddaj in vzpostavljeni spominski dogodki, ki jih rojaki redno obhajajo. Ustanovljeno je bilo Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink, ki ob podpori novogoriškega muzeja skrbi za vsakoletno prireditev kot izraz zanimanja za to skupino slovenskih izseljenk. Makuc (1993) je ena izmed prvih temeljitih študij.

v ustanovi. Sester je bilo vedno premalo. Zlasti se je to pokazalo, ko se je šola razširila na štiri razrede in sta bila v vsakem razredu dva oddelka. Ob tem so sestre redno poučevale tudi jezike ter organizirale tečaje ročnih del in poučevale klavir. Pred in med prvo svetovno vojno je v Aleksandriji delovalo društvo *Krščanska zveza Slovenk*.

Sestrskeske ustanove so ZDA po letu 1909 govorimo doživele velik razcvet in med vojno je oktobra 1915 tja, odpotovalo še osem sester. Prva svetovna vojna pa je v Evropi skoraj povsem ohromila dejavnost. V Egiptu, ki je bil pod angleško oblastjo, so sestre iz italijanskih in francoskih časopisov dobivale napačne informacije, da je bila Avstrija že v prvih tednih vojne poražena. Angleške informacije niso bile zanesljive, drugih pa v Egiptu ni bilo. Avstrijski in nemški konzul sta morala zapustiti Aleksandrijo, sestre so pa so bile povsem osamljene, saj je večina avstrijskih in nemških državljanov zapustila Egipt. Mnoge od tistih, ki so ostali, so internirali v Aleksandriji in na Malti. Šola je prenehala delovati, štiri sestre so še naprej delale v azilu (Kodrič, Palac 1986: 44). Večina sester, ki za poslovanje zavetišča niso bile nujno potrebne, se je odločilo, da se konec septembra 1914 vrne v Avstrijo. Morale so dobiti dovoljenje Italijanov in tudi Angležev, da so se lahko vkrcale na ladjo. Pet sester je na italijanski ladji odpotovalo za Benetke, vendar so morale pot večkrat prekiniti in namesto tri dni so iz Aleksandrije do Gorice potovale sedem dni (*Kronika* 2007: 227–228). »V vojnem času so živele sestre v Aleksandriji zelo osamljeno, brez zveze s sestrami v domovini. Po zlomu Avstrije je prenehala tudi šola za avstrijske državljanke v Aleksandriji. Edini delokrog sester je ostal azil, kjer so sestre kljub težavam uspešno delovale.« (Kodrič, Palac 1986: 44; prim. Koncilja 2008: 38)

Ko je sredi avgusta 1919 po zapleteni poti uspelo priti v Maribor dvema sestrama, ki sta vojni čas preživeli v Aleksandriji v Franc-Jozefovem zavetišču, so sestre v Materni hiši prvič več izvedele o razmerah, ki so vladale v Egiptu:

Preskrbovale so med tem časom brezposelne služkinje in vzdrževale tudi šolo, zlasti za one otroke, katerih očetje so bili vojni ujetniki. Vzdrževale so se s šolnino, ki so jo plačevali otroci. V duhovnem oziru se je za nje pobrigal gvardijan od sv. Katarine za tem, ko je njih slovenski duhovni voditelj p. Adolf Čadež bil dne 26. 11. 1914 kot politični ujetnik odpeljan na Malto. Sestre v Aleksandriji niso prejele vsa 4 vojna leta prav nobenega poročila iz matrne hiše, kar so povzročile neredne prometne zveze in razmere, ker častita mati so jim od časa do časa pisali in tudi drugod povpraševali po naših sestrah v Aleksandriji. Pisalo se jim je tudi iz Ljubljane in Splita. Iz Amerike so od časa do časa zvedele, kdo je doma umrl, sicer pa ničesar. (*Kronika* 2007: 434, 623)

Prve novice o novonastalih razmerah doma sta sestri dobili v Trstu, ko sta se ustavili v škofijskem domu. Obisk v domovini sta izkoristili za stike z novimi političnimi oblastmi v Beogradu, ko sta posredovali za podporo pri vzdrževanju zavetišča in šole, vendar jim noben uradnik ni obljubil ničesar

konkretnega. Ena od sester je v Mariboru ostala dalj časa, da bi zagotovila nadaljnji obstoj naselbine v Aleksandriji. Med drugim se ji je uspelo dogovoriti z vodstvom frančiškanske skupnosti v Zagrebu, da bodo duhovniki iz te skupnosti še naprej delovali na Bližnjem vzhodu, »to naj bi bilo v proslavo 700. obletnice, odkar so prvi frančiškani prišli v Sveto deželo kot varuhi Božjega groba« (*Kronika* 2007: 435).

Konec leta 1922 je prišlo pri organizaciji šolskih sester s središčem v Mariboru do pomembne spremembe. Število članic skupnosti in ustanov se je tako povečalo, da je bila potrebna razdelitev. Na to so vplivale tudi nove politične razmere, saj je na zahodu slovenskega etničnega ozemlja oblast prevzela italijanska država. V skladu z odločitvijo kongregacije za redovnike je bila skupnost razdeljena na štiri province: slovenska provinca (sedež v Mariboru), hrvaška provinca (sedež v Splitu), italijanska provinca (sedež v Tomaju) in ameriška provinca (sedež Chicago). Odločitev so sestre uradno sprejele na zborovanju vrhovnega kapitlja dne 4. januarja 1923. V skladu s to odločitvijo je podružnica v Aleksandriji postala sestavni del italijanske province (*Kronika* 2007: 630). Takrat je v skupnosti delovalo pet sester. Za novo predstojnico je bila imenovana s. Marcelina Bole iz Šepulj na Krasu, ki je v Aleksandrijo odšla leta 1912, pred tem pa je bila učiteljica na ženskem učiteljišču v Mariboru. Delo je bilo na novo začrtano leta 1926, ko je skupnost prvič obiskala provincialka iz Tomaja s. Urbana Gorup in se seznanila s potrebami sester in slovenske skupnosti.

Po prvi svetovni vojni je morala sestrška skupnosti v Aleksandriji svoje delo prilagoditi novim razmeram. Pred vojno je bila njihova glavna naloga organizirati šolske dejavnosti za otroke avstrijskih naseljencev v Egipta, po njej pa je bilo potrebno postaviti dom oziroma zavetišče za služkinje, ki so bile še vedno večinoma Slovenke. Najprej so pripravile pogoje za sprejem 15 do 30 oseb. Težkim gospodarskim razmeram na Primorskem, ki so botrovale odločitvam za odhod, so se pridružili še politični razlogi – nastop fašizma in zatiranje slovenstva. Dekleta in žene so z delom v Egiptu pomagale obnavljati v vojni uničene domove in pogostokrat so prispevale tudi za obnovitev cerkva v domačih krajih, kar je bilo doslej v zapisih o njih povsem zanemarjeno (S. G. 1988: 3). Pri šolskih sestrah so slovenska dekleta dobila dom, kjer so lahko preživljala svoj prosti čas in organizirala razne družabne prireditve, sestre pa so jim bile pomagale med brezposelnostjo in pri drugih stiskah in težavah. To je bila slovenska oaza v tujini. Sestre so v Aleksandriji vzpostavile sistem, ki jim je omogočal dostop do vsake ladje, ki je prišla iz Trsta, čeprav so jim ladijske družbe (predvsem Lloyd Triestino) to včasih skušale preprečiti. Ko so sestre videle, da so pri tem ladjarju (ali trgovci z belim blagom) imeli svoje namene, so intervenirale pri cerkvenih oblasteh in prosile za njihovo posredovanje; obstaja dokument, s katerim je predstojnica sester v Aleksandriji s.

Marcelina Bole dne 20. decembra 1929 prosila za posredovanje mons. Igina Nutija, škofa v Aleksandriji in apostolskega vikarja v Egiptu, za pomoč (Koncilja 2008: 6–11). Tako so se sestre lahko že ob prihodu v Egipt srečale s prihajajočimi rojakinjami. Mladoletna dekleta je kapitan ladje navadno izročil v varstvo kar sestram (*Katoliški glas* 1988, št. 35: 2). S sestrsko pomočjo so se zaposlile v dobrih družinah in so se izognile številnim nevarnostim. Delo med slovenskimi priseljenkami se je nadaljevalo kljub nasprotovanju italijanskih fašističnih oblasti, ki so zahtevale, da sestre izpraznijo Azil Franca-Jožefa in se vrnejo v Italijo.

Šolske sester so leta 1930 morale zapustiti poslopje Azila Franca-Jožefa in si poiskati nove prostore. Z lastnimi sredstvi in s pomočjo sestrskih skupnosti so kupile poslopje z večjim vrtom. Leta 1937 so dokupile še dve sosednji poslopji, ker je prihajalo v Egipt vedno več deklet in ker je bilo vedno več žena, ki so pri sestrah iskale počitek v starosti. Leta 1934 so prevzele še dodatno socialno ustanovo – v vili Mirna v Aleksandriji, ki sta jo sestram darovala zakonca Lamanna, so ustanovile dom za ostarele (hiralnico), kjer so našle zatočišče onemogle žene, najpogosteje služkinje, ki niso več mogle delati in niso bile socialno zavarovan (Kodrič, Palac 1986: 191).

Poseben pomen so za Slovence in zlasti še za šolske sestre, izmed katerih so bile mnoge Primorke, imele kapele v njihovih ustanovah. O tem priča zapis ob praznovanju 80-letnice njihovega delovanja:

Leta 1932 je tedanja predstojnica s. Beata Gomišček, doma iz Solkana, naročila pri goriškem slikarju Del Neriju natančen posnetek svetogorske milostne podobe v isti velikosti. Naslednje leto je bila slika že v Aleksandriji. V pristanišču jo je sprejela skupina slovenskih deklet in jo potem z navdušenjem ponesla do Zavetišča sv. Frančiška, kakor se uradno imenuje postojanka.

Ko je Sveta Gora leta 1939 praznovala 400-letnico prikazovanj, je p. Jozafat Ambrožič v Aleksandriji organiziral procesijo z milostno podobo svetogorske Marije od doma sester do župnijske cerkve sv. Antona in nazaj. Tako so sredi povsem muslimanskega okolja primorski Slovenci počastili svojo svetogorsko kraljico. Ko so leta 1958 šolske sestre praznovale 50-letnico delovanja v Egiptu, so popolnoma prenovile prostorno kapelo in pripravile vrsto drugih prireditev. Osrednja cerkvena prireditev je bila na mali šmaren. Takrat so se ob sestrah zbrali znanci skupnosti, dobrotniki in tudi vrsta rojakinj, ki so bile tako ali drugače povezane s šolskimi sestrami. Šolske sestre so se tudi leta 1989 pridružile koprski škofiji ob praznovanju 450-letnice prikazovanj na Sveti Gori (*Družina* 1989, št. 6: 16).

SKUPNOST V KAIRU

Hkrati s pogovori za prevzem ustanove v Aleksandriji je bila tema tudi odprtje podružnice v Kairu. Glede na načrtovanje sester in slovenskih frančiškanov je Kongregacija za redovnike, ki je bila pristojna za odobravanje novih redovnih ustanov, že 2. oktobra 1909 dala dovoljenje za naselitev šolskih sester v Kairu. Nerešenih vprašanj glede materialnih pogojev delovanja in ureditev pravnega položaja skupnosti pa je bilo toliko, da so sestre prišle v Kairo šele novembra 1929, ko se je za takšen korak odločila tomajska provinca šolskih sester – kairska podružnica je postala prva izvirna ustanova tomajske province. V Kairu je že od leta 1909 deloval p. Benigen Snoj; leta 1912 se je preselil v Jeruzalem, kjer je postal slovensko-nemški svetovalec v kustodiji manjših bratov v Sveti deželi. Duhovniško delo je prevzel p. Evgen Stanet. V Kairu je pod okriljem ustanove francoskih usmiljenk delovalo slovensko *Društvo sv. Cirila in Metoda za Slovenke*. Med sestrami usmiljenkami je bila tudi Slovenka. Zanimala se je za slovenska dekleta in imela z njimi redna nedeljska srečanja (*Slavija* 1929, št. 1: 4). Leta 1929 je bilo po oceni p. Evgena Staneta v Kairu 500–600 Slovencev, po ocenah drugih pa še veliko več – večinoma so bile to žene in dekleta, moških je bilo zelo malo; povsem slovenskih družin je bilo morda deset.

Ko je leta 1953 med potovanjem po Bližnjem vzhodu Kairo obiskal ameriški Slovenec Jože Grdina, je ocenil, da je bilo v mestu okrog 900 Slovencev, v društvo jih je bilo vpisanih nad 700, med temi je bilo največ deklet iz Primorske. Več med njimi je bilo poročenih s tujci. Slovenskih družin je bilo okrog 20:

Slovenske sestre pomagajo dekletom pri iskanju služb ter dobri krščanski vzgoji. Zato so slovenska dekleta v Kairu na glasu kot dobre kuharice, zveste vzgojiteljice ter poštenne sobarice. Za vse to se imajo največ zahvaliti slovenskim sestram. Da se držijo bolj skupaj, prirejajo letna romanja k Marijinemu drevesu v Matarijah, kjer molijo in pojejo v slovenskem jeziku; poromajo tudi k sv. Tereziki. Tako lepo in mirno poteka življenje Slovencev v bučni Kairi. Ko sem bil parkrat na obisku pri slovenskih sestrah, sem videl, kako nesebično se trudijo in delajo za dobrobit bližnjega, predvsem za naše Slovence v Kairi (Grdina 1955: 281)

Pobudnice za ustanovo v Kairu so bila slovenska dekleta, ki so služila v tem egiptovskem mestu. Zlasti se je za odprtje ustanove, ki je bila namenjena slovenskim dekletom in ženam, zavzemala sestra Franka (krstno ime Lojzka) Martelanc, ki je pred tem v služila kot varuška v Aleksandriji. Po več letih se je odločila, da vstopi v skupnost šolskih sester; leta 1927 je postala članica tomajske province. Dve leti zatem se je jeseni iz Evrope podala v Kairo, kjer je s sestro Jolando Kristančič ustanovila Zavetišče za zaščito slovenskih deklet in žena, ki so v Kairo prihajale za zaslužkom. Vse svoje delo sta postavili pod zaščito takrat zelo priljubljene svetnice sv. Terezije Deteta Jezusa.

S. Franka je namreč sama služila v Afriki in je poznala duhovne in delovne potrebe izseljencev; tam je tudi dozorel njen redovni poklic in se utrdila želja, da kot redovnica pomaga svojim sorojakom. Dobro je poznala krajevne razmere, znala jezike (arabsko, italijansko, francosko, nemško in deloma angleško). S s. Jolando Kristančič sta po dolgem iskanju našli prazno hišo, ki sta jo preuredili v skromen dom za slovenska dekleta. Pomagali sta jim pri iskanju dela, v brezposelnosti in bolezni in jim nudili ob nedeljah prijetno razvedrilo in domačnost (Kodrič, Palac 1986: 145–146).

Sprva so imele v najemu razna poslopja, večkrat so se morale seliti. Po dveh desetletjih zbiranja sredstev in načrtovanja pa jim je uspelo, da so leta 1945 kupile lastno poslopje v t. i. zelenem delu Kaira z imenom Garden City (El Haras 9). Kapelo v domu so posvetile sv. Tereziji Deteta Jezusa, saj so se nenehno zanašale na njeno pomoč. Sestre živele zelo skromno, ker niso imele stalnih sredstev za vzdrževanje poslopja in izvajanje dejavnosti. Bile so odvisne od darov ljudi, pomagale pa so jim tudi sestre iz Aleksandrije. Močno jih je podprla vrhovna predstojnica m. Angelina Križanič, ki je aprila 1934 obiskala sestrski skupnosti v Aleksandriji in v Kairu:

Sestra Franka, ki je vodila pisarno za brezposelne, jim je poskrbela dobro službo in tudi gospodarjem nudila poštene in pridne pomočnice. Dokler niso imele službe in stanovanja, so stanovali pri sestrah in tam dobivale hrano in tudi duhovno vodstvo ter izobrazbo. Tudi ko so bile zaposlene v službah kot vzgojiteljice, gospodinje, hišne pomočnice, so ob nedeljah in druge proste dni prihajale k sestram. Zaradi ugleda sestre Franke je apostolat lepo uspeval. (Koncilja 2008: 48)⁹

Od jeseni 1945 so slovenske žene in dekleta v Kairu imele svoj dom, prvič so tudi skupaj praznovalle božič:

Od tedaj so bili prostori skromnega stanovanja ob nedeljskih popoldnevih natrpani z dekleti. Začelo se je pestro družabno življenje: petje, igre, izleti, romanja, zlasti pod vodstvom naraščajnice Terezije Saksida. Njo so predstojniki poslali, da bi tam obiskovala višje šole in diplomirala v francoščini, ki je bila tedaj v Egiptu poleg angleščine uradni jezik. Ob nedeljah je bila na razpolago za petje in igre na srečanjih z dekleti in materami, ki so redno prihajale k nedeljski božji službi, k popoldanskemu blagoslovu in razvedrilu. (*Od Tomaja do Trsta* 1985: 95, 129).

Veliko pozornosti so sestre namenjale iskanju slovenskih deklet in žena, ki so bile razkropljene po mestu; mnoge med njimi so živele v slabih razmerah, zapuščene in pozabljene od vseh. Pomagale so jim pri iskanju služb in nudile nujno pomoč v času brezposelnosti. Če so izgubile službo ali stanovanje, so dobile začasno zatočišče pri sestrah. Delo s p. Jozafatom Ambrožičem je sestram omogočilo, da so pomagale tudi slovenskim primorskim fantom in

⁹ S. Franka Martelanc je ostala v Egiptu vse do svoje smrti 30. januarja 1981; takrat je bila stara 87 let. S Jolanda Kristančič je bila v Kairu od leta 1929 do 1959, ko se je zaradi bolezni morala vrniti v Evropo. Umrla je leta 1976 v Trstu.

možem, ki so bili mobilizirani v italijansko vojsko in so se nato po kapitulaciji Italije priključili zavezniškim enotam. Za pomoč vojakom se je jugoslovanska kraljeva vlada šolskim sestram zahvalila s posebnim državnim priznanjem.

Tako v Aleksandriji kot v Kairu so bile pomembna sestavina življenja skupnosti glasbene prireditev, na katerih so se srečevali Slovenci. Sestre so ustanovile in vodile deklški in mešani pevski zbor, ki je bil obogatitev nedeljskih bogoslužij. Petje in glasba sta olepšala nedeljska popoldanska srečanja:

S. Beata Gomišček je nad 30 let igrala v aleksandrijski župniji sv. Antona, do časa, ko je bila župnija predana koptski Cerkvi. V Kairu je na velike praznike mešani zbor pel pri slovenski maši v župniji sv. Jožefa in z našimi pesmimi pomagal sorojakom k božičnemu in velikonočnemu razpoloženju. (*Od Tomaja do Trsta* 1985: 133).

S. Beata Gomišček, doma iz Solkana, je v Egipt odšla leta 1925 in v Aleksandriji ostala do svoje smrti v letu 1966. Ves čas je skrbela za pisanje zavodske kronike.

PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Svet se je po drugi svetovni vojni močno spremenil. Cerkev in njene ustanove so se morale prilagoditi novim okoliščinam. Razmere so se spremenile v Italiji, Sloveniji in tudi v Egiptu. Egipt je bil od leta 1922 kraljestvo na čelu s kraljem Fuadom I., od 1936 do 1952 je bil kralj Farouk. Leta 1952 je skupina mladih oficirjev pod vodstvom Gamala Abderja Nasserja izvedla državni udar in prisilila kralja Farouka, da je odstopil in odšel iz dežele. Naslednje leto so razglasili Egipt kot republiko, Nasser je bil izvoljen za prvega predsednika, vladal pa je do leta 1970. Politične razmere v državi so prinesle nove pogoje dela tudi za sestrsko skupnost. Ker je po drugi svetovni vojni pritek priseljencev prenehal in je mnogo družin, ki so v Egipt prišle pred tem, odšlo, je bilo treba ponovno najti bolj ustrezne oblike dela. Ostale so nekatere žene in dekleta, ki so bile zaradi starosti in onemoglosti brez sredstev; sestre so prevzele skrb zanje. Drugo obliko pastoralnega dela jim je narekoval čas.

Leta 1973 so šolske sestre v Zavetišču (Azilu) sv. Frančiška v Aleksandriji odprle noviciat za kandidatke, ki so prihajale iz Egipta. Ker v azilu ni bilo dovolj prostora, so možnost dobile v poslopju ob cerkvi sv. Frančiška (na 'Marini'), ki so jo frančiškani zapustili in so jo uporabljale sestre frančiškanke Marijinega srca. Tako so leta 1974 prevzele skrb za cerkev in samostan; ustanovljena je bila skupnost sv. Rite (ker je bil v cerkvi njen kip), ki je obsegala uradno ustanovljeni noviciat. V hiši je bila tudi ambulanta za najbolj revne, ki niso imeli druge možnosti za obisk zdravnika. Medicinsko pomoč so lahko

nudile sestre, ker so bile med njimi tudi medicinske sestre. Oskrbovale so romarsko cerkev, ki je bila ena prvih katoliških župnij v Aleksandriji. Ker je bilo med tem povečano poslopje v Azilu sv. Frančiška, se je celotna skupnost lahko ponovno preselila tja (*Od Tomaja do Trsta* 1985: 106–107):

Sestre so zato spremenile dejavnost: uredile so dom za stare in onemogle brez razlike vere in narodnosti. 1979. leta je bila blagoslovljena nova hiša z isto dejavnostjo. Poleg tega je v njej tudi prostor za tukajšnji redovni naraščaj: kandidatura, postulatura, noviciat in juniorat. (Kodrič, Palac 1986: 180)

Tako se je oblikovalo zavetišče sv. Frančiška Asiškega, ki je postalo edina ustanova šolskih sester v Aleksandriji. V njej imajo starejši in onemogli možnost, da ostanejo do konca svoje življenjske poti. 7. novembra 2007 so v Domu šolskih sester v Aleksandriji postavili spominsko ploščo za vse Slovenke, ki so delovale v Egiptu. Istega leta je v Aleksandriji umrla zadnja aleksandrinka, ki je našla zatočišče pri šolskih sestrah.

Ob jubileju je slovenski predsednik Janez Drnovšek šolskim sestram tržaške province podelil slovensko državno odlikovanje za veliko delo, ki so ga opravile med slovenskimi izseljenkami v Egiptu (Petrič 2007: 19; Koncilija 2008: 14). V utemeljitvi je med drugim bilo zapisano:

Mariborske šolske sestre so v Aleksandriji leta 1908 ustanovile svojo podružnico v azilu Franca Jožefa, v katerem so delovali slovenska šola, vrtec in bogata knjižnica. Slovenke so prirejale družabna srečanja in sooblikovale bogoslužje v slovenskem jeziku, delovala je tudi gledališka skupina. Njihova vloga pri premagovanju začetnih, pa tudi kasnejših težav mladih deklet je bila izjemno pomembna, saj se je večina pravkar prispelih Primork najprej zatekla v azil in tam ostala, dokler ni dobila ustrezne službe pri kateri od premožnih družin. Veliko jih je azil obiskovalo vsak konec tedna, saj so se tam srečale z drugimi rojakinjami in na ta način ohranjale stik s slovenstvom. Funkcija azila se je po drugi svetovni vojni spremenila. Sestre so v njem uredile zavetišče za ostarele ženske in tudi za Slovenke. Slovenske šolske sestre tam delujejo še danes in predstavljajo eno močnejših opornih oz. izhodiščnih točk za slovenske raziskovalce, novinarje in študente.

Na oltarju v kapeli doma še naprej stoji podoba svetogorske Matere Božje.

Podobne spremembe je doživela tudi ustanova v Kairu. Starejše Slovenke so umirale ali so se vrnile v svoje domače okolje, mlajše v Egipt niso več prihajale. Zato so sestre vso pozornost namenile delu med študentkami, ki so iz raznih okolij prihajale v Kairo. Postavile so dom za univerzitetne študentke, ki so bile vpisane na ugledno kairsko univerzo. Po zaslugi s. Franke, ki je dobro poznala organiziranost študentskega dela po svetu, je ustanova postala del mednarodne mreže za zaščito deklet ('Protection de Jeune Filles'). S tem si je s. Franke pridobila sloves in podporo širšega okolja na Bližnjem vzhodu (Libanona, Sirije, Jordanije ...), od koder prihajajo dekleta, ki nato študirajo v Kairu. Vrednost njenega dela je priznala tudi egiptovska država, ki ji je za

njeno prizadevanje podelila državno priznanje (Kodrič, Palac 1986: 146; *Od Tomaja do Trsta* 1985: 95, 129; S.G. 1988: 3; Koncilja 2008: 49–50).

Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink je bilo ustanovljeno zato, da bi se ohranil spomin na slovenske žene in dekleta, ki so delale v Egiptu, in na sestre, ki so svoje življenje posvetile delu med njimi. Kot poseben izraz zanimanja za ta del slovenske izseljenske zgodovine si je društvo zadalo nalogo, da pripravi popis vseh nagrobnih spomenikov in slovenskih imen, ki v Aleksandriji in Kairu še spominjajo na številne Slovenke in Slovence, ki so svojo življenjsko pot sklenili v Egiptu. 25. marca 2010 so na kairskem latinskem pokopališču postavili spominsko ploščo vsem Slovincem, ki so pokopani v Egiptu. Zaustavili so se tudi v cerkvi sv. Jožefa v Kairu, ki so jo desetletja obiskovale aleksandrinke, tam so prejemale zakramente in prinašale h krstu tudi svoje otroke (Valič 2010: 19).

PRAZNOVANJE STOLETNICE

Leta 2008 so šolske sestre tržaške province slovesno praznovale stoletnico navzočnosti in delovanja v Egiptu. Osrednja slovesnost je bila 20. septembra v Aleksandriji, kjer je še sedaj njihova ustanova; ob jubileju sta v njej delovali še dve sestri Slovenki – s. Martina Arhar in s. Kristina Bajc. Slovensko provinco šolskih sester je na slovesnosti zastopala s. Mihaela Berčon. Priznanje delu so dali apostolski nuncij v Egiptu, krajevni škof in tudi slovenska država. Aleksandrijska hiša je najstarejša podružnica tržaške province sv. Petra in Pavla. Za isto priložnost je Koncilja (2008) napisala knjigo, ki razlaga zgodovinsko ozadje za odločitev, da so mariborske šolske sestre prevzele delo med slovanskimi izseljenci v Aleksandriji in nato še v Kairu; prav tako pa predstavlja glavne dejavnosti med slovenskimi izseljenci, predvsem izseljenkami, in domačini, ter podaja seznam vseh sester, ki so bile vključene v delovanje zelo izvirne oblike pastoralnega dela in navzočnosti Cerkve.

Pogled na zgodovino šolskih sester v Egiptu je pokazal na nekatere stalnice njihovega delovanja, zelo izvirnega in v določenih zgodovinskih trenutkih tudi nevarnega, npr. v času obeh svetovnih vojn ali v obdobjih nastopanja muslimanskih skrajnežev:

Pri njihovem delu jih je vseskozi vodila prava misijonska gorečnost, najprej pa redovna karizma ustanoviteljice s. Margarete Puhar in prvih sester. Prav posebej pa tudi potreba pomagati slovenskim dekletom in ženam v okolju, v katerem je marsikateri spodrsnilo, ki si je želela gmotnega blagostanja, ni pa vedela za pasti muslimanskega sveta, doma pa tudi ni bilo pravega razumevanja, saj niso prav spoštovali njene velike žrtve. Marsikatera se iz osebnih, socialnih ali političnih razlogov ni več vrnila domov. Vživele so se v novo okolje, službo, številne so se tudi poročila s tujci. Prišla pa je starost, bolezen, preizkušnja

in razočaranje. Tedaj so bile šolske sestre njihovo močno pribežališče in tolažnice, niso jim odrekale svoje človeške pomoči, poskrbele pa so tudi za božjo tolažbo. /.../ Ob vsem tem pa so poleg vzgojnega in šolskega ter dobrodelnega dela skrbele tudi za lepo vzgojo deklet domačink in drugih iz arabskega sveta, ki so pri njih našle topel dom, varnost, dobro pa so jih tudi pripravile na življenje. (Pavlič 2008: 20)

S čestitko in zahvalo se je obletnice šolskih sester spomnil tudi takratni slovenski predsednik Danilo Türk.

ZAKLJUČEK

Navzočnost slovenskih šolskih sester na dveh krajih v Egiptu je bila odgovor na potrebe, ki so se pokazale med slovenskimi rojaki in predvsem rojakinjami v tej deželi. Zavedale so se, da odhajajo v posebne razmere in da bo njihov poklic v veliki meri misijonski. Šolske sestre so velik del svojega življenja preživele v muslimanskem okolju, kjer niso imele veliko možnosti misijonarjenja. Z delom na izobraževalnem, kulturnem in socialnem področju so mnogim pomagale, da so si pridobili izobrazbo, ohranjali pripadnost slovenski skupnosti in dobili pomoč v stiski. Posebno pozornost so namenjale slovenskim dekletom, ki so svoje domove zapuščala zato, da bi si izboljšale težke življenjske pogoje. Ustanove šolskih sester so jim pogosto bile dom in zatočišče, vez z domovino, kraj, kjer so lahko ohranjale svojo vero in kulturo, v obdobjih stiske pa so dobile brezpogojno pomoč. Sestre so na to obliko dela gledale kot na izvirno in zelo zahtevno obliko apostolata, ko so bila v središču pozornosti dekleta in žene, delavke, ki so delo iskale daleč od doma in so bile še posebej izpostavljene raznim negativnim pojavom. Posebno izvirno je bilo v Egiptu prizadevanje šolskih sester za dobre odnose z vsemi verskimi skupnostmi v Aleksandriji in Kairu. V Cerkvi se je to prizadevanje imenovalo delo za krščansko edinost ali ekumenizem. Ekumenizem se je razmahnil po drugem vatikanskem koncilu, v Kairu in v Aleksandriji pa so molitvene osmine za edinost kristjanov obhajali že pred koncilom. Sestre so se že takrat udeleževale srečanj, ki so jih pripravljale druge skupnosti. V Kairu so vsako leto posebna srečanja kristjanov raznih skupnosti v grškokatoliški cerkvi Marije Kraljice miru, ki se nahaja v neposredni bližini hiše šolskih sester. Svojo pomoč nudijo otrokom in odraslim ne glede na njihovo versko prepričanje, vsakemu pa skušajo pomagati pri ohranjanju njegove vere. V dom za ostarele sprejemajo žene vseh verskih skupnosti, podobno velja za študentski dom (*Od Tomaja do Trsta* 1985: 138–139). Danes je velik izziv sprejemanje domačink, ki prihajajo iz katoliških in pravoslavnih koptskih družin, v sestrskeske vrste.

LITERATURA

- John ARNEZ, 1966: *Slovinci v New Yorku*. New York: Studia Slovenica.
- AVE MARIA, 1942: Oče Evgenij Stanet umrl v Egiptu. *Ave Maria* 34/10, 23; 23. oktober 1942.
- DOMOLJUB, 1895: Drobtinice iz Aleksandrije. *Domoljub* 5, 56.
- DOMOLJUB, 1901: Gibanje aleksandrijskih Slovencev in prošnja. *Domoljub* 5, 78.
- DOMOLJUB, 1902: Prvi slovenski misijon v Egiptu. *Domoljub* 15, 48.
- DOMOLJUB, 1907: Slovenska šola v Aleksandriji. *Domoljub* 46, 725.
- DRUŽINA, 1989: Šolske sestre. Svetogorske proslave tudi v Egiptu. Pismo iz Aleksandrije. *Družina* 6, 16 (5. februar 1989).
- Jože GRDINA, 1955: *Po vzhodu in zapadu. Potopis*. Cleveland (Ohio): Ameriška domovina.
- Vladislav JAGODIC, 1968: Slovenci v Egiptu. *Slovenski izseljenski koledar 1968*, 206–209.
- Anton Bonaventura JEGLIČ, 1901: »Slovenska palma na Nilu«. *Ljubljanski škofijski list* 1, 13–14.
- KATOLIŠKI GLAS, 1988: *Katoliški glas* 35, 2 (15. september 1988).
- Similjana KODRIČ, Natalija PALAC, 1986: Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Zgodovina – poslanstvo – življenje. *Redovništvo na Slovenskem* 2. Ur. France M. Dolinar. Maribor: Mariborska provinca šolskih sester; Celovec: Koroška provinca šolskih sester; Trst: Tržaška provinca šolskih sester.
- Gabrijela KONCILJA, 2008: *Ob stoletnici prihoda šolskih sester v Egipt. 1908–2008*. Trst–Nova Gorica: Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja.
- KRONIKA, 2007: *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca.
- Peter LAVRIH, 1998: Pater Benigen Snój v Sveti deželi. *Družina* 32, 10 (9. avgust 1998).
- Dorica MAKUC, 1993: *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- NAŠA LUČ, 1964: *Naša luč* 8, 17.
- NSLB, 2013: *Novi Slovenski biografski leksikon (NSBL)*, zv. I. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- NŠAM, 1902: *Nadžkofijski arhiv Maribor*. F 9, dopis št. 3942/02 z dne 21. novembra 1902
- OD TOMAJA DO TRSTA, 1985: *Od Tomaja do Trsta. Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja v službi Cerkve na Primorskem. Ob bisernem jubileju Tržaške province sv. Petra in Pavla*. Gorica: Šolske sestre tržaške province.
- P. B., 2002: Z mlekom za kruhom. O aleksandrinkah, slovenskih ženah in dekletih v Egiptu. *Družina* 51/52, 22 (Božič 2002).
- Jože PAVLIČ, 2008: Šolske sestre v Egiptu. Letos so praznovale stoletnico delovanja v deželi ob Nilu. *Družina* 48, 20 (30. november 2008).

Karel PEČNIK, 1902: Slovenci v Egiptu. *Koledar Družbe svetega Mohorja 1902*. Celovec 1901. 51–57.

Iztok PETRIČ, 2007: Pri šolskih sestrah v Aleksandriji. *Družina* 46, 19 (18. november 2007).

Hugo RANT, 1894: Slovenski duhovnik v Aleksandriji. *Domoljub* 20, 239–240 (18. oktober 1894).

SBL, 1960–1971: *Slovenski biografski leksikon*, zv. III. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

S.G., 1988: Po Marijinih stopinjah v Egiptu. Pred 80 leti so prišle slovenske sestre. *Družina* 25, 3 (19. junij 1988).

SLOVENEK, 1902: Posvečevanje nove cerkve katoliških Koptov v Aleksandriji. *Slovenec* 11, 3 (16. maj 1902).

Benigen SNOJ, 1902: Posvečevanje nove cerkve. *Slovenec* 111, 3 (16. maj 1902).

– –, 1905: Aleksandrija in Slovenci. *Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1906*. Celovec 1905, 43–49.

Evgen STANET, 1929: Pismo iz Kaira. *Slavija* 1/1, 4 (28. februar 1929).

Tina VALIČ, 2010: Po sledih »Aleksandrink«. Skrb za ohranitev spomina na Slovenke v Egiptu. *Družina* 17, 19 (5. april 2010).

VENEC CERKVENIH BRATOVŠČIN, 1901: Slovenci v Egiptu. *Venec cerkvenih bratovščin* 5, 44, 93.

Jože VIDRIH, 1998: Angelina Martelanc. *Družina* 41, 29 (18. oktober 1998).

THE SCHOOL SISTERS AMONG THE SLOVENE EMIGRANTS IN EGYPT

Summary

Slovene communities were created in Egypt, in the cities of Alexandria and Cairo, in the years before the First World War when the process of emigration from Slovenia had its peak. The majority of the emigrants were girls and women from the Slovene Littoral region (they were called 'Les Goritiennes' or 'The Alexandrines'). They were employed by different foreigners, working in these two cities. At the very beginning, the Franciscan Friars took pastoral care of the Slovenes, and they invited the School Sisters from Maribor to come to Egypt to take over the social activities among their kinsmen. The sisters went to Alexandria in 1908 and to Cairo in 1929. They were the first Slovene female religious community to work among the Slovene emigrants around the world and their first activities were in the social and educational field. Their work was initially supported by the Austrian authorities, which wanted them to work among the Slavs from the monarchy. The Italian authorities were trying to stop sisters' activities in the period between the two world wars. The Sisters, therefore, obtained a certain independence and their own premises. The Sisters' principal attention was dedicated to women looking for a work and needing social assistance. The sisters organised religious life, various meetings, social activities, and journeys for them, and were at the same time involved in the life of the local church communities. They helped women to preserve their language, cultural, and national identity. The two

institutions changed their purposes after World War II; a senior house was established in Alexandria and a student dormitory for students coming from different Arab countries was established in Cairo. The latter was integrated into the international union of student dormitory for girls. The School Sisters received numerous awards for their work from the Egyptian, Yugoslav, and Slovene authorities.

DIE SCHULSCHWESTERN UND DIE SLOWENISCHEN AUSWANDERER IN ÄGYPTEN

Zusammenfassung

In den Jahren vor dem Ersten Weltkrieg, als die Zahl der slowenischen Auswanderer die größte war, entstanden slowenische Gemeinschaften auch in Ägypten, vor allem in Alexandria und in Kairo. Unter den Auswanderer waren die meisten Mädchen und Frauen aus dem Küstenland (in der Geschichtsschreibung als „Alexandrininnen“ bekannt), die Arbeit bei Familien in beiden Städten fanden. Unter den Slowenen waren die Franziskaner als Priester tätig, die mit den Mariborer/Marburger Schulschwestern zusammenarbeiteten. Im Jahr 1908 übernahmen die Schulschwestern ihre erste Anstalt in Alexandria und im Jahr so 1929 noch eine in Kairo. Sie waren die erste Frauenordensgemeinschaft, die sich der Arbeit mit slowenischen Landsleuten in aller Welt widmete. Die Schwestern fingen mit Aktivitäten im Schul- und Sozialbereich an. Ihre Tätigkeiten waren zuerst auch von den österreichischen Behörden unterstützt und sie wollten, dass die Schwestern unter der slowenischen Bevölkerung der Monarchie fungieren. Zwischen den beiden Kriegen wollten die italienischen Behörden die Tätigkeiten der Schwestern verhindern und deswegen wurden sie unabhängig und gründeten ihre eignen Anstalten. Ihre meiste Sorge galt den Landsfrauen, die Arbeit suchten und verschiedene Arten von Hilfe brauchten. Sie organisierten das christliche Leben, verschiedene Treffen, gesellschaftliche Aktivitäten, Reisen und waren in lokalen kirchlichen Gemeinden aktiv. Die Schwestern sorgten für die Erhaltung der Muttersprache, der Kultur und Nationalidentität. Nach dem Zweiten Weltkrieg veränderte sich der Zweck beider Institutionen. In Alexandria richteten die Schwestern ein Altersheim ein, in Kairo ein erfolgreiches Heim für Studentinnen aus verschiedenen arabischen Ländern. Das Heim wurde Teil der internationalen Verbindung der Studentenheime für Mädchen. Für ihre Tätigkeiten bekamen die Schulschwestern mehrere ägyptische, jugoslawische und slowenische staatliche Auszeichnungen.

Francišškanska knjižnica in knjižnica šolskih sester v Mariboru

Nina Ditmajer*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 026.07:27-9(497.412)

Nina Ditmajer: Francišškanska knjižnica in knjižnica šolskih sester v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 169–192

V prispevku prikazujem knjižne kataloge in knjige francišškanskega samostana ter Zasebnega ženskega učiteljišča šolskih sester v Mariboru do nemške okupacije leta 1941. V francišškanski knjižnici se posebej osredotočam na slovenska dela v katalogu p. Severina, zastopana v različnih literarnih in besedilnih žanrih, v nekdanji knjižnici šolskih sester pa poleg ohranjenega delnega kataloga predstavljam tudi do danes ohranjene knjige.

Ključne besede: francišškani, šolske sestre, Maribor, samostanska knjižnica, šolska knjižnica

1.02 Review Article
UDC 026.07:27-9(497.412)

Nina Ditmajer: The Franciscan Library and the Library of the School Sisters in Maribor. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 169–192

The article presents the book catalogues and books from the Franciscan monastery and from the Women's private college of education of the School Sisters in Maribor until the German occupation in 1941. In the Franciscan Library, I focus especially on Slovene works in the catalogue of Brother Severin, which are represented in various literary and text genres. From the former School Sisters library, I present the preserved partial catalogue and also books preserved to date.

Key words: Franciscans, School Sisters, Maribor, monastic library, school library

* Nina Ditmajer, prof. slov., Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, nina.ditmajer@zrc-sazu.si

UVOD

Škof Slomšek je že kmalu po prenosu sedeža lavantinske škofije v Maribor in po obisku Vatikana začel razmišljati o duhovni prenovi mesta, kjer izobraževalna dejavnost igra še posebej pomembno vlogo. Tako je najprej povabil frančiškane iz tirolske province in šolske sestre iz Gradca, ki so v Maribor prispeli leta 1864, dve leti po njegovi smrti. Frančiškani so se naselili v bivši kapucinski samostan, ki so ga ti zaradi jožefinskih cerkvenih reform morali zapustiti leta 1784. Tudi mariborski minoriti, ki so takrat prevzeli predmestno župnijo, so morali zaradi pomanjkanja redovnikov zapustiti Maribor že leta 1811. Nato so župnijo nekaj časa upravljali redemptoristi (1833–1849), po njihovem odhodu leta 1849 jo je upravljal Jožef Kostanjevec, od leta 1859 in do prihoda frančiškanov pa je tam kot provizor deloval Franc Lorenčič (Vostner 1964). Frančiškani niso bili samo dobri spovedniki in pridigarji, pomagali so tudi domačim župnikom pri oskrbi bolnih in umirajočih, v samostanu pa so delovali še kateheti, ki so poučevali verouk v ljudski, meščanski, obrtni in trgovski šoli. V prvih letih (1868–69) sta v samostanu bivala tudi dva bogoslovca novomašnika, sicer pa so se kandidati šolali v frančiškanskem samostanu Kamnik, kjer je bilo bogoslovje, osnovna šola, gimnazija in pred drugo svetovno vojno noviciat. Ko je gimnazija v Kamniku leta 1927 prenehala delovati, so semeniščniki obiskovali mariborsko klasično in realno gimnazijo (Vostner 1964). Kandidati so se lahko šolali tudi v Novem mestu, kjer so frančiškani imeli gimnazijo (1746–1870) in deško osnovno šolo (1878–1919), v Brežicah pa so tamkajšnji frančiškani vodili osnovnošolsko izobraževanje do leta 1870 (Ambrožič 2013: 90). Malo semenišče v Mariboru je bilo nato v prostorih današnjega Konservatorija za glasbo in balet Maribor na Mladinski ulici 12, septembra 1961 pa so v samostanu dobili prostore za dijaško semenišče. Vodstvo semenišča je prevzel Ivan Žličar, ki je bil ravnatelj, Zdolšek pa je bil prefekt (Kronika frančiškanskega samostana).

Glavna naloga šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja je bila pouk in vzgoja ženske mladine. Nadaljevale in nadgradile so dobrodelno dejavnost mariborskega Društva gospa in že od šolskega leta 1865/66 vodile svojo ljudsko šolo, kjer je bil učni jezik sicer nemški, vendar je za učenke slovenske narodnosti v posebnih oddelkih potekal pouk v slovenščini po dve uri na teden. Od leta 1894 je bil v njihovem zavodu tudi slovenski vrtec, učiteljske pa je dobilo pravico javnosti leta 1896. Sestre so vodile edino slovensko dekliško šolo v Mariboru do leta 1918, saj je imela dva slovenska vzporedna razreda (Izvestje 1930: 3–4). V Mariboru sta takrat delovala tudi nemško Državno moško učiteljske (od 1862) in nemško Deželno žensko učiteljske (od 1902), ki sta se v šolskem letu 1932/33 sicer združila, nekaj časa pa so se učenke

Deželnega ženskega učiteljišča šolale tudi pri šolskih sestrah (do 1920). Nemška je bila tudi mariborska I. dekliška meščanska šola, ki je bila šele leta 1923 preoblikovana v slovensko (Lešnik 1964: 17–26).

KNJIŽNICA MARIBORSKEGA FRANČIŠKANSKEGA SAMOSTANA

Katalog frančiškanske knjižnice v Mariboru je naslovljen v latinskem jeziku: *Catalogus localis et realis librorum bibliotheca fratrum minorum conventus Marburgensis*. Imena in naslove knjig so vnašale štiri različne roke. Prva pisava pripada p. Severinu Korošču (predstojnik, kaplan), ki je začel pisati inventar že pred vizitacijo leta 1922, kasneje pa je vnašal knjige še vse do okupacije leta 1941, ko je skupaj z ostalimi starejšimi patri še lahko ostal v samostanu. Druga pisava je do sedaj neznana, tretja pripada p. Bogoljubu Gselmanu (kaplan 1963), zadnja je pisava gospe Maje Antič, ki trenutno ureja frančiškansko knjižnico.¹ Knjige so najprej razporejene v 25 tematskih skupin, označenih s črkami latinske abecede, lista s knjigami skupin Z (rokopisi) in Y (prepovedane in sumljive knjige) pa sta bila naknadno iztrgana iz kataloga. Knjige so znotraj vsake skupine razvrščene še glede na format: II. significat formatum in Folio majori; IV. Quarto; VIII. Octavo; X. Quodecimo; 2 in folio minori; 4 quarto; 8 octavo; 10 sedecimo; 24 in 32. Knjižnični katalog obsega naslednja tematska področja: A – S. Scriptura; B – Ss. Patres; C – Theologia Dogmatica; D – Theologia moralis; E – Theologia pastoralis; F – Liturgica; G – Historia ecclesiastica; H – Historia profana; I – Vitae Sanctorum; K – Jus; L – Regularia; M – Ascetae Latini; N – Ascetae germanici et slovenici; O – Concionatores latini; P – Concionatores germanici et slovenici; Q – Catehetica; R – Miscellanea theologica; S – Miscellanea profana; T – Philosophia; U – Artes profanae; V – Classici et belletristica; W – Gramatica; X – Auctores alienarum linguarum; Y – Manuscripta; Z – Libri prohibiti et suspecti.

V katalogu sem se še posebej osredotočila na slovenska dela, vendar sem upoštevala le popis knjig p. Severina, ki je nastal pred okupacijo, saj so ostale knjige lahko prišle v knjižnico šele po vojni. Pater Severin je npr. pod naslovom *Ascetae germanici et slovenici* vpisal 1340 nemških in slovenskih asketičnih del, vendar je med njimi le 180 slovenskih; pod naslovom *Concionatores germanici et slovenici* najdemo 784 vpisov, od tega le 53 slovenskih pridigarških del. Podobna razmerja med slovenskimi in tujimi deli so prisotna tudi v drugih sklopih. V nadaljevanju žanrsko razvrščam in opisujem slovenska dela v katalogu, ki jih lahko najdemo v sklopih A, I, N, P, S, T, U, V in W.

¹ Za informacije o avtorjih zapisov se zahvaljujem gospe Maji Antič.

Molitveniki, asketična literatura in meditacije

Najstarejša slovenska knjiga v tem sklopu je mariborski molitvenik *Hitra inu glatka pot pruti nebessam* [1770]. Naslednji molitvenik v knjižnici je prekmurška *Kniga molitvena* (1813) Mikloša Küzmiča, natisnjena v Radgoni. Frančiškani so hranili tudi več knjig škofa Antona Martina Slomška: *Kershansko devishtvo* (1837, 1857, 1894), učbenik *Sveto opravilo za šolarje* (1860), *Življenja srečen pot* (1893), ter še nekaterih drugih znanih štajerskih piscev, npr. molitvenik Oroslava Cafa z naslovom *Romarska palica* (1853) in molitvenik Marka Glaserja *Slate bukvice od Serza Jesusa* (1843), oboje prevedeno iz nemščine, prav tako še Gutmanov prevod Aloisa Schlöra: *Jesus moje želje* (1859) ter molitvenike štajerskih duhovnikov Jurija Eileca: *Duhovna hrana* (1847), Franca Bezjaka: *Sveti Frančišk vtemelitelj III. spokornega reda* (1883), stolnega prošta Lavrencija Herga: *Venec pobožnih molitev in svetih pesmi* (1898), prelata Franca Kosarja: *Nebeška hrana* (1875) in zgodovinarja Davorina Trstenjaka: *Mesec Marije* (1856). V knjižnici so hranili tri molitvenike italijanskega škofa, redemptorista Alfonsa Marie di Liguorija, ki so jih prevedli Blaž Potočnik, Anton Jarc in Janez Volčič: *Slava Marije Devize* (1845), *Sveta ura, moliti Jezusa v Zakramentu ljubezni Božje* (1867), *Molitev, velik pripomoček k zveličanju* (1888). Njegova dela so bila popularna tudi v 20. stoletju, npr. *Priprava na smrt ali Premišljevanje večnih resnic* (1900); *Prava nevesta Kristusova* (1907); *Resnice za večnost* (1916). Molitvenike sta izdajala tudi znani kranjski pesnik in pisatelj Luka Jeran: *Lilija v Božjim vertu* (1856) ter benediktinec Placid Javornik: *Šest nedelj pobožnosti v čast svetega Alojza od Gonzaga* (1865). V knjižnici hranijo tudi molitvenike frančiškanskih piscev, npr. Hrizogon Majar: *Svetišče Matere Božje na Trsatu* (1890), Mansvet Šmajdek: *Popotni tovarš bratam in sestram III. reda svetiga Frančiška, ki med svetam živijo* (1861) in Nikolaj Meznarič: *Pot v nebesa ali Življenje udov III. reda sv. Frančiška Serafinskega, ki med svetom živijo* (1885). Apologetični pisec Jožef Seigerschmied je napisal delo *Pojdite k Jožefu* (1939) ter molitvenika *Krščanska mati* (1913) in *Sveta družina* (1906).

V sredini 19. stoletja je na Slovenskem postala zelo priljubljena majniška pobožnost. Vse od leta 1842 se je zvrstilo precej tiskov slovenskih šmarnic, o priljubljenosti teh pri frančiškanih pa pričajo dela, kot so: Janez Volčič: *Šmarnice* (1856); Jožef Kerčon: *Lavretanske litanije* (1857); Luka Jeran, *Šmarnice naše visoke nebeške Kraljice* (1865, 1872); Jurij Šterbenc: *Šmarnice za leto 1877*; Janez Volčič, *Šmarnice* (1879); Jurij Šterbenc: *Marijin mesec* (1881); Hrizogon Majar: *Razlaganje sv. rožnega venca za vse dni meseca maja, z dodatkom navadnih molitev, devetdnevnice, tridnevnice, in nekterih pesmi* (1881); Baltazar Bartol: *Hoja za Marijo Devico* (1881); Franjo Marešič: *Lurški majnik in molitvenik* (1883); Janez Volčič: *Naša ljuba gospa* (1883); Anton Žgur: *Marija moja*

kraljica ali šmarnice (1886); Ludovik Škufca, *Šmarnice ali Romanje v nebeško kraljestvo v Marijinem mesecu* (1886); Hrizogon Majar: *Venček krščanskih resnic to je berila pojasnjavana s primeri za majevo pobožnost* (1889); Janez Volčič, *Šmarnice* (1892); Anton Žgur Beks: *Marija Devica, majnikova kraljica* (1896); Jožef Kerčon: *Marija podoba pravice* (1896). V katalogu se nahaja vrsta šmarnic tudi v literaturi prve polovice 20. stoletja.

Prav tako kot Liguori je bil nasprotnik janzenistične miselnosti na Slovenskem tudi Mihael Hofman, ki je napisal duhovne vaje z naslovom *Ekserzizije* (1839), vendar jih je izdal šele Cigler po njegovi smrti. V katalogu najdemo še naslednje priročnike za duhovne vaje, ki jih je v svoji škofiji redno začel uvajati že škof Slomšek: *Osmina serafinska* (1881); Jožef Pergmayr [prevedel Tadej Gregorič]: *Duhovna samota* (1890); Alfonso Maria di Liguori [prevedel Marijan Širca]: *Duhovne vaje po svetem Alifonzu Liguorskem z neketerimi nauki in molitvami* (1891); Urban Nežmah: *Duhovne vaje za duhovnike* (1916).

Zelo popularno in množično tiskano je bilo asketično delo Tomaža Kempčana: *Hodi za Kristusom!* (1888); *Hoja za Kristom* (1872); *Tomasha Kempensarja zhvetere bukve* (1846). Prvo je izdal Andrej Kalan, drugo pa bogoslovci Lavantinskega semenišča v Mariboru. V knjižnem katalogu najdemo tudi tri slovenske izdaje *Filoteje* Frančiška Salezija; izdajo 1851 sta pripravila Stojan in Slomšek, izdajo 1880 Franc Rup, izdajo 1899 pa Anton Kržič. Od asketskih del omenjam še dve: Ludovik Granaški [prevedla Janez Božič in Jožef Rogač]: *Vodilo grešnikov* (1854); Lorenzo Scupoli [prevedel Jernej Medved]: *Duhovna vojska* (1849). Večkrat so bile molitve dodane raznim meditativnim besedilom, npr. Caspar Erhard: *Kristusovo življenje in smert v premišljevanjih in molitvah* (1868); Pierre Hubert Humbert [prevedel Peter Cizej]: *Najpoglavitniše resnice svete vere v premišljevanje dane po misijonarju Humbertu* (1859); Giovanni Battista Pagani: *Premišljevanje o presvetem Rešnjem Telesu* (1899); Johann Nepomuk Stöger [prevedel Janez Šmuc]: *Nebeška krona ali premišljevanje o nebesih* (1876); lavantinski bogoslovci so prevedli tudi delo Bruna Vercruysseja: *Premišljevanja o življenju našega Gospoda Jezusa Kristusa za vse dneve celega leta* (1896). V katalogu se najdejo še naslednja meditativna besedila: Joseph Walter: *Sveti rožni venec* (1897); Jožef Zupan: *Kalvarija* (1862); Janez Zupančič: *Dušna pomoč za bolnike* (1855); Janez Zupančič: *Dušna pomoč za zdrave in bolne grešnike in pravične* (1879); Pierre-Julien Eymard: *Presveti zakrament*; Ciril Potočnik: *Dobri pastir* (1929).

Iz prve polovice 20. stoletja omenjam apologetična dela škofa Jegliča: knjiga *Mladeničem* (1910) je izšla v dveh zvezkih (*Obramba vere* in *Življenje po veri*), delo *Na noge v sveti boj* (1918–20) je prav tako izdal v treh knjigah (*V boj za temelje krščanske vere!*; *V boj za krščanske resnice in čednosti*; *V boj za srečno in veselo krščansko življenje!*); ljubljanski bogoslovci so prevedli apologetično

delo Lorenza Scupolija: *Duhovni boj* (1914); kapucin Mavricij Teraš pa je napisal *Čuvajmo zaklad svete vere!* (1927).

Popularna so bila tudi romanja in opisi romarskih poti, npr. Ivan Križanič: *Lurška Mati božja* (1884); nabožne poučne zgodbe, npr.: Dominik Mettenleiter: *Ogledalo keršanskih čednosti v poduk in posnemanje* (1856); *Mala Lenčica od Svetega Boga* pa je prevod benediktinca P. Hildebranda Bihlmayerja, ki ga je pripravil Vincencij Kunstelj leta 1914; nabožno poezijo je pod psevdonom Silvin Sardenko izdajal Alojzij Merhar: *Marija* (1928); knjižnica hrani tudi prekmurski *Psalterij ali hvalospev Marijin* (1924); mistične spise in dela o življenju svetnikov, npr. uršulinke so izdale knjigo *Srčni rubini svete Male Terezije Deteta Jezusa* (1927), na seznamu pa najdemo še dela: Thérèse de l'Enfant Jésus, Agnès de Jésus: *Zadnje besede svete Terezije Deteta Jezusa* (1928); Philipp [prevod M. Zemljčič]: *Kartuzijanskega brata Filipa Marijino življenje* (1904); in Raoul Plus [prevod Karmel na Selu]: *Bog v nas* (1938).

Iz knjig so razvidne tudi tedaj popularne in razširjene ljudske pobožnosti, npr. čaščenje Jezusovega srca: Mariofil Holeček: *Premišljevanja o božjem Srcu Jezusovem* (1915); Janez Pristov: *Presveto Srce Jezusovo, kralj in središče vseh src* (1908); Herman Vodenik: *Mesec presvetega Srca* (1933); priročniki in molitveniki za Marijine bratovščine in Marijine družbe: *Društvo »Mariji v zadoščenje«* (1900); Louis-Marie Grignon de Montfort: *Marija, kraljica src* (1912); Jožef Somrek: *Kvišku srca!* (1908); Anton Zdešar: *Kratko navodilo za pravo pobožnost do Matere božje, kraljice src* (1918).

Vojaški kurat Valentin Rozman je izdal delo *Krščanski vojak* (1911); Louis Claude Poulin eshatološko delo *Na poti v večnost* (1917), ki ga je izdala in prevedla Marijina družba v ljubljanskem semenišču; bogoslovci Misijonišča so prevedli delo Hermanna Fischerja *Jezusova oporoka* (1926); Bohinjec je iz francoščine prevedel delo Henrija Didona, *Didonov Jezus* (1900); Valentin Podgorc je prevedel delo Fructuosusa Hockenmaierja *Sveta spoved* (1910); Lovro Sedej je prevedel Ladislausa Pamerja: *Studenec miru: navodila za vredno prejetje zakramentov sv. pokore in sv. Rešnjega Telesa* (1933), Herman Vodenik pa delo jezuita Alonsa Rodrigueza: *Vaja v krščanski popolnosti* (1931–33). Omenjam še prevod Frančiška Jereta avtorja Philippa Scharscha: *Spoved malih grehov* (1926). Med slovenskimi pisici posebej izpostavljam: Franceta Bernika: *Srečni bodimo* (1928); profesorja v mariborskem bogoslovju in nato na Teološki fakulteti v Ljubljani Stanka Cajnkarja: *Luč sveti v temi* (1937); hčerko Ivana Grafenauerja Milico Grafenauer: *Iz duhovnega življenja družine* (1938); urednika *Bogoljuba* Janeza Kalana: *Kristus kralj!* (1937); častnega kanonika Antona Kržiča: *Zvezde in cvetice: knjiga o hvaležnosti* (1927); ter škofa Mihaela Napotnika: *Povabitev in poziv k primernemu praznovanju evharističnega leta 1912 v škofiji Lavantinski*.

Pridige

Za frančiškane so bila še posebej pomembna retorska besedila. Poleg vrste nemških in latinskih pridig so poznali tudi slovensko literarno produkcijo 19. in 20. stoletja. Iz prve polovice 19. stoletja najdemo v katalogu pridige znanih kranjskih pridigarjev: Pashala Skerbinca: *Nedelske pridige* (1814) in *Prasnishke pridige* (1814); *Tri pridige sa sveto leto* (1827) Ferdinanda Vonče; *Pridige sa vse nedelje in prasnike zeliga leta* (1835) Gašperja Švaba; in *Pridige ob posebnih perloshnostih* (1848) Jurija Volca. Prav tako najdemo dela Štajerca celjskega okrožja Antona Martina Slomška, ne pa tudi vzhodnoštajerskih pridigarjev: *Hrana evangeljskih naukov* (1835, 1845); pod uredništvom Mihaela Lendovška pa še *Ant. Mart. Slomškega Pastirski listi* (1890) in *Slomšekove pridige osnovane* (1899). S primorskega konca najdemo delo Franca Veritija: *Raslaganje svetiga evangelja vsih nedelj in sapovedanih prasnikov zerkveniga leta* (1830), njegove pridige pa so ostale v rokopisu in jih hrani Semeniška knjižnica.

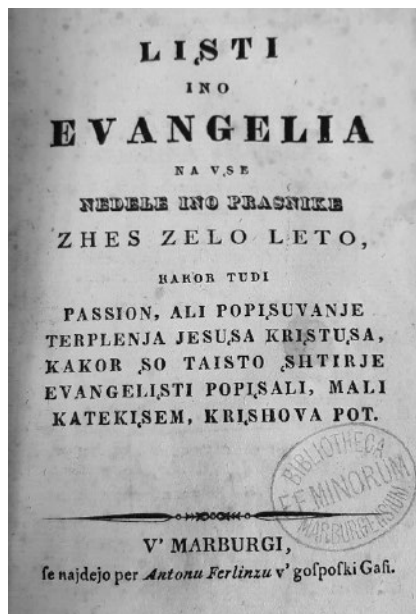
Iz druge polovice 19. stoletja najprej zasledimo znanega primorskega pridigarja Jakoba Filipa Kaffola in njegovi dve deli: *Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi* (1853); *Večne resnice v pogovorih za ljudske misione po slovenskih deželah* (1861); nato slovitega frančiškanskega pridigarja Mansveta Šmajdeka: *Shodni govori* (1854); *Postne pridige* (1861) stolnega kanonika Luke Jerana; *Lavretanske pridige* (1863) dekana Simona Vilfana, ki so bile ponatisnjene iz časopisa *Slovenski prijatelj*; in *Pridige* (1864) ljubljanskega škofa Janeza Zlatousta Pogačarja. Jožef Fleck, ki je bil v letih 1860–59 kaplan in katehet v Mariboru, nato pa stolni vikar in dekan, je imel pridigo *Slovo od stare cerkve Marije, Matere Milosti, v Mariboru dne 2. julija 1893*, leta 1901 pa je frančiškanski samostan v Mariboru izdal še *Pridigo o priliki posvečevanja frančiškanske predmestne župnijske cerkve blažene Device Marije, Matere Milosti v Mariboru, dne 12. avgusta 1900*. V knjižnici najdemo še prvi zvezek dela *Zbirka lepih zgledov*, ki ga je leta 1896 izdal Anton Kržič, častni kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja. Profesor verouka na mariborski gimnaziji Anton Medved je izdal potopisno delo s pridigami ob priložnosti romanja v štajerski Mariazell: *V Marijinem Celju* (1898). Frančiškan Hugolin Sattner, znan pisec cerkvenih pesmi, je izdal tudi pridigarsko delo *Apologetični govori* (1896), kanonik Anton Žlogar pa *Zbornik cerkvenih govorov na slavo ss. Cirilu in Metodu* (1886).

V prvi polovici 20. stoletja najdemo poleg pridig Martina Avšiča, Janeza Kalana in škofa Mihaela Napatnika predvsem številne pridige stolnega kanonika in profesorja homiletike na Teološki fakulteti Mihaela Opeke, ki jih je govoril v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani: *Božji dnevi: šestintrideset govorov za življenje s Cerkvijo* (1926); *Brez vere: devet govorov o neveri* (1921); *Drobci: dvainšestdeset petminutnih govorov* (1935); *Jagnje božje: dvanajst govorov*

o daritvi svete maše (1929); *Kam greš? sedem govorov o božjih klicih* (1923); *Knjiga postave: petinštirideset govorov o božjih zapovedih* (1931); *Kralj vekov: trinajst govorov o Bogu* (1930); *Memento homo: petnajst govorov o molitvi, delu in misli na smrt* (1928); *Mesto na gori: štirinajst govorov o Cerkvi* (1924); *Misijski govori in predavanja* (1926); *O dveh grehih: trinajst govorov za moralo* (1922); *O ljubezni: dvanajst samaritanskih govorov* (1923); *Odrešenje: sedem govorov o Jezusovem trpljenju* (1929); *Studenci žive vode: štiriindvajset govorov o svetih zakramentih* (1928); *Večna knjiga: deset govorov o Svetem pismu* (1927); *Velika skrivnost: sedemnajst govorov o* (1923); *Vstajenje duše: petindvajset govorov za prerod* (1924); *Za resnico: osemnajst obrambnih govorov* (1921); *Začetek in konec: petnajst govorov o življenju našega življenja* (1922); *Zgodbe o človeku: dvajset govorov za smer življenja* (1925); *Žena s solncem: štirinajst govorov o Mariji* (1925).

Svetopisemska besedila

Najstarejše delo v frančiškanski knjižnici je patristično delo Erazma Rotterdamskega *Tertius tomus Epistolarum ... complectens elenktika kai apologetika, nimirum ea quae pertinent ad refellendas diversas haereseis* (1516), najstarejši slovenski lekcionar v popisu p. Severina pa je bil natisnjen okoli leta 1827 v Mariboru.

Slika 1: *Listi ino evangelia* (Frančiškanska knjižnica Maribor)

Kakor nakazuje naslov, vsebuje še Kristusov pasijon, mali katekizem in križev pot: *Listi ino evangelia na vse nedele ino prasnike zhes zelo leto, kakor tudi passion, ali popisovanje terplenja jesusa kristusa, kakor so taisto shtirje evangelisti popisali, mali katekizem, krishova pot*. Naslednji slovenski lekcio-nar je iz leta 1890 (*Sveti listi in evangeliji*), evangeliji Matije Slaviča, ki jih je izdal leta 1917, pa vsebujejo še komentarje: *Nedeljski in prazniški evangeliji z razlago in opomini*.

Slovenski prevodi Svetega pisma so šele iz 19. stoletja: najprej opazimo Klančnikove *Petere Mojzesove bukve* (1840), ki jih je avtor sam krajšal, zato verjetno niso imele vpliva na kasnejše svetopisemske prevode. Benediktinec Placid Javornik, ki je prevajal Staro zavezo po naročilu škofa Slomška, se je na nekaterih mestih zgledoval po Klančnikovem besedju (Ditmajer 2015). V frančiškanski knjižnici hranijo njegovo *Sveto pismo stariga zakona* (1848), ki vsebuje le Prvo Mojzesovo knjigo. Javornik je leta 1854 v krajši obliki izdal še 2. in 3. Mojzesovo knjig, izdajanje pa se je nato ustavilo deloma zaradi finančnih težav deloma zaradi ljubljanske (Wolfve) izdaje Svetega pisma, ki jo hranijo tudi mariborski frančiškani: *Sveto pismo stare in nove zaveze* (1857). Kmalu po Chraskovi protestantski Bibliji, ki je prvi celotni slovenski prevod Svetega pisma iz izvornih jezikov, je izšlo tudi katoliško *Sveto pismo novega zakona* (Fr. Jerè, Gr. Pečjak, A. Snoj), prav tako prevedeno iz grščine, iz popisa v katalogu pa je razvidno, da so hranili samo prvi del – Evangeliji in Apostolska dela (1925). Na seznamu najdemo tudi Snojev *Uvod v Sveto pismo nove zaveze* (1940), leta 1902 pa so iz *Voditelja v bogoslovnih vedah* ponatisnili Lesarjev *Uvod v biblijske zgodbe Nove zaveze*. Med Svetimi pismi v slovenskem jeziku se najde tudi Zidanškov *Novi zakon* (1918), ki vsebuje le evangelije in apostolska dela ter je preveden iz latinščine. V 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja so bile priljubljene tudi prepesnitve psalmov; v popisu p. Severina pa najdemo le Gregorčičevo prepesnitev Psalma 118 in Joba (1904).

Frančišek Lampe je izdal sedem snopičev *Zgodb Svetega pisma starega zakona* (od leta 1884), naslednja dva pa Janez Evangelist Krek. Ta je v letih 1903–1912 napisal tudi *Zgodbe Svetega pisma novega zakona*. Škof Andrej Karlin je za uporabo v nižjih razredih srednjih šol izdal delo *Zgodovina razodetja božjega v Novi zavezi* (1897), saj je bil v teh letih učitelj verouka v državni nižji gimnaziji v Ljubljani, Alfonz Levičnik pa leta 1932 *Zgodbe svetega pisma za srednje šole*.

Življenjepisi svetnikov

Da je bila potreba po verskovzgojnih besedilih tudi v času rigoristične in janzenistične miselnosti na Slovenskem velika, kažejo že Veritijeva dela o

življenju svetnikov konec tridesetih let devetnajstega stoletja. V popisu p. Severina najprej zasledimo Slomškovo delo *Djanje Svetnikov Božjih* (1854). Knjiga *Življenje svetnikov in svetnic božjih* je izhajala v štirih delih, prvi zvezek pa je izšel leta 1866 izpod peresa Jožefa Rogača. Janez Evangelist Zore idr. so napisali obsežno delo v 4. delih *Življenje svetnikov* (1917). Janez Majciger je ob tisočletnici pokristjanjevanja Slovanov leta 1863 prevedel delo Jana Evangelista Bilyja *Zgodovina svetih apostolov slovanskih Cirila in Metoda*. Matija Majar je prav tako že leta 1864 pisal o sv. bratih Cirilu in Metodu, frančiškanski katalog pa ima knjigo v slovenščini iz leta 1885: *Sveta brata Ciril in Metod, slovanska apostola*. Nato je Fran Grivec napisal še tri dela, ki jih najdemo v katalogu: *Slovanska apostola sv. Ciril in Metod* (1927) ter *Žitja Konstantina in Metodija* (1936), pisal je tudi o knezu Koclju (1938). Anton Lesar je za Mohorjevo družbo prevedel delo *Perpetua ali afrikanski mučenci* (1869), ki govori o mučeniški smrti svete Perpetue, ki se je kljub prepovedi cesarja Septimija Severja pripravljala na prejem zakramenta svetega krsta, za kar jo je doletela mučeniška smrt. Janez Globočnik je leta 1871 izdal delo *Nova cvetlica v duhovnem vertu*, kjer je pisal o oglejskih mučencih Kanciju, Kancijanu in Kancijanili, ki so bili usmrčeni v času Dioklecijanovega preganjanja kristjanov. Hrisogon Majar je leta 1882 prevedel delo Albana Stolza o sveti Elizabeti z naslovom *Križana usmiljenost* (1882); Janez Volčič je v petih delih napisal *Življenje preblazene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa* (1884–1891); škof Mihael Napotnik je napisal življenjepis sv. Viktorina (1888), o katerem je že pred njim pisal Jožef Muršec v *Drobtinica*h 1848; nato je objavil še delo *Sveti Pavel, apostol svetá in učitelj narodov* (1893, 1904); spevoigro *Sveti Pavel, apostol narodov* (1903) pa so mu posvetile šolske sestre brezmadežnega spočetja, ki so imele šolo v Malečniku. V tem obdobju se je veliko pisalo o škofu Slomšku, saj so 28. in 29. junija 1936 v Mariboru potekali Slomškovi dnevi za njegovo beatifikacijo: Maks Goričar, *Slomšekov rodovnik* (1938); Tine Debeljak, *Anton Martin Slomšek: knjiga njegovih misli in življenja* (1939); Alojzij Merhar, *Apostol Slovencev Anton Martin Slomšek: spominski spevi* (1930); Franc Kovačič, *Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski* (1934). Delo z naslovom *Kakó ti je ime?* (1896–1907) je v 13 delih prineslo biografije sv. Antona Padovanskega, sv. Jožefa, sv. Frančiška Asiškega in Frančiška Saleškega, sv. Roze Limanske, sv. Neže, sv. Marije Magdalene, sv. Janeza Evangelista, sv. Terezije, sv. Katarine, sv. Angele Merici in sv. Elizabete. O sv. Alojziju Gonzagi sta ob 200. obletnici kanonizacije leta 1929 pisala Silvin Sardenko [Alojzij Merhar], *Sveti Alojzij: študije in pesmi*, in Jože Debevec, *Sveti Alojzij Gonzaga, zaščitnik krščanske mladine*. Franc Kovačič je leta 1906 pisal o sv. Tomažu Akvinskem: *Doctor Angelicus sv. Tomaž Akvinski*; Franc Walland je leta 1923 napisal delo *Sv. Frančišek Saleški* (1923), tri dela pa so bila namenjena sv. Frančišku Asiškemu: Alojzij Res, *Rožice sv. Frančiška* (1927);

Anton Oblak, *Sveti Frančišek Serafski* (1928); Marija Kmet, *Sv. Frančišek Asiški* (1926); Janez Veider je leta 1939 pisal o sveti Emi: *Kneginja Ema, naša prva svetnica*; Martin Štular je ob 200. obletnici kanonizacije sv. Stanislava Kostke napisal delo *Sveti Stanislav Kostka, vzor krščanski mladini* (1926); Franc Terseglav je pisal o sv. Tereziji Avilski: *Med nebom in zemljo* (1931); Jožef Lesar se je leta 1924 posvetil apostolom: *Apostoli Gospodovi* (1924); Josip Valjavec je leta 1915 pisal o sv. Saviu Dominicu: *Vzor mladine*; Alojzij Juranovič je v Mariboru izdal delo o sv. Bernadette: *Sveta Bernardka: življenjepis s 32 slikami* (1934); ljubljanski bogoslovci so iz italijanščine prevedli delo Germana di San Stanislaoa, *Življenje svetega Gabriela od Žalostne Matere božje* (1923); Janez Evangelist Kociper in Ognjeslav Škamlec sta leta 1930 pisala o svetem Avguštinu (1930), Josip Valjavec pa leta 1925 o ustanovitelju salezijancev Janezu Boscu; Josip Valjavec je pisal o Terezije Deteta Jezusa: *Mala cvetka: blažena Terezija od Deteta Jezusa, karmeličanka* (1923); František Dvornik je ob 1000. obletnici smrti napisal delo *Življenje svetega Václava* (1929); s. Simforoza Kovačič je pri celjskih šolskih sestrah izdali deli: *Bl. Gemma Galgani, biser Srca Jezusovega* (1936) in *Devica Orleanska* (1939).

Pisatelje je navdihovalo tudi misijonarsko delo slovenskih duhovnikov v tujini; tako je Leon Vončina leta 1869 objavil delo *Friderek Baraga, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki*, v vrsti del o škofu Baragu, ki so se zvrstila v slovenskem prostoru v tem obdobju, pa najdemo na seznamu še zapis Franca Jakliča, *Misijonski škof Irenej Friderek Baraga* (1931), in Ladislava Lenčka, *Slava Baragu!* (1940). Anton Umek je leta 1863 objavil epsko pesnitev slovenskemu misijonarju Ignaciju Knobleharju z naslovom *Abuna Soliman*, istoimenskim vzdevkom tega popotnika v Sudanu, o katerem je leta 1881 pisal tudi France - Jaroslav Štrukelj: *Dr. Ignacij Knoblehar, apostoljski provikar v osrednji Afriki*. Zanimivo je tudi delo Frana Jakliča, *Puščavnik v osrčju Sahare* (1932), kjer opisuje življenjsko pot Charlesa de Foucaulda (1858–1916), ki je po spreobrnjenju živel najprej kot trapist, nato je bil puščavnik v Nazaretu, po ordinaciji pa je živel v Alžiji.

Na seznamu najdemo tudi druga biografska dela. Profesor na mariborskem bogoslovju Ivan Križanič je napisal delo *Žlahtna rozga Slovenskih Goric* (1887), ki govori o pobožnem bolehnem dekletu Juliki, ki je zaradi ugriza steklega psa umrla v mariborski bolnišnici. Na seznamu najdemo tudi prevod dela Franza Serapha Hattlerja, *Frančiška Malvina O'Connor* (1906). Frančiška se je po smrti obeh staršev iz Amerike preselila v Francijo, kjer je živela pri redovnicah presvetege Srca, vendar je kmalu po prejemu zakramenta svetega obhajila zaradi šibkega zdravja tam umrla. Vincencij Kunstelj je prevedel nemško delo benediktinca Hildebranda Bihlmayerja: *Mala Lenčica od Svetega Boga* (1914). Ferdinand Kolednik je napisal pisal o življenju Guya de Fontgallande (1913–1925), ki je prav tako kot Frančiška Malvina že zgodaj umrl:

Zgodbe malega Gvidona (1931). Bil je najmlajši katoliški svetniški kandidat nemučenec, postopek za beatifikacijo pa je bil končan 18. decembra 1947. Jakob Žagar je pisal še o Margareti Sinclair, škotski redovnici klarisi, ki jo je papež Pavel VI. leta 1978 razglasil za blaženo, vendar se je postopek za beatifikacijo pričel že leta 1925, kar je spodbudilo nastanek dela *Umetnica veselja: zaročenka, tovarniška delavka Marjeta Sinclair* (1933).

Periodika

Knjižnica hrani naslednje versko časopisje, ki ga najdemo v sklopu N (asketika): Škrabčev *Cvetje z vertov sv. Frančiška: mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška* (1880); Ušeničnikov *Venec cerkvenih bratovščin* (1897) in njegov naslednik časopis *Bogoljub* (1905); *Ave Maria! Izdajajo frančiškani v Ameriki*; *Glasnik najsvetejših src* (1902); *Glasnik presv. Srca Jezusovega* (1925); *Nedelja, tednik za versko življenje* (1929), mesečnik *Kraljestvo božje* (1926); Sekovaničeva *Lučka z neba, verski list za mladino* (1931), *Voditelj Marijinih družb*, priloga Ljubljanskega Škofijskega lista (1927). Od časopisov v sklopu P (pridige) v tem obdobju najdemo npr. *Društvenega govornika*, prilogo *Duhovnemu Pastirju* (1908), *Novega pridigarja* (1915) pod uredništvom Franca S. Šegule, Kržičevega *Duhovnega pastirja* (1884–) in Einspielerjevega *Slovenskega prijatelja* (1862–).

Sklop S vsebuje naslednje posvetne časopise in revije: *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* (1855–), ki so naslednik Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novic*; že omenjeni Einspielerjev *Slovenski prijatelj* (1856–), naslednik *Šolskega prijatelja*; Janežičev *Slovenski glasnik: lepoznavsko-podučen list* (1858–) in *Glasnik slovenski* (1861); Zakrajškov *Goriški letnik za čitatelje vsacega stanú* (1864); štajersko katoliško glasilo *Slovenski gospodar* (1867, 68, 72, 73, 74); celovski literarni časopis *Besednik: kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo* (1869–), ki sta ga je urejala pesnik Anton Umek in slovničar Anton Janežič; mariborski časopis *Zora: časopis zabavi in poduku* (1875, 76); Stritarjev literarni časopis *Zvon* (1877); Hribarjev in Tavčarjev politični in literarni časnik *Slovan* (1885); *Koledar Družbe sv. Mohorja* (1872, 74, 79, 81, 83, 85, 1887–90, 1895) in *Koledarček Družbe sv. Mohorja* (1868); katoliški časopis *Dom in svet* (1894–, 1907–); goriški časopis *Mladika: družinski list s podobami* (1925); Jakličev *Slovenski učitelj: glasilo krščansko mislečih učiteljev in vzgojiteljev* (1900); znanstvena revija *Čas* (1907–); politični in kulturni časopis *Socialna misel* (1922–23); dijaški časopis *Mentor* (1929); dekliški časopis *Vigred* (1934); Tuji svet: priloga Katoliških misijonov (1930–); Kalanovo protialkoholno glasilo *Zlata doba* (1912–14); mariborski časopis *Naš dom* (1935–37). V sklopu W najdemo tudi *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (1921–26).

Šolski učbeniki in strokovni priročniki

V sklopu U najdemo različne strokovne priročnike s področja čebelarstva (Jurij Jonke, *Krajnski Zhbelaarzhik*, 1844; Janez Sumper, *Slovenski bučelarček*, 1871; Donat Jug, *Praktični čebelar*, 1934; Fran Lakmayer, *Umni čebelar*, 1907); vinogradništva (France Jančar, *Umni vinorejec*, 1867; Josip Vošnjak, *Umno kletarstvo*, 1873; Anton Kosi, *Umni kletar*, 1901); sadjarstva (Ivan Tomšič, *Poboljšani sosedje*, 1867; Franjo Kuralt, *Umni sadjerejec*, 1878; Josip Rustja, *Sadjarstvo*, 1928; Martin Humek, *Boj sadnim škodljivcem!* 1930); poljedelstva in živinoreje (Ivan Tomšič, *Poljedelstvo s posebnim ozirom na domače pridelke*, 1870; Fran Povše, *Umni kmetovalec*, 1875–77; Franjo Dular, *Umna živinoreja*, 1894–95; Viljem Rohrman, *Poljedelstvo*, 1897; Jakob Turk, *Travništvo*, 1924; Josip Rustja, *Travništvo*, 1929; Valentin Razinger, *Kokošjereja*, 1932; Rado Šturm, *Krompir*, 1937); vrtnarstva (Janez Koprivnik, *Domači vrtnar*, 1903); gospodarstva (France Jančar, *Umni gospodar*, 1869; Ferdo Kočevar, *Kupčija in obrtnija*, 1872; Vekoslav Kukovec, *Uvod v narodno gospodarstvo*, 1899); gospodinjstva (Janko Sernec, *Nauk o gospodinjstvu*, 1871; Marija Remec, *Kuharica v kmečki, delavski in preprosti meščanski hiši*, 1931); zdravstvene nege, farmacije, zdravilstva, higijene (Franjo Dular, *Domači živinozdravnik*, 1890; Dragotin Hribar, *Zbirka domačih zdravil, kakor jih rabi slovenski narod*, 1897; Valentin Podgorc, *Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa*, 1898; Alojzij Homan, *Postrežba bolnikom*, 1899; Herman Vedenik, *Kako si ohranimo ljubo zdravje*, 1918; France Debevec, *Jetika*, 1933). V popisu p. Severina najdemo tudi novejšje priročnike o elektriki (Ivan Šubic, *Elektrika, nje proizvodnje in uporaba*, 1897; Leopold Andree, *Elektrika: proizvodnje, uporaba, nevarnost*, 1936), stenografiji (Franc Novak, *Slovenska stenografija*, 1916), spolni vzgoji (Anton Breclj, *Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obrisih*, 1938) in umetnosti (Avguštin Stegenšek, *Ljubitelj krščanske umetnosti*, 1914; Viktor Steska, *Slovenska umetnost: Slikarstvo*, 1927; France Stele, *Cerkveno slikarstvo*, 1934).

Največ je šolskih učbenikov in ostalih naravoslovnih priročnikov s področja botanike, zoologije, fizike, biologije, matematike, geografije itd.: Karel Robida, *Naravoslovje alj fiziko*, 1849; Emil Adolf Roßmäßler [prevedel Ivan Tušek], *Štirje letni časi*, 1867; Fellöcker, Sigmund [prevedel Fran Erjavec], *Rudnoslovje ali mineralogija za niže gimnazije in realke*, 1867; Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah*, 1868–73; Friedrich Schödler, *Knjiga prirode*, 1869; Janez Jesenko, *Prirodoznanski zemljepis*, 1874; Fran Erjavec, *Naše škodljive živali v podobi in besedi*, 1880; Jakob Žnidaršič, *Oko in vid*, 1880; Henrik Schreiner, *Fizika ali nauk o prirodi*, 1889; Martin Cilenšek, *Naše škodljive rastline*, 1892; Blaž Matek, *Aritmetika*, 1910; Blaž Matek, *Geometrija*, 1910; Franc Pengov in Anton Ratajec, *Poljudna kemija*, 1925; Anton Breclj, *Čuda*

in *tajne življenja: splošno življenjeslovje ali biologija v obrisih*, 1926; France Logar in Anton Slivnik, *Naši zobje*, 1935.

Sklop T vsebuje tudi slovenske učbenike za visoke šole s področja filozofije in psihologije: Josip Križan, profesor v Varaždinu, je v *Popotniku* in nato samostojno še v Mariboru objavil delo *Logika* (1887); Frančišek Lampe, profesor v ljubljanskem bogoslovju, je objavil deli o filozofiji: *Uvod v modroslovje*, 1887, in psihologiji: *Dušeslovje*, 1889, nato pa še *Cvetje s polja modroslovskega*, 1898; Aleš Ušeničnik, profesor filozofije na Teološki fakulteti, je leta 1921 izdal *Uvod v filozofijo. Zv. 1, Spoznavno-kritični del*, še prej pa *Sociologijo* (1910). S področja filozofije in etike je tudi delo slovenskega filozofa Franca Vebra *Knjiga o Bogu* (1934).

V istem sklopu najdemo še druge knjige s področja gospodarstva, politike in krščanskega socializma: Janez Evangelist Krek je leta 1906 objavil *Narodno ekonomijo*; filozof France Veber je napisal delo *Nacionalizem in krščanstvo* (1938); politik, pravnik in krščanski socialist Andrej Gosar je napisal dela: *Za nov družabni red: sistem krščanskega socialnega aktivizma* (1933); *Za krščanski socializem: pomisleki in odgovori* (1923); in *Socialni nauk Cerkve* (1939); Angelik Tominec je prevedel okrožnico papeža Leona XIII. *Osnovna načela krščanskega socializma* (1931); Alojzij Odar okrožnico Leona XIII. *Immortale Dei o krščanski ureditvi držav* (1936); Aleš Ušeničnik pa okrožnico Pija XI. *Divini redemptoris o brezbožnem komunizmu* (1937).

V sklopih W in S najdemo še nekaj gimnazijskih beril: *Slovensko berilo za prvi gimnazijalni razred* (1850); Miklošičevo *Slovensko berilo za 5., 6., 7. in 8. gimnazijalni razred* (1853, 1854, 1858, 1865); Bleiweisovo *Slovensko berilo za 3. in 4. gimnazijalni razred* (1854, 1855); Sketovo *Slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol* (1886); ter Košanovo *Latinsko čitanko* (1912). V popisu p. Severina najdemo tudi Slomškove učbenike za nedeljske šole: *Blaže ino nežica v nedeljski šoli* (1848); *Ponovilo potrebnih nauk za nedeljske šole na kmetih* (1854); in Majarjeva *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik* (1848).

Literarna dela²

Literarna dela v slovenskem jeziku zavzemajo v katalogu drugo mesto takoj za asketiko. V popisu p. Severina najprej opazimo številna pesniška dela znanih in danes že tudi pozabljenih slovenskih pesnikov. Med štajerskimi pesniki so zastopane Vrazove *Narodne pesni ilirske* (1839); Slomškova *Šola vesela lepega*

² Zaradi številčnosti slovenske prevodne literature v prvi polovici 20. stoletja in prostorske omejitve tega članka se v popisu osredotočam zgolj na slovenska izvirna dela.

petja za pridno šolsko mladino (1853); Lavrencij Herg je leta 1858 izdal *Venec cerkvenih pesmi nabran iz raznih bukvic slovenskih pesnikov*; Jože Iskrač - Frankolski je objavil epsko pesnitev *Veronika Deseniška* (1863); v popisu najdemo dve izdaji *Pesmarice* Radoslava Razlaga (1863, 1872); Boguš Goršič je izdal svoj slovensko-hrvaški pesniški prvenec v Zagrebu: *Potočnice mladosti* (1872); ob prevzemu uredništva Trstenjakove *Zore* je Janko Pajk v Mariboru izdal *Venček domačih cvetic* (1875); najdemo tudi tretjo izdajo Ahaclovih *Koroških in Štajerskih pesmi* (1855); Jožef Pajek je bil za Murkom že drugi, ki je izdal Volkmerjeve pesmi: *Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih gorc* (1885); Anton Brezovnik pa je leta 1887 izdal zbirko pesmi za mladino *Zvončeki*; frančiškani so brali tudi pesmi in zgodbe Schillerjevega nagrajenca Petra Skuhale (*Popevke*, 1907; *Povesti, črtice in nekatere pesmi*, 1910); omeniti je potrebno še hrvaško razpravo o pesništvu Štajerca in klasičnega filologa Luke Zime: *Nacrtna naše metrike narodne obzirom na stihove drugih naroda a osobito Slovenâ* (1879).

V frančiškanski knjižnici najdemo še naslednje znane slovenske pesnike 19. stoletja: prvo izdajo Prešernovih *Poezij* (1847); izdajo *Pesmi Franceta Preširna, s pésnikovo podobo, z njegovim životopisom in estetično-kritičnim uvodom* (1866), ki sta jo pripravila Josip Jurčič in Josip Stritar; nemške *Poesien* [1865, 1901]; in kasnejšo izdajo *Prešernove poezije* (1902). Nato najdemo Levstikove *Pesmi* (1854) in prvi zvezek *Zbranih spisov, Poezije I* (1891); Valjavčeve *Pesmi* (1855) in kasnejšo Levčevo izdajo (1900); Vilharjeve *Pesmi* (1860); epsko pesnitev Gregorja Kreka *Na sveti večer o polnoči* (1863); pesnitev Antona Umeka s psevdonomimom Okiški *Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod* (1863); Vodnikove *Pesni* (1869), ki jih je uredil Levstik; *Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela-Koseskiga* (1870) ter *Raznim delom pesniškim in igrokaznim Jovana Vesela-Koseskiga dodatek* (1879); Stritarjeve *Zbrane spise* (1887); Cimpermanove *Pesmi* (1888); *Pesmi* slovenske pesnice Pavline Pajk, ki jih je izdala leta 1878; Gregorčičeve *Poezije* (1908); *Aškerčevo čitanko* (1920) ter *Balade in romance* (1921).

Na seznamu nato zasledimo Župančičevo *Čašo opojnosti* [1899, 1911] kot začetek slovenske moderne, sledijo *Samogovori* (1908), zbirka *Čez plan* (1911) in *V zarje Vidove* (1920). Danes skoraj pozabljeni katoliški pesnik, sopotnik slovenske moderne, je bil Alojzij Merhar (Silvin Sardenko), na seznamu pa najdemo štiri pesniške zbirke: *V mladem jutru* (1903), *Roma* (1906), *Dekliške pesmi* (1922) in *Daritev* [1927]. V tem obdobju omenjam še naslednje znane in manj znane pesnike: Anton Medved, *Poezije* [1905–1909]; Dragotin Kette, *Poezije* (1907); Pankracij Gregorc je napisal pesnitev o cerkvi sv. Venčeslava na Zg. Ložnici: *Sv. Venceslav, legenda v verzih* (1910); takrat znani pridigar Mihael Opeka je napisal pesniško delo *Rimski verzi* (1916); uršulinka m. Elizabeta Kremžar je napisala pesniški zbirki *Iz moje celice* (1916) in *Cvetje na*

poti življenja (1919). France Bevk je objavil mladinko pesniško delo *Malčki in palčki* (1921); Tone Seliškar *Trbovlje* (1923); Srečko Kosovel *Pesmi* (1927); Vital Vodušek *Pesmi* (1928); Leopold Turšič *Tiho veselje* (1928); Anton Boštele *Pesmi* (1929); tudi Anton Mohor je v Mariboru objavil *Zbirko pesmi* [1929].

Od slovenski pisateljev in dramatikov je Ferdo Kočevar leta 1859 objavil pripovedko *Mlinarjev Janez, slovenski junak ali Vplemitenje Teharčanov*; Janez Cigler, pisec prve slovenske povesti, je leta 1866 objavil delo *Kortonica, koroška dekllica*; Matija Prelog je objavil enodejanko *Črni Peter* (1866); na seznamu najdemo tudi kasnejšo izdajo Jurčičevega prvega romana *Deseti brat* (1911); Valentin Slemenik je napisal zgodovinsko delo *Križem sveta* (1877); Josip Sritar pa naslednja mladinska dela: *Pod lipa* (1895), *Jagode* (1899), *Zimski večeri* (1902) in *Lešniki* (1906). Pisatelj Fran Zbašnik - Malograjski je objavil povest *Za srečo!* (1901); Anton Medved pa tragedijo *Kacijanar* (1910). Kot mladinski pisatelj se je v tem času uveljavil Franc Ksaver Meško, na seznamu pa najdemo deli *Mladim srcem* (1911, 1912) in *Dve sliki* (1916). V tem obdobju omenjam še prozno delo z zgodovinsko tematiko Miroslava Malovrha *Pod novim orlom* (1914) in roman *Trojka* (1915) Frana Detele; na seznamu najdemo še slednjega *Zbrane spise* (1932–). Oton Župančič je objavil tragedijo *Veronika Deseniška* (1924); Ivan Pregelj kratka prozna dela *Božji mejniki* (1925) in *Oče, budi volja tvoja!* (1926), najdemo pa tudi njegove *Izbrane spise* [Zv. 5] (1930); Franc Jaklič je napisal zgodovinsko delo *Ob srebrnem studencu* (1927); Fran Detela *Vest in zakon* (1927); Fran Saleški Finžgar povest *Strici* (1927); Slavko Savinšek *Grče* (1929); Ivan Albreht pa je v Celju izdal delo *Junak* (1930). Najdemo še Levstikovo *Zbrano delo* [3: Pripovedni spisi] iz leta 1931, Erjavčevo *Zbrano delo* (1934–) ter Jakličeve *Izbrane spise* (1936). Ludvik Mrzel je izdal črtice *Luči ob cesti* (1932); Miran Jarc roman *Novo mesto* (1932); Bogomir Magajna *Graničarje* (1934); Miško Kranjec roman *Pesem ceste* (1934); France Bevk je napisal dela *Ljudje pod Osojnikom*, *Krivda* (1934), *Kresna noč*, *Vihar* (1935) in roman *Človek proti človeku* (1937); Narte Velikonja delo *Naš pes* (1936); in Jan Plestenjak *Bajtarje* (1937).

Slovnice in slovarji

Med slovniciami in slovarji pričakovano najdemo dela vzhodnoštajerskih piscev: Peter Dajnko je poskušal s svojo nemško pisano slovnico *Lehrbuch der Windischen Sprache* (1824) normirati vzhodnoštajerski knjižni jezik; tej slovnici sta na Štajerskem najprej sledili Murkovi dve izdaji, ki sta si že prizadevali za poenotenje slovenskega knjižnega jezika: *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre* (1832) in *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande*

(1843); zadnja slovnica pred poenotenjem je Murščeva *Kratka slovenska slovnica za pervence* (1847). V frančiškanski knjižnici se skrivajo tudi dela enega največjih jezikoslovcev v Evropi v 19. stoletju, Frana Miklošiča. Miklošičevo najpomembnejše in najboljše delo je vsekakor *Primerjalna slovnica slovanskih jezikov*, v popisu p. Severina pa najdemo oblikoslovje stare cerkvene slovanščine z naslovom *Formenlehre der altslovenischen Sprache* (1854), slovar *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti* (1850) in berilo *Chrestomathia palaeoslovenica* (1854).

V drugi polovici 19. stoletja je vodilno vlogo pri pouku slovenskega jezika prevzel Anton Janežič; najprej je izdal *Slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence* (1854), v knjižnici najdemo še predelano izdajo v petem natisu: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo* (1876); ter Sketovo predelavo: *A. Janežičeva slovenska slovnica za srednje šole* (1894, 1911). Josip Šuman je izdal slovensko-starocerkevnoslovansko slovnico *Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni* (1881), za rabo v šolah pa je kmalu za tem izdal še *Slovensko slovnico za srednje šole* (1884). V katalogu so tudi *Jezikoslovni spisi* (1916) frančiškana in jezikoslovca Stanislava Škrabca, kjer najdemo njegovo najbolj znano razpravo o glasoslovju slovenskega jezika: *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi*. Prelom v slovenskem jezikoslovju prve polovice 20. stoletja pa predstavlja Breznikova slovnica (1916), saj predstavlja približevanje sočasnemu slovenskemu govorjenemu jeziku. V katalogu najdemo še jezikoslovne razprave slovenskih jezikoslovcev: Matija Valjavec, *Novoslovenski komparativ prema staroslovenskomu glede na formacijo* (1876) in *Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku* (1878); Ivan Navratil, *Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialekte* (1856); Karel Štrekelj, *O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah* (1911).

Najstarejši dvojezični slovar v obravnavanem popisu je Gutsmanov *Deutsch-windisches Wörterbuch* (1789). Sledijo Janežičev *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika* (1851) ter Hubadova predelava leta 1893; Cigaletov *Deutsch-slovenisches Wörterbuch* (1860) in *Znanstvena terminologija* (1880); Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95); ter še Doklerjev *Grško-slovenski* (1915) in Zavadilov *Češko-slovenski in Slovensko-češki slovar* (1909).

KNJIŽNICA ŽENSKEGA UČITELJIŠČA ŠOLSKIH SESTER

Šolske sestre so za pouk in vzgojo ženske mladine prav tako potrebovale svojo knjižnico. Knjižni katalog je dostopen v letnih šolskih poročilih šele od leta 1929 naprej. V šolskem letu 1939/40 je imela učiteljska knjižnica že 3411 knjig

in revij, dijaška knjižnica 2332, vadniška knjižnica pa 400, vendar lahko iz šolskih katalogov med letoma 1929 in 1940 razberemo le 276 naslovov slovenskih (183), hrvaških in srbskih (78) ter nemških (15) knjig in revij. Po nemški okupaciji Maribora 9. aprila 1941 so morale sestre nemudoma zapustiti učiteljišče in tam pustiti tudi celotni šolski arhiv, 1. maja pa so morale zapustiti tudi samostan in se odpraviti v Ljubljano, Italijo, Srbijo ali na Hrvaško (Kodrič in Palac 1986: 59). Po ustnih pričevanjih so knjige znosili na kup in jih sežgali, ljudje pa so jih nekaj vendarle uspeli rešiti. Tako lahko nekatere knjige učiteljišča danes prepoznamo po lastniških žigih: Zavod šolskih sester v Mariboru, Zasebno žensko učiteljišče šolskih sester s pravico javnosti v Mariboru, Jubilejno žensko učiteljišče zavoda šolskih sester in Dekliška organizacija Brstje, ki so hranjene v različnih slovenskih knjižnicah, npr. Teološki knjižnici v Mariboru, Slovenskem šolskem muzeju, Semeniški knjižnici, Škofijski knjižnici. V nadaljevanju bo posebej opozorjeno tudi na knjige, ki so jih šolske sestre same izdajale.

Slika 2: Matija Vrtovec, *Kmetijska kemija* (Teološka knjižnica Maribor)

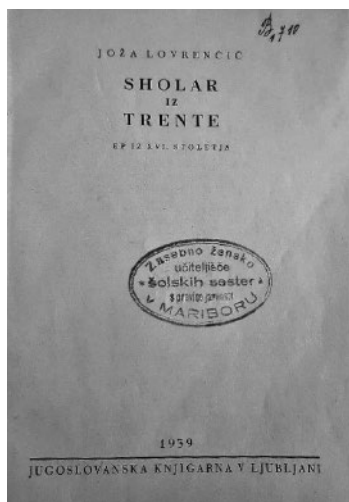
Slika 3: Stjepan Bosanac, *Junačke pjesme* (Slovenski šolski muzej)

Knjige, ki imajo lastniški žig Zavod šolskih sester v Mariboru, so verjetno prišle v njihovo knjižnico najprej: *Kmetijska kemija* Matije Vrtovca (1856) in šolski učbenik *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol* Janeza Jesenka (1883). Verjetno so vsaj za pouk slovenščine in verouka v drugi polovici 19. stoletja uporabljale slovenske učbenike, kot je to razvidno tudi iz šolskih poročil uršulinske ljudske in meščanske šole v Ljubljani: te so leta 1872 za pouk verouka in zgodovine Cerkve uporabljale učbenike Antona Lesarja: *Zgodbe svete katoliške cerkve* (1863), *Krščanski katoliški nauk* (1862) in *Liturgika* (1863), za pouk slovenščine pa Janežičevo *Slovensko slovnico* (1863) in *Cvetnik*

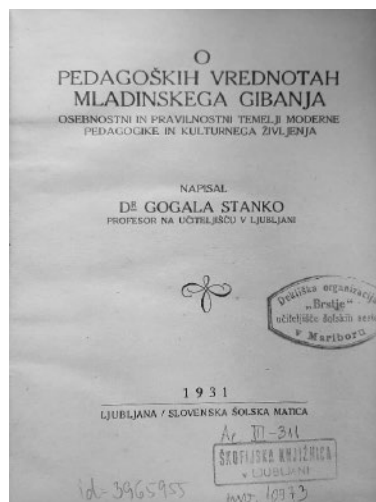
(1867). V mariborski gimnaziji so za pouk slovenščine uporabljali Janežičevo *Slovensko slovnico* in *Cvetnik* ter Bleiweisovo in Miklošičevo *Berilo*. Kasneje se je v slovenskih ljudskih šolah uporabljalo Praprotnikovo *Slovnico* (1869) in *Abeceknik*, Končnikovo *Slovnico in berilo* (1878, 1880, 1883), Razinger-Žumerjevo *Prvo slovnico in berilo* (1887), pojavljati pa se začnejo tudi slovenski učbeniki s področja naravoslovja, npr. Močnikova *Računica* (1871), Hubadov *Prirodopis* (1892), Senekovičevi *Osnovni nauki iz fizike in kemije* (1892) ter Erjavčeva in Tuškova dela o botaniki in zoologiji. Gotovo so katero od teh knjig pri pouku uporabljale tudi šolske sestre.

Naziv Jubilejno žensko učiteljske zavoda šolskih sester v Mariboru s pravico javnosti so dobile 28. novembra 1908 ob 60. obletnici vladanja cesarja Franca Jožefa I. Knjigi s tovrstnim lastniškim žigom sta naslednji: *Junačke Pjesme* (1897), ki jih je uredil Stjepan Bosanac in vsebujejo 72 pesmi o Marku Kraljeviću; ter katekizem *Jedro katoliškega nauka* Andreja Einspielerja (1873). Prva knjiga, ki jo hrani Slovenski šolski muzej, ima tudi lastniški žig Zavoda šolskih sester v Trstu, kar priča o tem, da so knjige sestre odnašale tudi s seboj.

Tretji lastniški žig Zasebno žensko učiteljske šolskih sester v Mariboru s pravico javnosti so sestre verjetno začele uporabljati že leta 1896 ali pa leta 1924. To so knjige npr.: Nedjeljko Dugonjić-Vrhovčić, *Kraljici Hrvata* (1912); Salih Ljubunčić, *Obuka u poznavanju prirode* (1929); Joža Lovrenčič, *Sholar iz Trente: ep iz XVI. stoletja* (1939); Alojzij Merhar [Silvin Sardenko], *Dekliške pesmi* (1922); Gabriel Majcen, *Kratka zgodovina Maribora* (1926); Tomáš Garrigue Masaryk, *Etika i alkoholizam* (1924).

Slika 4: Joža Lovrenčič, *Sholar iz Trente* (Semeniška knjižnica)

Slika 5: Stanko Gogala, *O pedagoških vrednotah mladinskega gibanja* (Škofijska knjižnica)

Četrty lastniški žig je pripadal literarnemu društvu Brstje, ki je delovalo na ženskem učiteljišču šolskih sester v Mariboru; to je knjiga Stanka Gogale z naslovom *O pedagoških vrednotah mladinskega gibanja: osebnostni in pravilnostni temelji moderne pedagogike in kulturnega življenja* (1931). V šolskem poročilu za leto 1933 lahko preberemo naslednje besede o društvu:

Literarni krožek »Brstje« sluzi poglobitvi študija. Min. prosvete mu je z odlokom S. n. br. 8882 z dne 25. aprila 1934 potrdilo nova pravila. Krožek šteje 25 članic. Nadzorna nastavnica je s. Milena Štih. Pri sestankih so predavali profesorji. Članice so čitale in medsebojno presojale svoje spise, seznanjale so se z deli naše in tuje literature. (Izvestje 1934: 18)

Da so na učiteljišču dobro skrbeli za literarno in nasploh umetniško vzgojo deklet, nam pričajo poročila o številnih dramskih uprizoritvah, deklamacijah in recitalih, npr. 27. decembra 1896 so za božičnico uprizorile igro benediktinca Roberta Weissenhoferja z naslovom *Deklica iz Ennsthala*; 24. junija 1897 so za god kanonika Mlakarja uprizorile gledališko igro *Fabijola*; 13. novembra 1900 je bila uprizoritev žive slike z deklamacijo *Sv. Stanislav v slavi*; 16. novembra 1904 so ob 50. obletnici razglasitve verske dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju uprizorile *Življenje deviške božje Matere v slikah jezuita Bernarda Arensa*; 9. maja 1905 je bila ob obletnici smrti F. Schillerja uprizoritev iz *Marie Stuart* ter deklamacija *Pesmi o zvonu*; 22. oktobra 1905 na praznik sv. Mihaela je bila izvedena pesnitev jezuita p. Schnetka; 26. decembra 1905 so odigrale božično igro *Rožice za Dete Jezusa* M. J. Schwaigerja; 24. oktober 1907 so uprizorile izbrane slike iz oratorija Sveta Elizabeta F. Müllerja; 23. junij 1909 ob 700. obletnici ustanovitve prvega reda in za god komisarja Mlakarja pa še iz velikega oratorija *Frančišek* Edgarja Tina (Kronika matrne hiše šolskih sester v Maribor 2007).

Naj omenim, da je učiteljišče šolskih sester obiskovala tudi slovenska pisateljica Kristina Brenk (roj. Vrhovec),³ ki je v šolskem letu 1929/30 končala 4. letnik učiteljišča. Kar sedem let se je tam šolala in živela pri sestrah, saj je njena teta bila šolska sestra prav v mariborskem samostanu. S sošolkama Tinco Levec in Ivanko Jelen so izdale nekaj številok rokopisnega literarnega glasila, kjer je Kristina Brenk že pričela objavljati svoja prva prozna dela. Nanje je še posebej vplival njihov profesor verouka dr. Stanko Cajnkar, dramatik in pisatelj, Kristina pa je objavljala tudi v njegovem *Dejanju* (Žebovec 2006: 134).

Iz šolskih poročil med letoma 1929 in 1940 je razvidno, da so se v knjižnici učiteljišča šolskih sester nahajale knjige iz različnih založb in knjižnih zbirk, npr. Delavske založbe (Krekova knjižnica), Mohorjeve založbe (Slovenske večernice, Mohorjeva knjižnica), Jugoslovanske knjigarne (Ljudska knjižnica, Leposlovna knjižnica, Zbirka mladinskih spisov), Tiskarne sv. Cirila v

³ Za informacijo se zahvaljujem dr. Miklavžu Komelju.

Mariboru (Cirilova knjižnica), Matice hrvatske (Zlatni danci), Šolske matice (Priročna pedagoška knjižica) in Slovenske matice (Prevodi iz svetovne književnosti). V knjižnici najdemo tudi Zbrane spise in Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, npr. I. Preglja, F. Finžgarja, I. Cankarja, J. Mencingerja, I. Tavčarja, Fr. Erjavca. Cirilova knjižnica je izhajala med letoma 1919 in 1940 ter je prinašala prevodna dela, npr. pustolovske in zgodovinske romane: Emma Orczy, *Mož v sivi suknji: roman iz Napoleonove dobe* (1929; zv. 32); Karl May, *Iz Bagdâda v Stambûl* (1930; zv. 39–42), prav tako tudi lokalna štajerska dela, ki sicer na seznamu knjig učiteljske in dijaške knjižnice niso razvidna, npr. Elza Lešnik, *Šumi, šumi Drava: črtice iz mariborske zgodovine, pravljice in pripovedke iz mariborske okolice in od drugod* (1925; zv. 13); Franjo Čiček, *Poštela na Pohorju: v zgodovinski in pripovedni obliki s slikami* (1938; zv. 133). Večina knjig iz Krekove knjižnice (1930–35) je v šolsko knjižnico prišla leta 1939; to so Miško Kranjec: *Predmestje* (1933; zv. 10); Mirko Javornik: *Črni breg* (1933; zv. 11); Upton Sinclair: *Dolarji* (1933; zv. 12; 13); Mirko Javornik: *Srečanja z nepoznanimi* (1934; zv. 14); I. Grahor, C. Kranjc, S. Vuk, B. Magajna, C. Kosmač: *Slovenske novele* (1935; zv. 16); Helena Haluška: *Lamotski župnik* (1935; zv. 17); Paul Keller: *Hagarin sin* (1935; zv. 18, 19).

Slika 6: Karl Fritsch, *Excursionsflora für Oesterreich* (Škofijska knjižnica)

Sestre so predvsem za lastne potrebe tudi same izdajale knjige ali pripravljale besedila zanje. Leta 1934 so vložile vlogo, da smejo mali Marijin oficij moliti v slovenskem jeziku. Rezultat odobrene prošnje je *Malo opravilo na čast*

blaženi Devici Mariji (1940). Izdale so tudi *Sveto vodilo z raznimi molitvami in pobožnostmi za šolske sestre III. reda sv. Frančiška Ser.* (1896); tipkopis *Obredi pri preobleki in sv. obljubah* (1926); in *Konstitucije šolskih sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru* (1922). Da je bil zavod dvojezični, nas opominjata nemški in slovenski molitvenik, namenjena gojenkam: *Molitvenik za gojenke zavoda šolskih sester iz tretjega reda sv. Frančiška v Mariboru* (1900); *Gebetbuch für die Zöglinge der Lehr- und Erziehungsanstalt der Schulschwestern vom III. O. S. F. in Marburg* (1900) ter nemški lastniški žig Pr. Lehrerinnenbildungsanstalt der Schulschwestern mit dem Öffentlichkeitsrechte in Marburg, ki ga najdemo v knjigi profesorja botanike na dunajski univerzi dr. Karla Fritscha: *Excursionsflora für Oesterreich* (1897).⁴ Na koncu omenjam še potopis *Lurška Mati božja*, ki ga je Ivan Križanič izdal leta 1884, ko je njena podoba prišla iz Pariza v Maribor. Nekaj časa se je nahajala v samostanu šolskih sester, nato pa je bila 26. oktobra v slovesnem sprevedu prenesena v frančiškansko cerkev. Podobo so nosile deklice iz Marijine družbe, s cvetjem so jih spremljale gojenke Zavoda šolskih sester. Željo po natisu druge izdaje leta 1928 so izrazile mariborske deklinške organizacije.

ZAKLJUČEK

Knjižnica frančiškanskega samostana v Mariboru je do danes še precej neraziskana, večletno popisovanje in urejanje sedanje samostanske knjižnice gospe Maje Antič pa vzbuja upanje, da bo ta bolj dostopna zainteresirani znanstveni in tudi laični javnosti. Po drugi svetovni vojni, ko so v Maribor iz Gradca vračali knjige,⁵ so bile v pritličju mariborskega samostana tudi knjige brežiških frančiškanov, ki so danes hranjene pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah; morebitnih knjig mariborske kongregacije šolskih sester zaradi njihovega odhoda iz Maribora ni bilo mogoče vrniti, le peščico teh pa lahko danes najdemo v nekaterih slovenskih knjižnicah. Iz kataloga knjig mariborskega frančiškanskega samostana je razvidno, da so redno spremljali tudi sočasno slovensko knjižno in časnikarsko produkcijo, knjižnica pa vsebuje tudi starejše latinske in nemške knjige iz 16., 17. in 18. stoletja ter nekaj rokopisov, ki so jih patri potrebovali za svoje delo med ljudstvom; še posebej izstopajo asketska, pridigerska in ostala teološka dela, ki so jih potrebovali za pridiganje in spovedovanje, za pedagoško dejavnost so rabili različne učbenike, pa tudi strokovni priročniki so jim olajšali življenje in tudi delovanje med ljud-

⁴ Za informacijo o lastniškem žigu se zahvaljujem bibliotekarki in vodji Škofijske knjižnice Dragici Lovrić Anušić.

⁵ Vrnjene knjige so se zbirale na hodniku Pokrajinskega muzeja Maribor (Hartman 1978).

stvom. Knjižnica ženskega učiteljišča šolskih sester se ni bistveno razlikovala od tedanjih šolskih knjižnic.

LITERATURA

Matjaž ABROŽIČ, 2013: *Življenje in dejavnosti brežiških frančiškanov v 19. stoletju. S patri smo si bili dobri*. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek.

Catalogus localis et realis librorum bibliotheca fratrum minorum conventus Marburgensis. Frančiškanski samostan v Mariboru.

Nina DITMAJER, 2015: *Jezikovno-prevajalske značilnosti Javornikovih starozaveznih prevodov (1848–1854)*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Bruno HARTMAN, 1978: *Petinsedemdeset let Univerzitetne knjižnice Maribor. Univerzitetna knjižnica Maribor*. Maribor: Založba Obzorja.

Izvestje 1929–1939. Maribor: samozaložba.

Jahresbericht der Mädchen – Volksschule bei den Ursulinnen zu Laibach, 1872.

Similjana KODRIČ in Natalija PALAC, 1986: *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja*. [Maribor]: Mariborska provinca šolskih sester; [Celovec]: Koroška provinca šolskih sester; [Trst]: Tržaška provinca šolskih sester.

Kronika frančiškanskega samostana. Frančiškanski samostan Maribor.

Kronika matrne hiše šolskih sester v Maribor, 2007. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca.

Mirko LEŠNIK, 1964: *Zgodovina mariborskega učiteljišča od ustanovitve do konca prve svetovne vojne. 100 let učiteljišča v Mariboru*. Maribor: Odbor za proslavo stoletnice učiteljišča.

Programm des kais. kön. Gymnasiums in Marburg Veröffentlicht von der Direktion am Schlüsse des Studienjahres 1867.

Otmar VOSTNER, 1964: *Ob stoletnici frančiškanov v Mariboru*. Maribor: Frančiškanski samostan.

Marjeta ŽEBOVEC, 2006: *Slovenski književniki rojeni od leta 1900 do 1919*. Ljubljana: Karantanija.

THE FRANCISCAN LIBRARY AND THE LIBRARY OF THE SCHOOL SISTERS IN MARIBOR

Summary

The catalogue from the Franciscan Library in Maribor comprises 25 thematic areas of mostly German and Latin books in the fields of dogmatic, moral and pastoral theology, secular and church history, catechetical, asceticism, sermons, writings of church fathers, scriptures, biographies of saints, philosophy, literature, linguistics and natural sciences. Researching the catalogue, I particularly focused on Slovene works, catalogued by Brother

Severin. Among books on asceticism we find 180 Slovene works; further on there are 173 literary works, 57 professional handbooks, 53 Slovene sermons, and 52 biographies of saints. Prayer books stand out among the books on asceticism. The Marian prayer books were frequent in this period; school textbooks and professional handbooks stand out among school books and science books, and poetry is well represented among literary works. Biographies represent popular saints of that time; there are more recent Slovene editions from the 19th and 20th century among the scriptures; various works by Bishop Anton Martin Slomšek are strongly represented. The book catalogue of the School Sisters shows that in the school year 1939/40 the teachers' library had 3,411 books and magazines, the students' library 2,332, and an elementary school library 400 items. Rare books of the Women's College of Education of the School Sisters can today be identified by different ownership stamps in some Slovene libraries in Maribor and Ljubljana. The article also describes books published by the School Sisters themselves.

DIE FRANZISKANER-BIBLIOTHEK UND DIE BIBLIOTHEK DER SCHULSCHWESTERN IN MARIBOR/MARBURG

Zusammenfassung

Der Katalog der Franziskaner-Bibliothek in Maribor/Marburg umfasst 25 Themenbereiche von Büchern meistens auf Deutsch und Latein, und zwar aus den Bereichen der dogmatischen und pastoralen Theologie, Moralthologie, weltlichen und kirchlichen Geschichte, Katechetik, Asketik, Predigttradition, Schriften der kirchlichen Väter, Biografien von Heiligen, Philosophie, Literatur, Linguistik und Naturwissenschaften. Im Katalog konzentrierte ich mich vor allem auf slowenische Werke, die Bruder Severin noch vor der deutschen Okkupation im Katalog aufnahm. Unter den Werken über die Asketik findet man 180 slowenische Werke, es folgen 173 literarische Werke, 57 Fachhandbücher, 53 Predigtbücher in slowenischer Sprache und 52 Biografien von Heiligen. Dabei ragen Gebetbücher heraus, sehr häufig waren Mariengebete. Bei den Schulbüchern und Fachhandbüchern sind die Schullesebücher und naturhistorische Werke am häufigsten, bei den literarischen Werken findet man sehr viel Poesie. Unter den Biografien sind Biografien von damals beliebten Heiligen zu finden und bei den Bibeln die neueren slowenischen Ausgaben aus dem 19. und 20. Jahrhundert; es gibt auch viele Werke von Bischof Anton Martin Slomšek. Aus dem Bücherkatalog der Lehrbildungsanstalt der Schulschwester ist ersichtlich, dass die Lehrerbibliothek im Schuljahr 1939/40 3.411 Bücher und Periodika umfasste, die Schülerbibliothek 2.332 und die Übungsbibliothek 400 Einheiten. Heute kann man seltene Bücher aus der Lehrbildungsanstalt nach dem Eigentumsstempel noch in einigen slowenischen Bibliotheken in Maribor/Marburg und Ljubljana/Laibach finden. Im Artikel werden auch Bücher vorgestellt, die die Schulschwester selbst herausgaben.

Spomini šolskih sester

Polonca Majcenovič*

1.04 Strokovni članek
UDK 929PUHAR M.

Polonca Majcenovič: Spomini šolskih sester. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 193–201

V članku so predstavljeni spomini na mater Margareto Puhar, ustanoviteljico Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja v Mariboru, s pomočjo njene fotografije, njenih pisem, spominov drugih šolskih sester in kronike Materne hiše v Mariboru. V drugem delu članka je predstavljena spominska soba matere Margarete v Materni hiši v Mariboru; v njej so ohranjeni številni dokumenti iz zgodovine kongregacije, ki ohranjajo spomin na mater Margareto in delovanje šolskih sester v Mariboru in širom po svetu. Soba je bila urejena 24. 11. 2012 in je odprta za obiskovalce.

Ključne besede: mati Margareta Puhar, kongregacija, materna hiša, spominska soba, spomini

1.04 Professional article
UDC 929PUHAR M.

Polonca Majcenovič: Memoirs of the School Sisters. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 193–201

On the basis of a photograph, letters, memoirs of other School Sisters and the Chronicle of the maternity home in Maribor, the article presents memories of Margareta Puhar, the founder of the Congregation of Schools Sisters of St. Francis of Christ the King in Maribor. The second part of the treatise presents Mother Margareta's memorial room in the maternity home in Maribor. Numerous documents on the history of the congregation, the memory of Mother Margareta and the activities of the School Sisters in Maribor and all around the world are kept in this room. The memorial room was arranged on November 24th 2012 and is open to the public.

Key words: Mother Margareta Puhar, congregation, maternity home, memorial room, memoirs

* Polonca Majcenovič, šolska sestra sv. Frančiška Kristusa Kralja, Strossmayerjeva 17, SI 2000 Maribor, polonca.majcenovic@solske-sestre.si

UVOD

Spomini šolskih sester in spomini na šolske sestre so se od prihoda prvih treh redovnic iz Algersdorfa v Maribor leta 1864 zbirali v ustnem in materialnem izročilu. Večina materialnih virov, ki so jih hranile šolske sestre v arhivih, je bila v vojni vihri 2. svetovne vojne in po njej uničenih v ognjenih plamenih ali na kakšen drug način. Med drugo svetovno vojno, leta 1941, je materno hišo, ki je hiša začetkov kongregacije, zasedla nemška nacistična vojska, leta 1946 pa jo je nacionalizirala jugoslovanska komunistična oblast. Leta 2001 se je vanjo znova vselila skupnost Šolskih sester. Dolgoletna želja, da bi sestre zbrale spomine kot zbirko gradiva, se je uresničila v Spominski sobi mariborske province šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja. Prvi del prispevka je namenjen spominom na ustanoviteljico mater Margareto Puhar, v drugem delu pa je predstavljena vsebina zbirke, ki je zastavljena v treh vsebinskih sklopih. Namen zbranega gradiva je ohranjanje dediščine. Pogovori, ki se spletajo med obiskovalci spominske sobe, to dediščino vedno znova odkrivajo na svojstvene načine, saj se dediščina z živimi odnosi ohranja. Pomen, ki so ga imele in ga imajo šolske sestre za Cerkev in slovenski narod, se s pomočjo zbirke na tak način ne samo ohranja, ampak tudi pogloblja ter daje zagon sedanjim in prihodnjim generacijam šolskih sester in njihovim sodelavcem.

SPOMINI NA MATER MARGARETO PUHAR

200-letnica rojstva ustanoviteljice kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja (v nadaljevanju: šolskih sester) in 150-letnica ustanovitve kongregacije je pomembna priložnost za obujanje spominov, ki v tem zgodovinskem trenutku krepijo identiteto redovnic, ki nadaljujejo delo Margarete Puhar v Mariboru, kraju začetkov kongregacije, in po svetu. Leta 2001 se je v materni hiši po šestdesetih letih samevanja ponovno zaslišala molitev šolskih sester. Uresničitev dolgoletne želje, da bi sestre zbrale spomine iz svoje zgodovine, je začela sovpadati z razvojem življenja in poslanstva sester v materni hiši. Večina materialnih virov, ki so jih hranile šolske sestre v arhivih, je bila v vojni vihri II. svetovne vojne in po vojni uničenih v ognjenih plamenih ali na kakšen drug način. Viri, ki so ostali, so prav zaradi tega zelo dragoceni. Ohranjeno gradivo je zbrano v Spominski sobi mariborske province šolskih sester.

Spomine na mater Margareto Puhar nam pomagajo ohranjati njena fotografija, njenih pet pisem in spomini sester, ki so živele z njo, in so zbrani v knjigi *Po sledeh matere Margarete Puhar* (Puhar 1993). V *Kroniki matrne hiše* (Kronika 2007) je mati Margareta omenjena kot predstojnica, od leta 1869 naprej častita mati in botra velikega zvona 1885, kot ustanoviteljica matrne

hiše. 22. februarja 1940 so sestre na sv. Marjeto Kortonsko omenile godovni dan naše prve vrhovne prednice častite matere Margarite Pucher. Podatki o materi Margareti so zbrani na prvem panoju, ki spada v prvi predstavitveni, zgodovinski sklop gradiva. V arhivu mariborske province hranimo nanjo spomin v knjižici Osebj Lavantinske škofije, kjer je napisana takoj za predstojnico (nem. Oberin) kot seniorka (nem. Seniorin). Prav tako je v tem arhivu Spomin na 50. obletnico zaobljub, ki je najverjetneje edini ohranjen spomin, ki ga je v svojih rokah držala mati Margareta. Ohranjena je osmrtnica matere Margarete. V *Kroniki materne hiše* je zapis o njeni smrti. Pomemben vir o materi Margareti je tudi fotografija pisarne častite matere iz ohranjenih albumov. Slika matere Margarete je v primerjavi z drugimi štirimi večja in torej posebej izpostavljena.

SPOMINSKA SOBA MARIBORSKE PROVINCE ŠOLSKIH SESTER

V prvem sklopu je na plakatih v fotografiji in besedi predstavljena naša zgodovina od začetkov do danes. Antona Martina Slomška, po katerem poimenujejo sestre tudi kot Slomškove sestre, je na obisku v Rimu leta 1862 sveti oče Pij IX. (papež 1846–1878) vprašal, ali ima v škofiji verske zavode za vzgojo mladine. Teh ustanov zaradi preselitve škofijskega sedeža še ni bilo, zato je Slomšku priporočil, naj poskrbi zanje. Papeževo priporočilo je padlo na plodna tla, saj je škof Slomšek to željo zaupal kanoniku Francu Kosarju, ki je nadaljeval, česar škofu Slomšku v zemeljskem življenju ni uspelo uresničiti. Njegovo prizadevanje za verski in kulturni razvoj slovenskega naroda izražajo njegove besede: »Sveta vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličavne in narodne omike.«

Sestre so v duhu Slomškovega prizadevanja za vero in materni jezik prave Slomškove naslednice, kar razberemo iz pisma m. Angeline Križanič, 15. 8. 1925 g. ministru prosvete Velju Vukičeviću v zvezi z odlokom Ministrstva za prosveto za ukinitvev 1. letnika na učiteljskišči: »Naša šola je gojila narodnost že od svojega početka. Takoj po ustanovitvi leta 1864. je poleg nemškega jezika učila tudi slovenščino ter si s tem nakopala precej nemilosti pri avstrijski vladi.«

Za prihod sester so zaslužni zlasti kanonik Franc Kosar, Marija Scmiderer in predsednica Društva katoliških grofica Zofija Brandis:

Tako se bo prva redovna ustanova za vzgojo mladine v lavantinski škofiji morala smatrati kot delo knezoškofa Slomška, kar bo vsekakor najlepši in za njega tudi v večnosti nad vse tolažilni spomenik, ki mu ga bo na njegovem grobu postavilo hvaležno Društvo gospá. (Kosar 2012)

15. oktobra 1864 so prišle v Maribor vrhovna predstojnica šolskih sester iz Gradca Katarina Luegger in prve tri sestre, ki so se naselile v hiši na Schmidererjevi ulici 11, današnji Strossmayerjevi, in prevzele dejavnost, ki jo je začelo Katoliško društvo gospa. Vodenje zavoda in skupnosti je bilo zaupano s. Margareti Puhar, s. Veronika Bauer je bila učiteljica šivanja in s. Salezija Weitzer učiteljica pletenja. Iz teh skromnih začetkov je v šolskem letu 1868/69 nastala štirirazredna šola s 300 učenkami. Prvotno poslanstvo sester je bilo skrb za sirote, vzgoja in pouk deklic ter izdelovanje cerkvenih paramentov. Dela je bilo iz leta v leto več in s. Margareta je ugotovila, da pomoč iz Algersdorfa ne zadostuje več. Škof Stepišnik, Društvo katoliških gospa in s. Margareta so videli rešitev v tem, da se v Mariboru ustanovi samostojna materna hiša šolskih sester. 5. julija 1869 je graški škof Janez Krstnik Zwerger priznal neodvisnost redovne hiše v Mariboru. Škof Stepišnik je 13. septembra 1869 za prvo predstojnico nove kongregacije imenoval s. Margareto Puhar. To je tudi rojstni dan Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja. Razlog za ustanovitev skupnosti je bilo sočutje od ubogih otrok. Vodenje zavoda in skupnosti je bilo zaupano s. Margareti Puhar, s. Veronika Bauer je bila učiteljica šivanja in s. Salezija Weitzer učiteljica pletenja.

Na drugem panouju je predstavljeno obdobje med letoma 1869 in 1896. Dva meseca po ustanovitvi je vstopilo sedem deklet, ena med njimi je bila s. Jožefa Žigert, nečakinja matere Margarete, in začelo leto redovne vzgoje, noviciat. Po desetih letih je bilo članic štirideset. 1866 so imele dvorazredno osnovno šolo. Državni zakon iz leta 1869 je tudi za zasebne osnovne šole zahteval le usposobljene učiteljice, kar je sestram že takoj na začetku otežilo delovanje. Gojenk in učenk je bilo vedno več. Posebna značilnost apostolskega dela sester je bilo to, da so vedno brezplačno sprejemale v šolo tudi večje število sirot. Vzporedno z osnovno šolo se je razvijala tudi vezilnica, izdelovanje cerkvenih paramentov po načrtih znanih umetnikov.

Že v času, ko je kongregacijo vodila mati Margareta, sta leta 1871 in 1878 nastali novi podružnici v delavskem predmestju Maribora in v Celju. Leta 1881 so bile prve kanonične volitve častite matere (vrhovne predstojnice). Izvolile so sestro Nepomuceno Ziggal (1842–1896). 23. aprila 1883 je pospremila tri sestre na prvo podružnico na Gorenjskem, v Repnje pri Vodichah, kjer so prevzele pouk za 73 deklic v novoustanovljeni šoli. Marijanišče v Ljubljani, zavod za vzgojo in pouk dečkov, so sestre prevzele leta 1884. V času njenega predstojništva je bila ob materni hiši zgrajena samostanska cerkev. Leta 1887 je prevzela vodstvo kongregacije častita mati Angelina Križanič (1854–1937). Njena največja želja in želja vseh sester se je izpolnila leta 1896, ko je njihovo zasebno učiteljsiše, ustanovljeno leta 1892, dobilo pravico javnosti in se imenovalo *Zasebno žensko učiteljsiše šolskih sester v Mariboru*. Učiteljsiše šolskih sester je bilo takrat edina dvojezična šola na Slovenskem.

Med letoma 1896 in 1922 je bila častita mati Stanislava Voh (1859–1928). Za to obdobje je značilno ustanavljanje novih podružnic tudi v drugih deželah in celinah, kjer so kasneje nastajale samostojne province: leta 1898 so prišle sestre v Tomaj na Krasu, leta 1899 v Mostar, leta 1904 v Split, leta 1908 v Šentjakob v Rožu na Koroškem in v Aleksandrijo v Egiptu, leta 1909 v Cansas City v Združenih državah Amerike. Leta 1914 je Evropo zajela vihra prve svetovne vojne, ki je globoko posegla v življenje kongregacije. Tega leta je vodstvo kongregacije sprejela mati Lidvina Purgaj (1861–1925). Šolsko poslopje v Mariboru je bilo med vojno spremenjeno v vojaško rezervno bolnišnico. Sestre so se v mestni bolnišnici priučile strežbe bolnikom in začele negovati ranjence. Ta dejavnost je postala po vojni novo področje dela.

Do leta 1922 je imela kongregacija enotno strukturo. Vse hiše so bile neposredno povezane z materno hišo v Mariboru. Kongregacija je bila redovna ustanova škofijskega prava in skupno življenje je uravnavalo Vodilo III. reda sv. Frančiška Asiškega in Statuti, ki jih je škof Attems potrdil za kongregacijo šolskih sester v Gradcu. Po prizadevanju vrhovne predstojnice matere Lidvine Purgaj je leta 1922 kongregacija z *Decretum laudis* (SKR 2393/22, 9. maja 1922) postala papeškopravna in je dobila potrjene tudi lastne konstitucije. Istega leta je bila razdeljena v štiri province: mariborsko, splitsko, tomajsko in severnoameriško. Leta 1932 je nastala mostarska provinca in dve leti zatem argentinsko-urugvajska provinca. Leta 1932 je kongregacija za redovnike dala splošno dovoljenje, da smejo sestre prevzemati vodenje gospodinjstva v dobrodelnih zavodih. Sestre so začele voditi gospodinjstvo v dijaških domovih, semeniščih, bogoslovjih, škofijskih rezidencah in župniščih. Viden blagoslov so imele sestre pri vzgojnem poslanstvu: v otroških vrtcih, osnovnih in meščanskih šolah, učiteljišču, gospodinjstkih šolah in tečajih, internatih, otroških zavetiščih, sirotišnicah ... Sestre so ugodile prošnjam za delovanje v diaspori v Srbiji med pravoslavni in drugimi veroizpovedmi. Podobno so odgovorile na vabila izseljenskih duhovnikov in odpirale tudi misijonske postojanke. Na vrhovnem kapitlju leta 1935 je bila za vrhovno predstojnico izvoljena sestra Terezija Hanželič (1876–1970) in kongregaciji je bil pridani pridevek »Kristusa Kralja.« Zaradi nemške zasedbe trinajstih hiš je dom izgubilo 232 sester, v naslednjih vojnih letih še 158 sester. Druga svetovna vojna je prizadela razvito vzgojno dejavnost sester, kar je razvidno iz podatka (leta 1935/36), da je bilo v vzgojnih zavodih 3.067 otrok in mladih.

Mati Terezija Hanželič (1876–1970) se je dva meseca po izgonu iz matrne hiše napotila v Rim in bila po treh dnevih sprejeta v zasebno avdienco pri svetemu očetu Piju XII. Ta ji je dovolil premestitev vrhovnega vodstva v Rim in ji nakazal denarno pomoč. 19. julija je SKR poslala uradno dovoljenje za premestitev vrhovnega sedeža na Via dei Colli 10 v Rimu. Sedež mariborske province je provincialna predstojnica s. Amanda Jager (1883–1963) leta

1941 prenesla v Beograd. Sestre, ki so se zatele k domačim ali znancem, je postopoma vabila v Srbijo, kjer so v skromnih razmerah našle delo v bolnišnicah, zavetiščih in vrtcih. Materno hišo in mnoge druge hiše s posestvi je komunistična oblast po drugi svetovni vojni podržavila. Leta 1942 je nastala bosansko-hrvaška provinca, leta 1955 avstrijsko-koroška provinca in leta 1969 rimska regija. Od 378 članic province leta 1955/56 jih je še skoraj polovica živel zunaj skupnosti. Po vojni je komunistična oblast odvzela sestram še štiri hiše. Sestre so morale oditi z vseh postojank. Razmere za življenje v skupnostih so se začele urejati šele v šestdesetih letih, ko je provincialna predstojnica s. Izabela Gosak (1887–1976) poskrbela za nakup novih skromnih hiš, kjer so lahko sestre znova zaživele v skupnosti.

Prvi vrhovni kapitelj po drugi svetovni vojni so sestre sklicale šele leta 1956. Na njem so bile zastopnice vseh provinc, kar je bilo znamenje krepitev kongregacije. Za vrhovno predstojnico je bila izvoljena sestra Tereza Vidan (1907–1996), ki si je prizadevala za notranjo prenovo življenja v skupnostih. Leta 1974 je nastala paragvajska provinca. Od takrat kongregacijo sestavlja devet provinc in rimska regija. Sedež mariborske province je dobil svoje domovanje v Sloveniji v Ljubljani leta 1983. V mariborski provinci je v pokoncilskem obdobju delovalo 30 redovnih skupnosti s katehezo, cerkvenim petjem in orgljanjem, pisarniškim in gospodinjskim delom v raznih cerkvenih ustanovah in zavodih. 25. junija 1991 je Slovenija po desetdnevni vojni razglasila samostojno državo. V drugih republikah Socialistične federativne republike Jugoslavije se je vojna nadaljevala, zato se je večina sester iz Srbije vrnila v Slovenijo. Pod demokratično oblastjo so se odprle nove možnosti za delovanje sester, ki je v skladu s prvotnim poslanstvom kongregacije. Na vrhovnem kapitlju leta 1969 so sestre začele prenavljati konstitucije po smernicah drugega vatikanskega cerkvenega zbora. Konstitucije je leta 1983 potrdila Sveta kongregacija za redovnike in svetne inštitute. Prenovo so konstitucije doživele v letu 2008.

Svoj pano v spominski sobi je dobila samostanska cerkev. 26. aprila 1885, na praznik varstva svetega Jožefa, je knezoškof Jakob Maksimilijan Stepišnik blagoslovil temeljni kamen. Zidava se je takoj začela in je z Božjo pomočjo in na priprošnjo sv. Jožefa naglo napredovala. 4. oktobra 1885 je kanonik Franc Kosar blagoslovil križ na zvoniku in 5. oktobra so ga skupaj s kroglo potegnili navzgor. 18. oktobra 1885 je bila posvetitev treh zvonov. 18. aprila 1886, na cvetno nedeljo, je kanonik Franc Kosar blagoslovil prvo nadstropje novogradnje (sedanji prizidek ob cerkvi) in po veliki noči so se sestre vselile. Z denacionalizacijo sta bila cerkev in samostan vrnjena šolskim sestram. 6. marca 1996 je bil prevzem hiše na Strossmayerjevi 17, ki je bila v zelo slabem stanju in polna stanovalcev. 23. novembra 2002 je bila v cerkvi po letu 1941 prva sveta maša in blagoslov materne hiše in cerkve.

V spominski sobi so našle svoje mesto tudi fotografije vrhovnih predstojnic. Na enem od plakatov je prikaz podatkov o provincah/regiji, številu sester in skupnostih naše kongregacije iz leta 2011.

Drugi sklop spominske sobe zajema predmete in listine v omarah. Ogleamo si lahko nekatere naše ključne dokumente iz provincialnega in mariborskega Nadškofijskega arhiva ter gradivo iz raznih skupnosti. Med drugim najdemo med dokumenti in drugim gradivom: Razlago Konstitucij (1922), Pravila samostanske skromnosti (1922), Smernice o upravljanju časnih dobrin (1997), Provincialni vzgojni načrt (1996), Prva številka Glasov (1935), Slovenska kuharica, Felicita Kalinšek (1935, osma izdaja), Spričevalo s. Ksenije Ilc iz Krekove meščansko-gospodinske šole (1933), Izvestje učiteljišča (1930), Predstavitev dekliškega vzgojnega doma (1937), Prva čitanka v jeziku nivacle, napisala s. Serafina Černe, misijonarka (1955), Zlate bukve za pridne učenke dekliške šole Celje, fotoalbum iz vezilnic, vezenine, umetnine ter zbirko predmetov, ki predstavijo poslanstvo šolskih sester. V drugi sklop sodi tudi nekaj slik na stenah ter zgodovinske in kakorkoli z našim delovanjem povezane knjige na polici pod zgodovinskimi plakati. Lutka šolske sester v stari redovni obleki, ki so jo sestre nosile do leta 1969, in venček, ki so ga nosile sestre ob večnih zaobljubah.

Tretji sklop predstavljata albuma fotografij nekdanjih in sedanjih skupnosti mariborske province. Fotografije, ki naj bi bile urejene okrog leta 1931, so se na neznan način ohranile. Iz digitaliziranih fotografij sta sestavljena omenjena albuma, ki sta zgovorna priča bogastva redovnega življenja šolskih sester.

Namen zbranega gradiva je ohranjanje dediščine. Pogovori, ki se spletajo med obiskovalci spominske sobe, to dediščino vedno znova odkrivajo na svojstvene načine, saj se dediščina z živimi odnosi ohranja. Pomen, ki so ga imele in ga imajo šolske sestre za Cerkev in slovenski narod, se s pomočjo zbirke na tak način ne samo ohranja, ampak tudi pogloblja ter daje zagona sedanjim in prihodnjim generacijam šolskih sester in njihovim sodelavcem.

ZAKLJUČEK

S. Klara Šimunović, vrhovna predstojnica je ob odprtju spominske sobe (24. 11. 2012) povedala:

Prepričana sem, da bo ta soba postala za mnoge 'mala šola', predvsem šola vere, vere, ki priganja k velikim dejanjem. Tukaj se lahko učimo zaupanja v Božje vodstvo, lahko spoznamo, kaj pomeni dati vse za Gospoda, kaj pomeni iti za njim, slediti njemu, ne samo ko gre vse dobro, temveč tudi skozi trpljenje in težave, v skupnem presojanju, v aktualnih družbenih in cerkvenih dogajanjih.

LITERATURA

Franc KOSAR, 2012: Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski; njegovo življenje in delovanje. *Zbrano delo / Anton Martin Slomšek*; 3.2. Prevedel Jože Stabej. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba.

KRONIKA, 2007: *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru: 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca.

Hedvika PUNTAR, 1993: Po sledih m. Margarete Puhar. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester.

MEMOIRS OF THE SCHOOL SISTERS

Summary

Memoires of the School Sisters and memories of the School Sisters were, from the arrival of the first three Sisters from Algersdorf to Maribor in 1864, collected as oral and material sources. The majority of the material sources kept in the archives were during World War II destroyed in flames or in any other way. In 1941, during World War II, the maternity home, which was the foundation of the congregation, was confiscated by the Nazis and in 1946 it was nationalised by the Yugoslav communist authorities. In 2001, the community of the School Sisters moved to the building once more. A School Sisters' long-time wish to collect memories as a special collection was realised with the memorial room of the Maribor province of School Sisters of St. Francis of Christ the King. The first part of the article is dedicated to the memory of the founder, Mother Margareta Puhar; the second part presents the contents of the collection, which is designed in three contextual parts. The purpose of the collected materials is the preservation of the heritage. Conversations between the visitors of the memorial room are very important for rediscovering the heritage, which is kept alive through these interpersonal relationships. The importance of the School Sisters for the Church and the Slovene nation is through these collections not only preserved but is also strengthened and it gives new energy for the present and the future generations of the School Sisters and their co-workers.

DIE ERINNERUNGEN DER SCHULSCHWESTERN

Zusammenfassung

Die Erinnerungen der Schulschwester und die Erinnerungen an die Schulschwester wurden von dem Kommen von ersten drei Ordensschwester aus Algersdorf nach Maribor/Marburg im Jahr 1864 in mündlicher und schriftlicher Form gesammelt. Die meisten Quellen, die die Schulschwester in ihrem Archiv aufbewahrten, wurden während des Zweiten Weltkrieges durch Feuer oder auf andere Arten und Weisen vernichtet. Während des Zweiten Weltkrieges, im Jahr 1941, wurde das Mutterheim, die Wiege der Kongregation, von der deutschen Naziarmee besetzt, im Jahr 1946 wurde es dann von den jugoslawischen kommunistischen Behörden nationalisiert. 2001 zog wieder die Gemeinschaft der Schulschwester ein. Ein langjähriger Wunsch, die Erinnerungen der Schulschwester in Form einer Sammlung zusammenzustellen, wurde mit dem Gedenkzimmer der Mariborer/Marburger Provinz der Schulschwester des hl. Franziskus von Christus dem

König erfüllt. Der erste Teil der Abhandlung ist der Gründerin, Mutter Margareta Puhar gewidmet, im zweiten Teil wird die Sammlung, die in drei Themenbereiche gegliedert ist, vorgestellt. Der Zweck von den gesammelten Materialien ist die Erhaltung des Erbes. Gespräche unter den Besuchern des Gedenkkimmers, die dieses Erbe auf ihre eigene Art und Weise immer wieder aufs Neue entdecken, halten dieses Erbe am Leben. Die Bedeutung der Schulschwester für die Kirche und die slowenische Nation wird durch diese Sammlung nicht nur erhalten, sondern vertieft und sie gibt den heutigen und zukünftigen Generationen von Schulschwester und ihren Mitarbeitern neue Kraft.

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS

MATI MARGARETA IN ŠOLSKE SESTRE; 200-LETNICA ROJSTVA MATERE MARGARETE PUHAR.
Znanstveni simpozij. Maribor, 14. 3. 2018.

14. decembra 2017 me je s. Urša Marinčič v e-pismu prijazno nagovorila in povabila k sodelovanju pri obeležitvi 200-letnice rojstva Margarete Puhar, ustanoviteljice Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja:

Sem s. Urša Marinčič, šolska sestra sv. Frančiška Kristusa Kralja. Mimobežno sva se sicer že srečala, kaj več kot to pa ne. Zaenkrat. Na Vas se obračam z eno prošnjo tudi v imenu mojih sosester ... Letos praznujemo 200 let rojstva naše ustanoviteljice s. Margarete Puhar in smo razmišljale, da bi med drugim to obletnico obeležile tudi s strokovnim člankom o pomembnosti s. Margarete in naših prvih sester za ohranitev slovenskega jezika ... Pravijo, da je bilo učiteljišče šolskih sester v Mariboru takrat edina dvojezična šola na Slovenskem. Za nas same je tak članek prevelik zalogaj, zato nas zanima, če bi bili morda Vi pripravljeni »zagristi v to neraziskano jabolko« in nam s tem pomagali tudi v javnosti ovrednotiti naše prve sestre in njihov intelektualni boj za domovino? Naslov članka bi bil lahko nekaj v smislu: Slovenski jezik od s. Margarete Puhar do učiteljišča šolskih sester oz. kaj podobnega ... Sestra, ki skrbi za spominsko sobo, bo poiskala naše vire

(kolikor so jih sestre uspele ohraniti), z ostalimi viri pa ste, glede na Vaše bogate reference, verjetno Vi najbolj domači ... Iskrena hvala za Vaš čas (četudi tega ne boste mogli sprejeti) ter mir in vse dobro!

Na prvem dogovorjenem sestanku pri šolskih sestrah v Materni hiši (srečal sem se s s. Uršo Marinčič in s. Polonco Majcenovič) sem predlagal, da namesto članka za časopis organiziram znanstveni simpozij, ki bo predstavil življenje in delo m. Margarete, hkrati pa smo se strinjali, da bomo poskrbeli tudi za medijsko odmevnost dogodka. Šestega marca leta 2018 je minilo natančno 200 let od rojstva ustanoviteljice kongregacije šolskih sester, zato je bilo potrebno bolj poglobljeno predstaviti delo in pomen m. Margarete, razvoj reda šolskih sester sv. Frančiška Asiškega v Mariboru in vsega, kar se je dogajalo v šolstvu, ki so ga organizirale redovnice v Mariboru in po svetu.

Simpozij z naslovom *Mati Margareta in šolske sestre* (s podnaslovom *200-letnica rojstva matere Margarete Puhar*) je potekal natančno tri mesece po pismu s. Urše Marinčič, tj. 14. 3. 2018, v dvorani šolskih sester, v Materni hiši na Strossmayerjevi ulici 17 v Mariboru. V organizacijskem odboru so mi pri pripravi simpozija pomagale še tri članice: s. Polonca Majcenovič (bila je gonilna sila dogodka), s. Urša Marinčič in dr. Fanika Krajnc Vrečko, vodja Teološke knjižnice v Mariboru. Na simpozij, ki je

potekal v sodelovanju Univerze v Mariboru, Mestne občine Maribor, Nadškofije Maribor in Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, sem povabil trinajst teologov, sociologov, zgodovinarjev in jezikoslovcev, ki so predstavili življenje in delo m. Margarete. V izhodišče sem postavil njen prihod v Maribor, ustanovitev kongregacije in vlogo ter pomen slovenskega jezika pri delovanju m. Margarete in mariborskih šolskih sester:

Mariborske šolske sestre se po sledenju Slomškovi misli o izobraževanju v slovenske jeziku imenujejo Slomškove šolske sestre. Že v dvajsetih letih je kot duhovnik, odgovoren za duhovno vzgojo semeniščnikov v Celovcu, svetoval bogoslovcem, da po končanem študiju organizirajo na Slovenskem pouk v maternem jeziku. Tako je s slovenskim jezikom povezal izobraževanje duhovnikov, vzgojo in izobraževanje ter znanje in spretnost govorjenja v javnosti. Leta 1842 je izdal slovenski učbenik Blaže in Nežica v nedeljski šoli, ki je učiteljem svetoval, kaj in kako je potrebno učiti slovensko mladino, leta 1862, tik pred svojo smrtjo, pa se je na pobudo papeža Pija IX. zavzel za vzgojo mladine v verskih zavodih v Mariboru in v svoji škofiji. Leta 1964 je to njegovo zadnjo željo, Slomškovo skrb za duhovno oblikovanje in rast mladine ter izobraževanje v slovenskem jeziku, začela uresničevati sestra Margareta Puhar. V današnji Strossmayerjevi ulici je organizirala vzgojo in izobraževanje za revne deklice, ki je že po štirih letih preraslo v štirirazredno šolo s 300 učenkami. Slomškove šolske sestre so vzgajale in poučevale v slovenskem jeziku in tako so v drugi polovici 19. stoletja odločilno slovenile Maribor, ki so ga nemškutarji

hoteli imeti za nemško mesto. Uresničevanje Slomškove oporoke ni bilo enostavno, saj so šolske sestre imeli zaradi slovenske šole težko nalogo, vztrajati pa jim je odločilno pomagala Slomškova misel: »Delaj, ne kar je prijetno, ampak kar je potrebno!« Takrat se je zdelo, da je Maribor zaradi zagrizenih nemškutarjev, ki so se zavzemali za germanizacijo, nemško mesto. V takih okoliščinah pa je delo Slomških šolskih sester v našem mestu presegalo verske in izobraževalne okvire – dobivalo je narodnosti značaj, ki se je kazal predvsem v prizadevanjih za samostojnost slovenskega jezika in njegovo rabo v šolstvu in javnem življenju. Sprva se je zdelo, da želijo pomagati »predvsem zapuščenim in revnim otrokom našega mesta«, v resnici pa je šlo za uresničevanje Slomškove teološke razlage jezika in evangelijske misel, da se »ne živi samo od kruha«, ampak od mane, tj. »besede« – ali kot je to utemeljeval Slomšek: »Naš slovenski jezik je Božji dar!« Slomškove sestre so v nemškutarskem okolju bile mnogo več kot vzgojiteljice, saj so razumele pomen slovenskega jezika za Maribor, ki ga je Slomšek postavil za škofovsko mesto, da bi tako obranil najsevernejšo slovensko jezikovno mejo. Njihovo poučevanje in vzgajanje v slovenskem jeziku je tako izpostavilo, da je za obstoj slovenstva potrebna duhovna razsežnost naroda, tj. razlaga, da bomo kot narod duhovno (in kulturno) preživeli le s pomočjo (Božje) besede v slovenskem jeziku. Jezik je misel in če nam jo vzamejo, se izslovenimo in postanemo Neslovinci – Slomškove šolske sestre so tudi v tem sledile prve mu mariborskemu škofu: »Prava vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do zveličanske narodne omike!« V Mariboru so nadaljevale izobraževanje

v slovenskem jeziku po vzoru Slomškove nedeljske šole, v kateri se je enajstletna Nežica izobraževala v pletenju in šivanju, premožni sloji pa so zagotavljali šolanje za revne in nadarjene otroke, in to v slovenskem jeziku. Prvotni namen sestre Margarete Puhar je prav tako bila »skrb za vzgojo in nego otrok iz revnih družin in šele potem tistim, ki so sposobni šolnino«, pri tem ne sme prihajati do razlik med revnimi in bogatimi, slovensko mladino pa morajo v njeni slovenskih šoli v Mariboru izobraževati slovenske šolske sestre.

Dvesto let po rojstvu Margarete Puhar se zdi, da se Slovenci iz zgodovine še vedno ne znamo učiti. V Mariboru ni več nemškutarjev, žal pa njihovo »poslanstvo« danes nadaljujejo privrženci jezikovne globalizacije, tako da poskušajo anglicirati slovensko šolstvo in pahniti slovenski jezik v položaj, iz katerega so ga v drugi polovici 19. stoletja tako uspešno rešile Slomškove šolske sestre. Prizadevale so si za prestižnost slovenskega (učnega) jezika in njegovo vsestransko rabo v javnosti, danes pa se v slovenskem Mariboru slovenski jezik ponovno umika (tokrat) angleškimi javnim napisom, nekoč slovenska imena mariborskih hotelov se čez noč zamenjujejo z »zvenečimi« angleškimi, v vrtcih, šolah in na univerzi pa angleščina v imenu globalizacije brezsravno prevzema mesto slovenščine. Quo vadis, Slovenija? Ali bo čez dvesto let, ob dvojni dvestoti obletnici Margarete Puhar, »tod še bival slovenski rod?«

Mojemu vabilu so se odzvali referenti, ki so pripravili naslednje referate o izjemni kulturološki, vzgojni in domoljubni vlogi šolskih sester članic Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška

Kristusa Kralja, enega od šestnajstih katoliških ženskih redov, ki delujejo na Slovenskem in edinega reda, ki je bil do ustanovljen v Sloveniji:

Karel Gržan (Po Jezusovem zgledu naklonjene/sklonjene k ljudem v stiskah življenja), Vinko Škafar (Sveti Frančišek in šolske sestre), Aleš Maver (Časi Margarete Puhar - cerkveno in kulturno ozračje na Štajerskem v drugi polovici 19. stoletja), Avguštin Lah (Teološko in duhovno obnebje Konstitucij šolskih sester v Mariboru), Sonja Bezjak (V kakšnih družbenih okoliščinah je živela in delovala Margareta Puhar?), Stane Granda (Skrb za šolanje ženske mladine), Bogdan Kolar (Šolske sestre med slovenskimi izseljenci v Egiptu), Matjaž Klemenčič, David Hazemali (Delovanje slovenskih frančiškanov v ZDA s posebnim pogledom na etnično šolstvo med Slovenci v ZDA), Marko Jesenšek (Margareta Puhar in slovenski (učni) jezik), Fanička Vrečko (Margareta Puhar in šolstvo med obema vojnama), Polonca Šek Mertük (Molitev v življenju Margarete Puhar) in Nina Ditmajer (Frančiškanska knjižnica v Mariboru). Na simpozij so bile kot gostje povabljene tudi šolske sestre iz Hrvaške.

Ob referatih sem bil prav tako vesel pozdravnih nagovorov članov Častnega odbora simpozija. V imenu MO Maribor je zbrane nagovoril podžupan mag. Zdravko Luketič:

»Kdor vedno pazi na veter, ne pride do sejanja, kdor vedno gleda na oblake, ne pride do žetve« (Pridigar 4,11).

Če bi sestra Margareta Puhar v drugi polovici 19. stoletja upoštevala takrat prelomne čase, nikoli ne bi ustanovila mariborske Materne hiše in sprejela odločitev o neodvisni mariborski kongrega-

ciji šolskih sester. Ni se ustrašila razmer, ki so bile v nemško govorečem Mariboru takim zamislim nenaklonjene, zato moramo spoštovati njeno pokončnost in jo razumeti tudi v današnjem času, ki pred nas postavlja številne preizkušnje – upoštevajoč njeno dediščino se ne smemo ukloniti vsakemu »vetru« in se prestrašiti vsakega oblaka. Dolgoletna prisotnost šolskih sester v Mariboru in delovanje redovne skupnosti je za naše mesto zelo dragoceno.

Simpozij ob 200. letnici rojstva sestre Margarete Puhar v našo zgodovinsko dediščino po sedmih desetletjih ponovno vrača zelo pomembno meščanko in ji vrača položaj, ki si ga nedvomno zasluži. Mesto Damask je brez prekinitve poseljeno že 4000 let, Jeruzalem npr. 3000 let. Mesta preživijo različne sisteme in politične ureditve, vladarje, tirane ..., mesta imajo svoj neodvisen življenjski tok.

Sestra Margareta Puhar je del zgodovinske dediščine mesta Maribor. V prelomnih časih mariborske zgodovine je znala nagovoriti ljudi, ki se niso ozirali na razlike v gmotnem stanju posameznikov, ki se niso ozirali na razlike v političnih pogledih ali razlike v narodnosti. Pridobila je njihovo podporo in našla odgovore na izzive, v katerih se je mesto takrat nahajalo; tudi danes je v Mariboru veliko ljudi, ki živijo na robu in si sami ne znajo ali ne morejo pomagati – v tem pogledu je naš čas do neke mere primerljiv z Margaretinim, zato potrebujemo njen duh in energijo za reševanje takih vprašanj. Blaženi Gerard Thom, ustanovitelj Suverenega malteškega viteškega reda, je dejal: »Vedno bodo ljudje, ki bodo potrebni pomoči in vedno bodo ljudje, ki bodo pripravljene pomagati«.

Tudi v Sloveniji smo že stopili v 4. industrijsko revolucijo. Zaradi novih okoliščin in novih izzivov se bomo morali dobro odločati, pravila, kaj je prav in kaj ne, pa v teh novih okoliščinah nimamo natančno oblikovanih. Na svojem začetku jih tudi viteški redovi niso imeli, kasneje pa so natančno določili pravila svojega življenja in delovanja, ki so se jih strogo držali. Svoja pravila imajo tudi Šolske sestre. Razvoj 3D-tehnologije nam bo omogočil, da bomo lahko začeli udeležati marsikaj. Zavedati pa se moramo, da ni vse, kar lahko naredimo ali ustvarimo, dobro za človeštvo. Potrebno bo uvesti pravilo, da se s tehnologijo udeležanja samo tisto, kar je dobro za človeka, da ne bomo od človeka in »kiborgov« prešli v robote.

Za uspeh 4.0 industrijske revolucije je v 64 % odgovoren človek, za 20 % je ključno narodno bogastvo, ostalo pa je delež kapitala. Človek bo lahko uspešen le, če bo imel dobro izobrazbo in uporabno znanjem. Šolske sestre so se tega zavedala že ob ustanovitvi svoje redovne skupnosti. Naučile so nas, da nam bodo izobrazba, človekove korenine in modrost zgodovinske dediščine, ki sega stoletja nazaj, omogočili razumeti izzive sodobnega časa, se z njimi soočiti in določili omejitve in okvire udeležanja vseh človeških tehnoloških zmožnosti. Paziti moramo, da »zver« iz knjige Razodetja ne bo nadvladal človeštva s svojo zlo mislijo.

Čestitam organizatorjem simpozija! Red Šolskih sester naj tudi v prihodnje uresničuje svojo karizmo in poslanstvo ter prenaša na meščanke, meščane in otroke vedenje, ki nam bo omogočilo, da ne bomo poznali samo cene stvari, ampak tudi njeno vrednost in bomo prav zaradi tega znali biti tudi srečni.

V imenu Teološke fakultete Univerze v Ljubljani je referente in poslušalce pozdravil dekan Teološke fakultete Univerze v Ljubljani prof. dr. Robert Petkovšek, ki je počastil simpozij s celodnevno prisotnostjo in je sodeloval tudi v razpravah ob posameznih referatih:

Jan Assmann, nemški egiptolog in velik poznavalec zahodnega izročila, se pogosto sprašuje: »Ali prav danes, ko za nazaj razmišljamo o monoteizmu, nismo sami del nekega razvoja, ki si ga bodo naši zanamci predstavljali kakor skok podobnih razsežnosti? Morda je to ta postmoderna zavest, ki nas na pragu digitalnega obdobja globalizacije sili, da napravimo obračun o mojzesovskih temeljih našega sveta.« Vera v enega Boga, monoteizem, značilen za tri abrahamske religije – za judovstvo, za krščanstvo in za islam –, je nastal pred približno tri tisoč leti. Monoteizem, ki se je prvič ubesedil v petih Mojzesovih knjigah, je oblikoval človeka, kakršnega poznamo danes: ustvaril je »notranjega človeka«, z občutkom za resnico in zvestobo. Pred tem je bil človek drugačen: resnica, zvestoba in notranjost v njem niso bile eno. Ta »mojzesovski človek« je tisti, ki še danes živi v nas in nam narekuje, kako razmišljamo, kako živimo, kako svet vidimo in ga načrtujemo; temeljno plast je torej v našega duha položilo peteroknjžje (pet Mojzesovih knjig). V samem jedru peteroknjžja pa je pripoved o izhodu Izraelcev iz »egiptovske hiše sužnosti«. »Mojzesovski duh« nas torej usmerja v notranjost, k zvestobi, k iskanju resnice in k svobodi.

»Mojzesovski človek« je danes v krizi. Zato se Assmann upravičeno sprašuje, ali ne stojimo na pragu nove ere, ki jo bodo naši zanamci videli kot prelomno,

ko je človek iz mojzesovskega postal digitalni človek. Papež Frančišek pravi, da ne živimo v eri sprememb, ampak v spremembi ere. Na tem presečišču obhajamo tudi 200-letnici vizionarke, redovne ustanoviteljice matere Margarete Puhar.

Prihodnost gotovo ne bo več taka, kot je bila preteklost. Nekateri to obdobje že označujejo za obdobje transhumanizma, ko bosta človeka pri njegovih delih izpodrinila stroj in robot. Že danes robot hitreje razmišlja od človeka, marsikateri del telesa pa je medicina zmožna popraviti ali izboljšati z elektronskimi pripomočki in nadomestili. Vse to postavlja sodobnega človeka pred velika etična vprašanja: »Ali to, kar zmore, tudi sme?« Do kod sme v spreminjanju samega sebe iti, da s tem ne bi izpodkopal človekove podobe in njegovega dostojanstva? Ali prihodnost od nas zahteva, da gremo čez te meje? To so vprašanja, pred katera je človek danes postavljen. Zagovorniki transhumanizma v tem tudi pretiravajo in razvoj morda ne bo šel tako zelo v smer digitalnega človeka, kakor si to sami v svojih ideoloških nagljenjih želijo.

Na nedavnem simpoziju o digitalizaciji je eden od predavateljev prikazal film o simfoničnem orkestru, ki ga z dirigentsko palico vodi robot. Glasbeniki so nato v intervjujih robota hvalili, da je svoje delo odlično opravil in uspešno nadomestil pravega dirigenta. Kljub vsem neverjetnim možnostim, ki jih digitalna tehnologija odpira in omogoča, pa so udeleženci simpozija prišli do zaključka, da robot človeka zagotovo ne bo mogel nadomestiti pri delih in v poklicih, ki imajo opraviti z empatijo, z bližino, s sočutjem. Četudi bi »mojzesovski človek« utegnil preiti, se človek bližini in sočutju

ne bo mogel več odpovedati. Samo prihodnost, ki bo temeljila na sočutju in bližini, bo lahko preživela.

Tu se sedaj pokaže neminljivost karizme šolskih sester. V samem jedru poslanstva šolskih sester je karizma sv. Frančiška. Preprostost, ki jo podoba sv. Frančiška izžareva, nosi v sebi bližino sočloveku, ta pa nosi s seboj bližino, v kateri se Bog sklanja k človeku. Red šolskih sester je bil ustanovljen v 19. stoletju, ko je v Mariboru živela in delovala tudi ustanoviteljica Marijinih sester, s. Leopoldina Brandis. Obe sta v naš prostor in čas prinašali šolstvo in zdravstvo, ki sta temelj človekovega razvoja in dostojanstva. V sistem šolstva in zdravstva pa sta vgradili še nekaj globljega in pomembnejšega: človeško in Božjo bližino. O tem pričajo sestre, ki so za slovenskimi ženami in dekleti odhajale v daljne svetove – v Egipt na primer –, da bi bile te žene tudi v tistih daljnih krajih deležne domačnosti.

Zato karizma šolskih sester še zdaleč ni stvar preteklosti, ampak je enako in morda še bolj stvar prihodnosti. Če bosta stroj in robot človeka v marsičem izpodrinila, bližine roboti ne bodo mogli nikoli nadomestiti. Robot bo vedno daleč od človeka. Ko bomo prebirali spoznanja s simpozija, zato v njih ne iščimo samo zgodovinskih podatkov, ampak iščimo duha, ki je skupnost šolskih sester ustvaril in prinesel v naš čas in prostor.

V imenu Teološke fakultete Univerze v Ljubljani skupnosti šolskih sester izražam hvaležnost za delo in molitev, s katerima so bogatile in bogatijo življenje in duha na Slovenskem, z željo, da bi v moči Božjega blagoslova njihova karizma rasla in cvetela naprej in si utirala vedno nova pota skozi labirinte časa.

Uspešen in ustvarjalen simpozij je zaželela tudi prodekanka mariborske enote Teološke fakultete UL doc. dr. Mateja Pevec Rozman:

V veliko veselje in čast mi je, da lahko v svojem imenu in v imenu Teološke fakultete Univerze v Ljubljani in Enote v Mariboru pozdravim tukaj zbrani cenjeni zbor: red. prof. dr. Marka Jesenška, prorektorja Univerze v Mariboru, red. prof. dr. Roberta Petkovška, dekana Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, mag. Zdravka Luketiča, župana Mestne občine Maribor, msgr. Alojzija Cvikla, mariborskega nadškofa in metropolita, - s. Terezijo Tomazin, provincialno predstojnico šolskih sester mariborske province, cenjene predavateljice in predavatelje ter vse udeleženske in udeležence simpozija ob 200-letnici rojstva s. Margarete Puhar, ustanoviteljice Kongregacije Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.

Simpozij je sad dobrega sodelovanja med Univerzo v Mariboru, Mestno občino Maribor, Nadškofijo Maribor in Kongregacijo šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja mariborske province, zato mi dovolite, da izrečem čestitke tistemu, ki je vse te imenitne ustanove med seboj povezal: glavnemu organizatorju današnjega simpozija, profesorju Marku Jesenšku, prorektorju Univerze v Mariboru in izred. članu SAZU.

Letošnje leto je proglašeno za evropsko leto kulturne dediščine. Ob pojmovanju kulturne dediščine, ki izvira iz širokega pojmovanja kulture, to je vseh človekovih gospodarskih in ustvarjalnih prizadevanj, družbenih odnosov in oblik duhovne ustvarjalnosti v različnih časovnih obdobjih in v različnih družbenih skupinah, je delovanje in prizadevanje s. Margarete Puhar in njene redovne

skupnosti pomemben gradnik kulturne dediščine v Sloveniji. Čestitam skupnosti šolskih sester, ki je zbrala in ohranila bogato gradivo (spomine šolskih sester in spomine na šolske sestre) ter zbirko predstaviti v Spominski sobi mariborske province šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja. Namen zbranega gradiva je prav ohranjanje dediščine in odkrivanje pomena, ki so ga imele in ga imajo šolske sestre za Cerkev in slovenski narod ter spodbujanje pri nadaljevanju poslanstva sedanjih in novih generacij šolskih sester.

Redovne skupnosti pomembno prispevajo pri ustvarjanju identitete demokratične države, saj so eden od stebrov kulturne identitete vsakega naroda. Prav izobraževalno in vzgojno delo šolskih sester je bilo povsod tesno prepleteno z raznimi oblikami reševanja socialnih vprašanj in s skrbjo za ohranjanje kulturne dediščine, narodne in verske identitete. Šolske sestre so po vzoru svoje ustanoviteljice s. Margarete Puhar organizirale različne oblike socialne pomoči, kulturne in izobraževalne dejavnosti, vzgajale in poučevale so v slovenskem jeziku in tako odločilno prispevale k slovenjenju Maribora. Njihovo delovanje pa je segalo tudi onkraj meja domovine, na Tržaško, Goriško, Koroško, vse do Egipta, ZDA in Latinške Amerike.

Ustanoviteljica mariborskih šolskih sester s. Margareta Puhar je odgovorila na Slomškovo pobudo in začela uresničevati njegovo skrb za duhovno oblikovanje in rast mladine ter izobraževanje v slovenskem jeziku, kar v tistih časih ni bilo lahko. Neomajno je zaupala v Božjo previdnost, imela je močno voljo in odločen značaj, zato je lahko pogumno in vztrajno izpolnjevala zaupano ji

poslanstvo, spretno vodila novoustanovljeno kongregacijo in v sestrskem duhu vzgajala sodelavke.

Spoštovane in drage mariborske šolske sestre, Slomškove sestre, prav tega poguma vam želim tudi danes, da bi svoje v tem času nenadomestljivo poslanstvo nadaljevanje in pogumno izvrševale po vzoru svoje ustanoviteljice. Prav tako pa želim odločnost in predanost svojemu poslanstvu vsem tukaj zbranim, da bi vsak na svojem področju delovanja uresničeval in si prizadeval za tisto, kar je resnično dobro in plemenito in s tem prispeval h krepitvi narodove identitete in narodove samozavesti.

Provincialna predstojnica šolskih sester mariborske province s. Terezija Tomazin je v pozdravnem govoru med drugim opozorila na prispevek sester k boljšemu življenju otrok, mladine in družin ter spoštovanju slovenskega jezika:

V svojem imenu in v imenu šolskih sester mariborske province vas pristrčno pozdravljam v naši materni hiši, zibelki naše kongregacije. Ta kraj je za nas res dragocen, saj je po teh prostorih hodila in v tej cerkvi molila naša ustanoviteljica.

V zadnjem obdobju vedno bolj odkrivamo, kako pomembne so naše korenine. Zase lahko rečem, da mi mati Margareta veliko pomeni. In v času, ko mi je zaupano vodstvo province, se večkrat obračam k njej za nasvet, s prošnjo za pomoč. Mislim si, kako bi se mati odločila v dani situaciji.

Zelo malo je zapisanega o materi, a to, kar je, je dovolj, da lahko spoznamo njeno veličino in pomembnost. Včasih se sprašujemo, kako da niso sestre, njene sovrstnice, zapisale kaj več v kroniko ali

v spomine. Najpomembneje pa je, da je seme, ki ga je mati Margareta po Božji previdnosti vsejala, padlo na rodovitna tla in je rodilo in še rodi sadove. V Svetem pismu beremo: »Po njih sadovih jih boste spoznali.« Tudi mater Margareto lahko spoznavamo po sadovih, ki jih najdemo ne le tu v Mariboru in v Sloveniji, temveč po Evropi, Severni in Južni Ameriki ter Afriki.

S tem simpozijem bo zopet odkrita ena tančica iz naše zgodovine in bo bogastvo dela naših sester še bolj zasijalo med nami. Ta simpozij je za nas sestre zelo dragocen. Zahvaljujem se vam za vaš odziv, spoštovani predavatelji. S svojim prispevkom boste prispevali k zapisu zgodovine in pomembnosti ustanovitve nove kongregacije in njenega delovanja po svetu. Osvetlili boste čas in družbene okoliščine, v katerih je živela in delovala mati Margareta. Spregovorili o frančiškovski duhovnosti, iz katere je črpala mati, in o pomenu molitve v njenem življenju. Osvetlili boste prispevek sester k boljšemu življenju otrok, mladine in družin ter spoštovanju slovenskega jezika.

Materinska drža matere Margarete Puhar je naša dediščina, ki nas sestre spodbuja, da smo tudi me danes matere ubogim današnjega časa. Da v frančiškovskem duhu veselja in preprostosti prinašamo svetu Božjo ljubezen. Naj nas sestre vsebina današnjega simpozija še bolj spodbudi, da bi širile v današnji svet njenega duha.

Mariborski nadškof in metropolit msgr. Alojzij Cvikl se otvoritve simpozija ni mogel udeležiti zaradi predhodno že dogovorjenih neodložljivih obveznosti, je pa poslal svojo uvodno poslanico, v kateri je poudaril bogato

poslanstvo Kongregacije, vsem slovenskim sestram pa je zaželel, naj Gospod spremlja tudi njihove prihodnje korake in naj bo z njimi priprošnja bl. škofa Antona Martina Slomška:

Jezus v evangeliju o skrivnosti Božjega kraljestva med drugim tudi pravi, da je to podobno gorčičnemu zrnju, ki je najmanjše med vsemu semeni, a ko vzkali, zraste v mogočno drevo, celo tako mogočno, da morejo v vejah tega drevesa gnezdit in prebivati ptice (Mt 13, 31-33). Ta Jezusova primera in prilika se je na zgovoren in lep način uresničila v zdaj že skoraj 150 letni zgodovini »Mariborskih šolskih sester«, kot so jih ljudje pri nas spontano poimenovali.

Po smrti prvega mariborskega škofa, bl. Antona Martina Slomška je Božja previdnost poklicala v Maribor šolske sestre iz Algersdorfa pri Gradcu, da bi v Mariboru prevzele vodstvo sirotišnice ter pouk pletenja in šivanja za revna dekleta v Mariboru. Med sestrami, ki so prišle iz Gradca, je bila tudi sestra Margareta Puhar. Ko se je s časom pokazalo, da je pomoč sester iz Gradca sicer zelo dobrodošla, vendar preskromna, da bi bila ustrezen odgovor na razmere, v katere so prišle sestre iz Algersdorfa, je s. Margareta Puhar te razmere skrbno presojala v svoji vesti ter v molitvi v duhu iskala, kaj je Božja volja. Rečemo lahko, da je bila v svojem preroškem razmišljanju in uvidih duhovno zelo blizu prvemu mariborskemu škofu bl. Antonu Martinu Slomšku. Čeprav se je zdel cilj, kot ga je takrat v duhu in načrtih zaznavala mati Margareta, oddaljen in bi kdo v podobnih okoliščinah rekel, da takšnega cilja ni mogoče doseči, je mati Margareta zaupala in vztrajala. Spolnila je Božjo voljo. Posejano je bilo seme, in po skoraj 150 letih lahko

mirno rečemo, da je iz takrat posejane- ga semena zraslo veliko drevo sedanje Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa kralja. Kongregacija je danes papeško-pravna redovna ustanova, vidno delujoča na celotnem slovenskem narodnem področju in v številnih deželah po svetu.

Zahvaljujem se vodstvu slovenske province Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa kralja, ki skupaj z vrhovnim predstojništvom reda skrbi, da se ohranja spomin ne te pomembne dogodke, ki hkrati kažejo tudi na bogato duhovno dediščino delovanja mariborsko-lavantske škofije, sedaj nadškofije. Prav tako iskrena hvala vsem organizatorjem simpozija, ter vsem, ki so sodelovali na simpoziju ter pripravili prispevke za ta zbornik.

Zgled ustanoviteljice mariborskih šolskih sester, matere Margarete, in prehojena pot ustanove nam pravi, kako pomembno se je zavedati, da delo za Božje kraljestvo ne pomeni ljudem pomagati zgolj materialno, ampak pomeni ljudem dati tudi izobrazbo, znanje, življenjski optimizem, predvsem pa trden smisel življenja. Hvaležen za dosedanje bogato poslanstvo kličem celotni Kongregaciji, posebej pa še vsem slovenskim sestram, naj Gospod spremlja tudi njihove prihodnje korake in naj bo z njimi priprošnja bl. škofa Antona Martina Slomška.

Opozarjam še na dogodke, ki so pomembno sooblikovali praznovanje 200-letnice rojstva matere Margarete: 2. in 3. marca je potekal misijon v župniji Kapela pri Radencih (rojstna žup-

nija m. Margarete), 4. marca sta bili na Kapeli slovesna maša in akademija, 5. marca je potekal glasbeno-molitveni večer v materni hiši v Mariboru, 14. marca znanstveni simpozij *Mati Margareta in šolske sestre*; 200-letnica rojstva matere Margarete Puhar.

Simpozij in sploh vsi dogodki, povezani z obeležitvijo spomina na 200-letnico rojstva m. Margarete, so bili medijsko zelo odmevni. Navajam le nekaj izmed številnih objav, predvsem tistih, ki so bile povezane tudi in predvsem s simpozijem. Televizija EXODUS je celodnevni simpozij v živo prenašala (povezava na naslovu: <https://www.exodus.si/oddaje/mati-margareta-in-solske-sestre-simpozij>); prav tako je bil simpozij v celoti predvajan na radiu Vatikan (povezava na naslovu: http://sl.radiovaticana.va/news/2018/03/14/simpozij_ob_200-letnici_rojstva_margarete_puhar_z_naslovom_mati_margareta_in_%C5%A1olske_sestre/1367047); v časopisu Večer je bil 3. marca 2018 objavljen prispevek na dveh straneh z naslovom *Pravijo jim Slomškove sestre*; 5. marca je Družina (ob številnih še drugih člankih povezanih z okroglo obletnico) objavila prispevek *200 let rojstva matere Margarete*; na Radiu Maribor je bila 10. marca v oddaji *Iz roda v rod* objavljena pogovorna oddaja *200 letnica rojstva sestre Margarete Puhar*; RTV Slovenija je 11. 3. objavila zanimiv prispevek o šolskih sestrah v oddaji *Obzorja duha* (povezava na naslovu: <https://4d.rtvsl.si/arhiv/obzorja-duha/174525167>).

Marko Jesenšek

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ČZN

1. Časopis za zgodovino in narodopisje je interdisciplinarna znanstvena revija za humanistiko in družboslovje. Izdajata jo Univerza v Mariboru, Slomškov trg 15 in Zgodovinsko društvo v Mariboru, Ulica heroja Tomšiča 5.
2. Prispevke za ČZN sprejema uredništvo na naslov: Uredništvo ČZN, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 2000 Maribor (vlasta.stavbar@um.si).
3. Prispevki, ki jih objavlja ČZN, so v slovenskem jeziku, povzetki v angleškem in nemškem jeziku, sinopsis v angleškem jeziku.
4. V koliko gre za razpravo ali članek, mora prispevek obvezno vsebovati povzetek (največ 30 vrstic) in sinopsis (največ 6 vrstic).
5. Prispevek mora biti oddan v dvojni obliki: elektronski, združljivi z urejevalniki za okensko okolje, in odtisnjen na papir. Obsega lahko do 60.000 znakov.
6. Za trditve in znanstveno korektnost odgovarjajo avtorji prispevkov. Prispevki so lektorirani in strokovno recenzirani, recenzentski postopek je anonimen.
7. **Opombe** naj bodo pisane enotno, pod črto, na dnu vsake strani. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literatura. Pri arhivskih virih uporabljamo ustaljene kratice za arhiv, nato navedemo kratico fonda ali zbirke, signaturo oziroma številko fascikla ali škatle in številko arhivske enote ali ime dokumenta. Pri literaturi navedemo priimek avtorja, smiselno skrajšan naslov (ne letnice izdaje) in številko strani.

Prispevki drugih znanstvenih panog (torej nezgodovinski) lahko izjemoma uporabljajo ameriški način citiranja APA (Stavbar 2006: 23) in seznam literature na koncu prispevka.

8. **Citiranje virov in literature** – če je na koncu objavljeno poglavje viri in literatura morajo biti sistematično navedeni vsi viri in literatura, ki smo jo navedli v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, literaturo, po potrebi tudi časopise, ustne vire ipd. V teh sklopih je potrebno gradivo navajati v abecednem vrstnem redu.

Arhivski viri – navedemo: arhiv, ime fonda ali zbirke, po potrebi še številko fascikla ali škatle.

Literatura – monografije – navedemo: ime in priimek avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku)*. Kraj in leto izida, str.

Literatura – članek – navedemo: ime in priimek avtorja, naslov članka. *Naslov periodike ali zbornika (v ležečem tisku)*, za periodiko pa še letnik, letnico, številko oz. datum in strani, za zbornik, kraj in leto izida, strani.

9. Priloge (slikovno gradivo, fotografije, zemljevidi ...) bodo natisnjene enobarvno. Skenirane naj bodo v resoluciji 300 dpi (minimalna širina 10 cm) in shranjene v obliki tif ali jpg. Datoteke slikovnega gradiva naj bodo poimenovane v skladu s podnapisi v besedilu (slika 1 ipd.) in priložene v tej obliki osnovni datoteki. Pri podnapisih k slikovnemu gradivu navedemo: zaporedno številko, naslov slike in vir. Naj bodo na ustreznem mestu v besedilu.
10. Vsak prispevek mora vsebovati točen naslov avtorja: ime in priimek, akademski naslov ali strokovni naziv, delovno mesto ali ustanovo zaposlitve, njen naslov in morebitni naslov elektronske pošte.
11. Za prevode povzetkov in sinopsisov v tuje jezike poskrbi uredništvo revije.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTIONS FOR ČZN (*Review for History and Ethnography*)

1. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography) is an interdisciplinary review for humanistic and social sciences. It is published by the University of Maribor, Slomškovo trg 15 and Zgodovinsko društvo v Mariboru, Ulica heroja Tomšiča 5.
2. Papers should be submitted to the Editorial Board: Uredništvo ČZN, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 2000 Maribor (vlasta.stavbar@um.si).
3. The articles published in ČZN are in Slovene language, the abstracts are in English and German, the synopses in English.
4. If the contribution is a treatise or an article, then the contribution should have an abstract (of maximum 30 lines) and a synopsis (of maximum 6 lines).
5. The contributions should be submitted in electronic Windows-compatible format and printed on paper. The contributions should not exceed 60,000 characters.
6. The contributions are proofread and peer reviewed with a blind peer review procedure. The authors are responsible for the statements and the scientific correctness of their papers.
7. **Footnotes** should be written unified, under the line on the bottom of each page. In the notes abbreviations should be used and they should be, together with acronyms, explained in the chapter References. With archival sources traditional acronyms for archives, followed by the acronym of the fond or collection, call number or the folder/box number and the number of the archival unit or the name of the document should be used. In references the name of the author, logically abbreviated title (not publishing year) and page number should be cited.

The contribution from other scientific fields (not historical ones) can use the American citation APA (Stavbar 2006: 23) and the reference list at the end of the contribution.

8. **Citation of sources and references** – if there is a chapter Sources and References at the end of a contribution, all the sources and references should be cited systematically (see Footnotes). All the sources, such as archival sources, references, newspapers, oral sources, should be cited separately. Within these groups the materials should be written alphabetically.

Archival sources: the archive, the name of the fond or the collection, if necessary also the number of the folder or of the box should be cited.

References – books should be cited in the following order: Author's name and surname, *Title (and subtitle) in italics*. Publication place and publication year, pages.

References – articles should be cited in the following order: Author's name and surname, title of the article. *Name of the newspaper, review or book of proceedings (in italics)*, for periodicals also volume, year, number or date and pages; for a book of proceedings publication place and publication year, pages.

9. Appendixes (picture materials, photographs, maps...) will be printed monochromatic. They should be scanned in the 300 dpi resolution (min. width 10 cm) and saved in the tif or jpg formats. The picture materials files should be named according to the order they appear in the text (example: slika 1 etc.) and should be added in this format to the basic file. The subtitles for the picture materials should include: consecutive numbers, picture title and source. They should also be put on the right place in the text.
10. Each contribution should have an exact author's address: name and surname, academic or professional title, working place or institution, its address and author's email address.
11. Translations of abstracts and synopses are provided by the Editorial Board.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
Review for History and Ethnography

Izdajata – *Published by*
Univerza v Mariboru in Zgodovinsko društvo v Mariboru –
University of Maribor and Historical Society of Maribor

Sedež uredništva – *Editorial office*
Univerzitetna knjižnica Maribor
Gospejna 10, 2000 Maribor
e-mail: vlasta.stavbar@um.si
tel. 040 261 333

Številko 3 uredil – *Number 3 edited by*
Marko Jesenšek

Prevodi – *Translations*
Mateja Pongrac

Lektoriranje – *Proofreading*
Marko Jesenšek

Grafična priprava – *Prepress*
Katarina Visočnik

Naklada – *Circulation*
500 izvodov

Tisk – *Printed by*
Cicero, Begunje, d.o.o.

Letna naročnina za študente in posameznike –
Annual subscription price for students and individuals
21 EUR

Letna naročnina za ustanove – *Annual subscription price for institutions*
25 EUR

Cena posamezne številke – *Single issue*
6,30 EUR

Revijo lahko naročite na sedežu Zgodovinskega društva v Mariboru,
Ul. heroja Tomšiča 5, 2000 Maribor (marjan.matjasic@muzejno-mb.si)
ali na sedežu uredništva (zupanur@gmail.com) – *You can subscribe*
to the review at the registered seat of the Zgodovinsko društvo v Mariboru,
Ul. heroja Tomšiča 5, 2000 Maribor (marjan.matjasic@muzejno-mb.si*)*
or at the editorial office (zupanur@gmail.com*)*

ISSN 0590-5966

Cena: 6,30 €